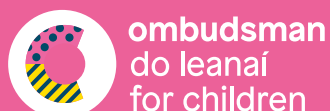

Seachain an Bearna

Bacainní ar réadú chearta leanaí faoi mhíchumas in Éirinn

Dr An Dr Catriona Moloney, Clíona de Bhailís, an Dr Danielle Kennan, an Dr Carmen Kealy, an Dr Shivaun Quinlivan, an tOllamh Eilíonóir Flynn agus Jacqueline Phiri, an tIonad um Dlí agus Beartais um an Míchumais, OÉ Gaillimh

Taighde arna choimisiúnú ag Oifig an Ombudsman do Leanaí

Institute for
Lifecourse and Society

OÉ Gaillimh
NUI Galway

Seachain an Bearna

Bacainní ar réadú chearta leanaí faoi mhíchumas in Éirinn

An Dr Catriona Moloney, Clíona de Bhailís, an Dr Danielle Kennan, an Dr Carmen Kealy, an Dr Shivaun Quinlivan, an tOllamh Eilionóir Flynn agus Jacqueline Phiri, an tIonad um Dlí agus Beartais um an Míchumais, OÉ Gaillimh

Taighde arna choimisiúnú ag Oifig an Ombudsman do Leanaí

Réamhrá

Tá leanaí faoi mhíchumas ar cheann de roinnt grúpaí leanaí a bhfuil aird ar leith tugtha ag Oifig an Ombudsman do Leanaí orthu san obair atá á déanamh againn faoin bPlean Straitéiseach reatha atá againn. Is é an cúis leis sin ná go bhfuil a fhios againn go bhfuil leanaí faoi mhíchumas ar cheann de na grúpaí leanaí sin ar féidir an iliomad chonstaicí a bheith orthu chun a gcearta a bhaint amach.

San obair a dhéanaimid, cloisimid féin go pearsanta ó leanaí faoi mhíchumas agus óna dteaghlaigh faoi na dúshlán deachair a bhíonn le tabhairt acu. Bíonn orthu troid chun tithíocht oiriúnach a fháil. Bíonn orthu troid chun áit scoile oiriúnach a aimsiú nó chun rochtain a fháil ar iompar oiriúnach chun na scoile. Bíonn orthu troid

chun na háiseanna agus na fearais atá ag teastáil orthu a fháil. Bíonn orthu troid chun an cúram meabhairshláinte a fháil nuair a bhíonn sé sin ag teastáil. Bíonn orthu troid chun measúnú tráthúil a fháil ar a riachtanais agus chun na seirbhísí sin arna moladh de bhun measúnaithe a fháil.

Ó thaobh chearta leanaí de, tá dhá rud a éiríonn go breá soiléir ó throideanna dá leithéid. Ar an taobh amháin de, feicimid teaghlaigh agus iad ag iompar amhail is gurb é leas a leanaí an cloch is mó ar a bpaidrín, agus ag déanamh gach rud is féidir leo chun tacú lena leanaí chun forbairt, chun a bheith ag bláthú agus barr a gcumas a bhaint amach. Ar an taobh eile de, feicimid go bhfuil an Stát ag teipeadh air, arís agus arís eile, na dualgais atá air i leith na leanaí sin atá faoi mhíchumas a chomhlíonadh.

Ina dtaca sin, tá sé tábhachtach é a choimeád i gcuimhne go bhfuil an phríomhfhreagracht ar an Stát cearta leanaí a ráthú, cearta leanaí faoi mhíchumas san áireamh. Fágann sé sin go bhfuil sé de dhualgas ar an Stát gach beart reachtach, riaracháin a dhéanamh, agus aon bheart eile, chun cearta leanaí a ráthú. Ó thaobh cearta

sóisialta, eacnamaíocha agus cultúrtha de, fágann sé sin go bhfuil dualgas ar an Stát bearta dá leithéid sin a dhéanamh an oiread is gur féidir, faoi réir na hacmhainní atá ar fáil aige. I mbeagán focal, is é dualgas an Stáit, chomh fada is a bhaineann sé cearta leanaí a réadú ina saol laethúil, ná an cheannaireacht a thabhairt, seachas aon bhacainn a leagadh síos.

Tuigimid gur fusa é a rá ná é a dhéanamh chun freastal ar an dualgas seo. Tuigimid go maith, mar shampla, gur dúshlán ilbhliantúil é an tasc acmhainní airgeadais leordhóthanacha a fháil agus tuigimid go maith na deacrachtaí leanúnacha atá i gceist, maidir le pearsanra lárnacha a earcú agus a choinneáil, leithéidí gairmithe meabhairshláinte, fisiteiripeoirí, teiripeoirí saothair, agus teiripeoirí urlabhra agus teanga.

Mar sin féin, ní amháin mar gheall ar easnaimh acmhainní atá na bacainní atá leanaí agus a dteaghlaigh ag dul ina n-aghaidh. Tá a fhios againn, ón obair atá déanta againn féin, sna cigireachtaí atá déanta againn ar chás Molly agus ar chás Jack, chomh maith leis an obair atá déanta againn ar an measúnú riachtanas, go bhfuil na bacainní seo ceangailte

le hábhair eile freisin, lena n-áirítear an dhrochphleanáil, an dhroch-chomhordú agus an droch-chomhoibriú idirghníomhaireachta, chomh maith leis an droch-bhailiú sonraí. Is é sin an fáth a ndearnamar taighde nua a choimisiúnú chun scrúdú a dhéanamh ar na constaicí eile atá curtha os comhair leanaí faoi mhíchumas ag an Stát.

Déanann an taighde seo atá ar siúl faoi láthair, atá á déanamh dúinn ag taighdeoirí san Ionad um Dhlí agus Bheartas Míchumais agus san Institiúid um Shaolré agus Sochaí in OÉ Gaillimh, an tuiscint atá againn ar na bacainní atá le tabhairt ag leanaí faoi mhíchumas in Éirinn a leathnú agus a dhoimhniú chomh fada is a bhaineann sé lena gcearta.

Is beag gur féidir leis na conclúidí uileghabhálacha a rinne na taighdeoirí a bheith níos suntasaí ná mar atá:

The overarching conclusions reached by the researchers could hardly be more stark:

- Déantar dearmad ar leanaí faoi mhíchumas i go leor dlíthe, beartas agus clár atá dírithe ar leanaí agus ar an míchumas.
- Ní bhíonn leanaí faoi mhíchumas páirteach go gníomhach nó go héifeachtach i gcomhairliúcháin ar go leor dlíthe, beartas agus clár atá ann cheana féin agus a théann i bhfeidhm orthu.
- Is beag nach ndéantar neamhaird amach is amach ar leanaí faoi mhíchumas sna sonraí atá ann.

Má tá an Stát chun a dhualgas chun cearta leanaí faoi mhíchumas a réadú, caithfidh sé bheith ar an eolas faoi cé hiad na leanaí sin, agus caithfidh teagmháil a dhéanamh leo, agus éisteacht leo.

Tá bearta breise ar leith molta ag na taighdeoirí chun aghaidh a thabhairt ar bhacainní a bhíonn curtha ar leanaí faoi mhíchumas chun a gcearta a thairbhiú, lena n-áirítear a gcearta a ghabhann leis an gcomhionannas agus an neamh-idirdhealú, an teaghlach agus an cúram, an tsláinte agus an leas, an oideachas, an spaoi, an phríobháideacht agus an rochtain ar an gceartas.

Is mian liom buíochas a ghabháil leis an bhfoireann taighde as an obair atá déanta acu. Is acmhainn luachmhar é an taighde seo a mbainfimid leas aisti agus muid ag saothrú ár n-iarrachtaí chun réadú chearta leanaí faoi mhíchumas a chur chun cinn.

Tá an Stát ag obair faoi láthair chun tuarascálacha a ullmhú do Choiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh agus do Choiste na Náisiún Aontaithe um Chearta Daoine faoi Míchumas ar an dul chun cinn atá á dhéanamh aige chun a oibleagáidí a chur i bhfeidhm faoin UNCRC agus an UNCRPD. Dá réir sin, tá súil agam go dtabharfaidh reachtóirí, an lucht ceaptha beartas poiblí agus soláthraithe seirbhíse a n-aird iomlán ar thorthaí agus ar mholtaí an taighde seo.

Tá sé thar am go gcuirfear deireadh leis an gá a bheith ann do leanaí faoi mhíchumas agus dá dteaghlach troid a dhéanamh ar son a gcearta. Tá sé thar am don Stát ceannaireacht a thabhairt, seachas a bheith mar bhacainn.

An Dr. Niall Muldoon,
An tOmbudsman do Leanaí

Clár Ábhar

Réamhrá	4
1. Achoimre Fheidhmeach	8
2. Brollach	10
3. An Cheist Taighde agus an Mhodheolaíocht	16
4. Próifíl ar Leanáí faoi Mhíchumas in Éirinn	19
5. Cearta Uileghabhálacha & Leathana	22
5.1. An comhionannas agus an neamh-idirdhealú	22
5.1.1 An Comhthéacs Reatha in Éirinn: Forbhreathnú ar an dlí agus ar an mbeartas	24
5.1.2 Príomhchonstaicí ar réadú cearta	28
5.1.3 Bearta chun constaicí aitheanta a shárú	29
5.2 An Rannpháirteacht	30
5.2.1 An Comhthéacs Reatha in Éirinn: Forbhreathnú ar an dlí agus ar an mbeartas	31
5.2.2 Príomhchonstaicí ar réadú cearta	32
5.2.3 Bearta chun constaicí aitheanta a shárú	37
5.3 An Inrochtaineacht	39
5.3.1 An Comhthéacs Reatha in Éirinn: Forbhreathnú ar an dlí agus ar an mbeartas	40
5.3.2 Príomhchonstaicí ar réadú cearta	40
5.3.3 Bearta chun constaicí aitheanta a shárú	43
6. Braisle 1 - An Fhorbairt	46
6.1 An tOideachas	46
6.1.1 An Comhthéacs Reatha in Éirinn	46
6.1.1.1 Próifíl ar leanáí faoi mhíchumas	46
6.1.1.2 Forbhreathnú ar an dlí agus ar an mbeartas	47
6.1.2 Príomhchonstaicí ar réadú cearta	53
6.1.3 Bearta chun constaicí aitheanta a shárú	56
6.2 An Súgradh	57
6.2.1 An Comhthéacs Reatha in Éirinn: Forbhreathnú ar an dlí agus ar an mbeartas	58
6.2.2 Príomhchonstaicí ar réadú cearta	60
6.2.3 Bearta chun constaicí aitheanta a shárú	61
7. Braisle 2 - An Rannpháirtíocht agus an Muintearas	63
7.1 An cúram teaghlaigh agus an cúram malartach	63
7.1.1 An Comhthéacs Reatha in Éirinn	64
7.1.1.1 Próifíl ar leanáí faoi mhíchumas	64
7.1.1.2 Forbhreathnú ar an dlí agus ar an mbeartas	64
7.1.2 Príomhchonstaicí ar réadú cearta	66
7.1.3 Bearta chun constaicí aitheanta a shárú	71
7.2 An Tithíocht	73
7.2.1 An Comhthéacs Reatha in Éirinn	73
7.2.1.1 Próifíl ar leanáí faoi mhíchumas	73
7.2.1.2 Forbhreathnú ar an dlí agus ar an mbeartas	74

7.2.2	Príomhchonstaicí ar réadú cearta	75
7.2.3	Bearta chun constaicí aitheanta a shárú	75
7.3	An tIompar	76
7.3.1	An Comhthéacs Reatha in Éirinn: Forbhreathnú ar an dlí agus ar an mbeartas	76
7.3.2	Príomhchonstaicí ar réadú cearta	76
7.3.3	Bearta chun constaicí aitheanta a shárú	77
8.	Braisle 3 – Sláinte & Leas	79
8.1	An ceart chun na beatha, chun marthanais agus chun forbartha	79
8.1.1	An Comhthéacs Reatha in Éirinn: Forbhreathnú ar an dlí agus ar an mbeartas	79
8.1.2	Príomhchonstaicí ar réadú cearta	81
8.1.3	Bearta chun constaicí aitheanta a shárú	81
8.2	An tSláinte	82
8.2.1	An Comhthéacs Reatha in Éirinn	83
8.2.1.1	Próifíl ar leanaí faoi mhíchumas	83
8.2.1.2	Forbhreathnú ar an dlí agus ar an mbeartas	85
8.2.2	Príomhchonstaicí ar réadú cearta	92
8.2.3	Bearta chun constaicí aitheanta a shárú	99
8.3	Caighdeán maireachtála leordhóthanach	103
8.3.1	An Comhthéacs Reatha in Éirinn: Forbhreathnú ar an dlí agus ar an mbeartas	104
8.3.2	Príomhchonstaicí ar réadú cearta	106
8.3.3	Bearta chun constaicí atá sainaitheanta a shárú	107
9.	Braisle 4 - An Ceartas/Cúiteamh & Cosaintí	109
9.1	Saoirse agus an tSlándáil	109
9.1.1	An Comhthéacs Reatha in Éirinn	109
9.1.1.1	Próifíl ar leanaí faoi mhíchumas	109
9.1.1.2	Forbhreathnú ar an dlí agus ar an mbeartas	110
9.1.2	Príomhchonstaicí ar réadú cearta	110
9.1.3	Bearta chun constaicí aitheanta a shárú	114
9.2	Rochtain ar an gCeartas	115
9.2.1	An Comhthéacs Reatha in Éirinn: Forbhreathnú ar an dlí agus ar an mbeartas	116
9.2.2	Príomhchonstaicí ar réadú cearta	120
9.2.3	Bearta chun constaicí aitheanta a shárú	121
9.3	An phríobháideacht a urramú	122
9.3.1	An Comhthéacs Reatha in Éirinn: Forbhreathnú ar an dlí agus ar an mbeartas	123
9.3.2	Príomhchonstaicí ar réadú cearta	125
9.3.3	Bearta chun constaicí aitheanta a shárú	125
9.4	Saoirse ón saothrú	126
9.4.1	An Comhthéacs Reatha in Éirinn: Forbhreathnú ar an dlí agus ar an mbeartas	126
9.4.2	Príomhchonstaicí ar réadú cearta	128
9.4.3	Bearta chun constaicí aitheanta a shárú	128
9.5	Saoráil faisnéise, agus saoirse tuairimíochta agus comhlachais	129
9.5.1	An Comhthéacs Reatha in Éirinn: Forbhreathnú ar an dlí agus ar an mbeartas	129
9.5.2	Príomhchonstaicí ar réadú cearta	131
9.5.3	Bearta chun constaicí aitheanta a shárú	132
10.	Conclúid: Achoimre ar na Constaicí agus na Bearta Príomhúla	133
	Iarscríbhinn 1 - Braislí Cearta	136

1. Achoimre Fheidhmeach

Tá an tuarascáil seo coimisiúnaithe ag Oifig an Ombudsman do Leanaí agus ullmhaithe ag taighdeoirí ón Ionad um Dhlí agus Beartas Míchumais pm Institiúid um Chúrsa Saoil agus an Sochaí, OÉ Gaillimh. Is é aidhm na tuarascála seo ná iniúchadh a dhéanamh ar na príomhbhacainní atá le tabhairt ag leanaí faoi mhíchumas in Éirinn chun a gcearta a réadú chomh maith le bearta dearfacha a mholadh chun aghaidh a thabhairt do na bacainní sin ar bhealach cuí agus éifeachtach. Tá taighde arna déanamh í don taighde seo bunaithe ar chreat um chearta an duine, arna threorú ag forálacha Choinbhinsiún na Náisiún Aontaithe ar Chearta an Linbh agus ag Coinbhinsiún na Náisiún Aontaithe ar Chearta Daoine faoi Míchumas. Mar thoradh air sin, mar atá mínithe sa Réamhrá, sa taighde, glactar le coincheapú leathan ar leanaí faoi mhíchumas, lena n-áirítear leanaí le riochtaí sláinte ainsealacha nó fadtéarmacha agus leanaí a bhfuil taithe acu ar sheirbhísí meabhairshláinte.

Is mar seo a leanas struchtúr na tuarascála. Sna Codanna 1–4 tá réamhrá na tuarascála, chomh maith le ceistanna taighde agus modheolaíocht na tuarascála leagtha amach, chomh maith le próifíl ar leanaí faoi mhíchumas in Éirinn. I gCuid 5, clúdaítear cearta uileghabhálacha agus trasghearrthacha (an comhionannas agus an neamh-idirdhealú, an lánpháirtíocht agus an inrochtaineacht). Pléann Ailt 6–9 leis na Braislí um Chearta, Forbairt (lena n-áirítear Oideachas agus Súgradh), Ionchuimsiú agus Muintearas (lena n-áirítear an Teaghlach, Tithíocht agus Iompar), Sláinte agus Leas (lena n-áirítear Beatha, Sláinte agus Caighdeán Maireachtála Dóthain) agus Ceartas agus Cúiteamh (lena n-áirítear Saoirse agus Slándáil, Rochtain ar Cheartas, Príobháideacht, Saoirse ó Shaothrú, Saoirse Tuairimíochta). Agus ag dheireadh, i gCuid 10, leagtar amach conclúid na tuarascála.

Taighde deasc-bhunaithe atá i gceist leis an taighde go léir atá déanta don tuarascáil seo. Mar sin féin, sa taighde seo, tá roinnt cásanna reachtaíochta, beartais agus clár a théann i bhfeidhm ar a saol aimsithe nach raibh aon deiseanna doiciméadaithe ag leanaí faoi mhíchumas páirt a ghlacadh ann. Is ceist mhór í seo a bhfuiltear ag iarraidh aird a tharraingt uirthi tríd an tuarascáil seo a fhoilsiú, agus ceist, leis, a éilíonn gníomh agus tiomantas práinneach ón Stát aghaidh a thabhairt uirthi. Toradh eile atá faighte go minic sa taighde, agus atá le brath i gconclúid na tuarascála seo, ná gur minic go ndéantar dearmad ar leanaí faoi mhíchumas sa dlí, sa bheartas agus sna cláir a bhaineann leis an míchumas, agus i dtionscnaimh um chearta leanaí (lena n-áirítear an reachtaíocht, beartas agus cleachtas). Tá sé mar aidhm ag an tuarascáil seo aird a tharraingt ar an ngá atá le bearta reachtacha, riaracháin agus bearta eile atá dírithe níos mó ar leanaí faoi mhíchumas chun freastal ar an saol atá acu san fhírinne agus chun cinnte a dhéanamh de go n-urramaítear a gcearta daonna. Sa tslí sin, beidh an tuarascáil seo in ann a bheith mar phointe tosaigh le haghaidh tuilleadh gníomhaíochta Stáit atá saincheaptha chun a chinntiú go gcuimsítear leanaí faoi mhíchumas i ndlíthe, i mbeartais agus i gcleachtas a théann i bhfeidhm orthu, agus go ndéantar a gcearta daonna a urramú, a chosaint agus a chomhlíonadh de réir Choinbhinsiún na Náisiún Aontaithe ar Chearta na Coinbhinsiún

an Linbh agus de réir Choinbhinsiún na Náisiún Aontaithe ar Chearta Daoine faoi Mhíchumas araon.

2. Brollach

Is é aidhm na tuarascála seo torthaí athbhreithnithe litríochta deasc a dhoiciméadú chun aghaidh a thabhairt ar na ceisteanna taighde seo a leanas:

1. Cad iad na bacainní atá ann ar réadú chearta leanaí faoi mhíchumas in Éirinn?
2. Cad iad na bearta atá ag teastáil chun dul i ngleic leis na bacainní seo ar bhealach atá cuí agus atá éifeachtach araon?

Tá na hoibleagáidí idirnáisiúnta príomhúla atá ag an Stát mar bhonn agus taca leis an gcur chuige foriomlán i dtaca leis an tuarascáil seo. Tar éis Coinbhinsiún na Náisiún Aontaithe ar Chearta an Linbh (UNCRC) a bheith daingnithe ag Éirinn i 1992, agus ar Choinbhinsiún na Náisiún Aontaithe um Chearta Daoine faoi Mhíchumas (UNCPRD), in 2018, éilítear ar an Stát:

- o 'gach beart reachtach agus riaracháin a dhéanamh, agus aon bheart eile, chun cearta leanaí a ráthú (UNCRC, airteagal 4), agus
- o 'gach ceart daonna agus saoirse bunúsach a chinntiú agus a chur chun cinn do gach duine faoi mhíchumas gan idirdhealú de chineál ar bith a dhéanamh ar bhonn míchumais' (UNCPRD, airteagal 4) agus
- o 'i bhforbairt agus i gcur i bhfeidhm na reachtaíochta agus na mbeartas chun an Coinbhinsiún seo a chur i bhfeidhm, agus i bpróisis chinnteoireachta eile a bhaineann le saincheisteanna atá gaolmhar le daoine faoi mhíchumas, rachaidh Stáit is Páirtithe i gcomhairle go dlúth le daoine faoi mhíchumas, lena n-áirítear leanaí faoi mhíchumas, agus glacfaidh siadsan páirt ghníomhach ann trína n-eagraíochtaí ionadaíocha' (UNCPRD, airteagal 4.3).

Tá Airteagal 7 den UNCPRD ábhartha go háirithe toisc go gcuireann sé le forálacha an UNCRC trí mhionsonraí níos follasaí a chur ar fáil faoin gcaoi ar chóir dóibh a chur i bhfeidhm i leith leanaí faoi mhíchumas agus teastaíonn gníomh dearfach ó stáit chun na cearta seo a chur i bhfeidhm:

'Glacfaidh Stáit is Páirtithe gach beart is gá chun a chinntiú go mbainfidh leanaí faoi mhíchumas lán cearta daonna agus saoirsí bunúsacha ar bhonn comhionann le leanaí eile'.

Is céim rithábhachtach é oibleagáidí dearfacha a daingniú sa reachtaíocht lena chinntiú go gcomhlíonann an Stát a dhualgas cearta leanaí faoi mhíchumas a réadú. Dá bhrí sin, sa chur chuige a nglacaimid leis, cuireadh forbairtí i mbearta reachtacha in Éirinn san áireamh chun na cearta agus na bearnaí i gcosaint ceart a bhfuil leanaí faoi mhíchumas i dteideal iad a fháil de réir caighdeán idirnáisiúnta. Soláthraíonn cearta dlí creat soiléir freisin chun tacú le cur chuige leanbh-láraithe i seachadadh seirbhísí a théann i bhfeidhm ar chearta leanaí faoi mhíchumas. Sa chomhthéacs seo rinneamar scrúdú ar bhearta

beartais agus cleachtais chun fáil amach na cásanna a bhfuil neamhaird á dhéanamh ar chearta, agus na constaicí a fhágann go ndiúltaítear cearta do leanaí faoi mhíchumas.

Bun-Eolas faoin UNCRPD

Rinne Éire an UNCRPD a dhaingniú an 20 Márta 2018. Bhí sé in am don chéad tuarascáil ón bPáirtí Stáit a bheith curtha faoi bhráid an Choiste in Aibreán 2020, agus dá bharr sin ní bheidh Breathnóireachtaí Deiridh an UNCRPD ar fáil go dtí 2021, ar a luaithe. Is í an tsaincheist uileghabhálach atá os comhair na hÉireann maidir leis an míchumas i láthair na huairé ná an gá atá leis an comhlíonadh intíre leis an reachtaíocht UNCRPD. Tá raon de phíosaí reachtaíochta á dhréachtú ag an rialtas chun aghaidh a thabhairt ar shaincheisteanna a bhaineann leis an gcomhionannas agus leis an neamh-idirdhealú lena bhféadfar bearnaí comhionannais a dhúnadh agus lena gcuideofar leis an gcomhlíonadh maidir leis an UNCRPD. Sampla amháin a bhaineann le hinrochtaineacht is ea an Bille Sláinte (Tacaíocht Iompair), lena dtabharfar aghaidh ar riachtanais na ndaoine sin atá faoi mhíchumas, lena n-áirítear leanaí, chun a gcostais soghluaisteachta maidir le rochtain ar obair nó ar scoil a íoc.

Cé go bhfuil an UNCRPD daingnithe ag Éirinn, níor dhaingnigh an rialtas an Prótocal Roghnach (OP) a lígeann do dhaoine aonair gearáin a dhéanamh le Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta do Dhaoine faoi Míchumas in aghaidh na hÉireann.¹ Mar thoradh air sin, thug Ionchuisiú Éireann chun suntais de nach mór do Choimisiún na hÉireann um Chearta an Duine agus Comhionannas (IHREC), ina cháilíocht mar an sásra monatóireachta neamhspleách in Éirinn, brú a chur ar an rialtas an OP a dhaingniú.²

Cosnaíonn an UNCRPD raon de chearta sibhialta, polaitiúla, eacnamaíochta, sóisialta agus cultúrtha de réir mar a bhaineann siad le daoine faoi mhíchumas, agus leanaí faoi mhíchumas san áireamh. Is é príomhchuspóir an Choinbhinsiúin ná ‘tairbhe iomlán agus comhionann gach ceart daonna agus saoirsí bunúsacha do gach uile dhuine faoi mhíchumas a chur chun cinn, agus meas ar a ndínit bhunúsach a chur chun cinn’.³

Níl sainmhíniú ar an míchumas áirithe san UNCRPD. Mar sin féin, sa Bhrollach agus in airteagal 1 de, déantar raon feidhme agus feidhmiú an Choinbhinsiúin a shoiléiriú. Sa Bhrollach tugtar aitheantas dó gur ‘coincheap éabhlóideach é an míchumas agus gurb ionann an míchumas agus toradh ar an idirghníomhaíocht a bhíonn idir daoine le laigí agus bacainní dearcaidh agus comhshaoil a chuireann bac ar a rannpháirtíocht iomlán agus éifeachtach sa tsochaí ar bhonn comhionann le daoine eile’.⁴ Ina theannta sin, tá foráil déanta, in airteagal 1:

‘Cuimsítear le daoine faoi mhíchumas iad siúd a bhfuil laigí fadtéarmacha coirp, meabhracha, intleachtúla nó céadfacha acu a d’fhéadfadh bac a chur ar a rannpháirtíocht iomlán agus éifeachtach sa tsochaí ar bhonn comhionann le daoine eile mar gheall ar bhacainní éagsúla a bheith le tabhairt acu’.

1 An Bord um Fhaisnéis do Shaoránaigh, *nuashonrú ar an reachtaíocht um Míchumas* (2018) 45(4) Nuashonrú 2.

2 Ionchuisiú Éireann, *Aighneacht chuig Coimisiún na hÉireann um Chearta an Duine & Comhionannas ar Ráiteas Straitéise IHREC 2019–2021* (2018) 8.

3 UNCRPD, airt 1.

4 UNCRPD, Brollach, alt (e).

Tá an UNCRPD bunaithe ar na prionsabail a leagtar amach in airteagal 3 agus tá prionsabail an neamh-idirdhealaithe,⁵ an ionchuimsithe agus na rannpháirtíochta,⁶ chomh maith leis na prionsabail a ghabhann leis an meas ar an dínit bhunúsach, an neamhspleáchas aonair lena n-áirítear an tsaoirse chun do rogha féin a dhéanamh,⁷ agus meas ar do chumas atá ag athrú de réir a chéile⁸ ábhartha ar bhonn ar leith le leanaí faoi mhíchumas. Tá cosaint dhínit agus chomhionannas an duine i gcroílár an tslí a dhéantar na cearta atá san UNCRPD a léirmhíniú agus a chur i bhfeidhm.⁹

Bun-Eolas faoin UNCRC

Ghlac Tionól Ginearálta na Náisiún Aontaithe leis an UNCRC an 20 Samhain 1989.¹⁰ Ba é an UNCRC an chéad ionstraim cheangailteach chun aicmí de chearta an duine a chumasc, lena n-áirítear cearta sibhialta, polaitiúla, eacnamaíocha, sóisialta agus cultúrtha, chomh maith le gnéithe den Dlí daonnúil. Tá trí Phrótacal Roghnacha sa UNCRC agus is díol spéise ar leith an tríú Prótacal Roghnach maidir leis an gCumarsáid Aonair (OPIC).¹¹ Tá nós imeachta nua tugtha isteach ag OPIC agus tá an UNCRC agus na hoibleagáidí a ghabhann leis maidir le Stáit is Páirtithe athbheocana leis. Tá ceart nua ag leanaí, ceann lena gceadaítear dóibh gearán a dhéanamh le Coiste UNCRC má sháraítear a gcearta. Neartófar cur i bhfeidhm an UNCRC mar gheall ar an nós imeachta nua cumarsáide aonair seo trí rochtain dhíreach a sholáthar do leanaí ar Choiste UNCRC nuair a bheidh leigheasanna baile ídithe acu. Caithfidh Stáit aird a thabhairt do bharúil an linbh, agus éisteacht léi.¹²

Ghlac Éire leis an sásra maidir le gearán aonair faoin bPrótacal Roghnach leis an UNCRC i dtaca le nód himeacht cumarsáide (OPIC).¹³ Tá sé seo suntasach maidir le cur chun cinn cearta leanaí toisc go spreagann an OPIC Stáit is páirtithe sásraí náisiúnta a fhorbairt chun a chumasú do leanaí leigheasanna éifeachtacha a bheith acu ar shárúithe ar a gcearta.

Is é an sainmhíniú atá ag an UNCRC ar céard is leanbh ann ná gach uile duine faoi 18 mbliana d'aois seachas amháin sa chás go mbaintear amach lán-aois níos luaithe ná sin faoin dlí is infheidhme don leanbh ar leith.¹⁴ Mar thoradh ar thabhairt isteach an UNCRC, tháinig athrú ar dhearcadh na sochaí, ó bhraistintí stairiúla leanaí mar chleithiúnaithe éighníomhacha go bhféachann siad ar leanaí a bheith tuillte ag stádas agus cearta aonair. De ghnáth déantar ailt an UNCRC a ghrúpáil i gceithre chatagóir cearta agus tacar treoirphrionsabal. Is iad na ceithre aicme ná an rannpháirtíocht, an soláthar, an chosaint

5 UNCRPD, airt 3(b).

6 UNCRPD, airt 3(c).

7 UNCRPD, airt 3(a).

8 UNCRPD, airt 3(h).

9 Annagret Kampf, 'Involuntary Treatment Decisions: Using Negotiated Silence to Facilitate Change?' in Bernadette McSherry and Penny Weller (eag.), *Rethinking Rights-Based Mental Health Laws* (Hart Publishing 2010) 139.

10 Arna ghlacadh agus arna oscailt lena shíniú, lena dhaingniú agus lena aontú le Rún an Tionóil Ghinearálta 44/25 an 20 Samhain 1989 a tháinig isteachi bhfeidhm an 2 Meán Fómhair 1990, de réir airt 49.

11 An 19 Nollaig 2011, cheadaigh Tionól Ginearálta na Náisiún Aontaithe tríú Prótacal Roghnach ar nós imeachta cumarsáide, lena ligtear do leanaí aonair gearáin a chur isteach maidir le sárúithe sonracha ar a gcearta féin faoin gCoinbhinsiún agus maidir leis an gcéad dhá phrótacal roghnacha ann. Cuireadh tús le feidhm an Phrótacaíl in Aibreán 2014.

12 Rinne Éire an Tríú Prótacal Roghnach ar Nós Imeachta Cumarsáide a shíniú agus a dhaingniú in 2014.

13 Prótacal Roghnach a ghabhann leis an UNCRC maidir leis an nós imeachta um chumarsáid (glacadh leis Meán Fómhair 2014).

14 UNCRC, airt 1.

agus an cosc.¹⁵ Tá ceithre phrionsabal ghinearálta ann freisin a thacaíonn leis an UNCRC, agus soláthraíonn siad an treoir mar aon do na Stáit is páirtithe maidir le conas an Coinbhinsiún a léirmhíniú agus a chur i bhfeidhm.

Tá na prionsabail ghinearálta cumhdaithe in ailt 2 (neamh-idirdhealú), 3 (leas is fearr), 6 (saol, maireachtáil agus forbairt) agus 12 (rannpháirtíocht). Foráiltear le prionsabal an neamh-idirdhealaithe go bhfuil gach leanbh i dteideal comhionannas deiseanna, agus fágann sé sin gur cheart an deis chéanna a thabhairt do leanaí faoi mhíchumas agus atá ag leanaí eile le bheith in ann buntáiste agus tairbhe na gceart uile sa UNCRC a thapú.¹⁶ Ba cheart an ceart chun beatha, maireachtáil agus forbairt a léirmhíniú sa chiall is leithne is féidir ionas go gcuirtear san áireamh leis an fhorbairt mheabhrach, mhothúcháinach, chognaíoch, shóisialta, fhisiciúil agus chultúrtha. Éilíonn cearta marthanais agus forbartha ar an rialtas acmhainní agus rochtain a sholáthar ar na modhanna is gá chun na cearta seo a chomhlíonadh.

Creat chun tacú le cur i bhfeidhm an UNCRC agus an UNCRPD

Soláthraíonn Trácht Ginearálta Uimh. 5 Choiste UNCRC Bearta Ginearálta Forfheidhmithe creatlach ónar féidir cur chuige bunaithe ar chearta maidir le cearta leanaí a réadú. Bhreithnigh an tuarascáil seo an treoir atá curtha ar fáil i dTrácht Ginearálta Uimh. 5 agus athbhreithniú á dhéanamh ar dhlí agus ar bheartas na hÉireann chun na bacainní ar réadú chearta leanaí faoi mhíchumas a aithint, agus na bearta a d'fhéadfaí a ghlacadh chun na bacainní sin a sháru. Áitíonn Coiste UNCRC sa Trácht Ginearálta seo ar na Stáit is páirtithe ionstraimí idirnáisiúnta ábhartha eile a dhaingniú,¹⁷ mar shampla an UNCRPD. Is léir nach mór sineirgíocht a bheith ann idir na hionstraimí idirnáisiúnta um chearta an duine, go háirithe nuair a chuirtear prionsabail an doroinnteacht agus idirspleáchas chearta an duine curtha san áireamh. Sa chomhthéacs seo, tugtar aghaidh leis an tuarascáil ar tháscairí an UNCRPD¹⁸ freisin chun cur chuige a ghlacadh, agus muid i mbun moltaí a thabhairt maidir le bearta, lena mbeifear in ann a chinntiú go gcuirfear i bhfeidhm go héifeachtach na cearta atá leanaí faoi mhíchumas i dteideal an dá Choinbhinsiún de chuid na Náisiún Aontaithe.

Coincheap an Mhíchumais

Tá coincheapa an mhíchumais éagsúil ar fud ionstraimí idirnáisiúnta um chearta an duine agus an dlí agus na beartais náisiúnta a bhaineann le cearta leanaí faoi mhíchumas. D'fhonn aghaidh a thabhairt air seo agus anailís bunaithe ar chearta a chur i bhfeidhm ar na bacainní ar chearta leanaí faoi mhíchumas a réadú, cuireann an tuarascáil seo an cur chuige bunaithe ar chearta an duine i leith míchumais i bhfeidhm.

Go stairiúil, ghlac ionstraimí, dlíthe agus beartais idirnáisiúnta um chearta an duine (UNCRC) an tsamhail mhíochaine mhíchumais a chuir príomhfhócas ar an lagú nó ar an riocht míochaine agus ar an gcaoi a bhféadfaí é a leigheas nó a fheabhsú. Tháinig

15 Thomas Hammarberg, 'The UN Convention on the Rights of the Child-and How to Make it Work' (1990) 12 Human Rights Quarterly 97.

16 UNCRC, airt 2 agus 23.

17 Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, General Comment No. 5 (2003): General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child (CRC/GC/2003/5), alt 17.

18 Oifig an Ard-Choimisinéara um Chearta an Duine, 'Bridging the Gap: Human Rights indicators for the Convention on the Rights of Persons with Disabilities in support of a disability inclusive 2030 Agenda for Sustainable Development' (An Ghinéiv, 2019).

isteach samhail shóisialta i leith an mhíchumais le fás na gluaiseachta míchumais, inar maíodh gurb í an tsochaí is cúis le daoine a bheith faoi mhíchumas daoine mar gheall ar a struchtúr agus a dearadh.¹⁹ Ba é an cur chuige seo an bonn leis an UNCRPD a bheith agus tá sé curtha in iúl go soiléir sa réamhrá leis an UNCRPD, ‘tá an míchumas mar thoradh ar an idirghníomhaíocht idir daoine le laigí agus bacainní ó thaobh meoin agus timpeallachta de araon lena gcuirtear bacainn orthu rannpháirtíocht iomlán agus éifeachtach sa tsochaí a bheith acu aran bhonn comhionann le daoine eile’, agus in airteagal 1, ‘Cuimsítear le daoine faoi mhíchumas iad siúd a bhfuil laigí fadtéarmacha coirp, meabhracha, intleachtúla nó céadfacha acu a d’fhéadfadh bac a chur ar a rannpháirtíocht iomlán agus éifeachtach sa tsochaí ar bhonn comhionann le daoine eile mar gheall ar bhacainní éagsúla a bheith le tabhairt acu’. Tá Coiste an UNCRC tar éis glacadh leis an tsamhail shóisialta ó shin i dTuairimí Ginearálta²⁰ agus i mbarúlacha conclúideacha.²¹

Gabhann bunús na tuarascála seo, an tsamhail um chearta an duine, an coincheapú leathan míchumais atá le fáil faoi airteagal 1 UNCRPD. Leis an tsamhail um chearta an duine, cuirtear leis an tsamhail sóisialta ar an mhíchumais chun réiteach níos cuimsithí a chur ar fáil do na saincheisteanna atá os comhair an phobail mhíchumais.²² Téann an cur chuige níos faide ná an dlí frith-idirdhealaithe trí chuimsiú a dhéanamh ar raon leathan de chearta sibhialta, polaitiúla agus eacnamaíocha, sóisialta agus cultúrtha²³ ‘doshannta agus idirspiléacha’ agus dá bhrí sin is é an t-ardán idéalach é chun anailís a dhéanamh ar na bacainní ar chearta do leanaí faoi mhíchumas a bheith réadaithe.

Agus é sin curtha san áireamh; Cuimsíonn ár gcur chuige breithniú ar an gcaoi a bhfónann an Coinbhinsiún idirnáisiúnta is nuaí, an UNCRPD, do na cearta daonna a bhfuil leanaí faoi mhíchumas ina dteideal a dhaingniú agus a chomhlánú faoi na caighdeáin idirnáisiúnta um chearta an duine (UNCRC).

Braislí Cearta

Mar gheall ar líon na gceart atá ag leanaí faoi mhíchumas faoin UNCRC agus an UNCRPD agus an raon leathan constaicí agus beart a d’fhéadfaí a shainiú san ábhar a bhailítear agus a anailísiú, tá an tuarascáil don tionscadal seo struchtúrtha ar fud braislí cearta. Úsáidfeadh na ceithre bhraisle seo a leanas agus catagóir de chearta uileghabhálacha trasghearrthacha sa tuarascáil seo: Braisle 1 - An Fhorbairt; Braisle 2 - An Rannpháirtíocht & an Muintearas; Braisle 3 – Sláinte & Leas; agus Braisle 4 - An Ceartas/Cúiteamh & Cosaintí.²⁴

19 Anna Lawson agus Mark Priestley, ‘The social model of disability: Questions for law and legal scholarship?’ in Peter Blanck agus Eilíonóir Flynn (eag.), *Routledge Handbook of Disability Law and Human Rights* (Routledge 2016).

20 Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh: General Comment No. 9 (2006): The Rights of Children with Disabilities (CRC/C/GC/9, 2007) 13 - 14.

21 Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, Concluding observations on the combined third and fourth periodic reports of Ireland 2016 (CRC/C/IRL/CO/3-4) 10 – 11.

22 Theresia Degener, ‘Disability in a Human Rights Context’ (2016) 5(3) *Laws* 35.

23 *ibid.*

24 Féach iarscríbhinn 1 na tuarascála seo le haghaidh forbheathnú mionsonraithe ar na cearta atá áirithe faoi gach Braisle.

Ceartha leathana: An comhionannas agus an neamh-idirdhealú, an Lánpháirtíocht agus an Inrochtaineacht.

Chomh maith le cuntasacht na n-iompróirí dualgais a luaitear thuas, sainaitnítear rannpháirtíocht sealbhóirí cearta trí shochaí inrochtana ina gcónaíonn siad, agus an comhionannas agus an neamh-idirdhealú mar na trí phríomhphrionsabal atá mar bhonn agus taca le cur chuige bunaithe ar chearta i leith leanaí a bhfuil míchumais. Is réamhchoinníollacha iad na trí shaincheist leathana seo maidir le gach ceart eile a fheidhmiú agus dá bhrí sin is údar aird dhírithé iad i dtosach, ar leithligh ó na cearta braislithe. Creidimid go bhfuil tionchar ag na saincheisteanna leathana seo ar réadú ceart do leanaí faoi mhíchumas ar fud na gceithre bhraisle eile.

3. An Cheist Taighde agus an Mhodheolaíocht

Bhí an taighde ag iarraidh aghaidh a thabhairt ar na ceisteanna taighde seo a leanas:

1. Cad iad na bacainní atá ann ar réadú chearta leanaí faoi mhíchumas in Éirinn?
2. Cad iad na bearta atá ag teastáil chun dul i ngleic leis na bacainní seo ar bhealach atá cuí agus atá éifeachtach araon?

Maidir leis seo, níorbh é cuspóir an taighde anailís agus measúnú a dhéanamh ar a mhéid atá Éire ag comhlíonadh a cuid oibleagáidí i leith leanaí faoi mhíchumas faoi chaighdeáin idirnáisiúnta ábhartha (UNCRC agus an UNCRPD). Ina ionad sin, is é an rún atá againn, trí na príomhbhacainní agus na gníomhartha comhfhreagracha is gá chun aghaidh a thabhairt ar na bacainní sin a aithint, go soláthraíonn an taighde treochlár soiléir, údarásach, cothrom le dáta, bunaithe ar fhianaise le haghaidh gníomhaíochta ag príomhpháirtithe leasmhara.

Ba é an príomh-mhodheolaíocht ná athbhreithniú litríochta deasc-bhunaithe. Ionchorpraíodh leis seo cur chuige soch-dlí maidir le hanailís bunaithe ar chearta ar dhlí, ar bheartas agus ar chleachtas a dhéanamh ó thaobh chearta leanaí faoi mhíchumas. Rinneadh an chuid is fearr den taighde don tuarascáil seo le linn samhradh 2020, agus cuireadh an dréacht deiridh faoi bhráid OCO i mí Dheireadh Fómhair 2020. D'fhoilsigh Éire a Dréacht-Tuarascáil Tosaigh Stáit ar an CRPD i mí na Nollag 2020.²⁵ D'fhill an fhoireann taighde ar ár gcuid oibre i bhfianaise na Dréacht-Tuarascáil Tosaigh Stáit, agus chuir siad roinnt tagairtí do thionscnaimh bheartais bhreise a luaitear sa tuarascáil, ar fud na cáipéise seo. Mar sin féin, féadfar nach léireofar roinnt dlíthe, beartas nó cleachtas a áiríodh sa Dréacht-Tuarascáil Tosaigh Stáit sa taighde seo toisc nár bhain siad le bacainn, beart nó cleachtas gealladh fúthu a bhí ábhartha go háirithe do leanaí faoi mhíchumas.

Léirmheas Téamach ar an Litríocht

Scrúdaigh an fhoireann taighde caighdeáin idirnáisiúnta ábhartha agus dlí, beartas agus cleachtas in Éirinn chun na constaicí, na bearta agus na samplaí de chleachtas ghealltacha a aithint chun réadú éifeachtach a dhéanamh ar chearta leanaí faoi mhíchumas. D'fhoneadh athbhreithniú a dhéanamh ar litríocht acadúil, rinne an fhoireann taighde cuardach ar na bunachair sonraí dlí seo a leanas - HeinOnline, WestLaw, Justis, LexisNexis agus vLex, ag úsáid téarmaí cuardaigh éagsúla atá beartaithe chun an raon feidhme leathan atá ag an tionscadal taighde seo a ghabháil. Rinneadh athbhreithniú freisin ar aon litríocht shuntasach liath a foilsíodh lasmuigh de na comhthéacsanna

25 An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige, *Draft Initial Report under the Convention on the Rights of Persons with Disabilities: Ireland* (Baile Átha Cliath: Nollaig 2020).

acadúla / irise traidisiúnta maidir le cearta do leanaí faoi mhíchumas a réadú, lena n-áirítear tuarascálacha rialtais, ráitis bheartais, páipéir eisiúna, tuarascálacha na hEagraíochta um Dhaoine faoi Mhíchumas agus Eagraíocht na Sochaí Sibhialta, agus an trácht ábhartha sna meáin chumarsáide.

D'fhonn litríocht acadúil a ghabháil maidir le bacainní agus / nó bearta chun cearta leanaí faoi mhíchumas a réadú nár foilsíodh in irisí dlí, bhí bunachair sonraí acadúla mar Scopus (Web of Science), SocINDEX, ASSIA agus Google Scholar curtha san áireamh leis freisin. Úsáideadh irisleabhair ábhar-shonracha a bhaineann leis an ábhar taighde seo, mar an Iris Idirnáisiúnta um Chearta Leanaí, Óige agus an tSochaí, agus Míchumas agus an tSochaí.

I bhfianaise pharaiméadair an tionscadail taighde seo, ba ghá don fhoireann taighde dul níos faide ná na bunachair sonraí cineálacha dlí agus léannta chun faisnéis cothrom le dáta a fháil ar na bearta is gá chun cearta leanaí faoi mhíchumas in Éirinn a réadú.

Dá bhrí sin, rinneadh athbhreithniú ar na foinsí faisnéise seo a leanas d'fhonn samplaí a fháil de dhlíthe, de bheartais agus de chleachtais a bhfuil gá le hathchóiriú orthu chun riachtanais an UNCRPD, agus an UNCRC, a chomhlíonadh, agus iad siúd a d'fhéadfadh treoir a sholáthar maidir le bearta chun constaicí aitheanta a sháru.

- Breathnóireachtaí Deiridh Choiste UNCRPD (dhírigh an t-athbhreithniú go príomha ar airteagal 7 ach d'úsáid sé téarmaí cuardaigh chun athbhreithniú a dhéanamh ar bhreathnuithe ar ailt eile UNCRPD a thugann aghaidh ar shaincheisteanna a sainaithníodh sna braislí do leanaí faoi mhíchumas),
- Breathnóireachtaí Deiridh Choiste UNCRC (dhírigh an t-athbhreithniú go príomha ar airteagal 23 ach bhain sé úsáid as téarmaí cuardaigh chun athbhreithniú a dhéanamh ar bhreathnuithe ar ailt eile UNCRC a thugann aghaidh ar shaincheisteanna a sainaithníodh sna braislí do leanaí faoi mhíchumas),
- Aighneachtaí ó Pháirtithe Stáit chuig Coistí UNCRPD agus UNCRC (lena n-áirítear iad siúd ó stáit, an tsochaí sibhialta agus Institiúidí Náisiúnta um Chearta an Duine), agus
- Cuireadh Scáththuarascálacha chuig Coistí UNCRC agus UNCRPD ó eagraíochtaí na sochaí sibhialta agus meicníochtaí monatóireachta neamhspleácha san áireamh sa taighde freisin le fócas ar ábhar a bhaineann leis an ábhar taighde.

I dtaighde atá déanta roimhe seo sa réimse seo, tá sé sainitheanta go bhfuil easpa sonraí iontaofa le déanaí i réimse chearta an linbh²⁶ agus cearta míchumais a bheith mar bhacainn ann féin. Bhí sé seo amhlaidh freisin i dtiomsú na tuarascála seo agus tharraing na taighdeoirí ar a líonraí fairsinge sna réimsí seo chun rochtain a fháil ar thuarascálacha réamhfoilsithe nó ar ábhair ábhartha eile ó phríomhpháirtithe leasmhara, gairmithe agus comhlachtaí ionadaíocha mar iarracht aghaidh a thabhairt ar na bearnaí seo.

Roghnaíodh na téarmaí cuardaigh a úsáideadh chun a chinntiú go bhfuil na torthaí

26 Ursula Kilkelly, 'Barriers to the Realisation of Children's Rights in Ireland' (Baile Átha Cliath: Oifig an Ombudsman do Leanaí, 2007) 14.

ábhartha don staidéar. Mar shampla, i measc na téarmaí cuardaigh, áiríodh téarmaí ábhair (leanaí faoi mhíchumas) (m.sh. cearta, bacainní, bearta, straitéisí, oideachas, sláinte, sláinte mheabhrach, tithíocht, ceartas ógánach, rochtain ar cheartas, comhionannas, rannpháirtíocht, leas is fearr, leanaí faoi chúram) agus téarmaí a bhaineann go sonrach leis an daonra ar leith chun foghrúpaí lagaithe ar leith a ghabháil lena n-áirítear (leanaí dalla, leanaí lagamhairc, leanaí faoi mhíchumas intleachtúil, míchumas síceasóisialta, néar-éagsúlacht, bodhar, lagéisteachta, lagú fisiceach agus céadfach) a ndearnadh an taighde ina leith.

4. Próifíl ar Leanaí faoi Mhíchumas in Éirinn

Sonraí faoi leanaí faoi mhíchumas

De réir Dhaonáireamh 2016, tháinig méadú 47,796 ar líon na ndaoine faoi mhíchumas idir 2011 agus 2016.²⁷ Is ionann líon iomlán na ndaoine faoi mhíchumas in Éirinn i mí Aibreáin 2016 agus 643,131, is é sin le rá 13.5% den daonra. Bhí 51.6% (331,55) díobh baineannaigh agus 48.4% (311,580) díobh fireannaigh a bhí faoi mhíchumas.²⁸ Is ionann an líon leanaí faoi 18 mbliana d'aois agus 75,963. Ó 2011 go dtí seo, tháinig méadú 15.6% (11,828 duine) ar an líon daoine faoi 20 bhliain d'aois atá faoi mhíchumas.²⁹ Is ionann sin agus ráta míchumais de 6.7% sa ghrúpa seo. Bhí an míchumas níos coitianta i measc na bhfear i ngach catagóir aoise suas go dtí 24 bliain d'aois, agus an buaicphointe suite sna haoisghrúpaí 5–9 áit a raibh beagnach dhá oiread buachaillí faoi mhíchumas (14,964) ná cailíní (7,887).³⁰

Cláraíodh 10,032 leanbh agus duine óg idir 0–19 bliana d'aois ar an mBunachar Sonraí Náisiúnta um Míchumas Intleachtúil (NIDD) in 2017. Bhí 2.7% de na daoine faoi mhíchumas a bhí cláraithe leis an mbunachar sonraí san aoisghrúpa 0–4, 10.1% san aoisghrúpa 5–9, 11% san aoisghrúpa 10–14 agus 11.5% san aoisghrúpa 15–19.³¹ Ba iad na seirbhísí is mó a bhain leanaí faoi mhíchumas leas as ná an teiripe urlabhra agus teanga, teiripe shaothair agus an fhisiteiripe.³² Cláraíodh líon níos ísle do leanaí faoi 18 mbliana d'aois ar an mBunachar Sonraí Náisiúnta um Míchumas Coirp agus Céadfach (NPSDD) 2017. As 9,956 cás a taifeadadh, bhí 2,986 faoi 18 mbliana d'aois, le cailíní freagrach as 1,140 agus buachaillí as 1,846 cás.³³ I measc na bpríomhchatagóirí diagnóiseacha d'úsáideoirí seirbhíse faoi 18 mbliana d'aois bhí Córas Néarógach (961 cás), Cumarsáid (859 cás) agus Intleachtúil / Forbartha (310 cás), agus ina dhiaidh sin ó bhroinn (204 cás), córas mhatánchnámharlaigh (175 cás) agus Fadhbanna Cluais (159 cás).³⁴ Is bunachair sonraí teoranta iad NIDD agus NPSDD araon, áfach, toisc nach dtaifeadann siad ach daoine aonair a fhaigheann cineálacha áirithe seirbhísí míchumais, lena n-áirítear seirbhísí

27 An Phríomh-Oifig Staidrimh, 'Census of Population 2016 Results Profile 9 - Health, Disability and Carers' <<https://www.cso.ie/en/releasesandpublications/ep/p-cp9hdc/p8hdc/p9d/>> rochtain faighte air an 15 Bealtaine 2020.

28 ibid.

29 ibid.

30 An Phríomh-Oifig Staidrimh, 'Press Statement Census 2016 Results Profile 9 - Health, Disability and Carers' (2 Samhain 2017) <<https://www.cso.ie/en/csolatestnews/pressreleases/2017pressreleases/pressstatementcensus2016resultsprofile9-healthdisabilityandcarers/>> rochtain faighte air an 15 Bealtaine 2020.

31 An Bord Taighde Sláinte, 'National Intellectual Disability Database-Annual Report 2017' (Baile Átha Cliath, 2017) 11.

32 An Bord Taighde Sláinte, 'National Intellectual Disability Database-Annual Report 2017' (Baile Átha Cliath, 2017) 13.

33 An Bord Taighde Sláinte, 'Annual report of the National Physical and Sensory Disability Database 2017' (Baile Átha Cliath, 2018) 12.

34 ibid 13.

cónaithe agus seirbhísí lae. D'fhoilsigh an HRB a chéad tuarascáil ó na bunachair shonraí chumaisc i Meán Fómhair 2020, agus tugadh le fios ann go raibh 6,452 leanbh faoi mhíchumas ag fáil seirbhísí míchumais in 2019 (áirítear leis seo leanaí faoi mhíchumas intleachta, uathachas, moill fhorbartha, fadhbanna Wmeabhairsláinte, míchumais choirp agus chéadfacha).³⁵ Astu siúd, bhí 1,006 díobh idir 0–4 bliana d'aois, 3,274 díobh idir 5–12 bliana d'aois agus 2,172 díobh idir 13–17 bliana d'aois.³⁶ Níl aon mhiondealú breise ar fhigiúirí HRB 2019 ar leanaí faoi mhíchumas de réir cineáil míchumais ar fáil go fóill.

Foilsíonn an Coimisiún Meabhairshláinte faisnéis faoin líon leanaí a ligtear isteach iad in ionaid cheadaithe faoin Acht Meabhair-Shláinte. De réir an tuarascáil dá chuid don bhliain 2019, b'ionann an líon leanaí a fuair cóireáil shíciatrach d'othair chónaithe an bhliain sin agus 497 (suas ó 408 in 2018)³⁷ Tugann an tuarascáil seo dá haire freisin gur coinníodh 54 leanbh ar bhardaí aosach in 2019, cé go raibh 23 de na hiontrálacha sin ann ar feadh tréimhse níos lú ná 48 uair an chloig.³⁸ Tugann Jigsaw dá aire ina Thuarascáil Bhliantúil 2018 (an bhliain is déanaí ar foilsíodh tuarascáil bhliantúil dá chuid) go raibh seirbhísí tacaíochta meabhairshláinte curtha ar fáil aige do 6,356 leanbh agus duine óg 12-25 bliana d'aois.³⁹ Níl aon mhiondealú breise ar an bhfigiúr seo ar fáil lena n-áirítear céatadán na ndaoine faoi 18 a bhain leas as seirbhísí tacaíochta Jigsaw.

Buiséad

De réir na Roinne Caiteachais Phoiblí agus Athchóirithe, infheistíodh 13.4% (€ 7,195 milliún) de chaiteachas an Rialtais i dtacaí míchumais agus oideachais speisialta ar fud réimsí na Coimirce Sóisialaí, Sláinte agus Oideachais in 2017.⁴⁰ Ní fios cé mhéid den bhuiséad míchumais seo ar caitheadh ar leanaí go sonrach é. Ó 2011 go 2017, tháinig méadú 16.7% (€ 1,032 milliún) ar an gcaiteachas iomlán sa réimse seo agus cuireadh raon tacaíochtaí ar fáil do líon mór faighteoirí dá bharr, cé nach bhfuil aon sonraí dí-chomhiomlánaithe breise ar fáil chun cion na maoinithe a leithdháileadh ar leanaí faoi mhíchumas.⁴¹ In 2017, leithdháil an FSS €1,689 milliún chun seirbhísí míchumais a sholáthar. Bhain formhór an chaiteachais seo, timpeall dhá thrían de, le seirbhísí cónaithe, agus leithdháileadh 20% eile den mhaoiniú chun seirbhísí lae a sholáthar.⁴²

Tháinig méadú ar an gcaiteachas ar riachtanais oideachais speisialta, suas go dtí €1.68 billiún idir 2011 agus 2017, is ionann sin agus méadú 38% (€464 milliún).⁴³ Bhain formhór den chaiteachas ar an oideachas speisialta leis an bpá. Tugann an Roinn Caiteachais Phoiblí agus Athchóirithe dá haire gurb é 'an cineál soláthair múinteoirí acmhainne agus na gcúntóirí riachtanas speisialta, chomh maith leis na méaduithe ar ranganna speisialta atá curtha i mbun is cúis le cuid shuntasach den méid sin'.⁴⁴ Le linn na tréimhse 2011-16,

35 Claire Casey, Michael O'Sullivan, Sarah Fanagan, Anne Doyle, 'National Ability Supports System Bulletin 2019' (Baile Átha Cliath: An Bord Taighde Sláinte, 2020).

36 ibid 4.

37 An Coimisiún Meabhair-Shláinte, Tuarascáil Bhliantúil 2019, *lena n-áirítear Tuarascáil an Chigire ar Sheirbhísí Meabhairshláinte* (Baile Átha Cliath 2019) 27.

38 ibid 5.

39 Jigsaw, 'Annual Report: Delivering Services' (Baile Átha Cliath, 2018).

40 An Roinn Caiteachais Phoiblí agus Athchóirithe, *Spending Review 2017 Disability and Special Education Related Expenditure* (Baile Átha Cliath, 2017).

41 ibid.

42 ibid.

43 ibid.

44 ibid.

tháinig méadú 83% ar líon na ndaltaí a raibh diagnóis Neamhord Speictrim Uathachais (ASD) déanta orthu.⁴⁵ Ó 2004, tá méadú beagnach 260% tagtha ar an gcaiteachas ar riachtanais oideachais speisialta.⁴⁶ In athbhreithniú buiséadach eile a bhí déanta in 2019 agus a bhí dírithe go huile is go hiomlán ar mhaoiniú riachtanas oideachais speisialta, fuarthas gurbh ionann an caiteachas ar riachtanais oideachais speisialta agus os cionn 19% de bhuiséad na Roinne Oideachais agus Scileanna, is é sin le rá €1.8 billiún do 2018.⁴⁷

Tháinig méadú ar bhuiséad seirbhísí míchumais Phlean Seirbhíse Náisiúnta an FSS (NSP) 2018 de €1.772.1 billiún faoi €80.4 milliún, agus fágadh dá réir go raibh buiséad athfhillteach deiridh de €1.852.5 billiún ar fáil in 2018.⁴⁸ I mbuiséad 2019, cuireadh €15 milliún ar fáil d'acmhainní aonuaire d'áiteanna éigeandála do dhaoine faoi mhíchumas do dhaoine fásta agus do leanaí ó chistí de chuid na Roinne Sláinte í féin.⁴⁹ Bhí €1.904 billiún san iomlán le bheith curtha ar fáil ag an FSS do sheirbhísí míchumais in 2019.⁵⁰ Ach, mar sin féin, níl aon fhaisnéis ar fáil faoin gcion de chaiteachas an FSS ar leithdháileadh é ar sheirbhísí míchumais a bhaineann le leanaí.

Ní chuimsítear an mheabhairshláinte leis an mbuiséad míchumais. In 2018, gheall an tAire Sláinte ag an am, Simon Harris, agus an tAire le freagracht as an Sláinte Meabhrach, Jim Daly, €55 milliún a leithdháileadh ar fhorbairtí nua don mheabhairshláinte i mBuiséad 2019. Idir 2012 agus 2018, leithdháileadh €210 milliún chun seirbhísí meabhairshláinte nua a fhorbairt.⁵¹ Thacaigh cuid mhaith den méid sin le forbairt foirne pobail de réir Fhís Don Athrú; mar sin féin, ní rabhthas in ann freastal ar an éileamh méadaithe leis na hacmhainní sin.⁵² In 2017, thuairiscigh an FSS go raibh riachtanas €98 milliún breise chun baill foirne a earcú le haghaidh na seirbhísí meabhairshláinte atá leagtha amach in Fís Don Athrú. Ní raibh an cúram príomhúil ná infheistíocht san earnáil dheonach curtha san áireamh sa bhfigiúr sin.⁵³ Níl aon fhigiúirí ar fáil a bhaineann go sonrach leis na hinfheistíochtaí a dhéantar do leanaí i seirbhísí meabhairshláinte.

45 An Roinn Caiteachais Phoiblí agus Athchóirithe, *Spending Review 2017 Disability and Special Education Related Expenditure* (Baile Átha Cliath, 2017).

46 *ibid.*

47 An Roinn Caiteachais Phoiblí agus Athchóirithe, *Spending Review 2019 Monitoring Inputs, Outputs and Outcomes in Special Educational Needs Provision* (Baile Átha Cliath, 2019).

48 Díospóireacht Dála, 8 Bealtaine 2019, imleabhar 982, col 933.

49 *ibid.*

50 Díospóireacht Dála, 9 Iúil 2019, imleabhar 985, uimh. 2.

51 Tithe an Oireachtais, Díospóireacht an Chomhchoiste um Thodhchaí an Chúraim Mheabhairshláinte, 4 Iúil 2018.

52 Mental Health Reform, 'Mental Health Reform Pre-Budget Submission 2019' (Iúil 2018) 2–3.

53 Mental Health Reform, 'Mental Health Reform Pre-Budget Submission 2019' (Iúil 2018) 2–3.

5. Cearta Uileghabhálacha & Leathana

5.1. An comhionannas agus an neamh-idirdhealú

Tá prionsabail an neamh-idirdhealaithe agus an chomhionannais i measc na ngnéithe is bunúsaí sa dlí idirnáisiúnta um chearta an duine. Tá an comhionannas agus an neamh-idirdhealú idirnasctha le chéile agus is cearta agus prionsabail shuntasacha iad nach mór a urramú do gach leanbh faoi mhíchumas ar bhonn comhionann le leanaí eile. Tá an ceart chun comhionannas agus neamh-idirdhealú le fáil in Airteagal 2 den UNCRC a fhorálann go ndéanfaidh ‘Stáit is páirtithe na cearta atá leagtha amach sa Choinbhinsiún a urramú agus a chinntiú gan idirdhealú de chineál ar bith, is cuma cén leanbh nó a tuismitheoir nó a tuismitheoir nó a dlí cine, dath, gnéas, teanga, reiligiún, tuairim pholaitiúil nó eile an chaomhnóra, bunús náisiúnta, eitneach nó sóisialta, maoin, míchumas, breith nó stádas eile’.

Foráiltear le hAirteagal 2 (2) go ndéanfaidh ‘Stáit is Páirtithe gach beart iomchuí chun a chinntiú go gcosnaítear an leanbh i gcoinne gach cineál idirdhealaithe nó pionóis ar bhonn stádas, ghníomhaíochtaí, tuairimí sainráite, nó creidimh tuismitheoirí an linbh, caomhnóirí dlíthiúla, nó baill teaghlaigh.’ Toirmiscear an t-idirdhealú le hAirteagal 2, agus áirítear leis sin an t-idirdhealú indíreach agus an t-idirdhealú trí chomhlachas araon. Cé nach dtugann sé aghaidh go soiléir ar iol-chineálacha nó tras-chineálacha idirdhealaithe, molann Coiste UNCRC gur cheart do Stáit is páirtithe cineálacha éagsúla idirdhealaithe a mheas.⁵⁴ Le hAirteagal 2 (2), ceadaítear gníomh dearfach a dhéanamh chun leanaí a chosaint ón idirdhealú de réir stádas na n-oibríthe cúraim nó na ndaoine muinteartha ina saol.

Soláthraíonn an dlí idirnáisiúnta um chearta an duine, leithéidí UNCRC, creat do Stáit chun cur chuige bunaithe ar chearta a ghlacadh sa dlí, sa bheartas agus sa chleachtas. Tá sé mar aidhm ag cur chuige bunaithe ar chearta míchumais idirdhealú a thoirmeasc agus comhionannas a chur chun cinn trí bhearta a thugann aghaidh ar mhíbhuntáistí sa tsochaí. Cuireann an coinbhinsiún idirnáisiúnta nua um chearta an duine san 21ú hAois, an UNCRPD, cosc ar idirdhealú agus cuireann sé cosaint an chomhionannais chun cinn do gach duine faoi mhíchumas. Neartaíonn Airteagal 5 den UNCRPD an UNCRC, trí níos mó ná cosaint ó idirdhealú a sholáthar do leanaí faoi mhíchumas, ach chomh maith leis sin trí chineálacha idirdhealaithe iolracha agus trasnaí a chur san áireamh, agus a fhoráil gur cheart do Stáit bearta sonracha a ghlacadh anuas ar an freastal réasúnta chun idirdhealú a dhíchur agus comhionannas a chur chun cinn.

Is oibleagáidí leathana iad na cearta agus na prionsabail a leagtar amach san UNCRPD a éilíonn ar Stáit is páirtithe an comhionannas a chur chun cinn agus toirmeasc a chur ar aon chineál ‘idirdhealú ar bhonn míchumais’. Ciallaíonn sé sin ‘aon idirdhealú, eisiaimh

54 Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, General Comment No. 15 (2013): Article 24: The right of the child to the enjoyment of the highest attainable standard of health, (CRC/C/GC/15) 8.

nó srian mar gheall ar an míchumas a bhfuil sé de chuspóir aige éifeacht, taitneamh nó cleachtadh a lagú nó a chur ar neamhní, ar bhonn comhionann le daoine eile, maidir le cearta an duine agus saoirsí bunúsacha an duine go léir'.⁵⁵

Áirítear leis seo an freastal réasúnta a shéanadh nuair is gá. Tá na hoibleagáidí leathana seo le baint amach láithreach.

Tá an comhionannas deiseanna agus an neamh-idirdhealú cuimsithe go sonrach i bprionsabail ghinearálta an UNCRPD.⁵⁶ Agus stáit i mbun iarrachtaí a dhéanamh chun a chinntiú go bhfuil prionsabal an chomhionannais éifeachtach, tá siad tar éis reachtaíocht neamh-idirdhealaithe a thabhairt isteach, ach ní féidir an comhionannas deiseanna a chur ar fáil tríd a leithéid a dhéanamh gan bearta eile. De réir tráchttaireacht acadúil shaineolach:

'Is é an treocht idirnáisiúnta atá ann faoi láthair ná go bhfuiltear ag dul i dtreo 'comhionannas deiseanna' iomlán a chur ar fáil do dhaoine faoi mhíchumas, agus athrú struchtúrach i gceist leis sin, agus daoine a ullmhú le haghaidh níos mó rannpháirtíochta, agus aghaidh á thabhairt ar an idirdhealú i roinnt réimsí agus meoin shóisialta á n-athrú'.⁵⁷ Is féidir le forálacha comhionannais a bheith ar fáil i gcruthanna éagsúla. Dá bhrí sin, tá sé riachtanach go gcinntíonn Stáit go gcuireann reachtaíocht a bhaineann le leanáí cosc ar idirdhealú ar gach cúis agus go gcinntíonn siad go gcomhlíontar cearta leanáí faoi mhíchumas ar bhonn comhionann le daoine eile. Éileoidh sé seo ar Stáit cineálacha éagsúla idirdhealaithe agus trasnaíocha a aithint, lena n-áirítear an freastal réasúnta a shéanadh mar idirdhealú bunaithe ar mhíchumas.

Sainmhínítear an freastal réasúnta in airteagal 2 den UNCRPD mar 'modhnú agus coigeartuithe is gá agus is iomchuí nach gcuireann ualach díréireach nó míchuí, nuair is gá i gcás áirithe, chun a chinntiú go mbaintear taitneamh nó cleachtadh do dhaoine faoi mhíchumas ar bhonn comhionann le daoine eile de gach ceart daonna agus saoirsí bunúsacha'. Rud atá suntasach ná, toisc go bhfuil an dualgas maidir leis an bhfreastal réasúnta daingnithe sa soláthar neamh-idirdhealaithe, is ceart sibhialta agus polaitiúil atá ann agus ní mór é a ionchorprú le héifeacht láithreach.⁵⁸

Tá sé tábhachtach a thabhairt faoi deara go bhfágtar, mar gheall ar an tslí a bhfuil an freastal réasúnta sainmhínithe san UNCRPD nach gceanglaítear ar iompróirí dualgais freastal go réasúnach ar dhaoine faoi mhíchumas dá ndéanfadh sé sin 'ualach míchuí'. Tá an téarmaíocht sin cáinte ag Kayess agus French⁵⁹ mar gheall go bhfuil léiriúcháin diúltacha féideartha curtha le fios aici, mar shampla tagairt a bheith déanta do dhaoine faoi mhíchumas mar 'ualáí'. In ainneoin na hábhair imní atá luaite ag Kayess agus French, creideann Lawson go bhfuil béim láidir curtha ag an UNCRPD ar choincheapa réasúnachta agus comhréireachta, agus gur cheart díriú ar an modhnú atá réasúnta

55 UNCRPD, airt 2.

56 UNCRPD, airt 3(b) agus (e).

57 Gerard Quinn, Theresia Degener, Anna Bruce, Christine Burke, Joshua Costellino, Padraic Kenna, Ursula Kilkenny agus Shivaun Quinlivan, *Human Rights and Disability: The Current Use of the Potential of United Nations Human Rights Instruments in the Context of Disability* (Oifig an Ard-Choimisinéara um Chearta an Duine, 2002) 18.

58 Anna Lawson, 'Disability Equality, Reasonable Accommodation and the Avoidance of Ill-Treatment in Places of Detention: The Role of Supranational Monitoring and Inspection Bodies' (2012) 16(6) *International Journal of Human Rights* 850.

59 Rosemary Kayess agus Phillip French, 'Out of Darkness into Light? Introducing the Convention on the Rights of Persons with Disabilities' (2008) 8(1) *Human Rights Law Review* 1–34.

seachas ar an gcostas dá réir.⁶⁰ Cé go bhfuil teorainneacha ag baint leis an freastal réasúnta faoin UNCRPD, is coincheap i bhfad níos leithne é ná an freastal dá bhforáiltear faoin reachtaíocht Éireannach maidir leis an Stádas Comhionann, a bhfuil plé déanta uirthi thíos, ina luaitear nach gceanglaítear ar iompróirí dualgais freastal réasúnta a dhéanamh ar dhaoine faoi mhíchumas sa chás go mbeadh sárú ‘costais ainmniúil’ i gceist amhlaidh a dhéanamh.⁶¹ Dá bhrí sin, is gá leasú breise a dhéanamh ar dhlí na hÉireann maidir leis an freastal réasúnta chun caighdeán an UNCRPD a chomhlíonadh.

5.1.1 An Comhthéacs Reatha in Éirinn: Forbhreathnú ar an dlí agus ar an mbeartas

Tá rialáil casta maidir le comhionannas agus neamh-idirdhealú i ndlí na hÉireann. Cuimsíonn raon na n-ionstraimí dlí a rialaíonn an tsaincheist seo Bunreacht na hÉireann, dlí an Chomhphobail Eorpaigh, lena n-áirítear forálacha conartha, Cairt an AE um Chearta Bunúsacha, agus Treoracha Frith-idirdhealaithe an AE. Cuimsíonn an tsraith an reachtaíocht um chomhionannas baile i bhfoirm na nAchtanna um Chomhionannas Fostaíochta 1998 go 2015 agus na hAchtanna um Stádas Comhionann 2000 go 2018. Tá forálacha neamh-idirdhealaithe ann freisin i reachtaíocht intíre eile amhail na hAchtanna Oideachais agus an tAcht um Míchumas 2005. Tugann Barry dá aire ‘cé nach bhfuil leanaí áirithe sna hionstraimí dlí forluiteacha agus trasnaitheacha seo, an chuid is mó den am, mar sin féin baineann siad leas ar bhealaí éagsúla ó na forálacha a bhaineann go ginearálta leo’.⁶²

In Éirinn, leagtar amach an ceart chun comhionannais in airteagal 40.1 den Bhunreacht: ‘measfar gach saoránach, mar dhaoine, a bheith comhionann os comhair an dlí.’ Cosnaíonn an Bunreacht bunchearta bunúsacha eile atá tábhachtach do leanaí faoi mhíchumas, lena n-áirítear an ceart chun sairse (airteagal 40.4); an ceart chun beatha (airteagal 40.3.2); cearta teaghlai (ailt 41 agus 42); agus cearta an linbh (airteagal 42A). Tá na cearta seo nasctha fite fuaite leis an gceart chun comhionannais agus pléifear iad nuair is ábhartha le linn na tuarascála seo. Mar sin féin, tá sé tábhachtach ag an bpointe seo tábhacht alt 42A a thabhairt faoi deara go hachomair.

Is é cuspóir an Tríú Leasú is Tríocha ar an mBunreacht aitheantas sainráite a thabhairt do leanaí iontu féin laistigh den Bhunreacht. Dearbhaíonn Airteagal 42A cearta bunúsacha gach linbh. Tá sé mar aidhm ag an alt nua idirdhealú a dhéanamh idir leanaí de réir stádas pósta a dtuismitheoirí. Ina theannta sin, is forbairt shuntasach í airteagal 42A i ndlí na hÉireann maidir lenár n-oibleagáidí idirnáisiúnta a chomhlíonadh chun cearta leanaí a urramú, a chosaint agus a chomhlíonadh. Is mór an bua é an cheart chun do thuairimí a nochtadh agus gurb é leas an linbh an rud is tábhachtaí, a bheith ionchorparaithe ann, do leanaí in Éirinn agus dá n-abhcóidí a rinne stocaireacht bhríomhar ar son na gcearta seo agus go gcuirfear san áireamh iad.⁶³

Mar sin féin, cé go bhfuil na cearta seo cumhdaithe sa Bhunreacht anois, tá foclaíocht chúng an leasaithe ina chúis imní do chearta leanaí nach dtagann faoi chúrsaí dlí cúraim

60 Anna Lawson, ‘People with Psychosocial Impairments or Conditions, Reasonable Accommodation and the Convention on the Rights of Persons with Disabilities’ (2008) *Law in Context* 64.

61 *In re Article 26 of the Constitution and the Equal Status Bill* [1997] 2 I.R. (SC) 393–396.

62 Eilis Barry, ‘Non-discrimination and equality’ in ‘Making Rights Real for Children: A Children’s Rights Audit of Irish Law’ (Baile Átha Cliath: An Chomhghuaillíocht um Chearta Leanaí, 2015) 7.

63 Díospóireacht Dála, 18 Bealtaine 2010, iml 709, uimh 2.

agus teaghlaigh. Chuir an OCO a fhorchoimeádas in iúl leis an ngné seo den leasú ag rá go dteipeann air caighdeán airteagail 3 agus 12 den UNCRC a chomhlíonadh.⁶⁴

Cé go bhféadfaidh airteagal 40.1 leibhéal cosanta a dheonú ar an gceart chun cóir chomhionann os comhair an dlí, cosnaíonn an UNCRPD taitneamh a bhaint as acmhainn dlí ar bhonn comhionann le daoine eile mar chuid de ‘aitheantas comhionann roimh an dlí’ lena ndéantar foráil maidir le rannpháirtíocht ghníomhach i gcaidrimh dhlíthiúla.⁶⁵ Is minic a chuireann an dlí cosc ar leanaí caidreamh dlíthiúil a dhéanamh go dtí go sroicheann siad aois an tromlaigh. Mar sin is féidir le ‘haitheantas comhionann roimh an dlí’ a bheith dúshlánach nuair a chuirtear i bhfeidhm é i leith leanaí, go háirithe leanaí faoi mhíchumas a mbrathnaítear orthu go minic amhail is nach bhfuil an cumas acu cinntí a dhéanamh atá ceangailteach ó thaobh dlí a dhéanamh.

Mar sin féin, ba chóir leanaí faoi mhíchumas a chur ar an eolas, dul i gcomhairle leo agus a nguth a chloisteáil ar bhonn comhionann le leanaí nach bhfuil faoi mhíchumas, i ngach próiseas cinnteoireachta a bhaineann lena staid.

Tá sé tábhachtach a thabhairt faoi deara freisin nach dtugann léirmhíniú agus cur i bhfeidhm airteagal 40.1 ag Cúirteanna na hÉireann mórán féidearthachta chun cearta comhionannais a fhorfheidhmiú i réimse na gceart eacnamaíoch, sóisialta agus cultúrtha a bhfuil baint ar leith acu le leanaí faoi mhíchumas. Is coinbhinsiún hibrídeach é an UNCRPD, cosúil leis an UNCRC, a chumasc cearta an chéad ghlúin agus an dara glúin lena chinntiú go ndéantar cearta faoi na coinbhinsiúin a urramú, a chosaint agus a chomhlíonadh. Beidh ar Éirinn athmhachnamh a dhéanamh ar a cur chuige maidir leis na cineálacha cearta seo a chomhlíonadh chun comhionannas idir gach leanbh a chinntiú.

Na hAchtanna um Stádas Comhionann, 2000–2018

Tá forálacha sna hAchtanna um Stádas Comhionann lena dtoirmisctear idirdhealú ar aon cheann de na naoi bhforas, lena n-áirítear míchumas, i soláthar earraí agus seirbhísí, cóiríochta agus oideachais. Tá díolúintí áirithe sa reachtaíocht. Cé go luaitear an téarma ‘leanbh’ nó ‘leanaí’ cúig huaire ar fud na nAchtanna, is féidir le leanaí, le heisceachtaí áirithe, iarracht a dhéanamh brath ar aon cheann de na forais idirdhealaitheacha faoi na hAchtanna um am Stádas Comhionann. Tá díolúine shuntasach ann maidir leis an bhforas aoise, a chuireann teorainn mhór le scóip chosaint na nAchtanna um Stádas Comhionann i ndáil le leanaí. Foráiltear le halt 3 (3) nach measfar gur idirdhealú faoin bhforas aoise é leanbh faoi 18 mbliana d’aois a chaitheamh níos lú fabhar nó níos fabhraí ná leanbh eile, is cuma cén aois atá ag an duine sin. Ligeann an chuid seo cóireáil nach bhfuil chomh fabhrach nó cóireáil níos fabhraí dóibh siúd faoi 18 mbliana d’aois, i gcomparáid le níos mó ná 18, ar an bhforas aoise ach ceadaíonn sé idirdhealú freisin idir leanaí d’aoiseanna difriúla ar an bhforas aoise. Mar gheall ar an díolúine seo, is féidir an aois a úsáid mar ‘scoithphointe treallach chun seirbhísí a sholáthar, beag beann ar riachtanas agus is cuma cé chomh ríthábhachtach agus a d’fhéadfadh na seirbhísí seo a bheith’.⁶⁶

64 Oifig an Ombudsman do Leanaí, *Report to the Oireachtas on the Thirty-First Amendment of the Constitution (Children) Bill 2012* (2012) 13.

65 Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta Daoine faoi Míchumas, General Comment No. 6 (2018): Equality and Non-discrimination (CRPD/C/GC/6) mír 14.

66 Eilis Barry, ‘Non-discrimination and equality’ in ‘Making Rights Real for Children: A Children’s Rights Audit of Irish Law’ (Baile Átha Cliath: An Chomhghuaillíocht um Chearta Leanaí, 2015) 14.

Tá an sainmhíniú ar an míchumas sna hAchtanna um Stádas Comhionann an-leathan agus tá sé i bhfad níos leithne ná an sainmhíniú dá choibhéis atá san Acht um Míchumas 2005. Dá bhrí sin, tá feidhm ag an oibleagáid an freastal réasúnta a sholáthar a fhorchuirtear san Acht um Stádas Comhionann maidir le raon leathan leanaí faoi mhíchumas.

Ceanglaítear leis na hAchtanna um Stádas Comhionann ar sholáthraithe earraí agus seirbhísí gach a bhfuil réasúnach a dhéanamh chun freastal ar dhaoine faoi mhíchumas agus aithníonn siad gur cineál idirdhealaithe é diúltú nó mainneachtain freastal go réasúnach.⁶⁷ Déantar foráil leo do bhearta gníomhaíochta dearfacha leathana chun an comhionannas deiseanna a chur chun cinn freisin. Cuimsíonn an foráil chun an freastal réasúnta a sholáthar raon leathan soláthraithe seirbhíse lena n-áirítear soláthraithe seirbhíse poiblí, údaráis áitiúla, scoileanna agus údaráis oideachais eile. Tá méid na hoibleagáide teoranta don soláthar seirbhíse, áfach. Ní thagann an oibleagáid freastal nó saoráidí speisialta a sholáthar ach amháin ar an gcéad dul síos nuair a bheadh sé dodhéanta nó ró-dheacair don duine leas a bhaint as an tseirbhís, gan an freastal nó na saoráidí speisialta sin a bheith ann. Dá bhrí sin, ní thagann aon oibleagáid chun cinn nuair a bhíonn sé deacair ar an duine faoi mhíchumas an tseirbhís a fháil.

Níl aon oibleagáid ann an chóireáil speisialta a sholáthar, fiú má bhíonn sé thar a bheith deacair ar an duine faoi mhíchumas leas a bhaint as an tseirbhís, dá mbeadh níos mó ná costas ainmniúil mar gheall ar sholáthar na saoráide nó na cóireála.⁶⁸ Baineann an díolúine seo fiú le soláthar seirbhísí riachtanacha an Stáit. Mar sin féin, is léir ón gcásdlí faoi na hAchtanna um Stádas Comhionann go bhféachann tuismitheoirí leis na hAchtanna um Stádas Comhionannmar bhealach chun seirbhísí a fháil do leanaí faoi mhíchumas.⁶⁹ Ina theannta sin, tá sé léirithe sa chásdlí gur féidir le hOifigigh Chomhionannais, agus an reachtaíocht á léirmhíniú acu, gur féidir éagsúlacht suntasach a bheith i gceist leis an méid a bhíonn i gceist le 'costas ainmniúil', ag brath ar acmhainní na heagraíochta atá i gceist.⁷⁰

An tAcht fá Choimisiún na hÉireann um Chearta an Duine agus Comhionannas

Tá leasú tábhachtach atá curtha leis an reachtaíocht chomhionannais, a bhfuil acmhainneacht ann feidhm a bheith aige i leith leanaí faoi mhíchumas, le fáil in alt 42 den Acht um Choimisiún um Chearta an Duine agus Comhionannas na hÉireann. Éilítear dá réir seo go gcaithfidh raon leathan comhlachtaí poiblí i bhfeidhmiú a bhfeidhmeanna aird a thabhairt ar an ngá atá ann chun fáil réidh leis an idirdhealú, an comhionannas deiseanna a chur chun cinn agus cearta an duine a chosaint. Éilíonn impleachtaí an dualgais seo measúnú iarmharta agus treoir leanúnach ó Choimisiún na hÉireann um Chearta an Duine agus Comhionannas (IHREC) i bhfoirm treoirlínte nó cód cleachtais. Tá roinnt feidhmeanna reachtúla ag IHREC freisin lena n-áirítear comhairle agus ionadaíocht dlí a sholáthar, agus fiosrúcháin a dhéanamh, a d'fhéadfadh a bheith ábhartha do leanaí faoi mhíchumas ar sáraíodh a gcearta. Tá an cumas ag IHREC cuidiú le réadú na gceart comhionannais atá leagtha amach san UNCRC agus san UNCRPD araon.

67 An tAcht um Stádas Comhionann, 2000, alt 4.

68 *In re Article 26 and the Employment Equality Bill* [1997] 2 I.R (SC) 360–363.

69 Eilis Barry, 'Non-discrimination and equality' in 'Making Rights Real for Children: A Children's Rights Audit of Irish Law' (Baile Átha Cliath: An Chomhghuaillíocht um Chearta Leanaí, 2015) 16–17.

70 *A Health and Fitness Club v A Worker* [EED037].

Straitéis Náisiúnta Ionchuimsithe do Dhaoine Faoi Mhíchumas 2017–2021

Tá sé i gceist go léireoidh an Straitéis Náisiúnta um Chuimsiú Míchumais (NDIS) 2017–2021 cur chuige iomlán an Rialtais i leith míchumais agus tá an tAcht um Míchumas 2005 mar bhonn agus mar thaca léi. Dá réir sin, tá freagrachtaí ar raon leathan ranna rialtais faoin NDIS. Leagann an beartas amach téamaí réimsí tosaíochta le príomhghníomhartha agus príomhchuspóirí faoi gach téama agus fráma ama le haghaidh seachadadh. Áirítear an comhionannas agus an rogha ar théamaí lárnacha sa straitéis seo.⁷¹ Mar sin féin, ní aithnítear go sainráite go ndéanfar aon gníomhartha chun na cuspóirí seo a bhaint amach do leanaí faoi mhíchumas. Clúdaítear leis an téama an ceart atá ag daoine faoi mhíchumas chun cóir chomhionann a fháil os comhair an dlí agus a gcuid roghanna agus cinntí féin a dhéanamh. Cuimsíonn na cearta dá dtagraítear san alt seo go príomha na cearta sin atá leagtha amach san Acht um Chinnteoireacht Chuidithe (Cumas) 2015, nach mbaineann le leanaí.⁷²

Leantar le hionadaíocht a bheith déanta ar son daoine faoi mhíchumas i rith an phróisis mhonatóireachta agus chur chun feidhme na Straitéise, go háirithe tríd an nGrúpa Geallsealbhóirí um Míchumas a ghlacann páirt sa phróiseas monatóireachta.⁷³ Mar sin féin, níl aon fhianaise ann go bhfuil tuairimí leanaí faoi mhíchumas á dtaifeadadh sa mhonatóireacht atá á dhéanamh ar an Straitéis seo. Is ionann sin agus bearna sa bheartas agus sa chleachtas agus éilíonn sé ar an Stát bearta a dhéanamh chun a chinntiú go n-éistear le tuairimí leanaí ar bhonn comhionann le leanaí eile. Mar shampla, cuimsíonn straitéisí náisiúnta príomhshrutha a bhaineann le leanaí próisis chomhairliúcháin chun a gcuid tuairimí a ghabháil.⁷⁴ Ní léir an nglacann próisis den sórt sin barúlacha leanaí faoi mhíchumas. Teastaíonn bearta chun guthanna a ghabháil ar fud na mbeartas príomhshrutha agus beartais a bhaineann go sonrath le míchumas chun a chinntiú go mbainfear amach an ceart chun comhionannas i gcinnteoireacht do leanaí faoi mhíchumas.

Torthaí Níos Fearr, Todhchaí Níos Gile

Is é Torthaí Níos Fearr Todhchaí Níos Gile an creat beartais do leanaí agus do dhaoine óga in Éirinn. Sa bheartas seo tá an ‘comhionannas’ liostaithe mar cheann dá threoirphrionsabail agus tá sé tiomanta aghaidh a thabhairt air seo i dtaca le gach leanbh, lena n-áirítear leanaí faoi mhíchumas.⁷⁵ Mar sin féin, ní shainaithnítear aon gníomhartha ar leith ann faoi conas feabhas a chur ar an gcomhionannas agus an neamh-idirdhealú do leanaí faoi mhíchumas - ina ionad sin, tá na gníomhartha a bhaineann go sonrath le leanaí faoi mhíchumas dírithe níos mó ar chúram, tacaíochtaí agus seirbhísí míchumais, chomh maith leis an oideachas speisialta, agus ní thugtar aghaidh go sainráite ann ar an gcomhionannas agus ar an neamh-idirdhealú.

71 An Roinn Dlí agus Cirt agus Comhionannais, *An Straitéis Náisiúnta Ionchuimsithe do Dhaoine Faoi Míchumais 2017–2021* (An Oifig Stáiseanóireachta, 2017) 11.

72 *ibid.* 13.

73 An Roinn Dlí agus Cirt agus Comhionannais, *Preasráiteas: Minister McGrath appoints new Disability Stakeholder Group* (17 Lúnasa 2018) <<http://www.justice.ie/en/JELR/Pages/PR18000269>> rochtain faighte air an 19 Deireadh Fómhair 2020.

74 An Roinn Leanai agus Gnóthaí Óige, *Torthaí Níos Fearr, Todhchaí Níos Gile: An Creat Beartais Náisiúnta do Leanai agus do Dhaoine Óga 2014–2020* (An Oifig Stáiseanóireachta, 2014) 31.

75 *ibid.*

5.1.2 Bacainní príomhúla ar réadú ceart

Tá an creat dlíthiúil easnamhach maidir le soláthar an cirt chun comhionannais agus neamh-idirdhealaithe do leanaí faoi mhíchumas

Tá leanaí faoi mhíchumas den chuid is mó fágtha amach as an raon ionstraimí dlí forluiteacha agus trasnaithe a sholáthraíonn do chosaint ceart i réimse an chomhionannais agus an neamh-idirdhealaithe. Ní hionann an sainmhíniú ar mhíchumas atá le fáil ar fud reachtaíocht na hÉireann, rud atá mearbhallach agus nach réitíonn le coincheapa idirnáisiúnta míchumais um chearta an duine. Mar shampla, tá an sainmhíniú atá san Acht um Míchumas 2005 dírithe ar dhaoine fásta agus níl sé ag teacht le coincheap leathan an mhíchumais faoin UNCRPD. Cé go bhfuil sé níos leithne ná Acht 2005, fós féin tá an sainmhíniú ar an míchumas atá sna hAchtanna um Stádas Comhionann bunaithe ar easnamh míochaine agus ar thorthaí ó chórais diagnóis-bhunaithe nach gcomhlíonann leis an sainmhíniú ar an míchumas atá bunaithe ar chearta de réir an UNCRPD.⁷⁶

I measc na teorainneacha breise a ghabhann leis an reachtaíocht um chomhionannais do leanaí faoi mhíchumas tá mainneachtain chun teorainneacha aoise a aithint a dhéantar incháilitheacht le haghaidh seirbhísí a mheas le bheith áirithe mar an idirdhealú bunaithe ar aois faoin Acht um Stádas Comhionann.⁷⁷ Cháin an Chomhghuaillíocht um Chearta Leanaí an cur chuige seo mar gheall ar mhainneachtain leibhéal riachtanas leanaí a aithint agus a thábhachtaí atá seirbhísí áirithe, lena n-áirítear do leanaí faoi mhíchumas.⁷⁸

Ní leor éifeacht dhlíthiúil na n-ionstraimí dlí baile seo chun cosaint faoin dlí a chinntiú do leanaí faoi mhíchumas ar bhonn comhionann le leanaí eile. Sampla amháin ina leith seo is ea an oibleagáid maidir leis an bhfreastal réasúnta, nach n-aithnítear go sainráite mar chineál toirmiscthe idirdhealaithe i ngach réimse den dlí. Eascraíonn oibleagáidí ginearálta cur chun feidhme as airteagal 2 den UNCRC. Tá oibleagáid ar na Stáit is páirtithe 'na cearta atá leagtha amach sa Choinbhinsiún a dheimhniú gan idirdhealú de chineál ar bith a dhéanamh...'⁷⁹ agus 'gach beart iomchuí a dhéanamh chun a chinntiú go gcosnaítear an leanbh i gcoinne gach cineál den idirdhealú...'.⁸⁰ Éilítear leis an alt seo ar Stáit aonair agus grúpaí leanaí a aithint, dála leanaí faoi mhíchumas a bhféadfadh bearta speisialta a bheith ag teastáil uathu chun fáil réidh leis an gcúis leis an idirdhealú.⁸¹

Cur i bhfeidhm chearta leanaí faoi mhíchumas a chomhordú

Is príomhchonstaic é an sadhlann-áil chun an ceart chun comhionannas agus neamh-idirdhealú leanaí faoi mhíchumas a réadú. Tá gníomhaireachtaí ar leith ag déileáil le cearta leanaí agus cearta míchumais, trí bheartais ar leith. I gcomhthéacs an mhíchumais, is tríd an Roinn Sláinte seachas an Roinn Dlí agus Cirt go príomha atá seirbhísí agus an ceapadh beartais déanta, ach bhí an Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige

76 Lorraine Leeson agus Patrick A. Matthews, 'Submission to the advisory committee on education of the Deaf' (Baile Átha Cliath: Centre for Deaf Studies, 2002).

77 An tAcht um Stádas Comhionann, 2000, alt 3(3).

78 Eilis Barry, 'Non-discrimination and equality' in 'Making Rights Real for Children: A Children's Rights Audit of Irish Law' (Baile Átha Cliath: An Chomhghuaillíocht um Chearta Leanaí, 2015) 14.

79 UNCRC, airt 2.

80 UNCRC, airt 2(2).

81 Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, General Comment No. 5 (2003): General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child, (CRC/GC/2003/5) 4.

freagrach go dtí le déanaí as seirbhísí agus tacaíochtaí ginearálta do leanaí nach bhfuil faoi mhíchumas. Chuir na cuir chuige comhthreomhara seo bac ar smaointeoireacht chomhcheangailte agus ar bhaint amach cearta leanaí faoi mhíchumas. Cé go bhfuil feabhas ann maidir leis seo le teacht chun cinn na Roinne Leanaí, Míchumais, Comhionannais agus Comhtháthaithe, tá sé ró-luath fós a rá cén dul chun cinn is féidir a dhéanamh. Ar an iomlán, tá easpa fócais fós ina shaincheist ar riachtanais agus ar chearta leanaí faoi mhíchumas i mbeartais agus i gcláir nach mbaineann go sonrach le míchumas, lena n-áirítear bearta gníomhaíochta dearfacha a leagan amach agus acmhainní a leithdháileadh chun comhionannas deiseanna a bhaint amach do leanaí faoi mhíchumas. Is bacainn athfhillteach é seo faoi fhorhmór na mbraislí sa tuarascáil seo.

An mhonatóireacht, an bailiú sonraí agus an anailís

Is gann go bhfuil meicníochtaí ann chun leanaí faoi mhíchumas a éascú chun páirt a ghlacadh i monatóireacht ar dhlíthe agus ar bheartais maidir le comhionannas agus neamh-idirdhealú. Níl aon bhearta ar leith i bhfeidhm chun tuairimí leanaí faoi mhíchumas a ghabháil agus an mhonatóireacht á déanamh ar an Straitéis Náisiúnta um Chuimsiú Míchumais nó ar Torthaí Níos Fearr Todhchaí Níos Gile. Tá sonraí teoranta ar fáil freisin maidir le taithí leanaí faoi mhíchumas ar idirdhealú in Éirinn. Is gnách don taighde i réimse na hidirchreidmheachta agus na neamh-idirdhealaithe maidir le leanaí in Éirinn a bheith dírithe ar an idirdhealú i leith leanaí den Lucht Siúil agus den lucht Romach, ar imircigh nó ar an lucht LGBTI+. ⁸² Is minic nach n-áirítear leanaí faoi mhíchumas ach amháin i dtaighde ar an idirdhealú i gcomhthéacsanna oideachais nó cúraim sláinte, seachas maidir le rochtain ar earraí agus seirbhísí ar bhonn níos leithne. ⁸³

5.1.3 Bearta chun constaicí aitheanta a shárú

An Reachtaíocht

Chun deimhniú go mbeifear in ann tairbhe a bhaint as a gcearta ar an mbonn comhionann le daoine eile, ní mór do rialtas na hÉireann bearta dlí a ghlacadh, lena n-áirítear bearta sonracha, chun na cearta agus na prionsabail a ráthaítear san UNCRPD a chur chun cinn. Tá na creataí dlí a bhfuil cuntas orthu thuas easnamhach maidir le freagairt do chearta leanaí faoi mhíchumas mar atá leagtha amach i gCoinbhinsiúin na Náisiún Aontaithe. Tá gá le measúnú ar an gcreat reatha chun a mhéid a chomhlíonann sé UNCRC agus UNCRPD a mheas. Ba cheart leasuithe ar an reachtaíocht chomhionannais a chur i bhfeidhm ina dhiaidh bearta dá leithéid chun cinnte a dhéanamh de go gcomhlíontar na hionstraimí cearta daonna deiridh. ⁸⁴ Ba cheart go gcuirfí cosc ar idirdhealú ar bhonn míchumais agus meicníochtaí gearáin agus sásaimh a sholáthar chun sáruithe a leigheas sa reachtaíocht i réimsí éagsúla a théann i bhfeidhm ar shaol leanaí faoi mhíchumas (m.sh. dlí teaghlaigh, sláinte, oideachas, ceartas, agus tithíocht).

Féadfar tacú le monatóireacht ar dhul chun cinn i réimse an chomhionannais agus an neamh-idirdhealaithe trí cheanglas reachtach a thabhairt isteach sonraí a bhailiú agus

82 An Chomhghuaillíocht um Chearta Leanaí, 'Report Card 2020: Is the Government keeping its Promises to Children' (2020) 127.

83 Mary Donnelly agus Ursula Kilkelly, 'Child-friendly healthcare: delivering on the right to be heard' (2011) 19(1) Medical Law Review 27.

84 Oifig an Ard-Choimisinéara um Chearta an Duine, 'Bridging the Gap: Human Rights indicators - Article 5' (An Ghinéiv, 2019) 5.1.

a fhoilsiú arna ndíchomhiomlánú leis an míchumas, lena n-áirítear gearáin maidir leis an idirdhealú ar fud na n-earnálacha go léir.⁸⁵ D'fhéadfaí é seo a thabhairt isteach mar chuid de reachtaíocht nua atá beartaithe chun Éire a chomhlíonadh le forálacha an UNCRPD (lena n-áirítear airteagal sonrach ar bhailiú sonraí), nó mar leasú ar an reachtaíocht atá ann cheana ina bhfuil gá le bailiú sonraí faoi mhíchumas cheana féin (e.g. maidir le líon na ndaoine faoi mhíchumas atá fostaithe san earnáil phoiblí mar atá sainordaithe ag an Acht um Míchumas 2005).

Bearta riaracháin agus bearta eile

Tá an NDIS níos dírithe ar dhaoine fásta ná mar atá sé leanbh-lárnaithe. Mar chur chuige Uile-Rialtais maidir le 'saol daoine faoi mhíchumas a fheabhsú ar bhealach praiticiúil, agus chun na deiseanna is fearr is féidir a chruthú do dhaoine faoi mhíchumas a n-acmhainneacht a chomhlíonadh freisin',⁸⁶ theipeann air saol leanaí faoi mhíchumas a mheas go leordhóthanach. Ba cheart don Roinn Leanaí, Míchumais, Comhionannais agus Lánpháirtíochta smaoineamh ar athbhreithniú a dhéanamh ar an NDIS ionas go mbeadh leanaí faoi mhíchumas níos cuimsithí agus Todhchaí Níos Gile Torthaí Níos Fearr a athbhreithniú le go mbeidh leanaí faoi mhíchumas níos cuimsithí freisin.⁸⁷ Teastaíonn bearta chun ionadaíocht a chur ar fáil ar fud na mbeartas príomhshrutha agus na beartais a bhaineann go sonrach leis an míchumas chun a chinntiú go mbainfear amach an ceart chun comhionannas sa chinnteoireacht do leanaí faoi mhíchumas. Caithfidh sásra a bheith ag gabháil le gach uile bheartas agus clár atá dírithe ar an gceart chun comhionannas agus neamh-idirdhealú a chur i bhfeidhm chun próisis chomhairliúcháin chun a chinntiú go mbeidh ról gníomhach ag leanaí faoi mhíchuma i ndearadh, i gcur i bhfeidhm agus i monatóireacht na mbeartas agus na gclár sin.⁸⁸ Ba cheart go n-áireofaí le bearta sonracha bunaithe ar acmhainní bearta cosanta sóisialta chun aghaidh a thabhairt ar eisiamh sóisialta, bochtaineacht a laghdú agus / nó costais a bhaineann le míchumas a chlúdach ionas go mbainfidh leanaí faoi mhíchumas taitneamh iomlán agus comhionann as gach uile cheart daonna agus saoirse bhunúsach.

5.2 An Rannpháirtíocht

Is é an sainmhíniú atá ar an rannpháirtíocht leanaí agus daoine óga sa chinnteoireacht in Éirinn mar 'an próiseas trína mbíonn ról gníomhach ag leanaí agus daoine óga, agus fíorthionchar acu leis, sa chinnteoireacht maidir le hábhair a théann i bhfeidhm ar a saol, go díreach agus go hindíreach araon'.⁸⁹ Comhlíonann an sainmhíniú seo airteagal 12 (1) den UNCRC agus airteagal 7 (3) den UNCRPD.

In 2018, i dTrácht Ginearálta an UNCRPD Uimh. 7 ar rannpháirtíocht daoine faoi mhíchumas, lena n-áirítear leanaí faoi mhíchumas, luadh go 'n-aithníonn an Coinbhinsiún um Chearta Daoine faoi Míchumas an lánpháirtíocht mar oibleagáid ghinearálta agus

85 Oifig an Ard-Choimisinéara um Chearta an Duine, 'Bridging the Gap: Human Rights indicators - Article 5' (An Ghinéiv, 2019) 5.3.

86 An Roinn Dlí agus Cirt agus Comhionannais, NDIS 2017–2021, lch. 1.

87 EU-OHCHR, táscaire airteagal 5, 5.2.

88 UNCRPD, GC No. 6 (2018) on equality and non-discrimination (CRPD/C/GC/6); EU-OHCHR, táscaire airteagal 5; CRC GC Uimh. 5, mír 47.

89 An Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige. *An Straitéis Náisiúnta um Rannpháirtíocht Leanaí agus Daoine Óga sa Phróiseas Cinnteoireachta, 2015–2020* (Baile Átha Cliath, 2015) 20.

mar cheist uileghabhálach'.⁹⁰

Rinneadh idirdhealú idir rannpháirtíocht leanaí i gcinntí pearsanta, a dhéanann difear don leanbh aonair (mar shampla, cinntí ar a n-oideachas agus a gcóireáil leighis) agus cinntí poiblí, a théann i bhfeidhm ar leanaí le chéile (mar shampla, cinntí a chuireann bonn eolais faoi bheartas poiblí, athbhreithniú seirbhíse agus monatóireacht). Tá oibleagáid ar Stáit is páirtithe faoi na coinbhinsiúin um chearta an duine tacú go gníomhach le leanaí faoi mhíchumas chun páirt a ghlacadh sa chinnteoireacht phearsanta agus phoiblí chomh maith lena rannpháirtíocht i monatóireacht an UNCRPD (airt. 33 (3)).⁹¹

5.2.1 An Comhthéacs Reatha in Éirinn: Forbhreathnú ar an dlí agus ar an mbeartas

Aithnítear in Airteagal 42A de Bhunreacht na hÉireann ceart an linbh go n-éistfear a thuairimí in imthosca sonrath. Forordaíonn an t-alt gur cheart reachtaíocht a achtú chun a chinntiú go dtabharfar an meáchan cuí do leanaí a gcinntear go bhfuil siad 'in ann dearcadh a fhoirmiú' bunaithe ar a n-aois agus aibíocht in imeachtaí chun sábháilteacht agus leas aon linbh a chosaint, 'nó a bhaineann leis an uchtáil, caomhnóireacht nó coimeád, nó rochtain i dtaca le haon leanbh ar bith'. Tá an aitheantas don cheart linbh chun a dtuairimí a nochtadh áirithe sa reachtaíocht lena ndéantar foráil do soláthar seirbhíse míchumais agus measúnuithe ar riachtanas freisin,⁹² chomh maith le seirbhísí cosanta agus leasa leanaí.⁹³ San Acht um Oideachas do Dhaoine a bhFuil Riachtanais Speisialta Oideachais Acu, 2004 (EPSN), tá forálacha maidir le rannpháirtíocht an linbh sa phleanáil oideachais agus aistrithe.⁹⁴ Mar sin féin, tugann an tAcht leibhéal ard lánrogha do mhúinteoirí agus do chomhordaitheoirí oideachais speisialta maidir le rannpháirtíocht linbh, go háirithe maidir le leanaí a bhfuil riachtanais tacaíochta níos airde acu. Tá cuid mhór den Acht, lena n-áirítear na forálacha seo, le tosú fós agus mar sin níl aon fhórsa dlíthiúil aige. Níl aon chreat dlíthiúil soiléir in Éirinn a rialaíonn toiliú linbh le cóireáil leighis nó diúltú cóireála leighis.

Tá sé mar bhonn agus taca le tiomantas an Rialtais do rannpháirtíocht leanaí in Éirinn an Straitéis Náisiúnta ar Rannpháirtíocht Leanaí agus Daoine Óga sa Chinnteoireacht 2015–2020 agus an Plean Gníomhaíochta a ghabhann leis, arna fhorbairt ag an RLGÓ.⁹⁵ Is é aidhm na straitéise a chinntiú go n-éistfear a dtuairimí le leanaí agus daoine óga ar leibhéal an duine aonair agus ar an leibhéal comhchoiteann, ar fud na réimsí torthaí náisiúnta atá leagtha amach in Torthaí Níos Fearr, Todhchaí Níos Gile, Creat Náisiúnta Beartais do Leanaí agus Daoine Óga. Aithníonn an Straitéis go dteastaíonn freagra tras-Rialtais, chun ceart linbh a thuairimí a dhaingniú. Dá bharr sin, tá tionscnaimh agus gníomhartha ó gach aon phríomh-roinn agus gníomhaireacht Rialtais san áireamh sa straitéis seo.

90 UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, General comment No. 7 (2018) on the participation of persons with disabilities, including children with disabilities, through their representative organizations, in the implementation and monitoring of the Convention (CRPD/C/GC/7) 1.

91 Féach freisin, ibid agus UN Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 9 (2006) on The Rights of Children with Disabilities (CRC/C/GC/9) and UN Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 12 (2009) on The Rights of the Child to be Heard (CRC/C/GC/12).

92 An tAcht um Míchumas 2005, alt 8(8)(c)(i).

93 An tAcht um Míchumas 2005, alt 8(8)(c)(i).

94 An tAcht um Oideachas do Dhaoine le Riachtanais Speisialta Oideachais Acu, 2004, alt 8(4)(a) agus alt 15(2)(a).

95 An Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige. *An Straitéis Náisiúnta um Rannpháirtíocht Leanaí agus Daoine Óga sa Phróiseas Cinnteoireachta, 2015–2020* (Baile Átha Cliath, 2015)

Ceann de chuspóirí bunúsacha trasghearrthacha na straitéise is ea ‘meicníochtaí a fheabhsú agus a bhunú chun rannpháirtíocht leanaí agus daoine óga leochaileacha nach gcloistear go minic i gcinnteoireacht a chinntiú’.⁹⁶ Tugann an Plean Gníomhaíochta a ghabhann leis tiomantas sonrath do Sheirbhísí Míchumais FSS creat-cháipéis a fhorbairt ar an gcaoi a gcuirfidh guthanna leanaí bonn eolais faoi dhearadh, chur i bhfeidhm agus mheastóireacht seirbhísí míchumais. Is é seo an t-aon ghníomh amháin atá dírithe go sonrath ar leanaí faoi mhíchumas. Sa tuarascáil cur chun feidhme is déanaí den Phlean Gníomhaíochta tá sé tuairiscithe go bhfuil an ghníomh seo bainte amach, ag tabhairt faoi deara gur bunaíodh foghrúpa in 2018 chun cur chun feidhme Chreat Bainistíochta Feidhmíochta agus Cuntasachta Dírithe ar Thorthaí FSS a chur chun cinn.⁹⁷ Aithníonn Creat Bainistíochta Feidhmíochta agus Cuntasachta Dírithe ar Thorthaí FSS 2013, a bhfuil sé mar aidhm aige seirbhísí míchumais a chur chun cinn do leanaí agus a dteaghlaih, gurb é an príomhthoradh atá á iarraidh ná do leanaí agus daoine óga ionadaíocht a bheith acu i dtaca le gach uile shaincheist a dtéann i bhfeidhm orthu.⁹⁸ Ní sholáthraítear aon fhaisnéis bhreise faoin gcaoi a mbainfear an toradh seo amach agus níor thángthas ar aon fhianaise ar chreat a bhaineann go sonrath le tacú le leanaí chun dearadh, cur i bhfeidhm agus meastóireacht na seirbhísí míchumais a threorú.

D’fhorbair Tusla straitéis ar fud na gníomhaireachta agus an fócas ar rannpháirtíocht leanaí agus daoine óga sa chinnteoireacht mar phríomhchuspóir. Tá sé ar cheann de na gníomhartha i Straitéis Tusla um Rannpháirtíocht Leanaí agus Óige Tusla 2019–2023 Treoir Phraiticiúil an RLGÓ maidir le Leanaí agus Daoine Óga Nach mBíonn Ionadaíocht Acu Go Minic a Chur san áireamh sa Chinnteoireacht’, chun tacú le leanaí faoi mhíchumas a ionchuimsiú.⁹⁹ Tá sé ar ghníomh eile de chuid Straitéis Tusla an síol-mhaoiniú a chur ar fáil chun tacú le forbairt an dea-chleachtais sa rannpháirtíocht leanaí agus daoine óga agus chun é a spreagadh, agus béim ar leith leagtha ann ar leanaí nach mbíonn ionadaíocht acu go minic, lena n-áirítear leanaí faoi mhíchumas.¹⁰⁰ Faoin gClár um Chosc, Comhpháirtíocht agus Tacaíocht Teaghlaih Tusla, in 2016 chuir Tusla tionscnamh síl-mhaoinithe i bhfeidhm do thionscnamh cleachtais rannpháirtíochta chun tacú le cleachtais rannpháirteacha laistigh den ghníomhaireacht agus chun iad a chur ar aghaidh.¹⁰¹

Roimhe seo, in 2007, bhunaigh Oifig an Aire Gnóthaí Leanaí agus Óige ag an am an Clár Cuimsithe. Roghnaigh an clár seo seacht n-eagraíocht a bhí ag obair le daoine óga imeallaithe nó deacair a bhaint amach ar fud na hÉireann chun tacú, trí chúnamh deontais, le rannpháirtíocht daoine óga i struchtúir agus i bpróisis rannpháirtíochta don aos óg.⁷⁷ Bhí eagraíocht ionadaíoch do leanaí faoi mhíchumas ar cheann de na heagraíochtaí a roghnaíodh. Trí na struchtúir agus na próisis, beartaíodh go dtacófaí

96 ibid 40.

97 An Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige. *An Tríú Nuashonrú ar Phlean Gníomhaíochta an Straitéis Náisiúnta um Rannpháirtíocht Leanaí agus Daoine Óga sa Phróiseas Cinnteoireachta, 2015-2020* (Baile Átha Cliath, 2018) (faighte tar éis aighneacht leis a bheith curtha chuig an RLGÓ).

98 An Grúpa Oibre um Thuairisciú Caighdeán Oibre agus na Feidhmíochta chun Seirbhísí Míchumais do Leanaí agus Daoine Óga a Chur Chun Cinn, *Report on an Outcomes-Focused Performance Management and Accountability Framework for Early Intervention and School Age Disability Network Teams* (Baile Átha Cliath, 2013) 20.

99 Tusla, Straitéis i leith Rannpháirtíocht an Linbh agus an Duine Óg 2019–2023 (Baile Átha Cliath, 2019) 24.

100 ibid 28.

101 Tusla, Seed Funding for Participatory Practice; A list of the projects funded in 2016/2017, atá ar fáil ag <https://www.tusla.ie/uploads/content/PPFS_Participatory_Practice_List_2016.pdf> rochtain faighte air an 13 Deireadh Fómhair 2020.

leis na daoine óga imeallaithe seo chun dul i dteagmháil leis na Comhairlí Contae, struchtúir rannpháirtíochta don aos óg, Comhairle na nÓg agus aon struchtúir eile arna maoiniú ag an Rialtas a fhéachann le tuairimí leanaí agus daoine óga a chloisteáil. Fuair meastóireacht ar an gClár Cuimsithe nach dócha go mbeadh baint acu le struchtúir rannpháirteacha gan iarracht shonrach daoine óga imeallaithe a áireamh, ag cur béime ar an ngá leanúnach le hinfheistíocht sa réimse seo.

Tá caighdeáin náisiúnta mar chuid den chreat óna bhfeidhmíonn seirbhísí leanaí. Tá feidhm reachtúil ag an Údarás um Fhaisnéis agus Cáilíocht Sláinte (HIQA) chun caighdeáin a leagan síos maidir leis an tsábháilteacht agus caighdeáin. Éilíonn Caighdeáin Náisiúnta HIQA um Sheirbhísí Cónaithe do Leanáí agus Aosaigh faoi Mhíchumas, go gcloíonn seirbhísí le príomhphrionsabail cearta, cháilíocht na beatha, duine-lárnaithe, uathriail, cothromais agus rannpháirtíochta.¹⁰² Tá foráil déanta go mionsonrach i gCaighdeán 1.6 maidir leis an riachtanas go nglacann gach leanbh páirt sa chinnteoireacht, go mbíonn rochtain aige ar abhcóide, agus go bhfaightear toiliú de réir na reachtaíochta agus na dtreoirínte dea-chleachtais reatha.¹⁰³ Tá an rannpháirtíocht le feiceáil freisin i gCaighdeán 2.1 maidir le plean pearsanta linbh ina bhfuil mionsonraí ar a riachtanais agus breac-chuntas le fáil ann chomh maith ar na tacaíochtaí atá á n-iarraidh. Tá an t-athbhreithniú ar an bplean pearsanta ildisciplíneach agus ní mór dó a bheith déanta ar bhealach ina ndeimhnítear gurb ar an leibhéal is airde a mbíonn rannpháirtíocht ag leanaí, ag a dteaghlach, ag na hoibrithe príomhúla agus, más iomchuí, ag a n-ionadaí (Caighdeán 2.1.4).¹⁰⁴

5.2.2 Bacainní príomhúla ar réadú ceart

Tiomantas agus Acmhainní Rialtais Teoranta chun Tacú le Leanáí Aonair faoi Mhíchumas chun Páirt a ghlacadh i bPleananna Pearsanta

Tá an creat reachtach agus beartais a thacaíonn le leanáí faoi mhíchumas chun páirt a ghlacadh i gcinntí a dtéann i bhfeidhm go díreach ar a saol teoranta agus lag ó thaobh cur i bhfeidhm de. Ar leibhéal na reachtaíochta, níl aon chosaint sainráite bhunreachtúil nó reachtach ann do leanbh faoi mhíchumas chun páirt a ghlacadh i bpleanáil phearsanta a bhaineann lena gcúram leighis. Tá na forálacha reachtacha atá ann cheana agus a bhaineann leis an bpleanáil oideachais teoranta agus níl tús curtha leo fós, mar atá luaite thuas. Ina ainneoin sin, tá treoir forbartha ag an gComhairle Náisiúnta um Oideachas Speisialta (NCSE) maidir le Pleananna Oideachais Aonair (IEPanna) a ullmhú.¹⁰⁵ Cé go dtugann an treoir le fios gur chóir leanbh, más iomchuí, a éascú chun páirt a ghlacadh sa phróiseas pleanála le tacaíocht ó dhuine fásta atá bál leis,¹⁰⁶ leanann sé ar aghaidh chun cur le fios nár cheart don pháiste páirt a ghlacadh sa phróiseas go dtí deireadh an phróisis nuair a iarrtar orthu an plean deiridh a shíniú.¹⁰⁷ Thug Coiste UNCRC faoi deara ina breathnuithe deiridh nach bhfuil tús feidhme tús iomlán curtha leis an Acht EPSN

102 An tÚdarás um Fhaisnéis agus Cáilíocht Sláinte, *National Standards for Residential Services for Children and Adults with Disabilities* (Baile Átha Cliath, 2013) 8.

103 ibid 23.

104 ibid 26.

105 An Chomhairle Náisiúnta um Oideachas Speisialta, *Guidelines on the Individual Education Plan Process* (Baile Átha Cliath, 2006) <https://ncse.ie/wp-content/uploads/2014/10/final_report.pdf> rochtain faighte an 3 Aibreán 2020.

106 ibid 18.

107 ibid, 55.

agus rinne sé cáineadh ar an easpa straitéise cuimsithí maidir le leanaí faoi mhíchumas a chuimsiú san oideachas príomhshrutha nó chun a n-uathriail a chur chun cinn nó a spreagadh.¹⁰⁸

Ag leibhéal an bheartais, mar atá leagtha amach thuas, sainaitníonn an Creat um Bainistíocht Feidhmíochta agus Cuntasacht atá Dírithe ar Thorthaí FSS, go bhfuil guth ag leanaí agus daoine óga faoi mhíchumas i ngach ábhar a théann i bhfeidhm orthu mar an chéad toradh beartaithe.¹⁰⁹ Is é an táscaire a ghabhann leis chun dul chun cinn i dtreo an toradh seo a bhaint amach ná céatadán na leanaí agus na ndaoine óga a thuairiscíonn go gcloistear a guth in ábhair atá tábhachtach dóibh.¹¹⁰ Dealraíonn sé nár foilsíodh sonraí a bhaineann leis an táscaire seo riamh agus, mar a dúradh thuas, níl aon mhiondealú mionsonraithe ar na bearta atá le déanamh chun an toradh seo a bhaint amach. I gcomhairliúchán ar an gCreat ar tionóladh é le tuismitheoirí agus leanaí, chuir na tuismitheoirí agus na leanaí le fios go raibh friotal an toraidh seo débhríoch agus nach raibh an t-ullmhúchán agus an tacaíocht sin a bhíonn ag teastáil ó leanaí, go háirithe leanaí a bhfuil deacrachtaí cognaíocha agus cumarsáide acu, chun a gcuid tuairimí a chur in iúl, curtha san áireamh ann.¹¹¹ Níl aon ghníomhartha sa Phlean Gníomhaíochta a ghabhann leis an Straitéis Náisiúnta ar Rannpháirtíocht Leanaí agus Daoine Óga i gCinnteoireacht 2015-2020 chun tacú le rannpháirtíocht leanaí faoi mhíchumas i gcintí a théann i bhfeidhm go díreach ar an leanbh aonair.

Tugann an fhianaise taighde atá ar fáil le fios go bhfuil impleachtaí ag tiomantas teoranta agus acmhainní an Rialtais atá ar fáil chun tacú le leanaí faoi mhíchumas páirt a ghlacadh i bhforbairt pleananna pearsanta, maidir le cearta leanaí faoi mhíchumas a réadú go praiticiúil. Rinneadh taighde ar rannpháirtíocht leanaí faoi mhíchumas ina bPlean Oideachais Aonair. I staidéar a ndearnadh é in 2016, inar tugadh suirbhé ar 83 mhúinteoir Gaeilge, fuarthas nach dócha go bhfreastalódh daltaí ar chruinnithe ullmhúchán POA.¹¹² Cé go bhféadfadh nach mbeadh siad i láthair ag na cruinnithe seo, thuairiscigh 28% de mhúinteoirí sa staidéar seo go dtugtar deis do dhaltaí a dtuairim a chur in iúl ar a POA, agus thuairiscigh 46% de mhúinteoirí nach gcuirtear a leithéid de dheis ar fáil do dhaltaí uaireanta. Ar an gcaoi chéanna, fuarthas i dtaighde níos luaithe gur eisceacht seachas an gnáthrud é go mbíonn lánpháirtíocht ag leanaí faoi mhíchumas in Éirinn nuair atá IEPanna á bhforbairt.¹¹³

Rinneadh taighde freisin ar rannpháirtíocht leanaí aonair i bhforbairt pleananna cosanta leanaí agus leasa, nuair a bhíonn seirbhísí Tusla, an Ghníomhaireacht Náisiúnta Leanaí

108 Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, Concluding observations on the combined third and fourth periodic reports of Ireland 2016 (CRC/C/IRL/CO/3-4) alt 47.

109 Grúpa Oibre an FSS um Thuairisciú Caighdeán Oibre agus na Feidhmíochta chun Seirbhísí Míchumais do Leanaí agus Daoine Óga a Chur Chun Cinn, *Report on an Outcomes-Focused Performance Management and Accountability Framework for Early Intervention and School Age Disability Network Teams* (Baile Átha Cliath, 2013) 20.

110 *ibid.*

111 FSS, *Progressing Disability Services for Children and Young People - Report on the Findings of Consultation on draft Outcomes Statements* (Baile Átha Cliath, 2013).

112 Órla Ní Bhroin, Fiona King, Anita Prunty 'Teachers' Knowledge and Practice Relating to the Individual Education Plan and Learning Outcomes for Pupils with Special Educational Needs (2016) 22(9) *Special Needs Education* 78.

113 Richard Rose, Michael Shevlin, Eileen Winter, Paul O'Raw agus Yu Zhao, 'Individual Education Plans in the Republic of Ireland: an emerging system' (2012) 39(3) *British Journal of Special Education* 110.

agus Teaghlaigh ag teastáil ó leanaí.¹¹⁴ Cé nach bhfuil sé dírithe go heisiach ar leanaí faoi mhíchumas, fuair an taighde seo go raibh deacrachtaí ag cleachtóirí Tusla dul i gcomhairle le leanaí agus daoine óga atá níos deacra a bhaint amach, lena n-áirítear leanaí faoi mhíchumas. Gné shuntasach ab ea an míchumas agus bhí dúshlán ann maidir le leanaí agus daoine óga a bheith páirteach sa chinnteoireacht. Cé go raibh fianaise ann gur chuir Tusla bearta i bhfeidhm chun tacú le rannpháirtíocht leanaí faoi mhíchumas ina bpleananna cúraim (mar shampla deiseanna don fhoireann teanga chomharthaíochta a fhoghlaim), bhí easpa acmhainní fós ag roinnt réimsí seirbhíse Tusla do leanaí a bhfuil deacrachtaí cumarsáide agus céadfacha acu a gcuid tuairimí féin a nochtadh go leordhóthanach.¹¹⁵ D'athdhearbhaigh an taighde fionnachtana comhsheasmhach i dtuarascálacha cigireachta um chosaint leanaí agus leas leanaí HIQA agus cúram malartach nach mór do sheirbhísí rochtain a fháil ar chóras lúb agus chun faisnéis a sholáthar i mBraille, chun tacú le rannpháirtíocht leanaí faoi mhíchumas fuaime agus amhaire araon.¹¹⁶ Sa taighde seo, tar éis suirbhé a dhéanamh ar fhoireann Tusla in 2017, deimhníodh gurb iad scileanna chun leanaí agus daoine óga nach mbíonn ionadaíocht go minic acu agus scileanna chun cumarsáid chruthaitheach a dhéanamh an dá riachtanas forbartha scileanna is mó tábhacht le bheith aitheanta ag an bhfoireann.¹¹⁷

Ní thacaíonn Struchtúir agus Próisis Rannpháirtíochta Leanaí go leordhóthanach le hIonadaíocht Leanaí faoi Mhíchumas Mar Aon sa Chinnteoireacht Phoiblí

In 2014, rinneadh athbhreithniú ar an litríocht agus é dírithe ar na struchtúir agus tionscnaimh rannpháirtíochta oifigiúla a bhíonn ag plé agus ag tacú go díreach le daoine óga nach mbíonn ionadaíocht acu go minic páirt a ghlacadh uí ndearadh, i seachadadh agus i monatóireacht polasaithe agus seirbhísí a théann i bhfeidhm ar a saol agus ar eispéiris daoine óga. daoine laistigh de phróisis den sórt sin.¹¹⁸ Sa tuarascáil seo, bhí leanaí faoi mhíchumas in Éirinn sainmhínithe mar dhaoine 'a mbíonn ionadaíocht acu go hannamh'. Fuarthas nach bhfuil 'struchtúir rannpháirtíochta, eagraíochtaí agus seirbhísí ann cheana féin atá dírithe ar a gcuid riachtanas dá gcumasú chun ionadaíocht leordhóthanach a bheith acu'.¹¹⁹ Tugadh le fios sna torthaí go mbaineann leanaí faoi mhíchumas le grúpa atá deacair teagmháil a dhéanamh leo, d'eagraíochtaí óige agus do sheirbhísí arna maoiniú ag an FSS agus don FSS é féin freisin.¹²⁰ Fuarthas san athbhreithniú go bhféadfadh saincheisteanna pearsanta agus praiticiúla a bheith ina mbacainní ar dhaoine óga nach gcloistear go minic a áireamh i struchtúir fhoirmiúla rannpháirtíochta. D'fhéadfadh an easpa muiníne agus scileanna atá riachtanach a bheith mar chúis leis sin, chomh maith leis an neamh-inrochtaineacht, freisin.¹²¹ Taifeadadh

114 Edel Tierney, Danielle Kennan, Cormac Forkan, Bernadine Brady agus Rebecca Jackson, *Children's Participation Work Package Final Report: Tusla's Programme for Prevention, Partnership and Family Support* (Lárionad UNESCO um Thaighde ar Leanaí agus Teaghlaigh, Ollscoil na hÉireann Gaillimh 2018).

115 Áiríodh san anailís thánaisteach ar thuarascálacha cigireachta HIQA gach uile thuarascáil iniúchta ar Sheirbhísí Cúraim Altramaís, ar Chosaint agus Leas Leanaí, ar Aonaid Cúraim Speisialta, agus ar Ionaid Chónaithe Leanaí le linn na tréimhse 2013–2018.

116 Edel Tierney, Danielle Kennan, Cormac Forkan, Bernadine Brady agus Rebecca Jackson, *Children's Participation Work Package Final Report: Tusla's Programme for Prevention, Partnership and Family Support* (Lárionad UNESCO um Thaighde ar Leanaí agus Teaghlaigh, Ollscoil na hÉireann Gaillimh 2018) 44.

117 *ibid* 34.

118 Cathy Kelleher, Mairead Seymour agus Ann Marie Halpenny 'Promoting the Participation of Seldom Heard Young People: A Review of the Literature on Best Practice Principles' (Baile Átha Cliath: An tIonad um Thaighde Sóisialta agus Oideachais, Institiúid Teicneolaíochta Bhaile Átha Cliath, 2014).

119 *ibid* 1.

120 *ibid* 3.

121 *ibid* 32.

torthaí dá leithéid in 2015, in athbhreithniú coimisiúnaithe ag an RLGÓ ar rannpháirtíocht daoine óga i struchtúir agus i bpróisis rannpháirtíochta don aos óg 97. Fuarthas sa staidéar sin go bhfuil dúshlán i gceist le easpa muiníne daoine óga chomh maith le míchompord na ndaoine óga sin, cé go raibh eagraíochtaí in ann dul i ngleic go ginearálta le bacainní fisiciúla ar an ionchuimsiú i struchtúir rannpháirtíochta trí ionaid oiriúnacha a aimsiú.¹²²

Tagraíonn Transforming Lives, a tháinig chun cinn in 2014, don phróiseas athchóirithe ar Sheirbhísí Míchumais in Éirinn atá maoinithe ag FSS. Tá Grúpa Oibre 3 ar cheann de shé ghrúpa oibre a bhunaigh FSS le freagracht as scrúdú a dhéanamh ar an gcaoi a bhféadfadh daoine faoi mhíchumas agus a dteaghlai a bheith níos rannpháirtí i gcinntí a dhéanamh faoi sheirbhísí a théann i bhfeidhm ar a saol. In 2018, chuir an grúpa seo an plean an Effective Participation in Decision - Making: Planning for Ordinary Lives in Ordinary Places¹²³ le chéile. Cé nach bhfuil sé dírithe go sonrach ar leanaí, déanann a thuarascáil in 2018 roinnt príomhbhacainní ar rannpháirtíocht éifeachtach i gcinnteoireacht do dhaoine faoi mhíchumas a dhoiciméadú. D'aithin siad constaicí fisiciúla i dtéarmaí iompair, foirgnimh agus saoráidí inrochtana mar chonstaic ar rannpháirtíocht. D'aithin siad faisnéis inrochtana freisin agus an chaoi a ndéantar cruinnithe a struchtúru agus a eagrú mar chonstaic. Ar deireadh, cosúil leis an méid thuas, fuair siad amach go bhféadfadh muinín agus easpa spreagtha, mura bhfuil athrú mar thoradh ar eispéiris rannpháirtíochta roimhe seo, bacainní ar rannpháirtíocht a chruthú. Tá sé luaite i bPlean an FSS freisin go bhfuil 'ionchais ísle maidir le cumas an duine chun dul i mbun díospóireachta agus ina chonstaic shuntasach sna próisis chinnteoireachta'.¹²⁴ Aithníonn an Plean an gá le hathrú suntasach ar dhearcaí chun an bealach a réiteach chun an rannpháirtíocht níos éifeachtaí a chur i gcrích sna próisis chinnteoireachta.¹²⁵

Leanaí faoi Mhíchumas á n-eisiamh i Sásraí Comhairliúcháin agus Monatóireachta

Mar a thagraítear thuas, éilíonn Airteagail 4 agus 33 den UNCRPD ar Stáit is Páirtithe 'dul i gcomhairle go dlúth agus baint ghníomhach a bheith acu le daoine faoi mhíchumas, lena n-áirítear leanaí faoi mhíchumas', i bhforbairt agus i gcur i bhfeidhm na reachtaíochta agus na mbeartas a bhaineann le daoine faoi mhíchumas. Bhunaigh an Roinn Dlí agus Cirt agus Comhionannais Líonra Rannpháirtíochta agus Comhairliúcháin Míchumais chun teagmháil a dhéanamh le daoine faoi mhíchumas i bhforbairt beartais agus reachtaíochta.¹²⁶ Is é cuspóir an líonra:

- sásraí a bhunú ar féidir le ranna Rialtais agus gníomhaireachtaí poiblí iad a úsáid agus iad ag dul i gcomhairle le daoine faoi mhíchumas.
- tabhairt faoi fhorbairt acmhainní ionadaithe míchumais ionas gur féidir leo tuairimí daoine faoi mhíchumas a léiriú i bhfóraim ceaptha beartais éagsúla.

122 ibid 80.

123 FSS, *Transforming lives: Programme to implement the recommendations of the 'Value for money and policy review of disability services in Ireland' Effective participation in decision making: Planning for ordinary lives in ordinary places* (Baile Átha Cliath, 2018) 12–13.

124 ibid 12.

125 ibid 22.

126 An Roinn Dlí agus Cirt agus Comhionannais, *Athbhreithniú Lár-Téarma ar an Straitéis Náisiúnta Ionchuimsithe do Dhaoine Faoi Mhíchumais 2017–2021* (Baile Átha Cliath, 2020) 14–15.

- o tacaíocht a thabhairt do dhaoine faoi mhíchumas atá rannpháirteach i bpróisis chomhairliúcháin beartais nó forbartha.
- o córais a bhunú chun aiseolas a chur ar fáil do dhaoine faoi mhíchumas maidir le saincheisteanna a d'ardaigh ionadaithe míchumais i bhfóraim beartais.¹²⁷

Meastar gurb é an chéad tasc a bheidh ag an líonra comhairliúcháin a eagrú don chéad tuarascáil stáit in Éirinn do Choiste na Náisiún Aontaithe um Chearta Daoine Faoi Míchumais.¹²⁸ Tá an líonra comhdhéanta de bhall Eagrúcháin (Ionchuimsiú Éireann), ceathrar Comhaltaí arna maoiniú ag Deontas (Comhghuaillíocht DPO, As I Am, Athchóiriú Sláinte Meabhrach agus Míchumas Cónaidhm na hÉireann) agus os cionn 70 ball deonach.¹²⁹ Toisc an líonra ag feidhmiú le fada an lá go dtí seo, níl sé soiléir faoi láthair conas a chinnteoidh an tsamhail rannpháirtíocht thairbhiúil leanaí faoi mhíchumas i bhfóraim ceaptha beartais. Ní chuimsíonn an mheicníocht reatha chun monatóireacht a dhéanamh ar chur i bhfeidhm an NDIS aon daoine ná eagraíochtaí arb é a sainchúram ionadaíocht a dhéanamh ar leanaí faoi mhíchumas. Tá oibleagáid ar Éirinn freisin faoi airteagal 33 den UNCRPD meicníocht neamhspleách a bhunú chun monatóireacht a dhéanamh ar chur i bhfeidhm an Choinbhinsiúin. Is é Coimisiún na hÉireann um Chearta an Duine agus Comhionannas an mheicníocht monatóireachta in Éirinn. I gcomhlíonadh an cheanglais go gcaithfidh daoine faoi mhíchumas a bheith mar chuid den phróiseas monatóireachta, tá Coiste Comhairleach Míchumais bunaithe ag an gCoimisiún. Níl aon ionadaithe ar son leanaí ar an gCoiste seo.

5.2.3 Bearta chun constaicí aitheanta a shárú

Bearta Reachtacha

Ní mór céimeanna a ghlacadh chun aghaidh a thabhairt ar an lacuna sa dlí agus chun cosaint a thabhairt i reachtaíocht do cheart leanaí faoi mhíchumas a dtuairimí a éisteacht i ngach comhthéacs. Mar chéad chéim, ní mór do na forálacha in Acht EPSEN 2004, maidir le rannpháirtíocht linbh sa phleanáil oideachais agus aistrithe,¹³⁰ teacht i bhfeidhm. Is féidir aghaidh a thabhairt ar an leibhéal ard discréide atá curtha ar fáil san Acht do mhúinteoirí agus do chomhordaitheoirí oideachais speisialta maidir le rannpháirtíocht an linbh trí threoir níos fearr agus níos láidre maidir le hullmhú POA a bheith ar fáil. Ní mór bearta reachtacha a ghlacadh freisin chun aghaidh a thabhairt ar easpa creat dlíthiúil soiléir in Éirinn a rialaíonn leanbh, lena n-áirítear leanaí faoi mhíchumas, toiliú le cóireáil leighis nó diúltú dó.

127 An Roinn Dlí agus Cirt agus Comhionannais, *Athbhreithniú Lár-Téarma ar an Straitéis Náisiúnta Ionchuimsithe do Dhaoine Faoi Míchumais 2017–2021* (Baile Átha Cliath, 2020) 38.

128 An Roinn Dlí agus Cirt agus Comhionannais, Seoladh Léirithe Spéise chun Líonra Rannpháirtíochta agus Comhairliúcháin Míchumais a bhunú <<https://www.gov.ie/en/press-release/a4ea9-launch-of-expressions-of-interest-to-establish-a-disability-participation-and-consultation-network/>> rochtain faighte air an 10 Deireadh Fómhair 2020.

129 MerrionStreet.ie, Minister Rabbitte hosts first meeting with Disability Participation and Consultation Network <https://merrionstreet.ie/en/news-room/news/minister_rabbitte_hosts_first_meeting_with_disability_participation_and_consultation_network.166404.shortcut.html> rochtain faighte air an 25 Eanáir 2021.

130 An tAcht um Oideachas do Dhaoine le Riachtanais Speisialta Oideachais Acu, 2004, alt 8(4)(a) agus alt 15(2)(a).

Bearta Riaracháin agus Bearta Eile

An oiliúint, an fhorbairt acmhainne, an leithdháileadh acmhainní agus bearta eile

Tá an oiliúint foirne, soiléireacht maidir le cad is brí leis an téarma ‘rannpháirtíocht’ nó ‘lánpháirtíocht’ agus conas is féidir é sin a bhaint amach, ar chuid de na bearta a shaináithnítear sa litríocht chun constaicí ar leanaí faoi mhíchumas a shárú chun a dtuairimí a nochtadh.¹³¹ Sa Rannpháirtíocht Éifeachtach sa tuarascáil FSS Decision Making: Planning for Ordinary Lives in Ordinary Places HSE rinneadh raon beart atá riachtanach a shaináithint, is iad sin:¹³²

- Dearcaí athraitheacha agus dúshlánacha;
- An luach a ghabhann le heolas agus taithí daoine faoi mhíchumas a aithint;
- An chumarsáid a fheabhsú;
- An inrochtaineacht a fheabhsú;
- Cruinnithe a struchtúrú agus a eagrú ar bhealach níos fearr chun tacú le rannpháirtíocht daoine faoi mhíchumas.

D’fhorbair an RLGÓ sraith straitéisí i gcomhpháirtíocht le Barnardos in 2015, le hionchur ón Údarás Náisiúnta Míchumais (NDA), mar threoir phraiticiúil chun tacú le cleachtóirí leanaí agus daoine óga nach mbíonn ionadaíocht acu go minic a áireamh sa chinnteoireacht.¹³³ Leis an sraith straitéisí seo, tugadh le fios gur gá ‘leanaí agus daoine óga nach mbíonn ionadaíocht acu go minic ‘a dhaingniú i gcultúr agus i struchtúr eagraíochta más rud é go bhfuiltear chun a rannpháirtíocht mhéadaithe a chur i gcrích. Ní mór don lucht bainistíochta am, acmhainní agus iarracht chomhbheartaithe a chur leis, é sin nó ní gcuirfear i gcrích é. Is fearr cur chuige agus creat córais iomláin a ghlacadh chun rannpháirtíocht éifeachtach leanaí agus daoine óga nach mbíonn ionadaíocht acu go minic a chinntiú’.¹³⁴

Agus é intuigthe nach mór cur chuige ilghnéitheach agus córais iomlána a bheith ann chun cultúr rannpháirtíochta a dhaingniú, in 2015, chuir Tusla tús le clár gníomhaíochta chun cleachtas na rannpháirtíochta leanaí i seirbhísí cosanta leanaí agus leasa leanaí a dhaingniú mar chuid den Chlár um Chosc, Comhpháirtíocht agus Tacaíocht Teaghlach arna mhaoiniú ag The Atlantic Philanthropies. Chuimsigh an clár gníomhaíochta seo: forbairt agus scaipeadh Straitéis Náisiúnta um Rannpháirtíocht Leanaí agus Óige Tusla agus Cairt Náisiúnta Leanaí agus Daoine Óga; forbairt agus seachadadh oiliúna rannpháirtíochta leanaí agus óige don fhoireann uile, in éineacht le forbairt a shraith uirlisí um an rannpháirtíocht do chleachtóirí; creat dearbhaithe cáilíochta a fhorbairt chun a chinntiú go gcomhlíonfadh cleachtas rannpháirtíochta airteagal 12 den UNCRC; tionscnamh maoinithe síl chun tacú le cleachtais rannpháirteacha nuálacha; ardú

131 Emer Bergin agus Anna Logan, ‘An individual education plan for pupils with special educational needs: How inclusive is the process for the pupil?’ (2013) 26 (2) Reach 79.

132 FSS, *Transforming lives: Programme to implement the recommendations of the ‘Value for money and policy review of disability services in Ireland’ Effective participation in decision making: Planning for ordinary lives in ordinary places* (Baile Átha Cliath, 2018) 21-27.

133 An Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige, *A practical guide to including seldom-heard children & young people in decision-making* (Baile Átha Cliath, 2015).

134 ibid 16.

feasachta; struchtúir rannpháirtíochta a bhunú chun tacú le leanaí i gcúram altrama tionchar a imirt ar fhorbairt beartais agus ar sholáthar seirbhíse; agus seirbhís gearán atá oiriúnach do leanaí a fhorbairt.¹³⁵

Fuarthas, i meastóireacht a bhí déanta ar an gclár gníomhaíochta seo chun an oiread a d'éascaigh sé rannpháirtíocht leanaí a bheith daingnithe i gcultúr agus oibríochtaí Tusla, go raibh fianaise láidir ann go raibh rannpháirtíocht leanaí daingnithe go maith sa Ghníomhaireacht tar éis an clár gníomhaíochta seo a bheith curtha i bhfeidhm.¹³⁶ Go háirithe, bhí tionchar suntasach ag an oiliúint rannpháirtíochta inniúlacht-bhunaithe, chomh maith le sraith straitéisí a ghabhann leis, ar fud na gníomhaireachta ar an tuiscint atá ag an bhfoireann maidir leis an gcumas atá acu féin chun tacú leis an rannpháirtíocht leanaí. Tá sé tugtha le fios i dtorthaí na meastóireachta go bhfuil na bearta seo éifeachtach chun tacú le cur i bhfeidhm cheart an linbh chun a thuairimí a éisteacht. D'fhéadfadh torthaí dá coibhéis a bheith mar thoradh ar chlár gníomhaíochta den chineál céanna rannpháirtíochta leanaí agus óige laistigh de sheirbhísí míchumais leanaí agus anuas air sin féadfar go dtabharfar an ceart ag leanaí faoi mhíchumas a dtuairimí a nochtadh a bheith curtha chun cinn.

Seirbhísí abhcóideachta

I taighde atá déanta roimhe seo, fuarthas gur bealach éifeachtach é abhcóidí a úsáid chun tacú le leanaí, lena n-áirítear leanaí faoi mhíchumas, chun a dtuairimí féin a nochtú.¹³⁷ Sa chomhthéacs seo, sainmhínítear an abhcóideacht mar 'tacaíocht duine le duine a sholáthar ag duine aonair nó seirbhís chun leanbh a chur ar a chumas ionadaíocht a dhéanamh dó féin.'¹³⁸ Tá an luach a bhaineann leis an ionadaíocht a bheith acu curtha in iúl ag leanaí go leanúnach. I dtaighde a bhí déanta ar leanaí a raibh deacrachtaí foghlama agus fadhbanna meabhairshláinte acu, fuarthas go raibh abhcóidí ríthábhachtach dóibh chun tacú leo ionadaíocht a dhéanamh ar a gcuid tuairimí maidir leis na cinní faoina saol.¹³⁹ Soláthraíonn an tSeirbhís Abhcóideachta Náisiúnta seirbhís abhcóideachta rúnda saor in aisce do dhaoine fásta atá faoi mhíchumas in Éirinn. Mar sin féin, níl a leithéid de sheirbhís ar fáil do leanaí faoi mhíchumas in Éirinn. Chun tacú go héifeachtach le leanaí faoi mhíchumas chun a dtuairimí a nochtadh, is gá go mbeadh rochtain ag leanaí faoi mhíchumas ar sheirbhís abhcóideachta neamhspleách chun tacú leo.

5.3 An inrochtaineacht

Tá an rochtain ríthábhachtach más rud é go bhfuil daoine faoi mhíchumas le bheith rannpháirteach go hiomlán agus go cothrom sa tsochaí.¹⁴⁰ Sa chás seo ní thagraíonn

135 Chun tuilleadh eolais a fháil faoin gClár Gníomhaíochta seo féach Edel Tierney, Danielle Kennan, Cormac Forkan, Bernadine Brady agus Rebecca Jackson, *Children's Participation Work Package Final Report: Tusla's Programme for Prevention, Partnership and Family Support* (Lárionad UNESCO um Thaighde ar Leaná agus Teaghlaigh, Ollscoil na hÉireann Gaillimh 2018).

136 *ibid.*

137 Danielle Kennan, Bernadine Brady agus Cormac Forkan, 'Supporting Children's Participation in Decision Making: A Systematic Literature Review Exploring the Effectiveness of Participatory Processes' (2018) 48(7) *The British Journal of Social Work*, 1990.

138 *ibid* 1994.

139 Abigail Knight agus Chris Oliver, 'Advocacy for disabled children and young people: Benefits and dilemmas' (2007) 12(4) *Child and Family Social Work*, 417.

140 Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta Daoine faoi Mhíchumas, General Comment No. 2 (2014) Airtagal 9: Accessibility (CRPD/C/GC/2), alt 1.

rochtain ach d'fhoirgnimh nó don timpeallacht fhisiceach a dhéanamh inrochtana ach do rochtain iomlán agus chomhionann ar gach gné den tsochaí,¹⁴¹ lena n-áirítear teicneolaíochtaí agus córais faisnéise agus cumarsáide, agus chuig saoráidí agus seirbhísí eile atá oscailte nó curtha ar fáil don poiblí.¹⁴²

Is prionsabal lárnach de chuid an UNCRPD é an inrochtaineacht agus tá oibleagáidí leathana ar Stáit is Páirtithe ina leith sin dá réir.¹⁴³ I measc a n-oibleagáidí tá faisnéis a sholáthar ar bhealach inrochtana, forbairt earraí atá deartha go huilíoch agus teicneolaíochtaí nua a chur chun cinn, rochtain ar an timpeallacht thógtha, iompar agus TFC a chinntiú agus bacainní a aithint agus a dhíchur.¹⁴⁴ Shoiléirigh Coiste UNCRPD gurb iad oibleagáidí Stáit is Páirtithe maidir le hinrochtaineacht ná 'dualgas ex ante' a éilíonn go mbeidh bonneagar, faisnéis, earraí, seirbhísí srl. Inrochtana gan a bheith ag brath ar dhuine aonair chun rochtain a iarraidh ar dtús.¹⁴⁵ I gcodarsnacht leis sin, is é an dualgas freastal go réasúnach ar dhaoine faoi mhíchumas ná 'dualgas ex nunc' nach féidir é a fhorfheidhmiú ach amháin nuair a iarrann duine faoi mhíchumas ar rochtain a fháil agus nuair nach ionann é agus ualach míchuí ar an eintiteas a bheadh dá sholáthar.¹⁴⁶ Fágтар, mar gheall ar an idirdhealú seo nach meastar gur cineál idirdhealaithe bunaithe ar mhíchumas an mainneachtain an inrochtaineacht a sholáthar ach an oiread, cé go bhfuil an t-idirdhealú i gceist leis an mainneachtain an freastal réasúnta a chur ar fáil.

Cuireann an UNCRPD oibleagáid ar Stáit freisin dearadh uilíoch 'earraí, seirbhísí, trealamh agus saoráidí' a chur chun cinn.¹⁴⁷ Aithníonn an UNCRC freisin go bhfuil sé de cheart ag leanáí faoi mhíchumas saol iomlán réasúnta a bheith acu agus gur cheart do Stáit is Páirtithe a rannpháirtíocht sa phobal a éascú,¹⁴⁸ lena n-áirítear bearta inrochtaineachta do leanáí faoi mhíchumas.¹⁴⁹

5.3.1 An Comhthéacs Reatha in Éirinn: Forbhreathnú ar an dlí agus ar an mbeartas

De réir dhlí na hÉireann, tá foráil déanta maidir le hinrochtaineacht foirgneamh agus seirbhísí poiblí do dhaoine faoi mhíchumas san Acht um Míchumas 2005. Faoin Acht caithfidh foirgnimh phoiblí a bheith 'chomh fada agus is féidir' inrochtana do dhaoine faoi mhíchumas.¹⁵⁰ Go praiticiúil, d'éiligh sé seo foirgnimh phoiblí a athchóiriú, nuair ba ghá, de réir Chuid M de na Rialacháin Foirgníochta faoi Nollaig 2015 mura raibh úsáid an fhoirgnimh sealadach nó mura bhféadfaí costas na n-athruithe a chosaint.¹⁵¹

141 An Coimisiún um Stádas Daoine faoi Mhíchumas, *A Strategy for Equality: Report of the Commission on the Status of People with Disabilities* (Baile Átha Cliath, 1996) 33.

142 Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta Daoine faoi Mhíchumas, General Comment No. 2 (2014) Airtagal 9: Accessibility (CRPD/C/GC/2), alt 1.

143 UNCRPD, airt 3(f).

144 UNCRPD, airt 4 agus airt 9.

145 Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta Daoine faoi Mhíchumas, General Comment No. 2 (2014) Airtagal 9: Accessibility (CRPD/C/GC/2), alt 25.

146 *ibid* alt 26.

147 UNCRPD, airt 4(f).

148 UNCRC, airt 23.

149 Féach, mar shampla, Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, *Concluding observations on the combined third and fourth periodic report of Austria 2012 CRC/C/AUT/CO/3-4* alt 44 agus 45; Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, *Concluding observations on the combined fifth and sixth periodic reports of Costa Rica 2020 CRC/C/CRI/CO/5-6* alt 35.

150 An tAcht um Míchumas 2005, alt 25.

151 *ibid*.

Ceanglaítear leis an Acht freisin go mbeidh rochtain ag daoine faoi mhíchumas ar sheirbhísí poiblí ‘nuair is indéanta agus is iomchuí’.¹⁵² Éilíonn sé seo go mbeidh seirbhísí poiblí ar fáil do dhaoine faoi mhíchumas ag an bpointe rochtana, ama nó suímh céanna le daoine nach bhfuil faoi mhíchumas.¹⁵³

Ba cheart tacaíocht a thabhairt do dhaoine faoi mhíchumas chun rochtain a fháil ar sheirbhísí poiblí ‘nuair is indéanta agus is iomchuí’.¹⁵⁴ Ceanglaítear ar chomhlachtaí poiblí ‘oifigeach rochtana’ a ainmniú chun daoine faoi mhíchumas a mhaoirsiú agus chun a chinntiú go dtéann siad i gcomhairle le duine a bhfuil na scileanna agus an saineolas cuí aige maidir leis an inrochtaineacht.¹⁵⁵ Éilítear le Cuid 3 den Acht um Míchumas freisin ar ranna rialtais pleanáil a dhéanamh ar an gcaoi a gcuirfidís seirbhísí ar fáil do dhaoine faoi mhíchumas.¹⁵⁶ D’fhorbair an NDA Cód Cleachtais,¹⁵⁷ Foireann Uirlisí Inrochtaineachta¹⁵⁸ agus Treoirilínte um Iniúchadh Rochtana¹⁵⁹ chun comhlachtaí poiblí a threorú agus a n-oibleagáidí reachtúla á gcomhlíonadh acu. Mar sin féin, ní thugann siad aghaidh shonrach ar na constaicí breise a d’fhéadfadh a bheith ag leanáí faoi mhíchumas.

Ní mór do chomhlachtaí poiblí ‘gach rud atá réasúnta’ a dhéanamh chun léirmhíniú teanga chomharthaíochta a sholáthar do dhaoine faoi mhíchumas chun rochtain a fháil ar theidlíochtaí nó seirbhísí reachtúla faoin Acht um Theanga Chomharthaíochta na hÉireann, nuair a chuirtear tús leo.¹⁶⁰

D’fhéadfadh sé seo a bheith bainte amach trí chian-sheirbhís ateangaireachta nó seirbhís dá leithéid ar líne agus caithfidh sé a bheith saor in aisce don duine faoi mhíchumas.¹⁶¹ Ligfidh an tAcht, nuair a chuirfear tús leis, do dhuine Teanga Chomharthaíochta na hÉireann a úsáid sa chúirt agus don chúirt ateangairí a fhostú chun a chinntiú nach gcuirtear an duine faoi mhíbhuntáiste.¹⁶²

Tá bearta sonracha i Rialacháin Foirgníochta 2010 a bhfuil sé mar aidhm acu foirgnimh phoiblí agus phríobháideacha a dhéanamh inrochtana agus inúsáidte ag daoine faoi mhíchumas.¹⁶³ Forchuireann na rialacháin raon oibleagáidí ag brath ar cibé an foirgneamh nua é, síneadh agus cibé an bhfuil sé beartaithe gur teaghais é.¹⁶⁴ Éilíonn siad go gceapfaí foirgnimh ionas gur féidir le daoine faoi mhíchumas rochtain a fháil ar fhoirgneamh agus é a úsáid go sábháilte agus go neamhspleách. Tá sé seo teoranta, mar sin féin, do rudaí atá ‘indéanta’ agus dá bhrí sin ní cheanglófar leis go mbeadh

152 *ibid*, s26.

153 An tÚdarás Náisiúnta Míchumais, *Code of Practice on Accessibility of Public Services and Information provided by Public Bodies* (2006) 12.

154 An tAcht um Míchumas 2005, alt 26.

155 *ibid*.

156 *ibid*, alt 31.

157 An tÚdarás Náisiúnta Míchumais, *Code of Practice on Accessibility of Public Services and Information provided by Public Bodies* (Baile Átha Cliath, 2006) 3.

158 An tÚdarás Náisiúnta Míchumais, *Accessibility toolkit* (Baile Átha Cliath, 2012) <<http://nda.ie/Resources/Accessibility-toolkit/>> rochtain faighte air an 4 Meitheamh 2020.

159 An tÚdarás Náisiúnta Míchumais, *Guidelines for Access Auditing of the Built Environment* (Baile Átha Cliath, 2012) <<http://nda.ie/Publications/Environment-Housing/Environment-Publications/Guidelines-for-Access-Auditing-of-the-Built-Environment.html>> rochtain faighte air an 26 Lúnasa 2020.

160 An tAcht um Theanga Chomharthaíochta na hÉireann, 2017, alt 6.

161 *ibid*.

162 *ibid* alt 4.

163 An Roinn Comhshaoil, Oidhreacht agus Rialtais Áitiúil, *Na Rialacháin Foirgníochta, 2010: Doiciméad Treorach Teicniúil M Rochtain agus Úsáid* (Baile Átha Cliath, 2010).

164 *ibid* 9.

foirgneamh a bhfuil tábhacht stairiúil ag gabháil leo inrochtana, mar shampla.¹⁶⁵ Ina theannta sin, níl le ceangal ar fhoirgnimh nua ach amháin go mbeidh daoine faoi mhíchumas in ann cuairt a thabhairt orthu.¹⁶⁶

D'aithin an Straitéis Náisiúnta um Chuimsiú Míchumais 2017 - 2021 roinnt príomhghníomhartha a bhaineann le hinrochtaineacht.¹⁶⁷ Léiríonn an straitéis go leor gnéithe den Acht um Míchumas maidir le faisnéis agus seirbhísí na hearnála poiblí, lena n-áirítear foirgnimh na hearnála poiblí a chomhlíonadh i gcomhréir le Cuid M faoi 2022, agus athbhreithniú a dhéanamh ar an éifeachtacht Acht 2005 agus iompar poiblí a dhéanamh inrochtana.¹⁶⁸ Tugann athbhreithniú ón NDA a foilsíodh in 2019 faoi deara, cé go bhfuil roinnt dul chun cinn déanta, go bhfuil gá le fócas breise chun inrochtaineacht seirbhísí poiblí, lena n-áirítear foirgnimh phoiblí agus láithreáin ghréasáin, a chinntiú.¹⁶⁹ Ina theannta sin, ceanglaíodh ar Éirinn Treoir Inrochtaineachta Gréasáin¹⁷⁰ an AE a thrasú sa dlí baile faoi Iúil 2018, áfach, tráth a scríofa, níor baineadh é seo amach.¹⁷¹

5.3.2 Bacainní príomhúla ar réadú ceart

An easpa soiléireachta agus comhsheasmhachta maidir le hinrochtaineacht seirbhísí poiblí agus foirgneamh

Tá 'leibhéal inrochtana' ag foirgnimh phoiblí in Éirinn agus, dá bhrí sin, b'fhéidir nach mbeadh leanaí faoi mhíchumas ar an eolas faoi na foirgnimh atá inrochtana nó cad iad na bearta inrochtaineachta a cuireadh i bhfeidhm.¹⁷² D'fhéadfadh sé seo a bheith mar gheall ar an líon cáilíochtaí a chuirtear ar an dualgas faoi reachtaíocht, mar atá luaite thuas, easpa tuisceana an údarais áitiúla nó comhlachtaí poiblí ar na dualgais atá ann, nó an easpa smachtbhannaí ar chomhlachtaí poiblí nach gcomhlíonann an tAcht.¹⁷³ Thug ionadaithe comhlachtaí poiblí faoi deara easpa maoinithe chun tacú le comhlíonadh na rialachán Cuid M nuashonraithe.¹⁷⁴

Dualgais teoranta curtha ar an earnáil phríobháideach

Tagann príomhbhacainn eile maidir le hinrochtaineacht ó na hoibleagáidí teoranta a chuirtear ar an earnáil phríobháideach. Baineann Cuid M de na Rialacháin Foirgníochta le foirgnimh phoiblí agus phríobháideacha araon, ach is beag faisnéis nó treoir atá

165 ibid.

166 ibid 10.

167 An Roinn Dlí agus Cirt agus Comhionannais, *An Straitéis Náisiúnta Ionchuimsithe do Dhaoine Faoi Mhíchumais 2017–2021* (Baile Átha Cliath, 2017).

168 ibid.

169 An tÚdarás Náisiúnta Míchumais, *Independent assessment of progress under NDIS 2017–2018* (Baile Átha Cliath, 2019) <<http://nda.ie/Publications/Justice-and-Safeguarding/National-Disability-Inclusion-Strategy/NDA-independent-assessment-of-NDIS-2017-20181.pdf>> rochtain faighte air an 4 Meitheamh 2020.

170 Treoir (AE) 2016/2102 ó Pharlaimint na hEorpa agus ón gComhairle an 26 Deireadh Fómhair 2016 maidir le hinrochtaineacht na suíomhanna gréasáin agus na bhfeidhmchlár móibíleach ag comhlachtaí na hearnála poiblí (IO L 327/1).

171 An Roinn Cumarsáide, Gníomhaithe ar son na hAeráide agus Comhshaoil, Inrochtaineacht ábhair ar an nGréasán <<https://www.dccae.gov.ie/en-ie/communications/topics/Digital-Strategy/web-accessibility/Pages/Web-Accessibility.aspx>> rochtain faighte air an 1 Meán Fómhair 2020.

172 An tÚdarás Náisiúnta Míchumais agus Oifig na nOibreacha Poiblí, Athbhreithniú oibriúcháin ar Alt 25 den Acht um Míchumas (Baile Átha Cliath, 2019) <[http://nda.ie/Publications/Environment-Housing/ Environment-Publications/Operational-Review-of-the-Effectiveness-of-Section-25-of-the-Disability- Act-20051.pdf](http://nda.ie/Publications/Environment-Housing/Environment-Publications/Operational-Review-of-the-Effectiveness-of-Section-25-of-the-Disability-Act-20051.pdf)> rochtain faighte air an 27 Lúnasa 2020.

173 ibid.

174 ibid.

ann maidir lena gcur i bhfeidhm san earnáil phríobháideach ná mar a chloítear leo. Tá oibleagáidí teoranta ar an earnáil phríobháideach freisin maidir le hinrochtaineacht seirbhísí nó faisnéise agus féadfaidh sí brath ar na teorainneacha nó na cáilíochtaí céanna, a luaitear thuas, a bhaineann leis an earnáil phoiblí. Féadfaidh meicníochtaí agus smachtbhannaí gearáin teoranta dul i bhfeidhm go mór ar rátaí comhlíonta freisin.

Rochtain shrianta ar fhaisnéis phoiblí

Tá roinnt constaicí atá roimh Phobal na mBodhar maidir le rochtain a fháil ar fhaisnéis phoiblí i dTeanga Comharthaíochta na hÉireann sainaitheanta i staidéar atá déanta ag an mBord um Fhaisnéis do Shaoránaigh in 2017.¹⁷⁵ I measc na mbacainní sin bhí an easpa feasachta atá ann i measc oifigigh phoiblí ar riachtanais shonracha daoine Bodhra i gcomparáid le daoine atá lagéisteachta, oiliúint neamhleor i bhfeasacht míchumais agus sa bhfeasacht ar na Bodhair.¹⁷⁶ Tugadh faoi deara sa staidéar go bhfuil ‘bearna mór’ ann idir na ráitis bheartais a rinne eagraíochtaí poiblí maidir le hateangairí teanga chomharthaíochta a sholáthar agus a bhfuil ar fáil trí sheirbhísí túsline freisin.¹⁷⁷ Níor cuireadh tús le príomhphíosaí reachtaíochta a thabharfadh aghaidh ar na saincheisteanna seo, mar shampla Acht Teanga Chomharthaíochta na hÉireann 2017, agus dá bhrí sin níl aon fhórsa dlíthiúil acu. Ina dhiaidh sin, fuarthas amach i dtaighde ina ndearnadh scrúdú ar alt 25 d’Acht 2005 nach mbíonn faisnéis maidir leis an bhfeabhsú inrochtaineachta, lena n-áirítear faisnéis maidir le bealaí a chur ar fáil, ar fáil go minic do dhaoine faoi mhíchumas nó ar fáil i raon d’fhormáidí inrochtana.¹⁷⁸

5.3.3 Bearta chun constaicí aitheanta a sháru

Bearta Reachtacha

Caithfear tús a chur le hAcht Teanga Chomharthaíochta na hÉireann 2017 chun inrochtaineacht a chinntiú do leanaí Bodhra ar fud na seirbhísí poiblí. Ba é tátal taighde a rinneadh ar éifeachtúlacht an Achta um Míchumas 2005 go méadófaí an comhlíonadh trí leasú a dhéanamh ar an reachtaíocht chun foráil a dhéanamh do shásraí gearán níos láidre agus do chigireacht rialála foirgneamh le trealamh níos fearr.¹⁷⁹

Bearta Riaracháin agus Bearta Eile

An Cistiú agus buiséid

Ní mór maoiniú a chur ar fáil chun a chinntiú go mbeidh ateangairí sa teanga comharthaíochta agus tacaíochtaí eile ar fáil go leordhóthanach.¹⁸⁰ Cuimsítear leis sin go bhfuil maoiniú ann chun tacú le hoiliúint ateangairí nua chun aghaidh a thabhairt ar

175 An Bord um Fhaisnéis do Shaoránaigh, *Information provision and access to public and social services for the Deaf Community* (Baile Átha Cliath, 2017) 4.

176 *ibid* 4.

177 *ibid* 5.

178 An tÚdarás Náisiúnta Míchumais agus Oifig na nOibreacha Poiblí, Athbreithniú oibriúcháin ar Alt 25 den Acht um Míchumas (Baile Átha Cliath, 2019) <[http://nda.ie/Publications/Environment-Housing/ Environment-Publications/Operational-Review-of-the-Effectiveness-of-Section-25-of-the-Disability- Act-20051.pdf](http://nda.ie/Publications/Environment-Housing/Environment-Publications/Operational-Review-of-the-Effectiveness-of-Section-25-of-the-Disability-Act-20051.pdf)> rochtain faighte air an 27 Lúnasa 2020.

179 *ibid*.

180 An Bord um Fhaisnéis do Shaoránaigh, *Information provision and access to public and social services for the Deaf Community* (Baile Átha Cliath, 2017).

an nganntanas daoine atá cáilithe sa réimse seo. Ba cheart maoiniú breise a sholáthar freisin chun a chinntiú gur féidir le comhlachtaí poiblí fotheidil nó fotheidealú a chur le haon fhíseáin a fhoilsítear agus na hacmhainní a bheith acu chun modhanna cumarsáide a sholáthar atá inrochtana do leanaí Bodhra nó lagéisteachta, mar shampla ‘saoráidí comhrá’, ar an láithreáin ghréasáin.¹⁸¹ Ní mór an maoiniú a chur ar fáil freisin chun tacú le comhlachtaí poiblí foirgnimh a athchóiriú de réir na rialachán Foirgníochta Cuid M nuashonraithe.

An oiliúint agus an ardú feasachta

Tugadh faoi deara, i dtaighde ar éifeachtúlacht Acht 2005, nach bhfuil go leor comhlachtaí poiblí feasach ar na ceanglais nuashonraithe faoi Chuid M de na Rialacháin Foirgníochta 2010, nó nach bhfuil dóthain tacaíochta ar fáil acu chun iad a chomhlíonadh faoi Eanáir 2022.¹⁸² Chun aghaidh a thabhairt ar an fhadhb seo caithfidh na Ranna nó na comhlachtaí ábhartha feasacht a mhúscailt trí cláir oiliúna, agus feachtais faisnéise, ar cad is foirgneamh poiblí ann, agus ar cad iad prionsabail an dearaidh uilíoch agus an leibhéal inrochtaineachta a theastaíonn i dtaca leis na cineálacha míchumais nó lagaithe go léir.

Caithfear dualgais na hearnála príobháidí a shoiléiriú agus faisnéis shoiléir a sholáthar dóibh siúd atá ag obair san earnáil maidir le hinrochtaineacht ar fud cineálacha aoise agus lagaithe. D’fhéadfadh feachtais faisnéise nó acmhainní d’fhostóirí, do sholáthraithe seirbhíse agus d’úinéirí foirgneamh a áireamh maidir lena ndualgais, a nósanna imeachta comhairliúcháin agus a dtacaí, lena n-áirítear tacaíochtaí airgeadais atá ar fáil. San Ostair, tá uirlis féinseiceála ar líne ar fáil do chuideachtaí chun cur leis an tuiscint atá acu ar na ceanglais reachtacha agus chun cuidiú leo iad a chomhlíonadh.¹⁸³

Ní mór an oiliúint feasachta faoin míchumas faoi na mBodhar a sholáthar freisin d’fhoireann atá ag obair i seirbhísí poiblí nó dóibh siúd a sholáthraíonn faisnéis phoiblí chun an tuiscint feabhsaithe ar riachtanais inrochtaineachta leanaí faoi mhíchumas a chinntiú.¹⁸⁴ Ní mór faisnéis a chur ar fáil don phobal freisin, ar bhealaí atá inrochtana do leanaí faoi mhíchumas, ar na dualgais dhlíthiúla atá curtha ar an earnáil phríobháideach agus ar na sásraí gearán atá ar fáil dóibh sa chás go mbíonn cásanna den neamhchomhlíonadh ann. Ba cheart go mbeadh baint ag daoine faoi mhíchumas, agus leanaí faoi mhíchumas san áireamh leis sin, leis an dearadh agus an soláthar i gcás gach uile tionscnamh den sórt sin ar aon dul leis an UNCRPD agus leis an dea-chleachtas idirnáisiúnta.¹⁸⁵

An rannpháirtíocht agus an comhairliúchán

Chuir úsáideoirí a ndeachthas i gcomhairle leo i dtaighde an Údaráis Náisiúnta Míchumais chun suntais nár cheart foirgnimh a athchóiriú nó a dhearadh chun íoschaighdeán a chomhlíonadh ach de réir phrionsabail an Dearaidh Uilíoch ar cheart dóibh riachtanais

181 *ibid*, 114.

182 *ibid*

183 Zero Project, ‘Online accessibility self-check tool for companies’ (Vienna, 2018) <<https://zeroproject.org/practice/practice/pra181120aut-factsheet/>> rochtain faighte air an 27 Lúnasa 2020.

184 *ibid*

185 Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta Daoine faoi Míchumas, General Comment No. 7 (2018): The participation of persons with disabilities, including children with disabilities, through their representative organizations, in the implementation and monitoring of the Convention (CRPD/C/GC/7) 1.

raon grúpaí sochaíocha lena n-áirítear leanaí faoi mhíchumas a ghabháil.¹⁸⁶ Agus é sin á dhéanamh ba cheart do chomhlachtaí poiblí dul i gcomhairle go forleathan le húsáideoirí deiridh ionchasacha lena n-áirítear trí iniúchtaí ‘Insiúltachta’ a dhéanamh. Tá sé riachtanach go n-áireofaí leanaí faoi mhíchumas sna próisis seo mar dhaoine aonair nuair is féidir agus ní amháin mar a dhéanann a dtuismitheoirí nó daoine eile ionadaíocht dóibh.

An trédhearcacht agus an réamhfhaisnéis

Is féidir aghaidh a thabhairt ar easpa trédhearcachta maidir le leibhéil inrochtaineachta agus na bearta nó na tacaíochtaí atá i bhfeidhm trí fhaisnéis mhionsonraithe atá ar fáil go saoráideach ar an suíomh Gréasáin nó ar an gcomharthaíocht ábhartha a úsáid. Ba cheart go n-áireofaí leis seo faisnéis agus faisnéis maidir le bealaí a threorú maidir le hinrochtaineacht do raon lagaithe nó cohóirt aoise, lena n-áirítear leanaí faoi mhíchumas, agus sonraí teagmhála don oifigeach rochtana ainmnithe i bhformáidí inrochtana.

Tá córas rátála inrochtaineachta foirgneamh curtha i bhfeidhm sa Ghearmáin, san Ísiltír, sa Tuirc agus sa Bheilg ag EUKOBA bunaithe ar an gcóras rátála éifeachtúlachta fuinnimh códaithe datha a úsáidtear go coitianta.¹⁸⁷ Déanann BPASS inrochtaineacht spásanna poiblí a mheas trí seicliosta 300 ceist a úsáid agus déanann sé an spás ó A go G a rátáil thar raon cineálacha aoise agus míchumais nó lagaithe, lena n-áirítear go sonrach do leanaí agus do dhaoine óga.¹⁸⁸ Faigheann úinéir an fhoirgnimh nó an t-údarás áitiúil moltaí freisin chun rochtain a fheabhsú mar thoradh ar an suirbhé. Chuirfeadh an cur chuige seo faisnéis shoiléir, inrochtana agus chuimsitheach ar fáil do gach úsáideoir foirgnimh nó seirbhíse agus mhéadódh sé tuiscint ar bhacainní ar fud cineálacha aoise agus míchumais nó lagaithe.

186 An tÚdarás Náisiúnta Míchumais agus Oifig na nOibreacha Poiblí, Athbreithniú oibriúcháin ar Alt 25 den Acht um Míchumas (2019) <<http://nda.ie/Publications/Environment-Housing/Environment-Publications/Operational-Review-of-the-Effectiveness-of-Section-25-of-the-Disability-Act-20051.pdf>> accessed 27 August 2020.

187 An Lárionad Eorpach um Inniúlachtaí Inrochtaineachta eV, ‘BPASS@ accessibility measurable for everyone’ <<https://www.bpass.eu/>> rochtain faighte air an 27 Lúnasa 2020.

188 Zero Project, ‘Innovative Practice 2018 on Accessibility - Rating the accessibility of buildings using a well-known seal system’ <<https://zeroproject.org/practice/pr181160ger-factsheet/>> rochtain faighte air an 27 Lúnasa 2020.

6. Braisle 1 - An Fhorbairt

6.1 Oideachas

De réir an UNCRC, ailt 28 agus 29, tá sé de cheart ag gach leanbh rochtain a fháil ar oideachas agus oideachas a fháil. Ba chóir an t-oideachas sin a reáchtáil i suíomh uilechuimsitheach, más féidir.¹⁸⁹ Téann raon feidhme an chirt chun oideachais níos faide ná gnóthachtáil acadúil d'fhorbairt phearsantacht, bhuanna agus chumais an linbh go barr a gcumais, agus na huirlisí a sholáthar dóibh chun saol iomlán freagrach a chaitheamh sa tsochaí.¹⁹⁰ Ina theannta sin, soláthraíonn alt 23 mionsonraí sonracha maidir leis na hoibleagáidí atá ar an Stát i leith leanaí faoi mhíchumas, a bhfuil cuid acu an-ábhartha i gcomhthéacs an oideachais. Ina measc seo tá rannpháirtíocht ghníomhach an linbh sa phobal a éascú agus ceart an linbh faoi mhíchumas cúram speisialta a fháil. Cuireann Airteagal 23 (3) dualgas ar an Stát a chinntiú go bhfuil rochtain éifeachtach ag an leanbh faoi mhíchumas ar oideachas, oiliúint, seirbhísí cúraim sláinte, seirbhísí athshlánaithe, ullmhúchán le haghaidh deiseanna fostaíochta agus áineasa ar bhealach a chabhródh leis an leanbh barr a chumas a bhaint amach, ó thaobh an comhtháthaithe sóisialta agus fhorbairt an duine araon.¹⁹¹ Tá an ceart chun oideachais le feiceáil freisin san UNCRPD, áit a bhforáiltear in airteagal 24 go 'n-aithníonn na Stáit is Páirtithe an ceart atá ag daoine faoi mhíchumas chun an t-oideachas a fháil. D'fhonn an ceart seo a bhaint amach gan idirdhealú agus ar bhonn comhdhiseanna, áiritheoidh Stáit is Páirtithe córas oideachais uilechuimsitheach ar gach leibhéal agus foghlaim ar feadh an tsaoil.¹⁹²

6.1.1 An Comhthéacs Reatha in Éirinn:

6.1.1.1 Próifíl ar leanaí faoi mhíchumas

Cé go bhfuil sé deacair a fháil amach go díreach cé mhéad leanbh faoi mhíchumas atá i gcóras oideachais na hÉireann, tá staitisticí ar fáil maidir le líon na leanaí a fhaigheann tacaíocht do riachtanais oideachais speisialta i raon suíomhanna éagsúla. De réir figiúirí ó 2016 (an bhliain is déanaí a bhfuil a leithéid de staitisticí ar fáil), bhí 181,218 mac léinn le riachtanais speisialta san oideachas bunscoile agus iar-bhunscoile in Éirinn (20% de líon iomlán na mac léinn san áireamh).¹⁹³ Mar sin féin, tugtar le fios i dtuarascáil Ag Fás Aníos

189 Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh: General Comment No. 9 (2006): The Rights of Children with Disabilities (CRC/C/GC/9) mír 66.

190 Children's Rights Alliance 'Report Card 2020' (Baile Átha Cliath, 2020) 11.

191 Conor O'Mahony, 'Education, play and leisure' in Children's Rights Alliance and Law Centre for Children and Young People, *Making Rights Real for Children: A Children's Rights Audit of Irish Law* (Baile Átha Cliath, 2015) 132-133.

192 UNCRPD, airt 24.

193 Seirbhís Eacnamaíoch agus Meastóireachta Rialtas na hÉireann, *Focused Policy Assessment of Data on Special Needs Assistants* (An Roinn Oideachais agus Scileanna, 2016) 15.

in Éirinn gurb é 25% an figiúr ceart.¹⁹⁴Tá an chuid is mó de na leanaí atá faoi mhíchumas in Éirinn ag fáil a gcuid oideachais i scoileanna príomhshrutha, agus an chuid is mó díobhsan le tacaíochtaí dála cúntóirí riachtanas oideachais speisialta i seomraí ranga príomhshrutha.

Tá treocht shuntasach ann, áfach, i dtreo ranganna speisialta a sholáthar san oideachas príomhshrutha. Mar shampla, in 2012/2013 bhí díreach os cionn 600 rang speisialta ann, agus faoi 2020 bhí méadú tagtha ar an bhfigiúr sin suas go dtí os cionn 1600 rang dá leithéid.¹⁹⁵ Is ranganna iad go leor de na ranganna seo atá le haghaidh leanaí le huathachas amháin. Tugann Banks chun suntais nach raibh ach 39 aonad uathachais ann in 2001, agus go raibh an líon sin tar éis méadú suas go 627 faoin mbliain 2014, agus is iad na ranganna seo is cúis le go leor den mhéadú ar ranganna speisialta.¹⁹⁶

In 2016, bhíothas ag freastal ar 113,888 leanbh le riachtanais speisialta oideachais faoin 'samhail leithdháilte ginearálta', is é sin le rá iad siúd atá lonnaithe i seomraí ranga príomhshrutha.¹⁹⁷ Fuarthas in anailís a rinneadh ar riachtanais tacaíochta ó 2011-2016 gur tháinig méadú 67% ar líon na ndaltaí a bhí ag fáil tacaíochta i ranganna speisialta sa phríomhshruth, an méadú céatadánach is mó de na cohóirt go léir, suas ó 3,286 go dtí 5,472, agus tháinig méadú 9% ar líon na ndaltaí a bhí ag freastal ar scoileanna speisialta, suas ó 7,420 go dtí 8,092.¹⁹⁸

6.1.1.2 Forbhreathnú ar an dlí agus ar an mbeartas

Tá foráil déanta in Airteagal 42 de Bhunreacht na hÉireann don cheart chun oideachais. Cuireann an t-alt dualgas ar an Stát 'soláthar a dhéanamh d'oideachas bunscoile saor in aisce.' Níl aon cheart sainráite ann oideachas a fháil laistigh den Bhunreacht, léiríodh gur chruthaigh sé ceart do leanaí oideachas a fháil.¹⁹⁹ Fuarthas nach mór don Stát an t-oideachas a sholáthar do leanaí faoi mhíchumas 'ar bhealach chomh hiomlán agus chomh dearfach agus a rinne sé do gach leanbh eile sa phobal.'²⁰⁰ Ina theannta sin, foráiltear leis an mBunreacht in airteagal 42.3.2 go gcinnteoidh an Stát, mar chaomhnóir an leasa choitinn, go bhfaighidh leanaí íosleibhéal oideachais áirithe.

Déanann an tAcht Oideachais, 1998 mionléiriú ar airteagal 42.4 den Bhunreacht trí fhoráil a dhéanamh in Alt 7 gur feidhm de chuid an Aire Oideachais é deimhin a dhéanamh de go gcuirtear leibhéal agus cáilíocht oideachais atá oiriúnach chun riachtanais agus cumais daoine a chomhlíonadh ar fáil do gach uile dhuine a bhfuil cónaí air sa Stát; chun maoiniú agus seirbhísí tacaíochta a sholáthar do scoileanna chun na críche sin; agus chun monatóireacht agus measúnú a dhéanamh ar cháilíocht, ar éifeachtacht agus ar éifeachtúlacht an chórais oideachais atá curtha ar fáil sa Stát.²⁰¹

194 Selina McCoy, Joanne Banks & Michael Shevlin, 'Insights into the Prevalence of Special Educational Needs' in James Williams, Elizabeth Nixon, Emer Smyth & Dorothy Watson (eag) *Cherishing All the Children Equally? Ireland 100 years on from the Easter Rising* (2016) 157.

195 Joanne Banks, 'Examining the Cost of Special Education' in Umesh Sharma (eag), *Inclusive and Special Education* (Oxford University Press, fós le bheith foilsithe).

196 *ibid.*

197 *ibid.*

198 *ibid.*

199 *Crowley v Éire*, [1980] 1 IR 122.

200 *O'Donoghue v. An tAire Sláinte* [1993] IEHC 2; [1996] 2 IR 20.

201 Conor O'Mahony, 'Education, play and leisure' in Children's Rights Alliance and Law Centre for Children and Young People, *Making Rights Real for Children: A Children's Rights Audit of Irish Law* (Baile Átha Cliath, 2015) 136.

Cé go ndéanann alt 42.4 de Bhunreacht na hÉireann soiléir go bhfuil sé de dhualgas ar an Stát soláthar a dhéanamh d'oideachas bunscoile saor in aisce, ní thagraíonn sé go sainráite d'aon leibhéal oideachais eile. Foráiltear le hAirteagal 42.4, áfach, go ndéanfaidh an Stát 'iarracht chun tionscnamh oideachais phríobháideach agus chorparáideach a fhorlíonadh agus cúnamh réasúnach a chur ar fáil dó, anuas ar shaoráidí nó institiúidí oideachais eile a sholáthar nuair a éilíonn leas an phobail é'. Sa fíorshaol, tá formhór mór na scoileanna faoi úinéireacht phríobháideach ach maoinithe go poiblí.²⁰² Tá an t-oideachas stát-mhaoinithe ar fáil ag leibhéal na bunscoile, agus ag an dara leibhéal, chomh maith leis an mbreisoideachas agus an t-oideachas tríú leibhéal. Tá feidhm chomhionann ag Alt 7 den Acht Oideachais, 1998 maidir le hoideachas bunscoile agus iar-bhunscoile agus déantar foráil san Acht um Oideachas (Leas) 2000 don oideachas éigeantach suas go 16 bliana d'aois. Mhol an Grúpa Athbhreithnithe Bunreacht gur cheart Airteagal 42.4 a leathnú chun an t-oideachas dara leibhéal a chuimsiú go sainráite mar go léireodh sé ní amháin an réaltacht phraiticiúil, ach neartódh sé cearta oideachais leanaí faoin mBunreacht, atá ar aon dul le sprioc UNCRC maidir leis an gceart chun an t-oideachas iar-bhunscoile saor in aisce a réadú go forásach freisin.²⁰³

An Míchumas agus Riachtanais Oideachais Speisialta

Luann Alt 7 den Acht Oideachais, 1998 go sainráite go n-áiríonn dualgas an Aire Oideachais oideachas iomchuí a chur ar fáil do gach duine sa Stát daoine faoi mhíchumas nó a bhfuil riachtanais speisialta oideachais eile acu. Leis an Acht um Oideachas do Dhaoine a bhFuil Riachtanais Speisialta Oideachais Acu (EPSEN) 2004, tá creat cuimsitheach curtha i mbun chun riachtanais oideachais a mheas; pleananna oideachais a dhréachtú ina leagtar amach an soláthar oideachais atá le cur ar fáil do leanaí, agus a chruthaíonn teidlíocht dhlíthiúil chun na seirbhísí atá mionsonraithe iontu; athbhreithnithe tréimhsiúla ar na pleananna oideachais seo; agus próiseas achomhairc speisialaithe inrochtana chun breithniú a dhéanamh ar dhíospóidí²⁰⁴ Mar sin féin, níor cuireadh tús le príomhfhórlacha an Achta seo agus mar sin níl siad infheidhmithe go dlíthiúil do dhaoine a bhfuil riachtanais speisialta oideachais acu.

Déanann an tAcht EPSEN 2004, cé nár cuireadh tús leis, foráil do leanaí suas go 18 mbliana d'aois agus cinntíonn sé go bhfuil deis leordhóthanach ag tuismitheoirí a dtuairimí a chur in iúl ag gach pointe den phróiseas. Mar sin féin, leagtar níos lú béime ar a chinntiú go bhfuil leanaí in ann a dtuairimí a chur in iúl go neamhspleách agus páirt ghníomhach a ghlacadh i gcéimeanna éagsúla an phróisis. Is í an eisceacht is mó maidir leis seo ná pleananna oideachais a ullmhú: Foráiltear le halt 8 (4) den Acht, sa chás go bhfuil an Chomhairle Náisiúnta don Oideachas Speisialta (NCSE) ag ullmhú plean oideachais do leanbh, comórfaidh an t-eagraí riachtanas oideachais speisialta ábhartha foireann daoine chun comhairle a sholáthar dóibh maidir le hullmhú an phlean oideachais, agus áireofar ar an bhfoireann daoine sin leanbh, nuair a mheasann an t-eagraí riachtanas oideachais speisialta é seo agus aird á tabhairt ar aois an linbh agus ar chineál agus méid riachtanais speisialta oideachais an linbh. Ar an drochuair, níl aon

202 An Grúpa um Athbhreithniú an Bhunreacht, Tuarascáil an Ghrúpa um Athbhreithniú an Bhunreacht (Baile Átha Cliath 1996) 316.

203 *ibid* 332.

204 Conor O'Mahony, 'Education, play and leisure' in Children's Rights Alliance and Law Centre for Children and Young People, *Making Rights Real for Children: A Children's Rights Audit of Irish Law* (Baile Átha Cliath, 2015) 138.

fhoráil inchomparáide i gCuid 3, ina bpléitear le pleananna oideachais a ullmhaítear sa scoil agus a fhreastalaíonn ar leanaí le riachtanais oideachais speisialta nach bhfuil chomh casta sin.

Maidir le céimeanna eile den phróiseas, ní dhéantar aon fhoráil san Acht do leanaí a bheith ina rannpháirtithe gníomhacha i measúnuithe ar riachtanais oideachais, cé go gcaithfeadh aon mheasúnú ceart ar riachtanais oideachais an deis a thabhairt do leanbh a thuairimí a chur in iúl faoina riachtanais oideachais. Ligeann Alt 11, a thagraíonn d'athbhreithnithe tréimhsiúla ar phleananna oideachais, do thuismitheoirí athbhreithniú a iarraidh ach ní dhéantar foráil ann maidir le rannpháirtíocht leanaí in athbhreithnithe. Glactar leis an gcur chuige céanna maidir le hachomhairc chuig an mBord Achomhairc um Oideachas Speisialta a bunaíodh faoin Acht. Is léir go bhfuil an easpa soláthair do leanaí a bheith rannpháirteach ag teacht le hairteagal 12 den UNCRC, agus cé nach mbaineann téarmaí airteagal 42A le himeachtaí riaracháin leithéidí an Bhoird Achomhairc um Oideachas Speisialta, tá eisiámh leanaí ón bpróiseas ar neamhréir le spiorad an leasaithe bhunreachtúil.²⁰⁵

Na Luathbhlianta

Sa bhliain 2016 tugadh isteach an tSamhail Rochtana agus Cuimsithe (AIM) chun rochtain níos éasca ar an scéim Cúraim agus Oideachais Luath-Óige (ECCE) a éascú do leanaí faoi mhíchumas. Is samhail leanbh-lárnaithe é AIM, ina bhfuil seacht leibhéal de thacaíocht fhorásach, ag bogadh ón uilíoch go dtí an spriocdhírith, ag brath ar riachtanais an linbh agus na réamhscoile. Ina theannta sin, seoladh raon tionscnamh éagsúil dála na hoiliúna treoraí, clár nua ardoideachais do chleachtóirí luathbhlianta agus sainseirbhís náisiúnta do sholáthraithe réamhscoile mar chuid den tsamhail.²⁰⁶ Is samhail leanbh-lárnaithe é AIM a bhfuil leibhéal éagsúla tacaíochta ann ó thacaíochtaí ginearálta go tacaíochtaí atá dírithe ina n-aonair do leanaí le riachtanais níos casta. Tá imní curtha in iúl ag Ionchuímsiú Éireann nach bhfuil na tacaíochtaí seo ar fáil ach do leanbh atá ag freastal ar scéim theoranta ECCE i.e. 15 uair sa tseachtain agus ar feadh 38 seachtaine in aghaidh na bliana thar thréimhse dhá bhliain. Le haghaidh an chuid eile dá rannpháirtíocht sa luathbhliain, ní bheidh aon tacaíochtaí i bhfeidhm ag an leanbh mura maoinítear go príobháideach é.²⁰⁷

An t-oideachas bunscoile agus meánscoile

Tá fás suntasach tagtha ar líon na leanaí le riachtanais speisialta atá ag freastal ar scoileanna príomhshrutha, agus mar thoradh air sin, cuireadh fáilte roimh an méadú ar acmhainní le blianta beaga anuas. Mar sin féin, tharla an fás seo in aonaid uathachais deighilte, nach bhfuil ag teacht le prionsabal an oideachais chuimsithigh. In ainneoin an leithdháileadh méadaithe acmhainní, tá ró-shuibscríobh ag roinnt scoileanna speisialta, tá na céadta leanbh ar liostaí feithimh do ranganna speisialta i scoileanna príomhshrutha agus i go leor cásanna, d'fhéadfadh gurb é an t-aon áit is féidir le thuismitheoirí a fháil a

205 *ibid.*

206 Rialtas na hÉireann, 'Preaseisiúint: Better Pre-School Access for Children with Disabilities 'Access and Inclusion Model: AIM' unveiled Minister Zappone urges Parents to apply' (2016) <<http://aim.gov.ie/wp-content/uploads/2016/06/Press-Release-15-June-2016.pdf>> rochtain faighte air an 17 Aibreán 2020.

207 Ionchuímsiú Éireann, 'Aighneacht Réamh-Bhuiséid 2020 - Ionchuímsiú Éireann' <<http://www.inclusionireland.ie/sites/default/files/attach/basic-page/1651/budget-2020-full-submission-final.pdf>> rochtain faighte air an 10 Aibreán 2020.

bheith i bhfad taobh amuigh den dobharcheantar scoile áitiúil.

Mar thoradh ar an tsaincheist dheiridh seo, tugtar oideachas do líon suntasach leanaí sa bhaile le tacaíocht ó dheontais teagaisc baile, rud a fhágann go bhfuil siad ag baint amach na bpríomhghnéithe forbartha sóisialta a bhaineann le bheith ag freastal ar shuíomh oideachais.²⁰⁸

Tá fianaise ann freisin ina bhfuil sé tugtha le fios go bhfuil an t-aistriú ón oideachas bunscoile go dtí an mheánscoil an-deacair do leanaí faoi mhíchumas.²⁰⁹ Cuireadh tús leis an Acht um Oideachas (Iontráil ar Scoileanna) 2018, in 2020, agus ceanglaítear leis ar scoileanna a lua go sainráite nach ndéanfaidh siad idirdhealú mar gheall ar mhíchumas chomh maith le roinnt forais chosanta eile. Ina theannta sin, foráiltear le halt 8 go gcuirfear alt breise, (alt 37a) leis an Acht Oideachais, 1998, lena gcuirfear ar chumas an Aire Oideachais agus Scileanna iallach a chur ar scoil chun freastal ar riachtanas oideachais leanaí a bhfuil riachtanais speisialta oideachais acu sa chás go ndearnadh comhairliúchán idir NCSE, bord bainistíochta na scoile, agus pátrún na scoile, agus nár chuir an scoil na háiteanna a bhí ag teastáil dá réir ar fáil.²¹⁰

Tugadh isteach córas chun acmhainní a leithdháileadh le haghaidh an tsoláthair oideachais speisialta i mbunscoileanna agus i meánscoileanna príomhshrutha in 2017 agus tá leithdháiltí bunaithe anois ar phróifíl de riachtanais gach scoile, gan an riachtanas go ndéanfaí diagnóis míchumais ar na leanaí aonair sa scoil.²¹¹ Tá sé i gceist ag an gcóras níos mó neamhspleáchais a sholáthar do scoileanna agus iad ag déanamh cinneadh maidir le conas a úsáidtear acmhainní, ach ní thugann sé aghaidh go leordhóthanach ar na deacrachtaí a thagann chun cinn nuair nach n-aontaíonn tuismitheoirí agus an scoil ina bhfuil a leanbh ina dalta faoin tacaíocht a leithdháiltear ar an leanbh. Ní féidir le tuismitheoirí cinntí maidir le hacmhainní a achomharc chuig an NCSE a thuilleadh, ach roimhe seo cuireadh roinnt cinntí leithdháilte ar ceal de bhun an phróisis achomhairc.²¹² Ina áit sin, molann an Roinn Oideachais agus Scileanna plé ar shaincheisteanna leis an múinteoir ranga agus le príomhoide na scoile anois nuair a bhíonn inní ar thuismitheoir faoin leibhéal tacaíochta a chuirtear ar fáil dá leanbh. Mura bhfuil an freagra sásúil, ba chóir an t-ábhar a ardú le Bord Bainistíochta na scoile. Is cosúil go maolaíonn an spleáchas ar achomhairc ar leibhéal áitiúil i gcoinne cur chuige comhsheasmhach chun inní den sórt sin a réiteach. Foilsíodh cáipéisí teorach chun tuismitheoirí a chur ar an eolas faoin gcóras agus faoi na próisis a ghabhann leis, ach, mar sin féin, mar gheall ar an easpa sásra achomhairc neamhspleáigh atá ann, tá tuismitheoirí leochaileach.²¹³

208 Children's Rights Alliance 'Report Card 2020' (Baile Átha Cliath, 2020) 27-28..

209 Yvonne Barnes-Holmes et al. 'A Study of Transition from Primary to Post-primary School for Pupils with Special Educational Needs' (An Chomhairle Náisiúnta um Oideachas Speisialta, 2013); Tá tacaíochtaí faisnéise le haghaidh aistriúcháin oideachais forbartha ag an NCSE, féach <<https://www.sess.ie/resources/transitions>> rochtain faighte air an 17 Aibreán 2020.

210 Children's Rights Alliance 'Report Card 2020' (Baile Átha Cliath, 2020) 28; An tAcht Oideachais (Ligean Isteach i Scoileanna), 2018, alt 8.

211 Roinn Oideachais agus Scileanna, *Review of the Pilot of a New Model for Allocating Teaching Resources to Mainstream School to Support Pupils with Special Educational Needs* (Baile Átha Cliath, 2016); An Roinn Oideachais agus Scileanna, 'Circular to the management authorities of all mainstream primary schools: special education Teaching Allocation', Ciorclán Uimh. 0013/2017.

212 Carl O'Brien, 'Changes in appeals process for learning supports at schools' *The Irish Times* (Baile Átha Cliath, 27 Márta 2017).

213 Children's Rights Alliance 'Report Card 2020' (Baile Átha Cliath, 2020) 30.

D'fhéadfadh go mbeadh an freastal réasúnta ag teastáil ó go leor leanaí a bhfuil riachtanais speisialta oideachais acu chun cinnte a dhéanamh de gur féidir leo leas iomlán a bhaint as an oideachas agus páirt a ghlacadh ann, leis. Déantar foráil dlíthiúil don dualgas chun an freastal réasúnta a sholáthar agus tagann gach uile chomhlacht oideachais faoi réir na forála seo.²¹⁴ Tá tacaíochtaí níos suntasaí curtha ar fáil ag oifigí an NCSE, mar shampla soláthar CRSanna.²¹⁵ Níl na tacaíochtaí breise seo bunaithe ar an dlí, ach ar bheartas, toisc nár cuireadh tús le hAcht EPSEN fós.

Rinneadh an cinneadh, san athbhreithniú ar an Scéim um CRSanna a rinne an NCSE in 2018, go raibh an scéim tairbhiúil ach go gcaithfidh an córas CRS déileáil le raon an-éagsúil de riachtanais, d'aoisghrúpaí, de chéimeanna forbartha agus de láithreáin scoile, agus tugadh le tuiscint go bhfuil raon 'níos leithne roghanna tacaíochta ag teastáil chun aghaidh a thabhairt ar riachtanais chúraim bhreise na ndaltaí'.²¹⁶ Agus an Rialtas ag gníomhú dó de réir na torthaí seo, cheadaigh sé triail nua ar Shamhail Cuimsithe Scoile don scoilbhliain 2019/2020 trínar cuireadh an tsamhail i bhfeidhm i 75 scoil in aon limistéar amháin de chuid Eagraíocht Sláinte Pobail an FSS.²¹⁷ I measc phríomhghnéithe an mhúnla tá leithdháileadh nua SNanna réamhlódáilte de réir riachtanais phróifílithe na scoileanna rannpháirteacha, soláthar breise do na scoileanna seo faoin tSeirbhís Náisiúnta Síceolaíochta Oideachais (NEPS), agus Foireann Tacaíochta Réigiúnaí NCSE a bhunú ar bhonn píolótach, a chuimsíonn speisialtóirí i ndisciplíní ábhartha. Ina theannta sin, cuimsítear leis an tionscnamh forbairt clár oiliúna náisiúnta do CRSanna agus rolladh amach cláir phíolótaigh as sin, agus seirbhís altranais a sholáthar do leanaí a bhfuil riachtanais mhíochaine casta acu.²¹⁸

Oideachas tríú leibhéal agus breisoideachas

Foilsíodh an Plean Náisiúnta do Chothromas Rochtana ar an Ardoideachas i mí na Nollag 2015. Is í fíis an phlean ná a chinntiú gur léiriú iad na mic léinn a théann isteach sa ardoideachas, a ghlacann páirt ann agus a chríochnaíonn é ag gach leibhéal, ar an éagsúlacht agus an meascán sóisialta atá le fáil i ndaonra na hÉireann. Leag an plean amach cúig sprioc agus os cionn tríocha gníomh, a forbraíodh tar éis comhairliúchán forleathan a dhéanamh le páirtithe leasmhara, leis an aidhm tacaíocht a sholáthar do sé phríomhspríocghrúpa chun go mbeidh méadú ar an rochtain atá acu ar an ardoideachas, i.e. iontrálaithe ó ghrúpaí socheacnamaíocha faoi mhíbhuntáiste nach nglacann páirt mhór san ardoideachas; mic léinn aibí céaduaire; mic léinn faoi mhíchumas; foghlaimeoirí páirtaimsertha/solúbtha; sealbhóirí dámhachtana oideachais agus oiliúna; agus Tailtealaithe Éireannacha.²¹⁹

214 An tAcht um Stádas Comhionann 2000, alt 4 agus alt 7,

215 An Chomhairle Náisiúnta um Oideachas Speisialta 'Special Needs Assistant (SNA) Scheme: Information for Parents/ Guardians of Children and Young People with Special Educational Needs' (Baile Átha Cliath, 2015).

216 An Chomhairle Náisiúnta um Oideachas Speisialta, 'Comprehensive Review of the Special Needs Assistant Scheme: A New School Inclusion Model to Deliver the Right Supports at the Right Time to Students with Additional Care Needs' (Baile Átha Cliath, 2018).

217 Children's Rights Alliance 'Report Card 2020' (Baile Átha Cliath, 2020) 30

218 Roinn Oideachais agus Scileanna, 'Preasráiteas: Fógraíonn an tAire McHugh triail de Mhúnla um Ionchuimsiú Sóisialta chun na tacaíochtaí cearta a sholáthar ag an am ceart do mhic léinn a bhfuil riachtanais bhreise acu' (27 Márta 2019) <<https://www.education.ie/en/Press-Events/Press-Releases/2019-press-releases/PR19-03-27-1.html>> rochtain faighte ar 17 Aibreán 2020.

219 An tÚdarás um Ard-Oideachas 'an Plean Náisiúnta do Chothromas Rochtana ar an Ardoideachas 2015-2019' (Baile Átha Cliath, 2015).

Sa bhliain 2018 foilsíodh Athbhreithniú Dul chun Cinn ar an bPlean Náisiúnta Rochtana chun tuarisiú ar an dul chun cinn a bhí déanta go dtí sin maidir le spriocanna agus aidhmeanna a chomhlíonadh atá leagtha síos faoin bPlean Náisiúnta do Chothromas Rochtana ar an Ardoideachas 2015–2019. Tharraing an tAthbhreithniú aird ar éachtaí tábhachtacha a baineadh amach, lena n-áirítear ardú san rátaí rannpháirteachais i roinnt de na spriocghrúpaí agus bhí méadú faoi leith ann i measc mac léinn faoi mhíchumas agus grúpaí faoi mhíbhuntáiste socheacnamaíoch.²²⁰

Tá rogha i bhfad níos forleithne inniu ag daoine faoi mhíchumas ar mhaith leo a bheith ina mic léinn, mar aithníonn níos mó institiúidí go bhfuil na deiseanna céanna tuillte acu agus atá ag a bpiaraí. Tá seirbhísí tacaíochta míchumais á bhforbairt ag na hOllscoileanna agus ag na coláistí chun freastal ar réimse leathan de riachtanais speisialta, agus tá scéimeanna ann freisin a chabhraíonn le mic léinn faoi mhíchumas dul isteach san oideachas tríú leibhéal ar an gcéad dul síos. Tomhas soiléir den dul chun cinn sin ná an t-ardú sna rátaí rannpháirteachais. De réir an Chumainn um Rochtain ar Oideachas agus um Míchumas (AHEAD), is mic léinn faoi mhíchumas iad níos mó ná 5 faoin gcéad den daonra mic léinn iomlán in Éirinn, i 27 institiúid. rud atá an-difriúil ó mar a bhí sé 20 bliain ó shin nuair a bhí an fhiigiúr sin níos lú ná 1 faoin gcéad.²²¹ Mar sin féin, de réir AHEAD, a dhéanann suirbhé bliantúil ar rátaí rannpháirteachais, cé go bhfuil an pictiúr foriomlán dearfach, tá 'roinnt treochtaí agus bacainní leanúnacha ann a tharraingíonn ceisteanna don earnáil oideachais'.²²²

De réir Cradden, 'is í an príomhchúis imní ná gur mó seans go ndéanfaidh mic léinn faoi mhíchumas staidéar ar na daonnachtaí agus ar ábhair ealaíona ná mar a dhéanann mic léinn eile, go bhfuil siad faoi ghannionadaíocht ar chúrsaí páirtaimseartha, agus nach dtéann said ar aghaidh chun staidéar iarchéime a dhéanamh ag an ráta céanna is a dhéanann mic leinn nach bhfuil faoi mhíchumas'.²²³ Creideann AHEAD go bhfuil 'roinnt deacrachtaí ann leis an ngairmthreoir a thugtar do mhic léinn faoi mhíchumas. Go háirithe, ní thugtar faisnéis dóibh maidir le, agus ní spreagtar iad chun go mbreathnóidís ar réimsí saothair ina bhféadfadh deiseanna fostaíochta níos fearr a bheith iontu, ar nós STEM, TFC, ns seirbhísí airgeadais, déantúsóireacht agus an tionscal fóilíochta'.²²⁴

Cé go bhfuil scéimeanna cistithe ann atá oscailte go gach mac léinn tríú leibhéal, tá roinnt foinsí cistithe ann atá dírithe go sonrach ar mhic léinn faoi mhíchumas. Ina theannta sin, tá roinnt scoláireachtaí ann do mhic léinn faoi mhíchumas. Is í an príomhchscéim cistithe ná an Ciste do Mhic Léinn faoi Mhíchumas, a sholáthraíonn cistiú faoi thrí chatagóir: trealamh teicneolaíochta cúnata agus bogearraí, tacaíocht phearsanta agus acadúil (ateangaire chomharthaíochta, breacaire nótaí, cúntóir pearsanta), agus iompar (tacsaithe nó liúntas míleáiste). Leithdháiltear an cistiú ar an gcoláiste seachas ar an mac leinn agus níl sé tástáilte ó thaobh acmhainne. Ní cháilíonn ach mic léinn

220 An tÚdarás um Ard-Oideachas 'Fáiltíonn an HEA roimh foilsíú an Athbhreithnithe Dul chun Cinn den Plean Náisiúnta do Chothromas Rochtana ar an Ardoideachas (21 December 2018) <<https://hea.ie/2018/12/21/hea-welcomes-publication-of-progress-review-of-the-national-plan-for-equity-of-access-to-higher-education/>> rochtain faighte ar 18 Aibreán 2020.

221 John Cradden 'An míchumas a shárú mar chonstaic chun dul isteach san oideachas tríú leibhéal' *The Irish Times* (Baile Átha Cliath, 11 Eanáir 2017).

222 *ibid*; Féach freisin AHEAD, 'Seolann AHEAD Tuaraisc ar Líon na Mac Léinn faoi Mhíchumas san Ardoideachas' <<https://www.ahead.ie/part-rates-launch-2017-18>> rochtain faighte ar 25 Iúil 2020.

223 John Cradden 'An míchumas a shárú mar chonstaic chun dul isteach san oideachas tríú leibhéal' *The Irish Times* (Baile Átha Cliath, 11 Eanáir 2017).

224 *ibid*.

lánaimseartha, áfach; ní ceadmhach do dhaoine ar chúrsaí páirtaimseartha iarratas a chur isteach. Lena chois sin, sa chuid is mó de na hinstiúidí tríú leibhéal, tá an cistiú seo ar fáil do mhic léinn an AE amháin agus níl córas coibéiseach i bhfeidhm do mhic léinn idirnáisiúnta nach dtagann as an AE.

I measc na dtacaíochtaí ar fad atá ar fáil do mhic léinn faoi mhíchums ionchasacha, is dócha go bhfuil an Bealach Rochtana ar Oideachas do Dhaoine faoi Mhíchumas ar an gceann is suntasaí. Tairiscíonn DARE áiteanna le pointí laghdaithe do dhaltáí ag fágáil na scoile, a meastar go raibh ‘tionchar diúltach’ ag a míchumas ar a gcuid oideachais dara leibhéal. Cé go nglacann an chuid is mó de na coláistí páirt sa scéim DARE, ní ghlacann gach coláiste leis. É sin ráite, tá réimse leathan de thacaíochta fós ag na coláistí atá taobh amuigh de na scéimeanna seo, seirbhísí tacaíochta míchumais san áireamh. Pé acu an dtéann mic léinn isteach san oideachas tríú leibhéal tríd an scéim DARE nó nach dtéann, tá mic léinn fós i dteideal tacaíochtaí a fháil nuair a dheimhnítear go bhfuil míchumas orthu. Critéir leighis amháin a bhíodh i gceist chun bheith páirteach sa scéim DARE, ach tá sé tar éis leathnú amach ó shin agus áirítear an tionchar oideachais anois, agus i gceist leis seo tá iarratasóir agus ráiteas scoile araon.²²⁵

In Éirinn, maidir le cúrsaí polasaí, díriodh den chuid is mó ar an oideachas ionchuimsitheach agus bacainní a bhaint do dhaoine faoi mhíchumas chun go rachfaidís isteach san ardoideachas agus go bhfanfadh siad san ollscoil. Tá an méid seo follasach ón mhéadú atá tagtha ar líon na mac léinn faoi mhíchumas sa bhreisoideachas agus san ardoideachas, agus mar thoradh air sin, ar an méadú ar dhaoine atá ag lorg seirbhísí míchumais, cistiú míchumais agus réiteach réasúnta ar deacrachtaí.²²⁶

6.1.2 Príomhbhaicinní maidir le cearta a fhíorú

Easpa cearta in-fheidhmithe agus easpa straitéise cuimsithí maidir leis an ionchuimsiú sa chóras oideachais i gcoitinne

Mar a nótáladh thuas, toisc nár cuireadh tús le príomhfhórála an Achta EPSEN 2004, níl cearta in-fheidhmithe ó thaobh dlí ag leanáí maidir le tacaíochtaí oideachais faoi leith. Mar sin, tá sé ríthábhachtach to mbeidh bunús reachaíochta ann chun a chinntiú go mbeidh rochtain ar mheasúnuithe ag mic léinn a bhfuil riachtanais oideachais speisialta acu agus go gcuirfear na hacmhainní cuí ar fáil dóibh chun a chur ar a gcumas páirt a ghlacadh sa chóras scoile agus feabhas a chur ar a gcuid taithí oideachais i gcoitinne.

Sa bhliain 2016, chuir an UNCRC in iúl gur chúis imní í nach bhfuil ‘straitéis chuimsitheach ag Éirinn chun leanáí faoi mhíchumas a chuimsiú san oideachas príomhshrutha agus iad a spreagadh maidir le féinriar’,²²⁷ agus mhol siad gur chóir don Stát ‘glacadh le cur chuige maidir leis an míchumas atá bunaithe ar chearta daonna’.²²⁸ Lena chois sin, moladh roinnt gníomhartha chun ‘líon leordhóthanach de shainmhúinteoirí agus de ghairmithe a chur faoi oiliúint agus a fhóstu chun tacaíocht a sholáthar i dtaca le hoideachas riachtanas speisialta’ agus chun creatlach soiléir, oibiachtúil a bhunú ‘a chinnteoidh go

225 *ibid.*

226 an tÚdarás um Ard-Oideachas, ‘Athbhreithniú ar an gCiste do Mhic Léinn faoi Mhíchumas’ (Baile Átha Cliath 2017).

227 Coiste NA ar Chearta an Linbh, Barúlacha deiridh ar an tríú agus an gceathrú tuarascáil tréimhsiúil in Éirinn 2016 (CRC/C/IRL/CO/3-4), para 47(a).

228 *ibid.*, para 48.

bhfreastalaítear ar bhealach réasúnta ar riachtanais oideachais leanaí faoi mhíchumas'.²²⁹ Faoin UNCRPD, tá an ceart ag leanaí a bhfuil riachtanais oideachais speisialta acu tacaíocht aonair a fháil mar aon le tacaíochtaí réasúnta eile chun iad a chumasú páirt éifeachtach a ghlacadh sa chóras oideachais go ginearálta.²³⁰ Sa bhliain 2016, chuir UNCRPD an bhéim ar an tábhacht a bhaineann le hioncuimhsiú leanaí sa chóras oideachais, agus dúirt siad 'go bhfuil i gceist leis seo, próiseas athchóirithe chórasaigh.... chun go mbeidh taithí rannpháirtíochta agus timpeallacht foghlama ag gach mac léinn atá cothrom, agus is fearr a oireann dá riachtanas agus dá roghanna'.²³¹

Easpa íomhá shoiléir den ionchuimsiú san oideachas

I measc na bpríomhtacaíochtaí a sholáthraítear do mhic léinn a bhfuil riachtanais oideachais speisialta acu, tá cúntóirí riachtanas speisialta (i scoileana príomhshrutha nó i scoileanna speisialta), uaireanta múinteoireachta breise lasmuigh den seomra ranga príomhshrutha, agus ranganna nó aonaid speisialta atá ceangailte le scoileanna príomhshrutha. Cé go bhfuil sé le fáiltiú go bhfuil oideachas á chur ar fhorhmór na leanaí faoi mhíchumas laistigh de thimpeallachtaí príomhshrutha, is é fírinne an scéil nach bhfuil siad ag fáil na tacaíochtaí atá de dhíth orthu i dtimpeallachtaí nach bhfuil oiriúnach dá riachtanas. D'aithin an UNCRPD an méid seo sa Ráiteas Ginearálta a rinne sé i dtaca leis an Oideachas Ionchuimshitheach, nuair a dúirt sé 'ní féidir a rá go bhfuil ionchuimsiú ann nuair a chuirtear mic léinn faoin mhíchumas isteach i ranganna príomhshrutha gan athruithe struchtúrtha a chur i bhfeidhm'.²³²

Tá sé curtha in iúl ag eagraíochtaí ar nós Ionchuimsiú Éireann go bhfuil leanaí ann atá ar amchlár laghdaithe ar scoil de bharr easpa tacaíochta.²³³ I measc na saincheisteanna a athníodh, bhí easpa monatóireachta ar amchláir laghdaithe and nach bhfuil taifid á gcoimeád air seo, easpa tacaíochta agus saineolais laistigh de scoileanna, agus easpa eolais inrochtana do thuismitheoirí maidir lena gcearta agus nach gcuirtear san áireamh iad nuair atá cinntí á ndéanamh maidir lena leanaí. I Meán Fómhair 2019, d'fhógair an Roinn Oideachais agus Scileanna dréacht-treoirínite ar úsáid amchlár laghdaithe chomh maith leis na nósanna imeachta atá le leanúint ag scoileanna má tá an rogha seo á úsáid acu nó más mian leo é a úsáid. Bhain na treoirínite leis an riachtanas atá ann go dtabharfaidh scoileanna réamhfhógra foirmiúil faoin amchlár laghdaithe don tSeirbhís Tacaíochta Oideachais i Tusla agus déanfaidh siadsan monatóireacht air. Sna treoirínite dúradh 'nach n-úsáidfí amchlár laghdaithe ach amháin i gcúinsí nuair atá sé iomlán riachtanach', mar shampla, nuair a thacaíonn siad le leanbh fanacht ar scoil agus bogadh i dtreo lán iomlán de réir a chéile.²³⁴

229 ibid.

230 UNCRPD, art 24.

231 Coiste NA ar Chearta Daoine faoi Mhíchumas, Ráiteas ginearálta Uimh. 4 (2016) Alt 24: An Ceart ar oideachas ionchuimsitheach (CRPD/C/GC/4) para 11.

232 ibid.

233 Ionchuimsiú Éireann agus Ollscoil Teicneolaíochta Bhaile Átha Cliath 'Oideachas, Iompraíocht agus Eisiámh: An Taithí agus an Éifeacht atá ag Ranganna Gairide Scoile ar Leanáí faoi Mhíchumas agus a dTeaglaigh i bPoblacht na hÉireann' (Baile Átha Cliath, 2019).

234 An Roinn Oideachais agus Scileanna, 'Preasráiteas: Tugann an tAire Oideachais agus Scileanna cuireadh do comhpháirtithe oideachais a dtuairimí a chur in iúl maidir le treoirínite molta ar amchláir laghdaithe' (23 Meán Fómhair 2019) <<https://www.gov.ie/en/press-release/b0615f-minister-for-education-and-skills-invites-education-partners-to-give/>> rochtain faighte 19 Aibreán 2020. Ionchuimsiú Éireann, 'Aighneacht réamhbhúis éadach 2020 - Ionchuimsiú Éireann' <<http://www.inclusionireland.ie/sites/default/files/attach/basic-page/1651/budget-2020-full-submission-final.pdf>> rochtain faighte 10 Aibreán 2020.

Sa tuarascáil is deireanaí a d'eisigh Ionchuisiú Éireann dúradh gur constaic mhór í líon mór na ndaltaí i ranganna maidir le múinteoireacht agus foghlaim éifeachtach a sholáthar agus go bhfuil sé deacair, go hoideachasúil agus go sóisialta, do dhaltaí a bhfuil riachtanais oideachais speisialta acu. Ní mór an cóimheas a laghdú chun a chinntiú go bhfuil córas oideachais den scoth ann a fhreastalaíonn ar gach leanbh.²³⁵

Tá an t-oideachas speisialta, ranganna speisialta san áireamh, ina chuid den chóras oideachais Éireannach ó na 1970idí. Is é an sainmhíniú a thugann Coiste an UNCRPD ar an oideachas leithscartha ná

“Tarlaíonn an Leithscaradh nuair a sholáthraítear oideachas do mhic léinn faoi mhíchumas i dtimpeallachtaí faoi leith atá deartha nó atá á n-úsáid chun freastal ar lagú áirithe nó laguithe éagsúla, agus atá scartha amach ó mhic léinn nach bhfuil faoi mhíchumas.”²³⁶

Bunaithe ar an sainmhíniú seo, is éard atá i gceist i ndáiríre le ranganna leithscartha ná oideachas leithscartha. Tacaíonn Coiste an CRC leis an oideachas ionchuisitheach ach tugann sé faoi deara go bhféadfadh éagsúlacht a bheith idir méid an ionchuisithe agus go bhfuil sé riachtanach do sheirbhísí a bheith ar fáil ar bhonn leanúnach “nuair nach féidir oideachas atá iomlán ionchuisitheach a bhaint amach go ceann tamaill.”²³⁷ Dá réir, dealraíonn sé go nglacann an CCRC leis gur dualgas láithreach é go mbeidh an t-oideachas éifeachtach, ach is sprioc é an t-oideachas ionchuisithe, sprioc ar féidir a bhaint amach de réir a chéile. Ciallaíonn an méadú suntasach i líon na ranganna speisialta, áfach, nach bhfuiltear ag bogadh i dtreo an ionchuisithe ach i dtreo an leithscartha laistigh de thimpeallacht príomhshrutha. Tharraing staidéar ó 2016 aird ar neamhréireachtaí maidir le conas a cheaptar múinteoirí do na ranganna seo, leibhéil ísle ionchuisithe ar fud na scoile (tá eisceachtaí suntasacha ann), taithí measctha na ndaltaí sna ranganna speisialta.²³⁸

Ionchais níos ísle i leith leanaí faoi mhíchumas san oideachas

Sa bhliain 2018 cuireadh in iúl i dtuarascáil ar an míchumas agus an leithcheal in Éirinn go bhfuil ionchais níos ísle ag tuismitheoirí agus ag múinteoirí de leanaí faoi mhíchumas i gcomparáid le leanaí nach bhfuil faoi mhíchumas. Is léir go bhfuil impleachtaí fadtéarmacha aige seo do dhaoine faoi mhíchumas maidir le rochtain a fháil ar an mbreisoideachas agus an ardoideachas, agus dul isteach sa mhargadh saothair. Dóibh siúd a théann ar aghaidh go dtí an breisoideachas nó an t-ardoideachas, tá deacrachtaí ann maidir le planáil aistrithe agus coinneála. Lena chois sin, braitheann an leithcheal i dtaca le dul isteach san ardoideachas ar an saghas míchumais atá i gceist.²³⁹

235 Ionchuisiú Éireann, 'Aighneacht réamhbhúisíodach 2020 - Ionchuisiú Éireann <<http://www.inclusionireland.ie/sites/default/files/attach/basic-page/1651/budget-2020-full-submission-final.pdf>> rochtain faighte 10 Aibreán 2020.

236 Coiste na NA ar Chearta Daoine faoi Míchumas, Ráiteas Ginearálta Uimh. 4 (2016) Alt 24: An Ceart ar oideachas ionchuisitheach (CRPD/C/GC/4)

237 Coiste NA ar Chearta an Linbh, Ráiteas Ginearálta Uimh. 9 (2006): Cearta Leanaí faoi Míchumas (CRC/C/GC/9) para 66.

238 Joanne Banks et al. 'Ranganna Speisialta i Scoileanna Éireannacha: Céim 2: Staidéar Cálíochtúil' (Baile Átha Cliath: an Chomhairle Náisiúnta um Oideachas Speisialta, 2016).

239 Joanne Banks, Raffaele Grotti, Éamonn Fahey agus Dorothy Watson, 'Míchumas agus Leithcheal in Éirinn: fianaise ó na modúil chomhionannais QNHS 2004, 2010, 2014' (Baile Átha Cliath: an Institiúid Taighde Eacnamaíochta agus Sóisialta 2018) 12.

I dtuarascáil ón mbliain 2017, de réir Mooney agus O'Rourke, i measc na bpríomhbhacainní is suntasaí a bhaineann leis an spreagadh/meon bhí aois, meabhairshláinte, deacrachtaí foghlama, muinín, stiogma, féinmheas, easpa scileanna bunúsacha (Eolas agus Teicneolaíocht Cumarsáide (TFC), litearthacht, uimhearthacht), agus taithí diúltach ar a oideachas a bhfuil mar thoradh air nach gcuirtear mórán measa ar an oideachas.²⁴⁰ Mar thooradh, bhí easpa muiníne ann i dtaca le caighdeán an Bhreisoideachais agus Oiliúna (FET), mearbhall faoi leibhéil dhifriúla tiomantais, an t-am agus na riachtanais is gá chun cáilíochtaí a fháil ag an leibhéal céanna, agus íslítear an cumas atá ann dul ar aghaidh ón FET go dtí gairm bheatha atá fiúntach agus fadtéarmach.²⁴¹

6.1.3 Bearta chun bacainní aitheanta a shárú

Bearta reachtaíochta

Ní mór bunús reachtaíochta a sholáthar do chearta oideachais leanaí faoi mhíchumas. Go hidéalach, tabharfaí isteach reachtaíocht a thabharfadh éifeacht d'fhorálacha Airteail 24 UNCRPD. Ba chóir go léiríofaí go soiléir i reachtaíocht dá leithéid, an sprioc a bheadh i gceist le hidirghabhálacha oideachasúla do leanaí faoi mhíchumas. Tá an dara rogha ann ina bhféadfaí EPSEN 2004 a achtú. Bheadh gá, áfach, leasú suntasach a dhéanamh air chun a chinntiú go gcomhíonann sé an UNCRPD.

Bearta riaracháin agus bearta eile

Is rud ríthábhachtach é an acmhainn maidir le cinnteoireacht ionchuimsitheach agus tá sé riachtanach chun athrú cultúrtha a chur chun cinn. Tá deighilt ann san oiliúint do mhúinteoirí mar déanann na múinteoirí oideachas ginearálta nó oideachas speisialta. Is astu féin a thuairiscítear an múnla cistithe don oideachas speisialta agus an caiteachas ar oideachas ginearálta. Tá méadú suntasach ann i gcás ranganna speisialta/aonad uathachais. Oibríonn na gníomhartha seo go léir in aghaidh an ionchuimsithe – mar sin ní mór acmhainn i gcoinne an ionchuimsithe a thabhairt isteach ar fud an chórais oideachais go léir. D'fhéadfaí ullmhúchán cuimsitheach a dhéanamh i leith an deachleachtais maidir le ranganna speisialta agus aonad uathachais agus conas is féidir le na ranganna seo cosán a sholáthar isteach san oideachas príomhshrutha. Is í an aidhm ná an ceart ar oideachas príomhshrutha a fhíorú agus is cúis imní í go bhfuil oiread aonad dá leithéid ann ach gan cosán soiléir isteach sa timpeallacht príomhshrutha. Más gá, ba chóir go mbeadh spriocanna ag scoileanna chun a chinntiú go bhfuil gluaiseacht amach ó na timpeallachtaí speisialta/leithscartha.

De réir an UNCRPD, ní mór tacú le múinteoirí agus leis an bhfoireann oideachais chun go mbeidh ar a gcumas cultúr ionchuimsitheach a fhorbairt laistigh de scoileanna. I gceist leis seo forbrófaí croíluachanna agus inniúlachtaí chun freastal ar an bhfoghlaim ionchuimsitheach. Go háirithe, bheadh sé riachtanach measúnú a dhéanamh ar oiliúint múinteoirí, leis an aidhm féachaint an bhféadfaí an oiliúint oideachais speisialta agus an oiliúint ghinearálta do mhúineoirí a chónascadh. Faoi láthair, ní bhfaigheann múinteoirí

240 Robert Mooney agus Claire O'Rourke, 'Bacainní roimh an ardoideachas agus an oiliúint mar a bhaineann siad go háirithe le daoine atá difhostaithe go fadtéarmach agus daoine leochaileacha eile' (Baile Átha Cliath:: Taighde de chuid Solas agus. Ámarach, 2017)

241 ibid.

sa chóras oideachais ghinearálta dóthain oiliúna chun rang atá éagsúil go hiomlán a mhúineadh, agus ní mór tacú leo le go mbeidh siad ábalta é seo a dhéanamh.

Faoi láthair, ní thuairiscítear an cistiú don oideachas speisialta in éineacht leis an gcistiú don oideachas ginearálta. Uaireanta déantar trácht ar chostas atá ‘ag dul i méid go mór.’²⁴² Athraíodh na critéir chistithe le déanaí go dtí blocdheontas do scoileanna, agus tá níos mó féinriar ag scoileanna maidir le conas a chaitear an t-airgead, ach gan dóthain tógála acmhainne agus tacaíochta i dtaca leis an gcinnteoireacht ionchuimsitheach. Lena chois sin, níl aon phróiseas achomhairc neamhspleách ann maidir leis na cinntí a dhéantar ar chistiú.

Ní thugtar dóthain acmhainní do na tacaíochtaí atá ann faoi láthair. Tá gá le hacmhainní suntasacha breise chun a chinntiú go mbeidh rochtain ag leanaí faoi mhíchumas ar thacaíocht leordhóthanach gan mhoill.²⁴³

6.2 Súgradh

Deirtear go bhfuil an súgradh mar bhonn faoi fholláine, sláinte agus forbairt leanaí, agus tá áit speisialta agie i saol an linbh. D’ainneoin nach bhfuil aon sainmhíniú amháin ar cad is súgradh ann agus nach bhfuil comhaontú idirnáisiúnta ann maidir le cineálacha súgraidh éagsúla a ainmniú, déantar doiciméadú seasmhach ar an tábhacht a bhaineann leis.²⁴⁴

Aithnítear gur ceart daonna bunúsach é go mbeidh rochtain ag leanaí ar imeachtaí súgartha agus ar ghníomhaíochtaí fóillíochta. Aithníonn UNCRC ceart an linbh ‘páirt a ghlacadh i ngníomhaíochtaí súgartha agus fóillíochta atá aois-oiriúnach’, lena n-áirítear páirt a ghlacadh sa saol cultúrtha.²⁴⁵ De réir Airteagal 30 den UNCRPD tá an ceart ag daoine faoi mhíchumas bheith páirteach sa saol cultúrtha, fóillíochta agus spóirt ar an mbonn céanna is atá ag gach duile eile. Áirítear leis seo an súgradh do leanaí faoi mhíchumas, agus cuireann sé de dhualgas soiléir ar Pháirtithe an Stáit cinnte a dhéanamh de go bhfuil fáil chothrom ag leanaí faoi mhíchumas ar ghníomhaíochtaí súgartha, fóillíochta agus spóirt, gníomhaíochtaí sa chóras scoile san áireamh.²⁴⁶

Meastar gur ceann de na doiciméid is suntasaí é Ráiteas Ginearálta Uimhir 17 (GC17) den Choiste UNCRC, maidir le cearta leanaí chun súgartha.²⁴⁷ Dhréachtaigh an Coiste UNCRC GC17 de bharr an easpa aitheantais i measc Pháirtithe Stáit maidir leis an gceart chun súgartha, a mbíonn mar thoradh air go bhfuil drochinfeistíocht agus dul chun cinn teoranta i dtaca le reachtaíocht agus polasaí.²⁴⁸ Gon sonrath, d’aithin GC17 leanaí faoi

242 Carl O’Brien, ‘Cén fáth an bhfuil costais san oideachas speisialta ag dul i méid chomh mór sin?’ *The Irish Times* (Baile Átha Cliath, 22 Iúil 2017).

243 Oifig an Ombudsman do Leanaí Riachtanais nach bhfrestalaítear orthu: *Tuarascáil ó Oifig an Ombudsman do Leanaí ar na dúshláin roimh leanaí in Éirinn a bhfuil measúnú riachtanais de dhíth orthu* (Baile Átha Cliath, 2020) 7 agus 27.

244 Stuart Lester agus Wendy Russell ‘Cearta Leanaí chun Súgartha: Scrúdú ar Thábhacht an Súgartha i Saol Leanaí ar fud an Domhain’ (2010) Páipéir Oibre i Luathfhorbairt Leanaí, Uimh. 57. Fondúireacha Bernard van Leer

245 UNCRC, airt 31(1).

246 UNCRPD, airt 30(5)(d).

247 Coiste UN ar Chearta an Linbh, Ráiteas Ginearálta Uimh. 17 ar chearta an linbh maidir le scíth a ligean, súgradh, gníomhaíochtaí fóillíochta, saol cultúrtha agus na healaíona (airt. 31) 2013 (CRC/C/GC/17).

248 Helen Lynch agus Alice Moore. ‘Cad iad na bacainní súgartha atá roimh leanaí faoi mhíchumas?’ Pedro Encarnação, Sylvie Ray-Kaeser agus Nicole Bianquin (eds) Treoirínite chun tacú leis an súgradh a dhéanam leanaí faoi mhíchumas (Sciendo 2018).

mhíchumas mar leanáí atá i mbaol go mbainfí a gcearta chun súgartha díobh.²⁴⁹ Thug siad faoi deara freisin nuair a infheistítear airgead i gcúrsaí súgartha, cuirtear an iomarca béime ar ghníomhaíochtaí struchtúrtha agus eagraithe, mar shampla, sport éigeantach, gníomhaíochtaí athshlánúcháin do leanáí faoi mhíchumas, seachas a aithint gur gá am agus spás a sholáthar do leanáí.²⁵⁰

Do leanáí faoi mhíchumas, d'aithin an GC17 go leor bacainní i leith an tsúgartha, lena n-áirítear bacainní fisiciúla, spásanna spraoi agus modhanna iompair nach bhfuil teacht orthu, polasaithe a choimeádann leanáí amach as cúiseanna sábháilteachta, bacainní cumarsáide, easpa infheistíochta sa teicneolaíocht, agus easpa rannpháirteachtais de leanáí nuair atá bréagáin agus trealamh spraoi á ndearadh.²⁵¹ Cuireann sé de dhualgas ar Pháirtithe Stáit go soláthróidh siad ‘timpeallachtaí agus áiseanna atá inrochtana agus ionchuimsitheach’ do leanáí faoi mhíchumas chun go mbeidís ábalta súgradh agus chun feasacht a ardú i measc aosach agus leanáí eile trí thacaíochtaí agus trí chúnamh atá aois-bháúil.²⁵²

Tugann an Coiste faoi deara go gcuireann leanáí dúil sa spraoi go hinstinneach agus go rachaidh siad ar thóir deiseanna chun spraoi, lena n-áirítear timpeallachtaí ‘nach bhfuil oiriúnach ar chor ar bith’; mar sin, iarrann sé ar Stáit coinníollacha áirithe a chruthú a chuirfidh ar chumas leanáí a gcearta faoi airteagal 31 a fhíorú go hiomlán.²⁵³ Áirítear sna coinníollacha sin, spás agus deiseanna chun bheith ag imirt lasmuigh leo féin i dtimpeallacht éagsúil agus dúshlánach chomh maith le deiseanna a chuirfidh ar a gcumas taithí a fháil ar thimpeallachtaí nádúrtha agus le hainmhithe, agus bheith ag imirt leo agus teagmháil a bheith acu leo.²⁵⁴

6.2.1 An Comhthéacs Éireannach faoi láthair: Achoimre ar an dlí agus ar pholasaithe

Tá roinnt tiomantas ann ag leibhéal an pholasaí phoiblí in Éirinn a bhaineann le cearta leanáí chun súgartha. Léirigh Ready, Steady, Play! Polasaí Súgartha Náisiúnta, gur aithin an Rialtas an tábhacht a bhaineann leis an súgradh, agus go bhfuil sé tiomanta cinnte a dhéanamh de go n-éascófar an súgradh cothrom agus ionchuimsitheach do gach leanbh, go háirithe leanáí atá imeallaithe, faoi mhíbhuntáiste nó faoi mhíchumas.²⁵⁵ Ina dhiaidh sin, gealladh sa phlean earnála a d’ullmhaigh an Roinn Comhshaoil, Oidhreachta agus Rialtais Áitiúil, go ndéanfaí áiseanna poiblí, ar nós clóis imeartha, a thástáil ó thaobh inrochtana de ag an gcéim dearaidh agus tógála/forbartha.²⁵⁶

249 Coiste UN ar Chearta an Linbh, Ráiteas Ginearálta Uimh. 17 ar chearta an linbh maidir le scíth a ligean, súgradh, gníomhaíochtaí fóillíochta, saol cultúrtha agus na healaíona (airt. 31) 2013 (CRC/C/GC/17).

250 *ibid*, para 42.

251 Helen Lynch agus Alice Moore, ‘Cad iad na bacainní súgartha atá roimh leanáí faoi mhíchumas?’ in Pedro Encarnação, Sylvie Ray-Kaeser and Nicole Bianquin (eds) Treoirilínte chun tacú leis an súgradh a dhéanamh leanáí faoi mhíchumas (Sciendo 2018).

252 Coiste UN ar Chearta an Linbh, Ráiteas Ginearálta Uimh. 17 ar chearta an linbh maidir le scíth a ligean, súgradh, gníomhaíochtaí fóillíochta, saol cultúrtha agus na healaíona (airt. 31) 2013 (CRC/C/GC/17). para 24.

253 Coiste UN ar Chearta an Linbh, Ráiteas Ginearálta Uimh. 17 ar chearta an linbh maidir le scíth a ligean, súgradh, gníomhaíochtaí fóillíochta, saol cultúrtha agus na healaíona (airt. 31) 2013 (CRC/C/GC/17).

254 Coiste UN ar Chearta an Linbh, Ráiteas Ginearálta Uimh. 17 ar chearta an linbh maidir le scíth a ligean, súgradh, gníomhaíochtaí fóillíochta, saol cultúrtha agus na healaíona (airt. 31) 2013 (CRC/C/GC/17).

255 Oifig Náisiúnta um Leanáí, *READY, STEADY, PLAY!* Polasaí Súgartha Náisiúnta (2004) <<https://assets.gov.ie/24440/03bb09b94dec4bf4b6b43d617ff8cb58.pdf>> accessed 1 May 2020.

256 An Roinn Comhshaoil, Oidhreachta agus Rialtais Áitiúil, Plean Earnála faoin Acht um Míchumas 2005 (Rialtas na hÉireann, Nollaig 2006) <<https://www.housing.gov.ie/sites/default/files/migrated-files/en/Publications/LocalGovernment/Administration/FileDownload,2011,en.pdf>> rochtain faighte ar 1 Bealtaine 2020.

Sa bhliain 2004 bhí 168 clós súgartha sa chontae faoi bhainistíocht na nÚdarás Áitiúla, ach sa bhliain 2012 bhí thart ar 900 clós súgartha sa tír, an chuid is mó faoi bhainistíocht na nÚdarás Áitiúla.²⁵⁷ Bhunaigh an tAire an chéad Líonra náisiúnta um Shúgradh agus Fhóillíocht de chuid na nÚdarás Áitiúla (LAPRN) i mí na Feabhra 2012, rud a thóg le chéile den chéad uair, príomhbhaill foirne freagrach as an bpolasaí súgartha agus fóillíochta a chur i bhfeidhm i bpobail áitiúla ar fud na tíre.²⁵⁸ Ó 2013, tá €250,000 curtha ar fáil go bliantúil trí scéim chistithe deontais chaipitil don súgradh agus don fhóillíocht.²⁵⁹ Sa bhliain 2020, bronnadh €450,811 ar 27 údarás áitiúil faoi scéim chistithe deontais chaipitil, agus áiríodh uasghrádú inrochtaineachta leis seo.²⁶⁰ Chun bheith i dteideal ar chistiú, ní mór d'iaratasóirí a léiriú conas a chuirfidh na feabhasúcháin atá pleanáilte le rochtain do leanaí nó do dhaoine óga faoi mhíchumas.²⁶¹

Níl liosta náisiúnta ann d'áiseanna inrochtana amuigh faoin spéir. Tá gach údarás áitiúil freagrach as inrochtaineacht a chinntiú sna clóis shúgartha agus sna háiseanna ata faoi bhainistíocht aige féin.²⁶² Tá comhlachtaí Stáit agus eagraíochtaí deonacha ag obair le chéile chun treoir a fhorbairt maidir le háiseanna inrochtana a chruthú amuigh faoin aer.²⁶³

Is í toradh a haon de haidhmeanna an pholasaí BOBF ná cinnte a dhéanamh de go mbaineann leanaí taitneamh as an súgradh, as an bhfóillíocht, as an spóirt, as na healaíona, as cultúr agus as an nádúr.²⁶⁴ Mar thoradh, rinneadh gealltanais go mbeadh rochtain mhéadaithe ar spóirt, ar na healaíona agus ar an gcultúr do gach leanbh agus do dhaoine óga, trí chomhoibriú a éascú idir eagraíochtaí spóirt, eagraíochtaí do dhaoine óga, ealaíona agus cultúir, agus scoileanna agus réamhscoileanna, chun cur leis an taithí oideachais do chách. Ina theannta sin, dhearbhaigh an rialtas go bhfuil sé tiomanta leanúint le spásanna súgartha agus fóillíochta a fhorbairt do leanaí agus do dhaoine óga araon, ó chlóis shúgartha (d'aoisraonta éagsúla) go dtí caiféanna do dhéagóirí, ionaid spóirt agus fóillíochta, agus más féidir, iad a dhéanamh díonta ar an aimsir.²⁶⁵ Sa bhliain 2017, foilsíodh tacar táscairí chun an polasaí seo a chur i bhfeidhm.²⁶⁶ Áirítear sna táscairí a bhaineann le súgradh agus le gníomhaíochtaí fóillíochtaí eile, eolas ar conas sainchaitheamh aimsire a chleachtadh, páirt a ghlacadh sa spóirt agus i ngníomhaíochtaí fóillíochta eile, imirt leis an gclann agus am ar an scáileán.²⁶⁷

257 Díospóireacht sa Dáil, 25 Deireadh Fómhair 2012, vol 780, uimh 3.

258 *ibid.*

259 Díospóireacht sa Dáil 20 Bealtaine 2020 vol 993 no 3.

260 An Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige, 'Fógraíonn an tAire Zappone go mbeidh cistiú ar fáil d'Údarás Áitiúla chun chóis shúgartha a athchóiriú' (8 Bealtain 2020) <<https://www.gov.ie/en/press-release/c896d5-minister-zappone-announces-funding-to-local-authorities-for-the-refu/>> rochtain faighte 08 Meitheamh 2020.

261 Cumarsáid ríomhphoist ón Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige le húdair na tuarascála 3 Meán Fómhair 2020.

262 Cumann Cathaoireacha Rothaí na hÉireann agus Spóirt Éireann 'Amuigh faoin Spéir: Treoir Inrochtaineachta' (Deireadh Fómhair 2018) <<https://www.sportireland.ie/sites/default/files/2019-10/great-outdoors-a-guide-for-accessibility.pdf>> rochtain faighte 08 Meitheamh 2020.

263 Cumann Cathaoireacha Rothaí na hÉireann agus Spóirt Éireann 'Amuigh faoin Spéir: Treoir Inrochtaineachta' (Deireadh Fómhair 2018) <<https://www.sportireland.ie/sites/default/files/2019-10/great-outdoors-a-guide-for-accessibility.pdf>> rochtain faighte 08 Meitheamh 2020.

264 An Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige, 'Torthaí Níos Fearr, Todchaí Níos Fearr: An Chreatlach Polasaí Náisiúnta do Leanaí agus do Dhaoine Óga, 2014-2020 (Baile Átha Cliath 2014) 49.

265 *ibid.* 58.

266 An Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige, 'Tacar Táscairí do 'Torthaí Níos Fearr, Todchaí Níos Fearr: - An Chreatlach Polasaí Náisiúnta do Leanaí agus do Dhaoine Óga, 2014-2020 (Baile Átha Cliath, 2017) <<https://www.gov.ie/pdf/?file=https://assets.gov.ie/27126/9b1f25ec7da348e6921373e7e91e1ae3.pdf#page=1>> rochtain faighte 28 Bealtaine 2020.

267 *ibid.* 22.

Ní imdhealaítear na táscairí ná na sonraí bunlíne, áfach, ar bhonn mhíchumais agus mar sin, ní féidir monatóireacht a dhéanamh ar éifeacht na mbearta atá i bhfeidhm ar leanaí faoi mhíchumas. Is é Let's Play Ireland an tionscnamh rialtais is deireanaí atá dírithe ar an súgradh a chur chun cinn do na leanaí go léir in Éirinn le linn na héigeandála COVID-19.²⁶⁸ Ní raibh ach dhá nasc ann d'acmhainní chun tacú le leanaí faoi mhíchumas.²⁶⁹

6.2.2 Príomhbhacainní maidir le cearta a fhíorú

Easpa treorach agus maoirseachta náisiúnta

D'ainneoin an chistithe chaipitil ón Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige agus bearta náisiúnta a forbraíodh, is iad na húdaráis áitiúla atá freagrach as na clóis shúgartha agus na háiseanna ina gceantar féin. Mar thoradh air seo, tá easpa maoirseachta agus treorach ann agus tá aird tarraingthe orthu seo ag roinnt eagraíochtaí agus i roinnt tuarascálacha.²⁷⁰ Lena chois sin, d'ainneoin an Pholasaí Súgartha Náisiúnta, ina n-aithnítear go bhfuil gá le cur chuige dearaidh uilíoch maidir le spásanna spraoi, ní ann do pholasaithe náisiúnta ná do threoirlínte 'dea-chleachtais' chun an próiseas seo a threorú.²⁷¹

Easpa áiseanna súgartha inrochtana

De réir taighde a rinne an Lárionad Sármhaitheasa i nDearadh Uilíoch, is 'spásanna neamhoiriúnacha' iad mórán clóis shúgartha as roinnt forais, lena n-áirítear riactanais aoise agus míchumais nó inrochtaineachta. ²⁷² I suirbhé a rinneadh, d'aithin leanaí agus daoine fásta, i measc na bpríomhbhacainní, gnéithe dearaidh fisiciúla, ar nós leagan amach agus easpa trealaimh shúgartha inrochtana.²⁷³

Easpa eolais agus sonraí

De réir Lynch, chun cur chuige maidir le súgradh atá bunaithe ar chearta a chur i bhfeidhm, tá sé riachtanach go mbeidh forbairtí polasaí bunaithe ar fhianaise, agus ní mór don taighde díriú ar roghanna taithí agus súgartha agus riachtanais leanaí faoi mhíchumas in Éirinn.²⁷⁴ Níl ach sonraí teoranta le fáil ar an réimse seo in Éirinn cé go

268 An Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige, *Let's Play Ireland* (22 Aibreán 2020) <<https://www.gov.ie/en/campaigns/lets-play-ireland/>> rochtain faighte ar 28 Bealtaine 2020.

269 An Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige *Let's Play Outdoors* (19 May 2020) <<https://www.gov.ie/en/publication/49d91a-lets-play-outdoors/>> rochtain faighte ar 08 Meitheamh 2020.

270 Féach, mar shampla, an Chomhghuaillíocht um Chearta Leanaí 'An bhfuilimid ann fós? Tuarascáil Chomhuaineach ar an Tríú agus Ceathrú Tuarascáil de chuid na hÉireann faoin Choinbhinsiún na NA ar Chearta an Linbh' (Baile Átha Cliath, 2015); Ursula Kilkelly, Helen Lynch agus Alice Moore 'Leanaí amuigh faoin spéir: An teagmháil atá ag leanaí idir 5 agus 12 bliain d'aois leis an oidhreacht nádúrtha: treochtaí reatha, buntáistí, bacainní agus riachtanais taighde' (An Chomhairle Oidhreachta), 2016).

271 Chomhghuaillíocht um Chearta Leanaí 'An bhfuilimid ann fós? Tuarascáil Chomhuaineach ar an Tríú agus Ceathrú Tuarascáil de chuid na hÉireann faoin Choinbhinsiún na NA ar Chearta an Linbh' (Baile Átha Cliath, 2015) 93.

272 Helen Lynch, Alice Moore, Claire Edwards agus Linda Horgan 'Páirceanna Pobail agus Clóis Shúgartha: Rannpháirteachas Idirghlíne tríd an Dearadh Uilíoch: Tuarascáil Deiridh' (Nollaig 2018) 82 <<http://nda.ie/Publications/Others/Research-Promotion-Scheme/Community-Parks-and-Playgrounds-Intergenerational-Participation-through-Universal-Design1.pdf>> rochtain faighte ar 8 Meitheamh 2020.

273 *ibid.*

274 Helen Lynch 'Spásanna Spraoi: Leanaí faoi mhíchumas agus an t-ionchuimsiú sóisialta, Teachnt Anair agus tacaíocht shóisialta' (Meitheamh 2017) *Children's Research Digest* 4(1) Eagrán speisialta comhdhála <<https://childrensresearchnetwork.org/knowledge/resources/playspaces>> rochtain faighte ar 20 Aibreán 2020.

bhfuil sé ráite i bPolasaí Súgartha Náisiúnta na hÉireann gur saincheist thábhachtach í.²⁷⁵

6.2.3 Bearta chun bacainní aitheanta a shárú

Bearta reachtaíochta

Tá gá le hathchóiriú reachtaíochta sa réimse seo ina ndeirtear go soiléir go gcaithfidh gach clós súgartha agus gach áis a bheith inrochtana do leanaí faoi mhíchumas, go háirithe iad siúd atá cistithe faoi scéim dheontais chaipítíl na Roinne Leanaí nó iad siúd atá faoi úinéireacht na n-údarás áitiúil. D'fhéadfaí an tAcht um Míchumas 2005 a leasú nó d'fhéadfaí reachtaíocht nua maidir le hinrochtaineacht a thabhairt isteach.

Bearta riaracháin agus bearta eile

Ba chóir doiciméid teorach cuimsitheacha a dhéanamh, a bheadh mar chúnamh d'údaráis áitiúla agus do ghrúpaí pobail nuair atá clóis shúgartha á dtógáil nó á n-athchóiriú.²⁷⁶ Ba chóir go mbeadh baint ag leanaí faoi mhíchumas leis an treoir seo a fhorbairt, ar aon dul le dea-chleachtas an UNCRPD²⁷⁷ agus an UNCRC²⁷⁸, chun bheith cinnte gur léiriú cruinn atá sa treoir maidir leis na bacainní a bhíonn rompu go minic, mar aon leis na réitigh is cuí.

Ba chóir go mbeadh áiseanna súgartha poiblí, go háirithe iad siúd atá á gcistiú ag an Roinn Leanaí, faoi réir chothabhála agus scrúdaithe rialta chun a chinntiú go gcomhlíonann siad na treoirlínte. Go ginearálta, ba chóir go mbeadh próiseas measúnaithe in áit chun measúnú a dhéanamh ar leibhéil na n-áiseanna súgartha agus fóillíochta atá ar fáil, agus cé chomh oiriúnach is atá siad do leanaí agus do dhaoine óga faoi mhíchumas nó a bhfuil lagú de shaghas éagsúil orthu.²⁷⁹ Ba chóir go mbeadh ról ag oifigigh rochtana laistigh den Roinn Leanaí nó de na húdaráis áitiúla chun inrochtaineacht a chinntiú bunaithe ar na treoirlínte agus ar thuairimí agus ar thaithí phainéal comhairliúcháin.

Sonraí a bhailiú agus a scaipeadh

Ba chóir go mbaileofaí sonraí ó leanaí faoi mhíchumas agus óna n-ionadaithe maidir leis na bacainní atá rompu agus iad ag iarraidh rochtain a fháil ar áiseanna súgartha agus na roghanna atá acu maidir le trealamh agus áiseanna súgartha. Ba chóir go mbeadh an t-eolas seo mar bhonn d'aon treoir a dhréachtar, mar atá leagtha amach thuas, agus mar bhonn do bhbbeartas sa todhchaí maidir le cistiú nó scéimeanna náisiúnta a thacóidh leis an súgradh agus leis an bhfóillíocht.

275 *ibid.*

276 Helen Lynch, Alice Moore, Claire Edwards agus Linda Horgan 'Páirceanna Pobail agus Clóis Shúgartha: Rannpháirteachas Idirghluíne tríd an Dearadh Uillíoch: Tuarascáil Deiridh' (Nollaig 2018) 82 <<http://nda.ie/Publications/Others/Research-Promotion-Scheme/Community-Parks-and-Playgrounds-Intergenerational-Participation-through-Universal-Design1.pdf>> rochtain faighte ar 8 Meitheamh 2020.

277 Coiste NS ar Chearta Daoine faoi Míchumas, Ráiteas Ginearálta Uimh. 7 (2018): Rannpháirteachas Daoine faoi mhíchumas, lena n-áirítear leanaí faoi mhíchumas, tríd na heagraíochtaí a dheanann ionadaíocht dóibh, maidir leis an gCoinbhinsiún (CRPD/C/GC/7).a chur i bhfeidhm agus a mhonatóiriú

278 Féach mar shampla, Coiste NA ar Chearta an Linbh, Ráiteas Deiridh ar an gCúigiú Tuarascáil de chuid na Ríochta Aontaithe agus Thuaisceart Éireann 2016 (CRC/C/GBR/CO/5) .

279 Helen Lynch, Alice Moore, Claire Edwards agus Linda Horgan 'Páirceanna Pobail agus Clóis Shúgartha: Rannpháirteachas Idirghluíne tríd an Dearadh Uillíoch: Tuarascáil Deiridh' (Nollaig 2018) 82 <<http://nda.ie/Publications/Others/Research-Promotion-Scheme/Community-Parks-and-Playgrounds-Intergenerational-Participation-through-Universal-Design1.pdf>> rochtain faighte ar 8 Meitheamh 2020.

Idir an dá linn, agus in éagmais clós súgartha agus áiseanna fóillíochta a bhfuil rochtain ag cách orthu, ba chóir go mbeadh liosta áiseanna ina bhfuil trealamh inrochtana ar fáil go poiblí trí shuíomhanna gréasáin na n-údarás áitiúil nó na Roinne Leanaí chun rochtain a éascú do leanaí faoi mhíchumas.

7. Cnuasach 2 – Ionchuimsitheacht agus Muintearas

7.1 An teaghlach agus cúram malartach

Aithnítear an ceart chun saol teaghlaigh i mórán de na hionstraimí idirnáisiúnta um chearta daonna, an UNCRC agus an UNCRPD san áireamh. Tá tábhacht an teaghlaigh i mbeatha leanaí mar bhonn faoi mhórán de na forálacha in Airteagal 23 den UNCRC.²⁸⁰ Tá ábharthacht faoi leith ag gabháil le hairteagal 23 den UNCRPD mar cosnaíonn sé an ceart atá ag leanaí faoi mhíchumas chun saol teaghlaigh, agus cuireann sé d’obligeagáid ar an Stát na tacaíochtaí agus na seirbhísí is gá a sholáthar ionas go bhfíorófaí an ceart seo. Cuireann airteagal 23(4) d’obleagáid ar Pháirtithe Stáit cinnte a dhéanamh de nach scarfar leanbh faoi mhíchumas óna t(h)uismitheoirí in aghaidh a t(h)ola nó mura bhfuil forais réasúnta dlíthiúla chun é a dhéanamh. Nuair nach féidir le garbhall teaghlaigh aire a thabhairt do leanbh faoi mhíchumas, ní mór gach iarracht a dhéanamh cúram malartach a fháil ó dhaoine eile sa teaghlach nó i dtimpeallacht teaghlaigh nó phobail.²⁸¹ Ina theanna sin, cosnaíonn airteagal 19 den UNCRPD an ceart chun daoine faoi mhíchumas a ionchuimsiú sa phobal. Cuireann sé de dhualgas ar rialtais, an réimse tacaíochta is gá a sholáthar chun scoiteacht nó leithscaradh ón bpobal a sheachaint.

Glactar go forleathan leis go bhfuil an chosaint is fearr le fáil do leas an linbh laistigh de thimpeallacht an teaghlaigh.²⁸² Glactar go forleathan leis an tábhacht a bhaineann le tuismitheoirí agus an teaghlach, d’fhorbairt agus d’fholláine an linbh,²⁸³ agus aontaíonn leanaí leis an dearcadh sin freisin. Tá sé curtha in iúl ag leanaí go mbaineann an-tábhacht dá bhfolláine go mbeidh teaghlach agus caidrimh acu le páirtithe suntasacha eile.²⁸⁴ Nuair nach féidir le teaghlach linbh, cúram sásúil a sholáthar don leanbh, fiú má tá tacaíocht á soláthar, léirítear go seasmhach ón bhfianaise gur dócha go bhfreastalóidh cúram malartach agus cúram pobalbhunaithe ar riachtanais leanaí níos fearr ná mar a dhéanfadh institiúidí a chuireann cúram cónaitheach ar fáil.²⁸⁵

280 Mar shampla, cosnaíonn airteagal 7 ceart an linbh go mbeidh aithne aige nó aici ar a t(h)uismitheoirí nó go mbeidh sé nó sí tógtha ag a t(h)uismitheoirí. Cumhdaíonn airteagal 9 ceart an linbh atá scartha ó cheann amháin de na tuismitheoirí nó den dá cheann, teagmháil rialta agus dhíreach a chothabháil, agus aithníonn airteagal 18 gur ag tuismitheoirí atá an phríomhfhreagracht maidir le forbairt leanaí agus iad a thógáil..

281 UNCRPD, art 23(5).

282 Danielle Kennan agus Celia Keenaghan ‘Cearta Leanaí agus an Teaghlach: Tráchttaireacht ar an Reifreann Bunreachtúil Molta maidir le Cearta Leanaí in Éirinn’ (Ollscoil na hÉireann, Gaillimh agus Ollscoil Uladh, 2012) 7.

283 Eileen Munro ‘Tuarascáil eatramhach an Athbheithnithe Munro ar Chosaint Leanaí: Turas an Linbh’ (Londain: Oifig an Choimisinéara um Leanaí, 2011).

284 Collette McAuley, Roger Morgan agus Wendy Rose, ‘Tuairimí leanaí ar fholláine leanaí’ in Colette McAuley, Wendy Rose agus Gillian Pugh (eag), *Folláine Leanaí: Tuiscint a fháil ar bheatha leanaí* (Jessica Kingsley 2010). *Folláine leanaí: Tuiscint a fháil ar bheatha leanaí* (2010) 39-66.

285 Comhairle na hEorpa, ‘Cúram Malartach’ (Strasbourg, 2020) <<https://www.coe.int/en/web/children/alternative-care>> rochtain faighte ar 26 Aibreán 2020.

7.1.1 Próifíl leanaí faoi mhíchumas

7.1.1.1 Próifíl leanaí faoi mhíchumas

Foilsíonn Tusla agus HIQA straidrimh oifigiúla ar an líon leanaí atá faoi chúram an Stáit, agus imdhealaíodh na sonraí chun go gcuirfí san áireamh líon na leanaí faoi chúram altramais phoiblí agus phríobháidigh, faoi chúram cónaitheach agus faoi chúram speisialta. Agus é seo á scríobh, taifeadadh sna sonraí is deireanaí go raibh 5,957 leanaí faoi chúram an Stáit.²⁸⁶ Ní imdhealaítear na sonraí seo chun líon na leanaí faoi mhíchumas a chur san áireamh, ná mionlaigh eile ar nós grúpaí eitneacha faoi chúram. Tuairiscítear in áiteanna eile, áfach, gurbh é líon na leanaí i Meán Fómhair 2018 faoi chúram altramais a raibh míchumas measartha nó tromchúiseach orthu, ná 477.²⁸⁷

Tá sé feicthe go seasmhach ag an Tionscadal Tuairiscithe Dlí um Chúram Leanaí go bhfuil líon ard leanaí faoi mhíchumas á gcur faoi chúram. Nuair a chuirear san áireamh na leanaí go léir atá i socrúcháin chúraim, agus gach saghas míchumais, tá na figiúirí seo i bhfad nos airde. Léiríonn na figiúirí a tuairiscíodh sa bhliain 2015 go bhfuil riachtanais speisialta ag leanbh amháin as ceathrar, idir riachtanais síceolaíocha, fisiciúla agus oideachasúla, agus tá níos mó ná riachtanais speisialta amháin ag cuid acu.²⁸⁸ Le déanaí, d'fhoilsigh HIQA figiúirí ar líon na n-áiteanna do leanaí faoi mhíchumas in ionaid chónaithe ainmnithe do dhaoine faoi mhíchumas. Thuairiscigh sé i nDeireadh Fómhair 2018 go raibh 8,287 áit do dhaoine fásta, 320 do leanaí agus 287 socrúchán eile do dhaoine fásta nó do leanaí faoi mhíchumas.²⁸⁹

7.1.1.2 Achoimre ar dhlíthe agus ar pholasaithe

Cosnaíonn airteagal 41 de Bhunreacht na hÉireann cearta an teaghlaigh agus áiríonn sé roinnt forálacha a chuireann dualgais ar an Stáit i bhfeidhm. Aithníonn airteagal 41.1 'gurb é an Teaghlach is buíon-aonad príomha bunaidh don chomhdhaonnacht'. D'ainneoin na béime a chuirtear i mBunreacht na hÉireann ar an aonad teaghlaigh a chosaint, éilíonn an t-airteagal nua 42A.4 go ndéantar foráil sa dlí 'gur ní ró-thábhachtach é barr leasa an linbh' i gcúrsaí cosanta agus cúraim leanaí, uchtála agus imeachtaí dlí teaghlaigh. Is é an tAcht um Chúram Leanaí, 1991, an bunphíosa reachtaíochta a rialaíonn cosaint agus folláine leanaí in Éirinn. Foin Acht fán nGníomhaireacht um Leanaí agus an Teaghlach, 2013, tá sé de dhualgas reachtúil ar Tusla leas agus cosaint an linbh a chur chun cinn faoi réir an Achta um Chúram Leanaí. Nuair atá sé riachtanach leanaí a chur faoi chúram, freastalaítear orthu trí shocrúcháin le daoine muinteartha, i gcúram altramais nó i gcúram cónaithe. San Acht um Chúram Leanaí, 1991, tá forálacha le haghaidh rialachán mionsonraithe a rialaíonn an saghas seo socrúcháin. De réir na rialacháin seo, ní mór plean cuimsitheach a fhorbairt chun freastal ar riachtanais an linbh atá á chur faoi chúram.

Ní mór freisin go gcloífídh gach socrúchán le Caighdeáin Náisiúnta HIQA, a rialaíonn an cúram altramais agus cónaithe D'fhoilsigh HIQA na Caighdeáin Náisiúnta d'Ionaid

286 Tusla, *Tuarascáil Mhíosúil ar Fheidhmíocht agus Ghníomhaíocht*, (Meitheamh 2020).

287 Oifig an Ombudsman do Leanaí, *Molly Dhá Bhliain níos faide anonn: An bhfuil a ngealltanais comhlíonta ag Tusla agus ag FSS i leith leanaí faoi mhíchumas atá faoi chúram an Stáit?* (Baile Átha Cliath, 2020).

288 Carol Coutler, 'Tionscadal Tuairiscithe Dlí um Chúram Leanaí' (Baile Átha Cliath: Tionscadal Tuairiscithe Dlí um Chúram Leanaí, 2015).

289 an tÚdarás Sláinte, Eolais agus Cáilíochta, *Cúig bliana de rialúchán in ionaid ainmnithe do dhaoine faoi mhíchumas* (Baile Átha Cliath, 2019) 17.

Chónaithe Leanaí sa bhliain 2018, in ionad an doiciméid ón mbliain 2001, chun a chinntiúgo mbeidh cúram agus tacaíocht ar fáil atá sábháilte, éifeachtach agus leanbháraithe do leanaí atá ina gcónaí in ionaid chónaithe do leanaí.²⁹⁰ Sainmhíneann siad seirbhísí leanbháraithe mar sheirbhísí ‘a chuireann luach ar an éagsúlacht agus a ionchuimsíonn gach grúpa leanaí a d’fhéadfadh bheith ina mhionlach mar thoradh ar na nithe a leanas – cultúr, reiligiún, cine, eithneacht, gnéaschlaonadh, féiniúlacht inscne nó míchumas’.²⁹¹

Faoi na hAchtanna Sláinte, is féidir leanaí faoi mhíchumas a chur in ionaid chónaithe do leanaí faoi mhíchumas, curtha ar fáil ag FSS nó ag soláthraithe seirbhísí míchumais dheonacha, le cead óna dtuismitheoirí. Níl na socrúithe seo faoi réir na maoirseachta céanna is atá an cúram malartach a sholáthraítear faoin Acht um Chúram Leanaí 1991 agus níl siad faoi réir Chaighdeán Náisiúnta na gCúram Cónaitheach de chuid HIQA. Sa bhliain 2013, d’fhoilsigh HIQA Caighdeán Náisiúnta d’ionaid chónaithe ainmnithe le haghaidh leanaí faoi mhíchumas.²⁹² Bunaíodh na Caighdeáin, a bhain go sonrach le leanaí faoi mhíchumas, ar ocht dtéama, a dhíríonn ar thacaíocht agus ar chúram saincheaptha do dhaoine aonair a sholáthar, seirbhísí éifeachtacha agus sábháilte a sholáthar, agus sláinte agus forbairt na leanaí a chothú.

Ag an leibhéal polasaí, sa bhliain 2011 d’fhoilsigh an Rialtas a pholasaí ‘In am bogadh ar aghaidh ó Láithreacha Comhchónaithe – Straitéis don Ionchuimsiú i measc an Phobail’.²⁹³ Molann an Straitéis múnla nua tacaíochta laistigh den phobal, ag aistriú daoine faoi mhíchumas ó láithreacha comhchónaithe isteach so phobal. Maidir le leanaí, molann an Straitéis ‘gur chóir tithíocht phobail saintógtha arna cistiú ag FSS a sholáthar d’aon leanbh faoi bhun 18 bliana d’aois atá ag aistriú ó láthair chomhchónaithe’.²⁹⁴ Sa Chlár 2016 um Chomhpháirtíocht Rialtais, áiríodh gealltanais líon na ndaoine faoi mhíchumas, leanaí san áireamh, atá i láithreacha comhchónaithe a laghdú ó 4,000 (sa bhliain 2008) faoina trian roimh 2021.²⁹⁵ Sa Chlár 2020 um Chomhpháirtíocht Rialtais, déantar an gealltanais maidir leis an Straitéis seo a athnuachan.²⁹⁶

Aithníonn BOBF gurb é an teaghlach an bunghrúpa sa tsochaí agus an timpeallacht nádúrtha d’fhás agus d’fholláine leanaí, agus ag an am céanna aithníonn sé castacht na struchtúirí teaghlaigh chomhaimseartha. Faoi gcúigiú toradh náisiúnta, is í aidhm an Rialtais go mbeidh gach leanbh agus duine óg ina pháirt de líonra dearfach ina bhfuil cairde, daoine muinteartha agus baill den phobal. Is é ceann de na sé sprioc claochlaitheach den pholasaí ná tacú le tuismitheoirí. Deir sé chun cearta leanaí a fhíorú, ní mór a chinntiú go bhfuil tacaíocht chuí á fháil ag gach tuismitheoir agus go bhfuil acmhainní leordóthanacha ann.²⁹⁷ Aithníonn an polasaí freisin gur ‘ag an Stát, mar thuismitheoir corparáideach do leanaí faoi chúram, atá an fhreagracht chun a chinntiú

290 an tÚdarás Sláinte, Eolais agus Cáilíochta, *Caighdeáin Náisiúnta d’Ionaid Chónaithe do Leanaí* (Baile Átha Cliath, 2018).

291 *ibid* 20.

292 an tÚdarás Sláinte, Eolais agus Cáilíochta, *Caighdeáin Náisiúnta d’Ionaid Chónaithe do Leanaí agus do Dhaoine Fásta faoi Míchumas* (Baile Átha Cliath, 2013).

293 Feidhmeannacht na Seirbhíse Sláinte, *In am bogadh ar aghaidh ó Láithreacha Comhchónaithe – Straitéis don Ionchuimsiú i measc an Phobail* (Baile Átha Cliath, 2011).

294 *ibid*, 17.

295 Rialtas na hÉireann, An Clár um Chomhpháirtíocht Rialtais (Baile Átha Cliath, 2016).

296 Rialtas na hÉireann, Clár an Rialtais, ‘Ár dTodhchaí Chomhroinnte’ (Baile Átha Cliath, 2020).

297 An Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige, *Torthaí Níos Fearr, Todhchaí Níos Fearr: An Polasaí Náisiúnta: Creatlach do Leanaí agus do Dhaoine Óga 2014-2020* (Baile Átha Cliath, 2014) 26.

go dtugtar tús áite do thacaíochtaí chun freastal ar na leanaí seo chun go mbeidh siad ábalta barr a gcumais a bhaint amach de réir na cúig toraidh náisiúnta'.²⁹⁸

Mar chuid lárnach don toradh BOBF 'slándáil agus deiseanna eacnamaíocha' tá tiomantas an rialtais maidir le haistriú éifeachtach. Leis seo, gealltar 'go mbeidh na hullmhúcháin agus an tacaíocht chuí curtha ar fáil do gach duine óg atá ag fágáil láithreacha comhchónaithe míchumais, agus láithreacha cúraim nó coinneála chun go mbeidh ar a gcumas déileáil leis an gcóras, agus aistriú go dtí dálaí maireachtála seasmhacha, go dtí an breisoideachas, an oiliúint nó an fhostaíocht trí phlean iarchúraim ardchaighdeán a fhorbairt agus a chur i bhfeidhm, agus prótacail a fhorbairt maidir le rochtain ar thithíocht, ar oideachas agus ar an oiliúint'.²⁹⁹

7.1.2 Príomhbhacainní maidir le cearta a fhíorú

Easpa Tacaíochta do Thuismitheoirí

Bíonn drochthorthaí ann mar thoradh ar easpa tacaíochta do thuismitheoirí agus mar sin, is bacainní iad maidir le cearta leanaí faoi mhíchumas a fhíorú. De réir staidéir Ag Fás Aníos in Éirinn (GUI), fuarthas amach gur réamhtháscaire suntasach í folláine na máthar in Éirinn ar thorthaí teaghlaigh, mar is réamhthascairí suntasacha iad deacrachtaí sa timpeallacht bhaile agus sa tuismitheoireacht – go sonrach diúltachas máthartha, dúlagar, strus tuismitheoireachta agus piónós corportha – d'oiriúnú na leanaí.³⁰⁰ Cuireann an taighde seo le tábhacht an Stáit i dtaca leis an réimse leathan tacaíochtaí a chur ar fáil atá de dhíth ar leanaí faoi mhíchumas.

Tá an Rialtas tiomanta do réimse tacaíochtaí a sholáthar faoin Acht um Míchumas 2005 agus an fhoráil atá ann measúnú riachtanais a sholáthar do dhaoine faoi mhíchumas, an Straitéis Náisiúnta do Chúramóirí³⁰¹, an Straitéis Rialtais Na Chéad 5³⁰², go háirithe, sa chomhthéacs tacaíocht a sholáthar do naíonáin agus do leanaí óga faoi mhíchumas agus a dteaghlaigh, agus tríd na tacaíochtaí ioncaim a chuirtear ar fáil do theaghlaigh atá ag tabhairt aire do leanbh faoi mhíchumas.³⁰³ Mar sin féin, léiríonn an taighde go bhfuil easnaimh ann i soláthar tacaíochtaí do thuismitheoirí leanaí faoi mhíchumas in Éirinn. I dtuarascáil ón mbliain 2016 ar eispéireas chúramóirí teaghlaigh de bheith ag tabhairt aire do dhuine faoi mhíchumas intleachtúil, rinneadh cur síos ar an leibhéal strus méadaithe agus ar an riosca méadaithe de dhrochshláinte fhisiciúil atá ag tuismitheoirí agus ag cúramóirí leanaí faoi mhíchumas intleachtúil agus forbartha.³⁰⁴

Is mó i bhfad an seans go mbeidh leibhéil imní agus dúlagair níos airde ag máithreacha de leanaí faoi mhíchumas intleachtúil, agus d'fhéadfadh fadhbanna eile a bheith ag teaghlaigh de leanaí faoi mhíchumas intleachtúil freisin ar nós brú airgeadais méadaithe.

298 *ibid.*, 28.

299 *ibid.*, 94.

300 Elizabeth Nixon, 'Ag Fás Aníos in Éirinn: An Tábhacht atá ag Teaghlaigh maidir le Torthaí Sóisialta agus Mothúcháin do Leanaí 9 mbliana d'aois' (Baile Átha Cliath, : An Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige, 2012).

301 Leonore Rodriguez, Anne Cassidy agus Carmel Devaney, 'Meitheal agus Líonraí Tacaíochta um Leanaí agus an Teaghlach Tuarascáil Deiridh: Clár Tusla um Chosc, um Chomhpháirtíocht agus um Thacaíocht Teaghlaigh' (UNESCO Ionad Taighde um Leanaí agus an Teaghlach, 2018) 14.

302 An Roinn Sláinte, *An Straitéis Náisiúnta do Chúramóirí – Á n-aithint, á dtacú agus á gcumhachtú* (Brunswick Press Ltd).

303 Rialtas na hÉireann, *An Chéad 5 – Straitéis Rialtais do Naíonáin, do Dhaoine Óga agus a dTeaghlaigh Governmen 2019- 2028* (Baile Átha Cliath, 2019).

304 Mar shampla, Sochar Cúramóirí, Liúntas Cúramóirí agus an Liúntas Baile do Chúramóirí

Is mó i bhfad an leibhéal imní agus dúlagair a d'fhéadfadh a bheith ag máithreacha de leanaí faoi mhíchumas intleachtúil, agus d'fhéadfadh teaghlaigh de leanaí faoi mhíchumas intleachtúil fadhbanna eile a bheith acu ar nós brú airgeadais méadaithe. Arís, is léir ón taighde seo go mbíonn iarmhairtí suntasacha eile ann a théann i bhfeidhm ar theacht aniar teaghlach agus ar leanaí faoi mhíchumas, mar thoradh ar an strus a eascraíonn as bheith ag déanamh cúram ar feadh tréimhsí fada, agus d'fhéadfadh fadhbanna sa phósadh agus caidrimh mhífheidhmiúla a bheith mar thoradh air.

De réir an staidéir, cé go bhfaigheann formhór na gcúramóirí teaghlaigh réimse seirbhísí, tá roinnt cúramóirí ann nach bhfuil na seirbhísí riachtanacha faighte acu.

Seirbhís ríthábhachtach do chúramóirí teaghlaigh is í an tseirbhís faoisimh. De réir na tuarascála 2016 ar chúramóirí teaghlaigh, ní bhfuair beagán os cionn leath de na freagóirí an tseirbhís seo cé go raibh cúram faoisimh géarchéime de dhíth orthu.³⁰⁵ Sa Phlean Seirbhíse Náisiúnta 2019 de chuid FSS tá tiomantas ón Rialtas go ndéanfaidh sé €10 milliún a infheistiú i seirbhísí faoisimh do leanaí agus d'aoisigh faoi mhíchumas.³⁰⁶ É sin ráite, aithníonn an Rialtas nach bhfuil dóthain soláthair de chúram faoisimh ann do thuismitheoirí, go háirithe i gceantair áirithe den tír.³⁰⁷ De réir taighde a rinne Ionchuimsiú Éireann fuarthas freisin go dtuairiscíonn teaghlaigh agus gairmithe go bhfuil easpa tacaíochtaí cuí ann do theaghlaigh atá ag déanamh cúram de leanbh faoi mhíchumas.³⁰⁸

Ní chuimsíonn an tAcht um Chúram Leanaí, 1991 leanaí faoi mhíchumas agus ní chuireann sé cosaint leordhóthanach ar fáil do leanaí atá faoi chúram an Stáit

Ní chuimsíonn an tAcht um Chúram Leanaí, 1991, a rialaíonn soláthar seirbhísí folláine agus cosanta leanaí in Éirinn, leanaí faoi mhíchumas. Níl aon fhoráil fhollasach déanta maidir le cosaint agus folláine leanaí faoi mhíchumas, agus i gcuid 8 den Acht, a dhíríonn ar ionaid chónaithe leanaí, déantar ionaid chónaithe do leanaí faoi mhíchumas a eisiáimh go follasach. Léiríonn cás 'Grace' go dteipeann ar an Stáit agus ar Gníomhaireachtaí an Stáit cosaint leordhóthanach ó dhochar agus ó mhíúsáid a sholáthar do leanaí faoi mhíchumas atá faoi chúram an Stáit cheana féin.³⁰⁹ Is bean óg í Grace faoi mhíchumas intleachtúil a ndearna a gcúramóirí altramais míúsáid orthi arís is arís eile nuair a chuir FSS faoi chúram altramais í mar leanbh. Mar thoradh ar theip an Stáit sa chás seo, bhí díospóireacht ann maidir le hoiriúnacht an Achta um Chúram Leanaí, 1991, leanaí a chosaint atá faoi chúram an Stáit cheana féin,³¹⁰ a bhfuil mórán díobh faoi mhíchumas mar atá leagtha amach thuas.³¹¹

Tá seirbhísí míchumais do leanaí taobh amuigh de shainchúram Tusla

Nuair a bunaíodh Tusla sa bhliain 2014, rinneadh an cinneadh seirbhísí míchumais a

305 Attracta Lafferty et al. 'Taithí chúramóir teaghlaigh maidir le aire a thabhairt do dhuine faoi mhíchumas intleachtúil' (Baile Átha Cliath: an Coláiste Ollscoile, Baile Átha Cliath, 2016) 29-32.

306 *ibid.*

307 Feidhmeannacht na Seirbhíse Sláinte, *FSS Plean Náisiúnta Seirbhíse 2019*, (Baile Átha Cliath 2018).

308 *ibid.*; Díospóireacht sa Dáil, 10 Deireadh Fómhair 2019, vol 987, no 6.

309 Ionchuimsiú Éireann, 'Aighneacht chuig an Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige maidir leis an athbhreithniú ar an Acht um Chúram Leanaí 1991' (Baile Átha Cliath, 2018).

310 *ibid.*

311 Louise Gibbons, 'Cad a tharla do 'Grace'? (Leanaí faoi Chúram an Stáit)' (familylawinformation.ie, 01 Aibreán 2016) <<http://familylaw.ucc.ie/2016/04/01/what-happened-to-grace/>> rochtain faighte ar 20 Deireadh Fómhair 2020.,

choimeád amach as sainchúram Tusla. In éineacht le roinnt údaráis tábhachtacha eile, cháin an Coiste NA um Chearta an Linbh an cinneadh seo.³¹² Tuairiscítear go seasmhach gurb é toradh an eisiaimh seo ná nach bhfuil rochtain shásúil ag leanaí faoi mhíchumas ar na seirbhísí leanaí agus teaghlaigh go léir atá riachtanach.³¹³ De réir Ionchuimsiú Éireann is éard atá ag tarlú anois ná nach bhfuil an t-údarás, na hacmhainní ná an oiliúint chuí ag foireann Tusla agus ag gníomhaireachtaí arna chistiú ag Tusla, lena n-áirítear na hIonaid Acmhainní Teaghlaigh ar fud na tíre, chun tacú le leanaí faoi mhíchumas agus lena dteaghlaigh nuair a thagann imní chun cinn a bhaineann le folláine nó le cosaint leanaí.³¹⁴

Tá an fhadhb seo níos measa fós toisc nach bhfuil an oibríocht idirghníomhaireachta éifeachtach. Mar thoradh ar oibríocht neamhéifeachtach idirghníomhaireachta idir Tusla agus FSS, tá tionchar diúltach ar sheachadadh seirbhísí do leanaí faoi mhíchumas.³¹⁵ I bhfiosrúchán a rinne an OCO ar chás ‘Molly’, leanaí faoi mhíchumas a bhí faoi chúram, tarraingíodh aird ar an easpa comhordaithe idir FSS and Tusla. Mar thoradh air seo, ní raibh dóthain seirbhísí agus tacaíochtaí míchumais á soláthar ag ceachtar den dá eagraíocht.³¹⁶ De réir an OCO, mar thoradh ar an easpa comhoibrithe idir Tusla agus FSS chun freastal ar riachtanais Molly, agus leanaí cosúil léi faoi chúram an Stáit, níl féidir leis na leanaí seo an deis a thapú chun barr a gcumais a bhaint amach. Ina theannta sin, is mó seans go gcuirfear leanaí mar seo isteach i gcúram cónaithe.³¹⁷

Ag leibhéal polasaí agus cleachtaidh, táthar tar éis bearta a thógáil chun feabhas a chur ar an oibríocht idirghníomhaireachta. Ag an leibhéal polasaí, tá tiomantas tugtha ag an Rialtas i BOBF agus i ndoiciméid pholasaí eile maidir le hoibríocht idirghníomhaireachta.³¹⁸ Sa bhliain 2017, d’fhoilsigh Tusla agus FSS ‘Comhphrótaicail don chomoibriú idirghníomhaireachta idir Feidhmeannacht na Seirbhíse Sláinte (FSS) agus Tusla, an Ghníomhaireacht um Leanaí agus an Teaghlach chun Leas Leanaí agus Leaghlach a chur chun cinn (an Comhphrótaicail)’.³¹⁹ Ag an leibhéal cleachtaidh, táthar tar éis réimse tionscnamh a bhunú chun tacú leis an oibríocht idirghníomhaireachta, ar nós Coistí Seirbhísí do Leanaí agus do Dhaoine Óga, Líonraí Tacaíochta Leanaí agus Teaghlach, mar aon le Meitheal, múnla náisiúnta cleachtaidh de chuid Tusla.³²⁰

I dtuarascáil leantach le déanaí a bhí ag rianú an dul chun cinn atá déanta maidir leis na moltaí a chur i bhfeidhm de bhun fhiosrúcháin an OCO sa chás Molly, fuarthas go raibh dul chun cinn suntasach déanta maidir le feabhas a chur ar sheirbhísí agus ar

312 Coiste NA ar Chearta an Linbh, Ráitis scoir ar an tríú agus an gceathrú tuarascáil tréimhsiúil in Éirinn 2016 (CRC/C/IRL/CO/3-4); Ionchuimsiú Éireann, ‘Aighneacht chuig an Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige maidir leis an athbhreithniú ar an Acht um Chúram Leanaí 1991’ (Baile Átha Cliath, 2018). *Cás Molly: Conas a sholáthraigh agus a chomhordaigh Tusla agus FSS tacaíochtaí do leanbh faoi mhíchumas faoi chúram an Stáit (Baile Átha Cliath, 2018)*; Geoffrey Shannon, *9ú tuarascáil ó rapporteur speisialta ar chosaint leanaí* (2016).

313 *ibid.*

314 Ionchuimsiú Éireann, ‘Aighneacht chuig an Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige maidir leis an athbhreithniú ar an Acht um Chúram Leanaí 1991’ (Baile Átha Cliath, 2018) 9.

315 Ionchuimsiú Éireann, ‘Aighneacht chuig an Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige maidir leis an athbhreithniú ar an Acht um Chúram Leanaí 1991’ (Baile Átha Cliath, 2018);

316 Oifig an Ombudsman do Leanaí, *Cás Molly: Conas a sholáthraigh agus a chomhordaigh Tusla agus FSS tacaíochtaí do leanbh faoi mhíchumas faoi chúram an Stáit* (Baile Átha Cliath, 2018)

317 *ibid.*

318 Féach mar shampla, an Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige, *Tús Áite do Leanaí: Treoirlínte Náisiúnta um Chosaint agus Fholláine Leanaí* (Baile Átha Cliath, 2017).

319 Feidhmeannacht na Seirbhíse Sláinte agus Tusla, *Comhphrótaicail don chomoibriú idirghníomhaireachta idir FSS agus Tusla, an Ghníomhaireacht um leanaí agus an teaghlach chun leas leanaí agus teaghlach a chur chun cinn* (Baile Átha Cliath, 2017).

320 Ionchuimsiú Éireann, ‘Aighneacht chuig an Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige maidir leis an athbhreithniú ar an Acht um Chúram Leanaí 1991’ (Baile Átha Cliath, 2018) 11,

thacaíochtaí do leanaí faoi mhíchumas atá faoi chúram, ach go raibh laigí ann fós leanaí faoi mhíchumas agus a gcuid riachtanas a aithint.³²¹ Cé gur léir go raibh feabhas tagtha ar an gcomhoibriú idirghníomhaireachta tar éis an Comhphrótaic a bheith sínithe acu, tugadh faoi deara go bhfuil gá le tuilleadh dul chun cinn agus tiomantas maidir leis an gcomhoibriú idirghníomhaireachta.³²² Mar a chéile, de réir fianaise starógach a ginneadh tríd an obair abhcóideachta atá ar bun ag Ionchuimsiú Éireann, tá tionchar teoranta ag an gComhphrótaic idir Tusla agus FSS agus níl mórán fianaise ann go dtí seo ar éifeachtacht na struchtúirí idirghníomhaireachta a bunaíodh, i dtéarmaí tacaíocht a sholáthar do leanaí faoi mhíchumas agus a dteaghlaigh.³²³

I Meitheamh 2020, chuir an Roinn Rialtais atá freagrach as Tusla, an Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige lena sainchúram, agus anois tugtar an An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige uirthi. Ní fios, fós, cad a bheidh mar thoradh ar an athrú seo ina mbeidh rialachas ar chúrsaí míchumais faoi chúram Roinne atá freagrach as leanaí agus gnóthaí óige.

Róspleáchas ar chúram cónaithe agus easpa socrúchán cúraim

Tá sé tuairiscithe ag an Tionscadal Tuairiscithe Dlí um Chúram Leanaí go bhfuil os cionn 90% de na leanaí atá faoi chúram, i socrúcháin teaghlaigh altramais.³²⁴ Nuair a imdhealaítear na sonraí chun leanaí faoi mhíchumas intleachtúil a chur san áireamh, ní chuirtear ach 50% de leanaí faoi mhíchumas intleachtúil faoi chúram altramais.³²⁵ Is léiriú é seo ar an treocht atá ann go gcuirtear leanaí faoi mhíchumas intleachtúil isteach i gcúram cónaithe beag beann ar pholasaí an Rialtais agus ar an gceart atá acu ar shaol teaghlaigh.

Thug an Tionscadal Tuairiscithe Dlí um Chúram Leanaí míniú ar seo, nuair a chuir sé tuairimí Guardian ad Litem in iúl a bhfuil taithí aici ar na cásanna seo, a dúirt go bhféadfadh sé go bhfuil riachtanais an-chasta ag leanaí faoi mhíchumas agus tarlaíonn sé níos minicí go mbriseann an socrúchán síos mar d'fhéadfadh sé nach bhfuil aon taithí ag na cúramóirí altramais ar leanaí le riachtanais speisialta agus toisc nach bhfuil tacaíochtaí leordhóthanacha in áit.³²⁶ Is léir ó chás Molly go bhfuil easnaimh ann maidir le tacaíochtaí mar atá leagtha amach thuas. Sa bhliain 2018, dúirt Ionchuimsiú Éireann go raibh teipthe ar FSS agus ar an Rialtas an Straitéis a sheachadadh 'In am bogadh ar aghaidh ó Láithreacha Comhchónaithe – Straitéis don Ionchuimsiú i measc an Phobail'. Dar leis, ba í an bhacainn is mó i leith an phróisis dí-institiúidithe ná easpa ceannaireachta ón rialtas agus ó ghníomhaireachtaí stáit a oibríonn i réimse an tsláinte, an chúraim shóisialta, an chomhionannais agus na gcearta daonna.³²⁷ I measc bacainní breise bhí easpa tithe agus easpa measúnaithe gairmiúla mar gheall ar oiriúnú tí agus

321 Oifig an Ombudsman do Leanaí, *Molly Dhá Bhliain níos faide anonn: An bhfuil a ngealltanais comhlionta ag Tusla agus ag FSS i leith leanaí faoi mhíchumas atá faoi chúram an Stáit?* (Baile Átha Cliath, 2020).

322 *ibid*

323 Ionchuimsiú Éireann, 'Aighneacht chuig an Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige maidir leis an athbhreithniú ar an Acht um Chúram Leanaí 1991' (Baile Átha Cliath, 2018) 11

324 Carol Coutler, 'Tuarascáil Deiridh ar an Tionscadal Tuairiscithe Dlí um Chúram Leanaí' (Baile Átha Cliath: Tionscadal Tuairiscithe Dlí um Chúram Leanaí, 2015).

325 *ibid*.

326 *ibid* 36.

327 Ionchuimsiú Éireann, 'Dí-institiúidí in Éirinn; teip de bharr easpa gnímh' (Baile Átha Cliath, 2018) 14.

costais athchóirithe.³²⁸ D'aithin Greene et al. na bacainní céanna sa bhliain 2018.³²⁹

Tuigtear freisin gur ann do leanaí faoi mhíchumas atá i socrúcháin neamhchuí.³³⁰ I gcás ar a ndearna an OCO fiosrúchán sa bhliain 2016, cuireadh leanbh faoi mhíchumas intleachtúil in ospidéal mar nach raibh socrúchán cónaithe ar fáil. Níl uimhir chruinn le fáil, áfach, mar gheall ar líon na leanaí atá i gcásanna mar sin.³³¹ Uaireanta, cuirtear leanaí a bhfuil sainriachtanais acu agus a bhfuil seirbhísí teiripe speisialthe agus meabhairshláinte de dhíth orthu, isteach in ionaid chúraim speisialithe thar lear. Mar a thug an OCO faoi deara roimhe seo, faoi láthair níl aon tuiscint ann ar an tionchar a bhíonn ar leanaí agus ar a dteaghlach nuair a chuirtear i socrúchán thar lear iad,³³² ach tá sé aitheanta ag an gCoiste um Chearta an Linbh gur cúis inmí é.³³³

Níl leanaí faoi mhíchumas le feiceáil sna Caighdeáin Náisiúnta

Baineann Caighdeáin Náisiúnta HIQA d'Ionaid Chónaithe Leanaí 2018³³⁴ le gach ionad cónaithe ainmnithe leanaí - príobháideach, deonach agus reachtúil. Go háirithe, áfach, níl siad infheidhme maidir le hionaid ainmnithe do leanaí faoi mhíchumas mar tá siad seo á rialú ag na Caighdeáin Náisiúnta um Sheirbhísí Cónaithe do Leanaí agus Aosaigh faoi Mhíchumas.³³⁵ Cé go bhfuil Caighdeáin HIQA um Chúram Cónaithe, Cúram Altrama, Cúram Speisialta agus Cosaint Leanaí agus Teastaíonn seirbhísí chun leasa leanaí a sholáthar cúram agus tacaíocht láraithe, ag cur síos ar sheirbhísí leanbh-lárnaithe mar iad siúd 'a chuireann luach ar éagsúlacht agus ar chuimsiú gach grúpa leanaí a d'fhéadfadh a bheith i mionlach mar thoradh ar a gcultúr, reiligiún, cine, eitneachas, claonadh gnéasach, féiniúlacht inscne nó míchumas',³³⁶ is beag aird a thugtar ar riachtanais leanaí faoi mhíchumas.

Cé go gceanglaítear ar bhaill foirne in ionaid chónaithe cumarsáid a dhéanamh go cuí le leanaí de réir a gcuid riachtanas forbartha agus cumarsáide, níl aon chaighdeáin dírithe go sonracha ar leanaí faoi mhíchumas. Tá HIQA ag gabháil don chéim chomhairliúcháin faoi láthair chun tacar uileghabhálach caighdeán náisiúnta a fhorbairt le haghaidh cúraim agus tacaíochta leanaí a úsáideann seirbhísí sláinte agus cúraim shóisialta. Samhlaítear go bhfoilseofar na caighdeáin seo i Samhradh 2021.

328 *ibid*, 19.

329 Hannah Grene, Stephen O'Hare agus Eilíonóir Flynn 'Ó institiúidí go dtí tithíocht i measc an phobail: tiomantóirí agus bacainní maidir leis an dí-institiúidiú-Tuairisc ar Chás-Staidéar: Éire 2018' (Gníomhaireacht an Aontais Eorpaigh um Chearta Bunúsacha, 2018).

330 Oifig an Ombudsman do Leanaí, *Tuarascáil Bhliantúilt 2016* (Baile Átha Cliath, 2017)..

331 *ibid*

332 *ibid*

333 Coiste NA ar Chearta an Linbh, Barúlacha deiridh ar an tríú agus an gceathrú tuarascáil tréimhsiúil in Éirinn 2016 (CRC/C/IRL/CO/3-4).

334 An tÚdarás um Fhaisnéis agus Cáilíocht Sláinte, Caighdeáin Náisiúnta d'Ionaid Chónaithe Leanaí (Baile Átha Cliath, 2018) 6.

335 An tÚdarás um Fhaisnéis agus Cáilíocht Sláinte, Caighdeáin Náisiúnta do Sheirbhísí Cónaithe do Leanaí agus do Dhaoine Fásta faoi Mhíchumas (Baile Átha Cliath, 2013).

336 Féach mar shampla, *ibid* 20.

7.1.3 Bearta chun constaicí aitheanta a shárú

Bearta Reachtaíochta

Athchóiriú ar an Acht um Chúram Leanaí, 1991

De réir Inclusion Ireland, cé go bhfuil cuid de theipeanna an Stáit cúram iomchuí a sholáthar do leanaí faoi mhíchumas atá faoi chúram an Stáit mar thoradh ar dhroch-chleachtais oibríochta, d'fhéadfaí go leor a cheartú tríd an Acht um Chúram Leanaí 1991 a athchóiriú chun a bheith níos cuimsithí. leanaí faoi mhíchumas.³³⁷ Molann Inclusion Ireland go bhféachann an t-athbhreithniú reatha ar Acht 1991 lena chinntiú go gcomhlíonann an tAcht athbhreithnithe an reachtaíocht chomhionannais agus na caighdeáin um chearta an duine, agus ar an gcaoi sin leanaí faoi mhíchumas a chuimsiú. Chinnteodh beart den sórt sin go dtugtar an cúram agus an chosaint chéanna do leanaí faoi mhíchumas agus atá ag gach leanbh eile.

Ar an gcaoi chéanna, mhol an OCO gur cheart foráil a dhéanamh san Acht athbhreithnithe do cheithre phrionsabal ghinearálta an CRC, lena n-áirítear ceart leanaí chun neamh-idirdhealaithe, ar bhealach a chinntíonn go ndéantar na prionsabail seo a phríomhshruthú mar oibleagáidí dearfacha i ngach cuid de agus ar fud gach cuid de. an tAcht.³³⁸ D'fhéadfadh na hathbhreithnithe seo ar an Acht um Chúram Leanaí, 1991 dul ar bhealach i dtreo aghaidh a thabhairt ar eisiámh leanaí faoi mhíchumas ó shainchúram Tusla agus a chinntiú go bhfaigheann leanaí faoi mhíchumas seirbhísí cosanta agus leasa leanaí leordhóthanacha. Go dtí seo, áfach, níor thug an Rialtas aon chomhartha le linn an athbhreithnithe ar chéim chomhairliúcháin an Achta um Chúram Leanaí, 1991 go tá sé ar intinn acu prionsabal an neamh-idirdhealaithe a áireamh mar threoirphrionsabal.³³⁹

Mar chuid den phróiseas athbhreithnithe ar an Acht um Chúram Leanaí, rinneadh glaonna 1991 freisin chun an ceanglas maidir le hobair idirghníomhaireachta a chur ar bhonn reachtúil.³⁴⁰ Cé go ndearna Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, sna barúlacha deiridh is déanaí aige maidir le hÉirinn, níor chuaigh sí chomh fada le bearta reachtacha a mholadh chun obair idirghníomhaireachta a chur ar bhonn reachtúil. Mhol an Coiste go ndéanfaí bearta chun 'a chinntiú go dtugtar aghaidh ar bhealach comhtháite agus cuimsitheach ar leanaí i gcúram malartach atá faoi mhíchumas nó riachtanais sláinte meabhrach; chuige sin, ba cheart don Stát is páirtí meicníochtaí comhordaithe iomchuí a bhunú chun comhar éifeachtach idirghníomhaireachta a chinntiú idir Gníomhaireacht Leanaí agus Teaghligh an pháirtí Stáit agus ranna ábhartha a Fheidhmeannacht Seirbhíse Sláinte'.³⁴¹

337 Inclusion Ireland 'Aighneacht chuig an Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige ar an athbhreithniú ar an Acht um Chúram Leanaí 1991' (Baile Átha Cliath, 2018).

338 Ombudsman for Children's Office, An Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige: Athbhreithniú ar an Acht um Chúram Leanaí 1991 (Baile Átha Cliath, 2018).

339 An Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige, Athbhreithniú ar an Acht um Chúram Leanaí 1991: Páipéar Comhairliúcháin (Baile Átha Cliath, 2020).

340 Inclusion Ireland 'Aighneacht chuig an Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige ar an athbhreithniú ar an Acht um Chúram Leanaí 1991' (Baile Átha Cliath, 2018) 13; Oifig an Ombudsman do Leanaí, An Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige: Athbhreithniú ar an Acht um Chúram Leanaí 1991 (Baile Átha Cliath, 2018) 16; An Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige, Tuarascáil ar thorthaí Díospóireachta Beartais Oscailte ar an Athbhreithniú ar an Acht um Chúram Leanaí 1991 (Baile Átha Cliath, 2017).

341 Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, Barúlacha deiridh ar an tríú agus an ceathrú tuarascáil thréimhsiúil in Éirinn 2016 (CRC / C / IRL / CO / 3-4) 9.

Caithfear bearta reachtacha leordhóthanacha a ghlacadh freisin chun cúram leanaí faoi mhíchumas i dtimpeallacht an bhaile a éascú. Tá an tSualainn aitheanta mar thír a bhfuil dul chun cinn maith déanta aici i dtreo díbhunú.³⁴² Le linn na 1990idí rinne reachtaíocht mídhleathach aire a thabhairt do leanaí in institiúidí. Faoi 2000 cuireadh deireadh le seirbhísí institiúideacha. Fuarthas amach, áfach, go raibh gá le líon beag áiteanna cónaithe le haghaidh socruithe cúraim ghearrthéarmacha.³⁴³ Moltar go gcaithfidh an t-athbhreithniú ar an Acht um Chúram Leanaí, 1991 a chinntiú freisin nuair a chuirtear leanaí faoi mhíchumas i gcothú cúram nó cúram cónaitheach, déantar foráil maidir le cosaint leordhóthanach san Acht chun na leanaí seo a chosaint ar dhochar agus mí-úsáid agus iad faoi chúram.³⁴⁴

Bearta Riaracháin agus Bearta Eile

Leithdháileadh Acmhainní

Cé go bhfuil tuairim ghinearálta ann go bhféadfadh athbhreithnithe ar an Acht um Chúram Leanaí, 1991 dul ar bhealach i dtreo aghaidh a thabhairt ar eisiámh leanaí faoi mhíchumas ó shainchúram Tusla agus a chinntiú go bhfaigheann leanaí faoi mhíchumas seirbhísí cosanta agus leasa leanaí leordhóthanacha, rinneadh bearta eile freisin. aitheanta mar rud tábhachtach. De réir Inclusion Ireland, an gá scrúdú a dhéanamh ar an athstruchtúrú agus an maoiniú breise atá riachtanach chun a chinntiú go gcuimsíonn Tusla leanaí faoi mhíchumas.³⁴⁵

Beart riachtanach eile chun torthaí a fheabhsú is ea acmhainní a sholáthar agus an raon iomlán tacaíochtaí a sholáthar a theastaíonn ó thuismitheoirí leanaí faoi mhíchumas chun tacú lena ról cúraim (mar chúrsaí tuismitheoireachta, cúnamh baile, faoisimh) agus chun a sláinte mheabhrach agus choirp a thacú agus a chothabháil. leanaí faoi mhíchumas. B'fhéidir go gcaithfear na seirbhísí seo a chur in oiriúint do riachtanais an teaghlaih aonair. Éilíonn sé seo tiomantas níos mó agus infheistíocht ag an Rialtas i seirbhísí tacaíochta teaghlaih, coiscthe agus luath-idirghabhála.

Oiliúint agus Tógáil Acmhainne

Dar le Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, chun a chinntiú go bhfuil socrúcháin chúraim oiriúnacha leordhóthanacha ann do leanaí sa Stát, go háirithe socrúcháin chúraim altrama iomchuí, is gá tuismitheoirí altrama a earcú, a earcú, a oiliúint agus tacú leo go leordhóthanach chun aire a thabhairt dóibh leanaí faoi mhíchumas i dtimpeallacht teaghlaih.³⁴⁶

Giniúint agus Anailís Sonraí

Chun aghaidh a thabhairt ar an mbearna faisnéise, is gá do Tusla sonraí a ghiniúint agus a fhoilsiú ar líon na leanaí faoi mhíchumas a chuirtear faoi chúram, lena n-áirítear gach

342 Feidhmeannach na Seirbhíse Sláinte, Am le Bog ar aghaidh ó Shocruithe Comhchruinnithe: Tuarascáil ar Dhul Chun Cinn Bliantúil um Straitéis um Chuimsiú Pobail 2018 (Baile Átha Cliath, 2018).

343 ibid.

344 Inclusion Ireland 'Aighneacht chuig an Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige ar an athbhreithniú ar an Acht um Chúram Leanaí 1991' (Baile Átha Cliath, 2018) 20.

345 ibid.

346 Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, Barúlacha deiridh ar an tríú agus an ceathrú tuarascáil thréimhsiúil in Éirinn 2016 (CRC / C / IRL / CO / 3-4) 10.

míchumas. Ba cheart sonraí a ghiniúint agus a fhoilsiú freisin ar an gcúis le hatreorú agus líon na leanaí faoi mhíchumas a chuirtear i gcúram altrama, cúram cónaithe agus cúram speisialta.

Táscairí / Caighdeáin a Fhorbairt

I bhfianaise líon suntasach na leanaí atá faoi chúram faoi mhíchumas, rinneadh athbhreithniú ar chaighdeáin náisiúnta HIQA chun tacar uileghabhálach caighdeán náisiúnta a fhorbairt chun cúram agus tacaíocht a thabhairt do leanaí a úsáideann seirbhísí sláinte agus cúraim shóisialta. Ba cheart go dtabharfadh sé infheictheacht mhéadaithe do leanaí faoi mhíchumas, le fócas ar leith ar a gcearta a réadú.

7.2 Tithíocht

Tugann an ceart chun tí cosaint dhílis do phríobháideacht, dínit, slándáil phearsanta agus uathriail an duine aonair.³⁴⁷ Déantar foráil don cheart chun tithíocht leordhóthanach i go leor de phríomhchoinbhinsiúin na Náisiún Aontaithe agus na hEorpa um Chearta an Duine, lena n-áirítear an UNCRC agus UNCRPD. Foráiltear le hAirteagal 27 den UNCRC go bhfuil sé de cheart ag gach leanbh caighdeán maireachtála leordhóthanach a fháil; tá an príomhfhreagracht ar thuismitheoirí é seo a sholáthar, agus tá sé de dhualgas ar an Stát cuidiú le thuismitheoirí, nuair is gá, an ceart seo a chomhlíonadh. Aithnítear in Airteagal 28 den UNCRPD freisin cearta daoine faoi mhíchumas ar chaighdeán maireachtála leordhóthanach dóibh féin agus dá dteaghlach Mhol Rapóirtéir Speisialta na Náisiún Aontaithe ar Thithíocht Iomchuí go gcaithfidh straitéisí tithíochta a chinntiú go bhfuil sonraí leordhóthanacha ann maidir le tairbhíthe cláir (próiseas), tithíocht déantar coinníollacha (toradh) agus rochtain ar cheartas (struchtúrach) a bhailiú agus a dhí-chomhbhailiú de réir cine, eitneachais, míchumais, aoise, inscne agus tréithe ábhartha eile).³⁴⁸

7.2.1 Comhthéacs Reatha na hÉireann

7.2.1.1 Próifíl leanaí faoi mhíchumas

De réir na sonraí CSO is déanaí ó 2016,³⁴⁹ bhí 6871 duine gan dídean in Éirinn. Léirigh tuarascáil CSO ag dí-chomhbhailiú na sonraí seo go raibh céatadán na ndaoine faoi mhíchumas i measc an daonra gan dídean níos airde ná an daonra i gcoitinne. Bhí 1,871 duine gan dídean faoi mhíchumas, arb ionann é agus 27.1 faoin gcéad den daonra iomlán, i gcodarsnacht leis an daonra i gcoitinne ina bhfuil 13.5 faoin gcéad de dhaoine míchumas.³⁵⁰ Foilsíonn an Roinn Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreacht sonraí oifigiúla maidir le heaspa dídine ar bhonn míosúil. Tiomsaítear na figiúirí seo ó shonraí a bhailítear ó údaráis áitiúla ar líon na dteaghlach a fhaigheann rochtain ar chóiríocht éigeandála arna bhainistiú ag údaráis áitiúil. Ní dhéantar sonraí atá sna tuarascálacha míosúla seo a dhí-chomhbhailiú chun cion na ndaoine nó na leanaí faoi mhíchumas i

347 Ionad Acmhainní Díl na Trócaire 'An Ceart chun Tithíocht in Éirinn' (Baile Átha Cliath, 2016) 3.

348 Tionól Ginearálta na Náisiún Aontaithe, Tuarascáil an Rapóirtéir Speisialta ar thithíocht leordhóthanach mar chomhpháirt den cheart chun caighdeán maireachtála leordhóthanach, agus ar an gceart chun neamh-idirdhealaithe sa chomhthéacs seo (A / HRC / 37/53) alt.9.

349 An Phríomh-Oifig Staidrimh, 'Daonáireamh Daonra 2016 - Próifíl 5 Daoine gan Dídean in Éirinn' <<https://www.cso.ie/ga/scaoileadhandpublications/ep/p-cp5hpi/cp5hpi/nat/>> a rochtain 8 Meitheamh 2020.

350 ibid.

measc an daonra gan dídean a chinneadh.

7.2.1.2 Forbhreathnú ar an dlí agus ar bheartas

Ní chuimsíonn Bunreacht na hÉireann ceart chun tithíochta. Tugann athbhreithniú ar chásdlí na hÉireann a bhaineann le tithíocht chun suntais nach ceart é an ceart chun foscadh nó tithíocht bhunúsach a chosaint in Éirinn i gceachtar reacht nó sa Bhunreacht.³⁵¹ I gcás C v Comhairle Contae na Gaillimhe ba thuismitheoir aonair é an t-iarratasóir le cúigear clann, ceann le uathachas agus daoine eile faoi mhíchumas intleachta trom, a raibh cóireáil liachta speisialaithe de dhíth orthu.³⁵² Díshealbhaíodh an t-iarratasóir ó chóiríocht phríobháideach ar cíos agus cuireadh i gcóiríocht éigeandála é. Nuair a tairgeadh cóiríocht idirthréimhseach ina dhiaidh sin dhiúltaigh an t-iarratasóir ar an mbonn gur chiallaigh an dúiche nach mbeadh an chid in ann rochtain a fháil ar an gcóireáil liachta speisialaithe riachtanach. Tar éis an diúltaithe seo tharraing an Chomhairle an chóiríocht éigeandála siar. Thug an chúirt breith ar chinneadh na Comhairle, ag tabhairt dá haire go mbeadh sé mall cur isteach ar chinntí den sórt sin. Tugtar gealltanais i gClár 2020 don Rialtas reifreann a reáchtáil ar an mBunreacht a athchóiriú maidir le tithíocht.³⁵³

Tá an Roinn Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreacht freagrach as reachtaíocht tithíochta in Éirinn. Tá iliomad Achtanna Tithíochta agus rialacháin ghaolmhara ann a rialaíonn tithíocht shóisialta agus rialáil an mhargaidh cíosa phríobháidigh. Tá roinnt Ranna Rialtais freagrach as tithíocht a sholáthar do dhaoine faoi mhíchumas. Tá freagracht ar an macraileibhéal ag an Roinn Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreacht, ag soláthar creat beartais, reachtaíochta agus maoinithe chun tacú le hobair na n-údarás áitiúil chun aghaidh a thabhairt ar riachtanas tithíochta ar leibhéal áitiúil. Beidh mionteagasc anois ag an Roinn Leanaí, Míchumais, Comhionannais agus Comhtháthaithe sa réimse seo, le fócas ar leith ar thithíocht do dhaoine faoi mhíchumas. Soláthraíonn an Roinn Sláinte maoiniú chun tithíocht agus tacaíocht a éascú dóibh siúd faoi mhíchumas.

Foilsíodh an Straitéis Náisiúnta Tithíochta do Dhaoine faoi Mhíchumas 2011 - 2016 i mí Dheireadh Fómhair 2011 agus foilsíodh an Creat Feidhmithe Náisiúnta gaolmhar don Straitéis seo i mí Iúil 2012.³⁵⁴ Leagtar amach sna cáipéisí seo creat beartais leathan an Rialtais chun tithíocht a sholáthar do dhaoine faoi mhíchumas trí roghanna tithíochta príomhshrutha. Forbraíodh iad mar chuid de chreat comhleanúnach i gcomhar le beartas an Rialtais Am chun Bog ar aghaidh ó Shocruithe Comhchruinnithe - Straitéis um Chuimsiú Pobail. Maidir le ceart an linbh ar thithíocht in Éirinn, athdhearbhaíonn BOBF tiomantas an rialtais do thithíocht leordhóthanach faoi thoradh náisiúnta 'Slándáil agus deis eacnamaíoch'. Aithníonn an Rialtas go bhfuil tionchar suntasach ag bochtaineacht, tithíocht fho-chaighdeánach agus eisiámh sóisialta ar thorthaí saoil duine agus caithfear iarrachtaí a dhéanamh na neamhionannais a thagann chun cinn a laghdú.³⁵⁵ Tá cáilíocht

351 Ionad Acmhainní Dlí na Trócaire, 'An Tríú Tuarascáil ar Cheart ar Thithíocht: Leanaí agus Easpa Dídine: Bearna i gCosaint Dlí' (Baile Átha Cliath, 2018) 12.

352 C v Comhairle Contae na Gaillimhe [2017] IEHC 784.

353 Rialtas na hÉireann, Clár don Rialtas, 'Ár dTodhchaí Roinnte' (Baile Átha Cliath, 2020) 120.

354 An Roinn Tithíochta, Pleanála agus Rialtais Áitiúil, Tithíocht do Dhaoine faoi Mhíchumas (Baile Átha Cliath, 2016) <<https://www.housing.gov.ie/housing/policy/people-disability/housing-people-disability>> a rochtain 27 Aibreán 2020.

355 An Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige, Torthaí Níos Fearr, Todhchaíochtaí Níos Gile: An Creat Beartais Náisiúnta do Leanaí agus Daoine Óga, 2014-2020 (Baile Átha Cliath, 2014) 87.

tithíochta linbh nasctha go láidir lena thorthaí foghlama». ³⁵⁶ Mar fhocal scoir, is fiú a lua go ndearnadh gealltanais sa Chlár Rialtais reatha míchumas a chur san áireamh mar bhreithniú i ngach athbhreithniú beartais sa todhchaí. ³⁵⁷

7.2.2 Príomhchonstaicí ar chearta a réadú

Tithíocht Neamhleor

Tá cónaí ar fhorhmór na leanaí le baill teaghlaigh ar féidir leo tithíocht leordhóthanach a sholáthar dóibh. Mar sin féin, mar gheall ar an ngéarchéim tithíochta atá ag dul i méid ní hamhlaidh atá i gcónaí.

Thug an GRC aghaidh arís agus arís eile ar easpa dídine agus tithíocht neamhleor do leanaí ó 2015. ³⁵⁸ In 2018, thuairiscigh an Chomhghuaillíocht gur tharla easpa dídine i dteannta le cineálacha eile caillteanais agus míbhuntáiste lena n-áirítear: bochtaineacht, foréigean teaghlaigh, méala agus míchumas chruthaigh sé sin dúshláin bhreise maidir le cóiríocht a fháil agus a chothú. ³⁵⁹ Fuair an OCO amach nach dtugtar tosaíocht bhreise do leanaí gan dídean i leithdháileadh tithíochta sóisialta. ³⁶⁰ De réir an OCO, tá leanaí faoi mhíchumas ag fanacht le tithíocht shóisialta nó oiriúnaithe míchumais atá ag fanacht i gcóiríocht éigeandála míchuí ar feadh tréimhsí fada ama nó a bhfuil orthu maireachtáil i dteach nach bhfuil oiriúnaithe chun freastal ar a riachtanais. ³⁶¹ Sna cásanna a ndearna an OCO imscrúdú orthu go dtí seo, ní raibh na cásanna míshásúla sin mar toradh ar ghníomhartha riaracháin na n-údarás áitiúil.

7.2.3 Bearta chun constaicí aitheanta a shárú

Bearta reachtacha

Mar chéad chéim, caithfear cosaint dlí bunreachtúil nó reachtúil a thabhairt don cheart chun tithíochta.

Bearta Riaracháin agus Bearta Eile

In 2016, mhol Coiste UNCRC go gcaithfidh an Stát bearta a dhéanamh chun aghaidh a thabhairt ar mhoilleanna i soláthar tithíochta sóisialta agus chun a chinntiú go bhfuil tacaíocht tithíochta éigeandála a chuirtear ar fáil do theaghlaigh atá gan dídean oiriúnach do riachtanais leanaí. Thug siad dá n-aire freisin an tábhacht a bhaineann leis an Stát a chinntiú nach gcuirfí isteach ar leanaí ar na seirbhísí riachtanacha, mar thoradh ar athruithe ar staid chóiríochta linbh. ³⁶² Is bearta iad seo atá fós ag teastáil go dtí an lá inniu.

³⁵⁶ *ibid* 91.

³⁵⁷ Rialtas na hÉireann, Clár don Rialtas, 'Ár dToghcháin Roinnte' (Baile Átha Cliath, 2020) 120.

³⁵⁸ Comhghuaillíocht um Chearta Leanaí 'Cárta Tuairisce 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020' (Baile Átha Cliath 2015-2020).

³⁵⁹ Comhghuaillíocht um Chearta Leanaí 'Home Works - Staidéar ar Riachtanais Oideachais Leanaí a bhfuil Taithí ar Easpa Dídine acu agus atá ina gcónaí i gCóiríocht Éigeandála' (Baile Átha Cliath, 2018) 36.

³⁶⁰ Ombudsman for Children's Office, Tuarascáil Bhliantúil 2016 (Baile Átha Cliath, 2016) 36.

³⁶¹ *ibid* 37.

³⁶² Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, Barúlacha deiridh ar an tríú agus an ceathrú tuarascáil thréimhsiúil in Éirinn 2016 (CRC / C / IRL / CO / 3-4) 10, 11 agus 13.

7.3 Iompar

7.5 Faoi Airteagal 9 den UNCRPD, tá oibleagáid ar an Stát a chinntiú go bhfuil an ceart céanna ag daoine faoi mhíchumas, ar bhonn comhionann le daoine eile, rochtain a fháil ar iompar. Tá an ceart chun inrochtaineachta ar cheann de na hocht bPrionsabal Ginearálta sa Choinbhinsiún³⁶³ agus tugtar faoi deara é i mír V den réamhrá.³⁶⁴ An Coiste um Chearta an Linbh ina Thrácht Ginearálta 9, ar leanaí faoi mhíchumas, leagtar béim air go bhféadfadh inrochtaineacht fhisiciúil an iompair phoiblí a bheith ina fhachtóir suntasach maidir le leanaí faoi mhíchumas a eisiáimh agus a gcumas rochtain a fháil ar sheirbhísí riachtanacha, lena n-áirítear oideachas.³⁶⁵

7.3.1 Comhthéacs Reatha na hÉireann: Forbhreathnú ar an dlí agus ar an mbeartas

Mar a thuairiscítear thuas i gcuid 6.3.1, soláthraíonn an tAcht um Míchumas 2005 an bunús dlí d'oibleagáidí i ndáil le hinrochtaineacht na timpeallachta tógtha agus an iompair, i gcás ina soláthraíonn nó a sholáthraíonn comhlachtaí poiblí iad seo. Tá inrochtaineacht ar iompar le feiceáil freisin i NDIS 2017–2021.³⁶⁶ Maoiníonn an Roinn Oideachais agus Scileanna iompar scoile agus coimhdeachtaí ar iompar scoile do leanaí le riachtanais speisialta oideachais. Tá leanaí le riachtanais speisialta oideachais incháilithe le haghaidh iompair scoile sa chás go bhfuil an leanbh ag freastal ar an scoil phríomhshrutha aitheanta is gaire dóibh, rang speisialta / scoil speisialta, atá nó ar féidir acmhainní a sholáthar dó chun freastal ar riachtanais oideachais speisialta an linbh. Má roghnaíonn teaghlaigh a bpáiste a chur chuig scoil níos faide i gcéin ná an scoil is gaire ar féidir acmhainní a sholáthar di, ní chuirtear iompar scoile ar fáil. Cinntear incháilitheacht trí phróiseas casta, lena n-áirítear comhairliúchán leis an gComhairle Náisiúnta um Oideachas Speisialta.³⁶⁷

7.3.2 Príomhbhacainní ar chearta a réadú

Iompar Scoile

I dtuarascáil a d'fhoilsigh an OCO i mí na Nollag 2017, rinneadh 64 gearán maidir le hiompar scoile. Fuair athbhreithniú ar chuid de na gearáin seo gur féidir le 'riachtanais chasta mhíochaine a bheith ina bhfachtóirí, a chinneann go gcaithfidh leanbh freastal ar scoil nach bhfuil an ceann is gaire dá theach nó a baile'.³⁶⁸ An gá le cur chuige níos iomlánaíoch, trína ndéantar liachta agus is féidir riachtanais eile a chur san áireamh i gcinneadh maidir le hincháilitheacht le haghaidh iompair scoile,

aibhsíodh go raibh an fócas ar fhad agus ar chumas na scoile freastal ar riachtanais speisialta oideachais an mhic léinn.³⁶⁹ D'aithin Tuarascáil Choiste an Oireachtais, ar Oibriú

363 UNCRPD, airt 3f.

364 Féach Inrochtaineacht faoi Alt 5: Cearta uileghabhálacha agus trasghearrthacha.

365 An Coiste um Chearta an Linbh, Trácht Ginearálta 9 - Cearta Leanáí faoi Míchumas (2006) para. 39. ,

366 An Roinn Dlí agus Cirt agus Comhionannais, an Straitéis Náisiúnta um Chuimsiú Míchumais, 2017-2021 <<http://www.justice.ie/ga/JELR/Pages/WP17000244>> a rochtain 20 Aibreán 2020.

367 Teach an Oireachtais, Comhchoiste um Oideachas agus Scileanna, Tuarascáil ar Oibriú na Scéime Iompair Scoile (Samhain 2018).

368 Ombudsman for Office's Children, School Transport in Focus (Baile Átha Cliath, 2017) 18.

369 Ombudsman for Office's Children, School Transport in Focus (Baile Átha Cliath, 2017); Títhe an Oireachtais 'Tuarascáil ar oibriú na Scéime Iompair Scoile Samhain 2018' (Baile Átha Cliath 2018).

na Scéime Iompair Scoile, an easpa solúbthachta maidir le hincháilitheacht a mheas.³⁷⁰ Thug an Coiste dá aire gur saincheist chasta í soláthar oideachais do leanaí le riachtanais speisialta oideachais agus b'fhéidir nach iad na scoileanna a thagann laistigh den dobharcheantar na hacmhainní is fearr chun aghaidh a thabhairt go leordhóthanach ar riachtanais aonair uile an linbh.³⁷¹

Aithníodh i dtuarascáil OCO deacrachtaí ar leith freisin do roinnt leanaí faoi mhíchumas coirp, nuair nach raibh busanna inrochtana do chathaoireacha rothaí ar fáil.³⁷² Chuir Comhchoiste an Oireachtais um Oideachas agus Scileanna imní breise in iúl maidir le hiompar scoile do leanaí faoi mhíchumas. Chuir siad imní in iúl maidir le heaspa uathachais agus oiliúint feasachta míchumais eile do thiománaithe bus agus coimhdeachtaí. Cúis imní eile ná, nuair a éilítear ar altraí cógais a thabhairt ar thurais chun na scoile, níl siad sin ar fáil. Níl aon fhoráil ann freisin chun iompar a sholáthar chuig agus ó chúram faoisimh go scoil. Ar deireadh, bhí imní ann gur measadh go raibh an turas iomarcach ar roinnt bealaí.³⁷³

Iompar poiblí

In 2018 d'fhoilsigh an Comhchoiste um Iompar, Turasóireacht agus Spórt tuarascáil dar teideal 'Inrochtaineacht Iompair Phoiblí do Dhaoine faoi Mhíchumas'.³⁷⁴ Foilsíodh é mar fhreagairt ar chuma finnétithe os comhair an Choiste ag cur in iúl inrochtaineacht chóras iompair poiblí na hÉireann agus na míbhuntáistí a bhaineann leis.

Cé nach bhfuil aon fhócas sonrathach ar leanaí sa tuarascáil, sainaithníonn sé raon constaicí coitianta ar dhaoine faoi mhíchumas ar fud an chórais iompair. Ina measc seo tá, an riachtanas réamhfhógra a thabhairt maidir le taisteal, stáisiúin gan foireann agus teorainneacha an scéim saorthaistil. Doiciméadaíodh raon constaicí a bhaineann go sonrathach le daoine faoi mhíchumas éagsúla, mar uathachas, lagú amhairc agus éisteachta. Ina measc seo tá easpa beart a glacadh go míchuí do dhaoine le saincheisteanna íogaireachta torainn agus comharthaíocht agus modhanna neamhleor chun fógra a chur in iúl agus easpa machnaimh ar thionchar athruithe seirbhíse.³⁷⁵

7.3.3 Bearta chun constaicí aitheanta a shárú

Bearta Riaracháin agus Bearta Eile

Tá solúbthacht molta ag an OCO agus ag an gComhchoiste um Oideachas agus Scileanna laistigh den Scéim Iompair Scoile ionas gur féidir le cinnteoirí, agus incháilitheacht á cinneadh acu, na tosca ábhartha go léir a chur san áireamh maidir le cumas an linbh páirt iomlán a ghlacadh in oideachas agus é a fháil.³⁷⁶

Maidir le hiompar poiblí, d'eisigh an Comhchoiste um Iompar, Turasóireacht agus Spórt ina thuarascáil Inrochtaineacht Iompair Phoiblí do Dhaoine faoi Mhíchumas, 16 phríomh-

370 Títithe an Oireachtais 'Tuarascáil ar oibriú na Scéime Iompair Scoile Samhain 2018' (Baile Átha Cliath 2018).

371 *ibid* 3.

372 Ombudsman for Office's Children, School Transport in Focus (Baile Átha Cliath, 2017) 18.

373 Títithe an Oireachtais, 'Tuarascáil ar oibriú na Scéime Iompair Scoile Samhain 2018' (Baile Átha Cliath, 2018) 17-18.

374 Teach an Oireachtais, 'Inrochtaineacht Iompair Phoiblí do Dhaoine faoi Mhíchumas' (Baile Átha Cliath, 2018).

375 *ibid*; Tá an raon iomlán constaicí a sainaithníodh d'úsáideoirí éagsúla iompair poiblí ar fáil ag Igh 27-38.

376 Títithe an Oireachtais 'Tuarascáil ar oibriú na Scéime Iompair Scoile Samhain 2018' (Baile Átha Cliath, 2018) 17; Oifig an Ombudsman do Leanáí, Iompar Scoile i bhFócas (Baile Átha Cliath, 2017) 2.

mholadh chun ‘an bealach a réiteach i dtreo rochtain chomhionann ar sheirbhísí iompair phoiblí do dhaoine faoi mhíchumas’.³⁷⁷ Na moltaí seo áiríodh, ach ní raibh siad teoranta dóibh: an gá le pleanáil agus cinnteoireacht, ‘ina bhfuil riachtanais iompair daoine faoi mhíchumas mar ghné lárnach de gach pleanáil, maoiniú iompair phoiblí agus ‘forbairt’; an gá atá le bogadh i dtreo seirbhíse iompair phoiblí atá inrochtana go hiomlán ar fud gach modh iompair, i dtéarmaí inrochtaineachta faisnéise agus cumarsáid ar athruithe ar sceidealú, an gá le cur chuige turais iomláin; treoshuíomh agus aimsiú bealaí; ach freisin breithniú ar chur isteach seirbhíse agus aiseolas soiléir agus / nó bealaí gearáin.³⁷⁸

Leigheasanna

Maidir leis an Scéim Iompair Scoile, mhol an OCO roimhe seo gur cheart go mbeadh meicníochtaí sásaimh ‘neamhspleácha, éifeachtacha, sábháilte, inrochtana agus leanbh-lárnaithe i bhfeidhm chun cinntí tarraingteacha a bhaineann le hiompar scoile a éascú. Ba chóir leanaí agus a dteaghlaigh a chur ar an eolas faoina gceart chun achomharc a dhéanamh, conas rochtain a fháil ar na meicníochtaí sásaimh atá ar fáil agus an obair leantach a dhéantar ar aon achomharc a dhéantar a thaisceadh, lena n-áirítear na gairmithe ábhartha lena mbaineann.³⁷⁹

377 Teach an Oireachtais ‘Inrochtaineacht Iompair Phoiblí do Dhaoine faoi Mhíchumas’ (Baile Átha Cliath, 2018).

378 *ibid* 5-11.

379 Ombudsman for Office’s Children, School Transport in Focus (Baile Átha Cliath, 2017) 6.

8. Braisle 3 - Sláinte & Leas

8.1 Ceart chun beatha, maireachtáil agus forbairt

Tá an ceart chun beatha leagtha amach san UNCRC agus san UNCRPD. Foráiltear le hAirteagal 6 den UNCRC go bhfuil an ceart bunúsach ag gach leanbh chun beatha agus go gcinnteoidh Stáit go mairfidh agus go bhforbróidh siad. Tá an Coiste ag súil go léireoidh Stáit ‘forbairt’ sa chiall is leithne mar choincheap iomlánaíoch, ag glacadh le corp, meabhrach, an linbh forbairt spioradálta, mhorálta, shíceolaíoch agus shóisialta. Ba cheart go mbeadh bearta cur chun feidhme dírithe ar an bhforbairt is fearr a bhaint amach do gach leanbh.³⁸⁰

Ar an gcaoi chéanna, foráiltear le hairteagal 10 den UNCRPD don cheart bunúsach chun beatha agus go ndéanfaidh Stáit gach beart is gá chun a chinntiú go mbainfidh daoine faoi mhíchumas taitneamh éifeachtach as ar bhonn comhionann le daoine eile.

Chomh maith leis na caighdeáin idirnáisiúnta dheireanacha sin, cosnaíonn airteagal 2 den Choinbhinsiún Eorpach um Chearta an Duine an ceart chun beatha, éilíonn sé ar pháirtithe Stáit bearta iomchuí a dhéanamh chun an saol a chosaint trí dhlíthe a dhéanamh chun saoránaigh a chosaint. In imthosca áirithe, áirítear leis seo bearta a dhéanamh chun saoránaigh a chosaint má tá a saol i mbaol. Tá sé beartaithe gur cheart d’údaráis phoiblí aird a thabhairt freisin ar an gceart chun beatha ‘agus cinnti á ndéanamh acu a d’fhéadfadh saoránaigh a chur i mbaol nó a chuirfeadh isteach ar a n-ionchas saoil’.³⁸¹

8.1.1 Comhthéacs Reatha na hÉireann: Forbhreathnú ar an dlí agus ar an mbeartas

Aithnítear in Airteagal 40.3.2 de Bhunreacht na hÉireann ceart chun beatha gach saoránach agus an gá atá leis an gceart seo a chosaint. Tabharfaidh an chuid seo aghaidh ar an gceart chun beatha mar atá feidhm aige maidir le leanaí, a luaithe a bheirtear iad, de réir dhlí-eolaíocht Choiste UNCRPD ar scóip an chirt chun beatha (toisc nár chuir Coiste UNCRC treoir ar fáil go fóill an t-ábhar seo).³⁸² Tá Airteagal 6 den UNCRC ar cheann de na seacht dtreoirphrionsabal a bhaineann le gach ceann de na cúig thoradh náisiúnta ar Thorthaí Níos Gile Torthaí Níos Fearr.

380 Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, Trácht ginearálta uimh. 5 (2003): Bearta ginearálta chun an Coinbhinsiún um Chearta an Linbh a chur chun feidhme (CRC / GC / 2003/5).

381 An Coimisiún Comhionannais agus Cearta an Duine ‘Airteagal 2: Ceart chun beatha’ (15 Samhain 2018) <<https://www.equalhumanrights.com/ga/human-rights-act/article-2-right-life>> a rochtain 30 Aibreán 2020.

382 Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta Daoine faoi Mhíchumas, ‘Tráchtanna ar an` Dréacht-Trácht Ginearálta Uimh. 36 den Choiste um Chearta an Duine ar Airteagal 6 den Chúnant Idirnáisiúnta ar Chearta Sibhialta agus Polaitiúla` (2019)

Eachtraí tromchúiseacha agus básanna leanaí

Tá ráta íseal básmhaireachta leanaí ag Éirinn, le ráta 3.1 bás in aghaidh gach 1,000 breithe beo in 2018 (an bhliain is déanaí a bhfuil sonraí ar fáil ina leith).³⁸³ De réir na Príomh-Oifige Staidrimh, in 2018, bhí 187 bás ag leanaí faoi aois. as 1, 27 bás leanaí 1-4, 54 básanna leanaí 5-14 bliana d'aois agus 157 bás daoine óga 15-24.³⁸⁴ Bhí tromlach na mbásanna seo (go háirithe i measc leanaí faoi 1) mar gheall ar dhálaí ó bhroinn nó coinníollacha a tháinig chun cinn sa tréimhse imbhreithe.³⁸⁵

Agus cuardach á dhéanamh ar staitisticí ar bhásanna leanaí faoi mhíchumas in Éirinn, aithníodh, seachas na tuarascálacha bliantúla a sholáthraíonn an Painéal Athbhreithnithe Náisiúnta,³⁸⁶ gur cosúil go bhfuil miondealú ar shonraí faoi leanaí faoi mhíchumas ina leith seo ar iarraidh. Cé go soláthraíonn tuarascáil State of the Nation's Children: Ireland 2016³⁸⁷ tiomsú de na sonraí is nuashonraithe, lena n-áirítear leanaí faoi mhíchumas, ó go leor foinsí ar an Sraith Náisiúnta Táscairí Folláine Leanaí, miondealú na n-uimhreacha ar bhás leanaí agus déantar féinmharú a chatagóiriú de réir inscne, aoisghrúpa agus cúis an bháis.

Comhfhreagraíonn an toradh seo le Mc Carron et al,³⁸⁸ a mhaígh go gcoinníonn an Phríomh-Oifig Staidrimh sonraí faoi bhreitheanna agus básanna in Éirinn, ach nach bhfuil aon athróg sna sonraí seo a shainaithníonn an bhfuil duine faoi mhíchumas. Ina theannta sin, in athbhreithniú ar bhásanna leanaí agus daoine óga i gcúram stáit a tharla idir 2000- 2010, rinne tuarascáil le Geoffrey Shannon agus Norah Gibbons imscrúdú ar 36 bás le linn na tréimhse sin de leanaí atá faoi chúram an Stáit,³⁸⁹ ach rinne an taighde seo freisin ní sholáthraíonn sé sonraí dí-chomhiomlánaithe ar líon na leanaí faoi mhíchumas a fuair bás faoi chúram an stáit.³⁹⁰

Cosc ar Fhéinmharú

De réir an WHO, tá fadhbanna sláinte meabhrach ag fiche faoin gcéad de leanaí agus déagóirí an domhain agus is é an féinmharú an dara príomhchúis bháis i measc daoine idir 15 agus 29 bliana d'aois.³⁹¹ In Éirinn bhí ráta ard féinmharaithe óige againn agus bhí príomhchúis an bháis i measc déagóirí.³⁹² Tá an ceathrú ráta féinmharaithe is airde ar

383 Grúpa Idirghníomhaireachta na Náisiún Aontaithe um Meastachán ar Bhásmhaireacht Leanaí, Leibhéal agus Treochtaí i mBásmhaireacht Leanaí (An Ghinéiv, 2019).

384 An Phríomh-Oifig Staidrimh, Staitisticí Beatha 2018 - Breitheanna, Básanna agus Póstaí (Baile Átha Cliath, 2019).

385 ibid.

386 Painéal Athbhreithnithe Náisiúnta (2020) <<https://www.tusla.ie/national-review-panel/>> a rochtain 3 Bealtaine 2020.

387 An Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige, The State of the Nation's Children: Ireland 2016 (Baile Átha Cliath, 2016).

388 Mary McCarron, Rachael Carroll, Caraíosa Kelly agus Philip McCallion 'Rátaí básmhaireachta i ndaonra ginearálta na hÉireann i gcomparáid leo siúd faoi mhíchumas intleachtúil ó 2003 go 2012' (2015) 28 (5) Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities 408.

389 Geoffrey Shannon agus Norah Gibbons, 'Tuarascáil an Ghrúpa Athbhreithnithe Bás Leanaí Neamhspleách' (Baile Átha Cliath: An Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige, 2012) vi agus x.

390 ibid 71-74.

391 An Eagraíocht Dhomhanda Sláinte, Bileog Fíricí ar Shláinte Meabhrach: Fíricí 1 agus 3 <http://www.who.int/features/factfiles/mental_health/ga/> a rochtain 20 Deireadh Fómhair 2020.

392 Feidhmeannach na Seirbhíse Sláinte, Cúigiú Tuarascáil Bhliantúil na Seirbhíse Sláinte Meabhrach Leanaí agus Déagóirí 2012/2013 (Baile Átha Cliath, 2013); Feidhmeannach na Seirbhíse Sláinte, Tuarascáil Bhliantúil na hOifige Náisiúnta um Fhéinmharú a Chosc (Baile Átha Cliath, 2013).

fud na hEorpa san aoisghrúpa 15 go 193.³⁹³ Gheall rialtas na hÉireann torthaí níos fearr a bhaint amach do gach leanbh agus duine óg trí iarrachtaí a neartú chun a gcearta a chur i bhfeidhm agus feabhas a chur ar a bhfolláine mheabhrach.³⁹⁴

Tháinig deireadh leis an straitéis náisiúnta maidir le féinmharú, Reach Out: An Straitéis Náisiúnta um Ghníomhaíocht ar Fhéinmharú a Chosc 2005 - 2014, in 2014. Cé go ndearnadh go leor dul chun cinn, áitíonn Comhghuaillíocht Ceart na Leanaí laige i gcur i bhfeidhm na Straitéise ar bhealach ilroinnte, agus seirbhísí á soláthar rolladh amach ar bhealach ad hoc ar fud réimsí áirithe d'Éirinn seachas cur chuige straitéiseach a ghlacadh.³⁹⁵ I mí an Mheithimh 2015, sheol an Rialtas straitéis náisiúnta leantach, Connecting for Life - Straitéis Náisiúnta na hÉireann chun Féinmharú a Laghdú 2015–2020.³⁹⁶ Tá sa Straitéis raon gealltanais atá tiomnaithe do leanaí agus do dhaoine óga. I measc na bpríomhthiomantas tá cur i bhfeidhm treoirlínte ábhartha maidir le cur chun cinn sláinte meabhrach agus cosc féinmharaithe i scoileanna; agus tiomantas oiliúint a chur orthu siúd atá ag obair i seirbhísí cosanta leanaí chun féinmharú a chosc.³⁹⁷

San Athbhreithniú Straitéiseach Eatramhach ar Nascadh ar feadh na Beatha, tugadh faoi deara³⁹⁸ forbairtí dearfacha maidir le leanaí, lena n-áirítear comhoibriú trasrannach agus tiomantas don straitéis idir an Roinn Sláinte agus an Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige.³⁹⁹ Mar sin féin, aithníodh dúshlán freisin maidir le cuspóirí na straitéise a chur chun cinn do leanaí agus do dhaoine óga, lena n-áirítear an mhainneachtain rochtain ar sheirbhísí síceolaíochta do leanaí a rolladh amach mar meicníocht um fhéinmharú a chosc.⁴⁰⁰

8.1.2 Príomhbhacainní ar chearta a réadú

Easpa sonraí faoi eachtraí tromchúiseacha agus básanna leanaí

Is cosúil go bhfuil miondealú ar na sonraí faoi leanaí faoi mhíchumas ina leith seo ar iarraidh. Cé go soláthraíonn an Sraith Náisiúnta Táscairí Folláine Leanaí miondealú ar na huimhreacha ar bhás agus féinmharú leanaí, déantar é a chatagóiriú de réir inscne, aoisghrúpa agus cúis an bháis. Níl aon athróg sna sonraí seo a shainaithníonn an bhfuil leanbh faoi mhíchumas.

Dul chun cinn mall maidir le straitéis féinmharaithe a chur i bhfeidhm

Tugadh faoi deara go raibh dul chun cinn teoranta á dhéanamh ag feabhsú inrochtaineachta, comhsheasmhachta agus conairí cúraim seirbhísí do dhaoine atá leochaileach d'iompar féinmharaithe⁴⁰¹ mar aon leis an tiomantas seirbhísí sábháilte

393 An Oifig Náisiúnta um Fhéinmharú a Chosc, Ceangal ar feadh an tSaoil 2015-2020: Straitéis Náisiúnta na hÉireann chun Féinmharú a Laghdú 2015-2020 (Baile Átha Cliath: Feidhmeannach na Seirbhíse Sláinte, 2015).

394 An Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige, Torthaí Níos Fearr, Todhchaíochtaí Níos Gile: An Creat Beartais Náisiúnta do Leanaí agus Daoine Óga 2014-2020 (Baile Átha Cliath, 2014) viii, x.

395 ibid 26.

396 An Oifig Náisiúnta um Fhéinmharú a Chosc, Ceangal ar feadh an tSaoil 2015-2020: Straitéis Náisiúnta na hÉireann chun Féinmharú a Laghdú 2015-2020 (Baile Átha Cliath: Feidhmeannas na Seirbhíse Sláinte, 2015).

397 Comhghuaillíocht um Chearta Leanaí, 'An bhfuil muid ann fós? Tuarascáil Chomhthreomhar le Tríú agus Ceathrú Tuarascáil Chomhcheangailte na hÉireann faoi Choinbhinsiún na Náisiún Aontaithe ar Chearta an Linbh '(Baile Átha Cliath, 2015) 26.

398 An Oifig Náisiúnta um Fhéinmharú a Chosc, Athbhreithniú Straitéiseach Eatramhach - Nascadh don Saol: Straitéis Náisiúnta na hÉireann chun Féinmharú a Laghdú 2015-2020 (Baile Átha Cliath, 2019).

399 ibid, 22.

400 ibid, 30.

401 ibid, 16.

agus ardchaighdeáin a chinntiú do dhaoine atá i mbaol féinmharaithe.⁴⁰² Cé gur léir dul chun cinn san aird a thugtar ar sláinte mheabhrach ar leibhéal beartais phoiblí, is gá anois go ndéanfaí beart práinneach chun cur i bhfeidhm na ngníomhartha atá leagtha amach sa Straitéis um Nascadh don Saol a spreagadh chun féinmharú a laghdú in Éirinn. Athdhearbhaíonn ‘Sharing the Vision’, straitéis athbhreithnithe na hÉireann do shláinte mheabhrach, a foilsíodh i Meitheamh 2020 moltaí na Straitéise um Nascadh don Bheatha agus aithnítear freisin an gá atá le tuilleadh tacaíochtaí speisialaithe meabhairshláinte inrochtana do leanaí agus do dhaoine óga, ach ní dhéanann sí aon mholtaí breise maidir le leanaí maidir le féinmharú a chosc.⁴⁰³

8.1.3 Bearta chun constaicí aitheanta a shárú

Bearta riaracháin agus bearta eile

Teastaíonn cineálacha cur chuige spriocdhírthe chun rochtain ar sheirbhísí a mhéadú do leanaí atá i mbaol féinmharaithe, lena n-áirítear rolladh amach náisiúnta ar Access to Psychological Services Ireland, uirlis chun féinmharú a chosc atá i bhfeidhm cheana féin do dhaoine fásta.⁴⁰⁴

Tá gá le tuilleadh sonraí a bhailiú maidir le básanna leanaí faoi mhíchumas d’fhonn bonn eolais a chur faoi bheartas bunaithe ar fhianaise chun an ceart chun beatha a chosaint. Mar shampla, ba cheart go mbeadh sonraí dí-chomhiomlánaithe ar bhásanna leanaí faoi mhíchumas san áireamh in aon athbhreithnithe eile a dhéantar ar bhásanna leanaí atá faoi chúram an stáit.⁴⁰⁵

8.2 Sláinte

Tá an ceart chun an chaighdeáin sláinte is airde is féidir a fháil i roinnt ionstraimí um chearta an duine.⁴⁰⁶ Is ceart socheacnamaíoch an ceart chun sláinte agus dá bhrí sin iarrann sé ar rialtais réadú an chirt seo a bhaint amach de réir a chéile.⁴⁰⁷ Cé gur oibleagáid fhorásach chun cearta atá sna Coinbhinsiúin ábhartha a chomhlíonadh, éilítear ar⁴⁰⁸ Stát is Páirtí gníomhú láithreach le bearta spriocdhírthe chun an ceart chun sláinte a bhaint amach.⁴⁰⁹

Luaitear sláinte ar roinnt cásanna san UNCRC. Iarrann Airteagal 3 (3) ar Pháirtithe Stáit a chinntiú go gcloíonn institiúidí agus saoráidí chun cúram a thabhairt do leanaí le caighdeáin sláinte arna mbunú ag údaráis inniúla. Aithníonn Airteagal 17 an leanbh an ceart chun rochtain a fháil ar fhaisnéis a bhaineann le cur chun cinn a shláinte agus a folláine choirp agus mheabhrach. Déanann Airteagal 23 tagairt shonrach do chearta

402 *ibid.*, 17.

403 An Roinn Sláinte, An Fhís a Chomhroinnt: Beartas Sláinte Meabhrach do Chách (Baile Átha Cliath, 2020) 38.

404 An Oifig Náisiúnta um Fhéinmharú a Chosc, Athbhreithniú Straitéiseach Eatramhach - Ceangal ar feadh an tSaoil: Straitéis Náisiúnta na hÉireann chun Féinmharú a Laghdú 2015-2020 (Baile Átha Cliath, 2019) 30.

405 Geoffrey Shannon agus Norah Gibbons, ‘Tuarascáil an Ghrúpa Athbhreithnithe Bás Leanai Neamhspleách’ (Baile Átha Cliath: An Roinn Leanai agus Gnóthaí Óige, 2012) 71-74.

406 UNCRPD, airt 25; Airt 24 UNCRC; Cúnant Idirnáisiúnta ar Chearta Eacnamaíocha Sóisialta agus Cultúrtha, airt 12; Dearbhú Uilechoiteann um Chearta an Duine, airt 25.

407 UNCRC, airt 4; UNCRPD, airt 4 (2).

408 *ibid.*

409 Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, Trácht ginearálta Uimh. 15 (2013) ar chearta an linbh taitneamh a bhaint as an gcaighdeán sláinte is airde is féidir a bhaint amach (airt. 24) (CRC / C / GC / 15), para 72.,

leanaí faoi mhíchumas, ina bhfuil rochtain éifeachtach ann, faoi réir na n-acmhainní agus na n-acmhainní atá ar fáil do thuismitheoirí, ar sheirbhísí cúraim sláinte agus seirbhísí athshlánaithe.⁴¹⁰ Leagtar amach in Airteagal 24 go n-aithníonn Stáit is Páirtithe ceart an linbh chun taitneamh a bhaint as an gcaighdeán sláinte is airde is féidir a bhaint amach agus as áiseanna chun breoiteacht a chóireáil agus sláinte a athshlánú. Déanfaidh Stáit a ndícheall a chinntiú nach mbainfear aon cheart rochtana ar sheirbhísí cúraim sláinte den sórt sin do leanbh ar bith.⁴¹¹

Sonraítear in Airteagal 25 den UNCRPD go bhfuil sé de cheart ag daoine faoi mhíchumas taitneamh a bhaint as an gcaighdeán sláinte is airde is féidir a bhaint amach gan idirdhealú ar bhonn míchumais. 'Deirtear i bhfo-chlásail airteagal 25 go dtabharfaidh Stáit an rud céanna do dhaoine faoi mhíchumas 'raon, cáilíocht agus caighdeán' an chúraim sláinte mar a sholáthraíonn sé do dhaoine eile, chomh maith leis na seirbhísí sin a theastaíonn go sonrath chun iad a chosc, míchumas a aithint agus a bhainistiú. Sonraíonn forálacha breise an chúraim sláinte sin do dhaoine faoi mhíchumas a chur ar fáil i bpobail áitiúla agus gur cheart go mbeadh cúram cothromasach go geografach, le ráitis bhreise i gcoinne séanadh nó soláthar neamhchothrom seirbhísí sláinte ar bhonn míchumais.⁴¹² Ina theannta sin, airteagal 25 (d) den UNCRPD foráiltear go n-éilíonn páirtithe Stáit ar 'ghairmithe sláinte cúram den chaighdeán céanna a sholáthar do dhaoine faoi mhíchumas agus do dhaoine eile, lena n-áirítear ar bhonn toiliú saor in aisce agus eolasach trí, inter alia, feasacht a mhúscailt faoi chearta an duine, dínit, uathriail agus riachtanais daoine faoi mhíchumas trí oiliúint agus trí chaighdeáin eiticiúla do chúram sláinte poiblí agus príobháideach a fhógairt '.

Má tá cearta leanaí faoi mhíchumas le déanamh dáiríre, beidh ar Pháirtithe Stáit machnamh a dhéanamh ar uilíocht agus idirspleáchas cearta sibhialta agus polaitiúla agus cearta eacnamaíocha, sóisialta agus cultúrtha. Bealach amháin is féidir é seo a bhaint amach is ea tríd an nasc a bunaíodh san UNCRPD idir neamh-idirdhealú agus cóiríocht réasúnach a sholáthar.⁴¹³ Ina theannta sin is uirlisí tábhachtacha iad prionsabail na hinrochtaineachta agus na rannpháirtíochta san UNCRPD chun constaicí ar an gceart chun sláinte a réadú a bhriseadh síos leanaí faoi mhíchumas.⁴¹⁴

8.2.1 Comhthéacs Reatha na hÉireann

8.2.1.1 Próifil leanaí faoi mhíchumas

Rinneadh bunachair sonraí an Bhoird Taighde Sláinte NIDD agus NPSDD a chumasc in 2017 leis an gCóras Náisiúnta Tacaíochta Cumais chun faisnéis a sholáthar faoi líon na ndaoine fásta agus na leanaí faoi mhíchumas agus a fhaigheann seirbhísí míchumais. Dá bhrí sin, ní ghlacann na bunachair sonraí seo iad siúd atá ar liostaí feithimh le haghaidh seirbhísí nó iad siúd atá ag fanacht le Measúnú Riachtanais, agus go ginearálta bíonn siad níos dírithe ar sheirbhísí d'osaigh faoi mhíchumas.⁴¹⁵ I Meán Fómhair 2020, d'fhoilsigh an HRB tuarascáil ón bunachair shonraí chumaisc a thugann le fios go

410 UNCR, airt 23.

411 UNCR, airt 24.

412 UNCRPD, airt 25.

413 Féach cuid 5.1 thuas.

414 ibid.

415 Bord Taighde Sláinte, Na Sonraí Míchumais is Déanaí (2017) <<https://www.hrb.ie/data-collections-evidence/disability-service-use-and-need/latest-data/>> a rochtain 14 Deireadh Fómhair 2020.

raibh 6,452 leanbh faoi mhíchumas ag fáil seirbhísí míchumais in 2019 (áirítear leis seo leanaí faoi mhíchumas intleachta, uathachas, moill fhorbartha, saincheisteanna sláinte meabhrach, míchumais choirp agus chéadfacha).⁴¹⁶

In 2018, d'fhoilsigh HIQA figiúirí ar líon na n-áiteanna do leanaí faoi mhíchumas in ionaid chónaithe ainmnithe do dhaoine faoi mhíchumas. Tuairiscíodh go raibh 320 áit ann do leanaí i mí Dheireadh Fómhair 2018 agus 287 socrúchán eile do dhaoine fásta nó do leanaí.⁴¹⁷ De réir Tuarascáil ó Choiste Comhairliúcháin Phoiblí an tSeanaid 2017, meastar go bhfuil tinneas sláinte meabhrach ar 115,000 leanbh in Éirinn. roinnt lagú, agus tá fadhbanna sláinte meabhrach trom agus díchumasaithe ag 23,000 leanbh.⁴¹⁸ Dar leis an gCoimisiún Sláinte Meabhrach, líon na leanaí a fhaigheann cóireáil shíciatrach d'othair chónaithe in 2019 (an bhliain is déanaí a bhfuil figiúirí ar fáil ina leith) ba é 497 (méadaithe ó 408 in 2018).⁴¹⁹ Tugann an tuarascáil chéanna faoi deara 54 de na leanaí sin a coinníodh ar bhardaí aosach, cé go raibh 23 de na hiontrálacha sin ar feadh níos lú ná 48 uair an chloig.⁴²⁰ Nótaí míreanna mearaí ina Tuarascáil Bhliantúil 2018 (an bhliain is déanaí do a foilsíodh tuarascáil bhliantúil) gur chuir sí seirbhísí tacaíochta sláinte meabhrach ar fáil do 6,356 leanbh agus duine óg 12-25.⁴²¹ Níl aon mhiondealú breise ar an bhfigiúr seo ar fáil lena n-áirítear céatadán na ndaoine faoi 18 a bhain leas as seirbhísí tacaíochta Jigsaw.

Infheistíocht i gcúram sláinte do leanaí faoi mhíchumas

Ba é an buiséad iomlán a leithdháileadh ar an Roinn Sláinte do 2019 ná € 17 billiún.⁴²² Ní sholáthraíonn an tuarascáil bhliantúil agus ráiteas airgeadais 2018 is déanaí de chuid FSS miondealú ar an maoiniú a leithdháileadh ar leanaí faoi mhíchumas. Mar sin féin, tá roinnt samplaí de mhaoiniú sláinte atá imfhálaithe do leanaí faoi mhíchumas. In 2017 d'fhógair an Rialtas leithdháileadh € 10 milliún chun cárta leighis a sholáthar do gach leanbh a cháillíonn don Liúntas Cúraim Baile.⁴²³ Is íocaíocht mhíosúil í an Liúntas do leanaí faoi 16 bliana d'aois atá faoi mhíchumas trom, agus thart ar 9,000 breise bhíothas ag súil go mbainfeadh leanaí leas as an mbeart.

D'admhaigh tuarascáil Cúram Sláinte nach ndearna sé 'aon anailís mhionsonraithe ar riachtanais i réimse an mhíchumais, ach mhol sí go ndéanfaí leathnú € 290 milliún a chur in áirithe thar thréimhse deich mbliana, ar bharr an leithdháilte reatha a chuirtear ar fáil do sheirbhísí míchumais'.⁴²⁴ Tá easpa soiléir sonraí maidir le leithdháiltí buiséadacha agus costas seirbhísí go sonrach do leanaí faoi mhíchumas. Tá roinnt tuarascálacha ann a chosnaíonn nó a thuar costais do chúram sláinte in Éirinn; áfach, ní chléadaíonn siad go leordhóthanach na costais a bhaineann le seirbhísí sláinte agus cúraim shóisialta faoi

416 Claire Casey, Michael O'Sullivan, Sarah Fanagan agus Anne Doyle, 'Bullaitín an Chórais Tacaíochtaí Cumais Náisiúnta 2019' (Baile Átha Cliath: An Bord Taighde Sláinte, 2020).

417 An tÚdarás um Fhaisnéis agus Cáilíocht Sláinte, Cúig bliana de rialáil in ionaid ainmnithe do dhaoine faoi mhíchumas (Baile Átha Cliath, 2019) 17.

418 Títhe an Oireachtais, Seanad Tuarascáil Choiste Comhairliúcháin Phoiblí ar Sheirbhísí Meabhairshláinte Leanai (Baile Átha Cliath, 2017) 17.

419 An Coimisiún Sláinte Meabhrach, Tuarascáil Bhliantúil 2019, lena n-áirítear Tuarascáil ó Chigire na Seirbhísí Meabhairshláinte (Baile Átha Cliath, 2019) 27.

420 ibid 5.

421 Jigsaw, 'Tuarascáil Bhliantúil: Seirbhísí a Sheachadadh' (Baile Átha Cliath, 2018).

422 Comhghuaillíocht um Chearta Leanai 'Buiséad 2019 - Cad a chiallaíonn sé do Leanai agus Daoine Óga?' (Baile Átha Cliath, 2018).

423 An tAcht Sláinte (Leasú) 2017, a2.

424 Títhe an Oireachtais, Tuarascáil an Choiste um Thodhchaí Cúram Sláinte Cúram Sláinte (Baile Átha Cliath, 2017) 65.

mhíchumas.⁴²⁵ Soláthraíonn an tuarascáil Transforming Lives meastacháin ar mhaoiniú a theastaíonn ón míchumas clár seirbhísí gan aon chostais aitheanta chun seirbhísí a bhaineann go sonrach le leanaí a sholáthar.⁴²⁶ Tá an chuid is mó de na meastacháin bunaithe ar shonraí sa Bhunachar Sonraí Náisiúnta um Míchumas Intleachtúil, áit a ndíríonn na sonraí níos mó ar dhaoine fásta ná ar leanaí.

I mBuiséad 2019, bhí méadú ar mhaoiniú do sheirbhísí sláinte meabhrach, ach ní raibh an leithdháileadh cruinn do na Seirbhísí Sláinte Meabhrach Leanaí agus Déagóirí soiléir.⁴²⁷ Tugann tuarascáil an GRC faoi deara go raibh ‘bearta caiteachais a fógraíodh san áireamh € 55 milliún breise chun leanúint le forbairt seirbhísí sláinte meabhrach, go háirithe seirbhísí pobail’.⁴²⁸

8.2.1.2 Forbhreathnú ar an dlí agus ar bheartas

Tá an córas cúraim sláinte poiblí faoi rialú ag an Acht Sláinte 2004, a bhunaigh FSS, atá freagrach as seirbhísí sláinte agus sóisialta pearsanta a sholáthar do gach duine a chónaíonn in Éirinn. Tháinig FSS i bhfeidhm go hoifigiúil an 1 Eanáir 2005. Mar a leagtar amach san Acht Sláinte, 2004 is é ‘cuspóir na Feidhmeannachta na hacmhainní atá ar fáil dó a úsáid ar an mbealach is tairbhí, is éifeachtaí agus is éifeachtúla chun an tsláinte a fheabhsú, a chur chun cinn agus a chosaint. agus leas an phobail’.⁴²⁹

In 2017, d’fhoilsigh Coiste an Oireachtais Sláintecare, ag leagan amach tograí le haghaidh straitéis deich mbliana chun cúram sláinte agus beartas sláinte a athrú in Éirinn. Ba í fíis aontaithe an Choiste do chóras sláinte agus cúraim shóisialta aon-chiseal uilíoch ina bhfuil rochtain chothrom ag gach duine ar sheirbhísí bunaithe ar riachtanas. Ba cheart formhór mór an chúraim a sholáthar i suíomhanna príomhúla agus pobail agus áiríodh ar na príomh-mholtaí leathnú an chumais i gcúram príomhúil agus i gcúram sóisialta - rud a chiallaíonn, i measc réimsí eile, infheistiúocht i ndiagnóisic phobail, foirne cúraim phríomhúil agus foirne sláinte meabhrach, seirbhísí do dhaoine faoi mhíchumas, seirbhísí cúram baile agus cúram saor in aisce Dochtúirí Teaghlaigh (Dochtúir Teaghlaigh).⁴³⁰

Ar an drochuair, níl aon bhearta nua sa Straitéis chun rochtain ar chúram príomhúil a mhéadú do leanaí faoi mhíchumas. Aithnítear i dTuarascáil Cúram Sláinte 2017,⁴³¹ go bhfuil gá le tuilleadh oibre chun seirbhísí uilíocha a chostas do dhaoine faoi mhíchumas, ach níl aon tagairt do leanaí faoi mhíchumas go sonrach sa chomhthéacs seo. Is forbairt mhaith é Plean Gníomhaíochta Cúram Sláinte 2019 mar phríomhphlean is ea soláthar seirbhísí cúram sláinte a chinntiú i bpobail áitiúla. Mar sin féin, caithfidh pleanáil le haghaidh

425 An Institiúid um Thaighde Eacnamaíoch agus Sóisialta, Réamh-mheastacháin ar Éileamh ar Chúram Sláinte in Éirinn 2015-2030 (Baile Átha Cliath, 2017); Pléann tuarascáil na Seirbhíse Eacnamaíochta & Meastóireachta ‘Tionchar Buiséid Déimeagrafaic Athraithe 2016-2026’ (2016) agus Pleanáil Sláinte FSS 2017 cuid de na réamhaisnéisí ón NIDD, ach ní sholáthraíonn sí aon mheastacháin ar chostas an éilimh bhreise ar mhíchumas cónaithe sa todhchaí. seirbhísí.

426 Grúpa Oibre Transforming Lives 1, Tuarascáil ar Riachtanais Amach Anseo do Sheirbhísí Míchumais (Baile Átha Cliath, 2018) 45.

427 Comhghuaillíocht um Chearta Leanaí ‘Buiséad 2019 - Cad a chiallaíonn sé do Leanaí agus Daoine Óga?’ (Baile Átha Cliath, 2018) 4.

428 ibid 5.

429 An tAcht Sláinte 2004, alt 7.

430 Houses of Oireachtas, ‘Preas Ráiteas: Todhchaí an Choiste Cúraim Sláinte Sláintecare - plean chun cúram sláinte na hÉireann a athrú ó bhonn’ (30 Bealtaine 2017) <<https://www.oireachtas.ie/en/press-centre/press-scaoileadh/20170530-todhchaí-de-cúram-sláinte-coiste-foilsíonn-slaintecare-a-plan-to-radically-translate-irish-healthcare/>> a rochtain 4 Bealtaine 2020.

431 Tithe an Oireachtais, Tuarascáil an Choiste um Thodhchaí Cúram Sláinte Cúram Sláinte (Baile Átha Cliath, 2017).

rochtana ar na seirbhísí seo a léiriú go soiléir conas a gheobhaidh leanaí faoi mhíchumas rochtain orthu ar bhonn comhionann le leanaí eile. Is ceist mhór anois liostaí feithimh fada do sheirbhísí sláinte agus cúraim shóisialta, go háirithe do leanaí faoi mhíchumas.

Is príomhchuspóir i mbeartas náisiúnta rialtas na hÉireann maidir le sláinte mheabhrach sláinte mheabhrach agus folláine dhearfach a chur chun cinn ar feadh an tsaoil. Ar an 17 Meitheamh 2020 sheol an Roinn Sláinte an comharba a raibh súil leis le fada le A Vision for Change: 'Sharing the Vision' Beartas Sláinte Meabhrach do Chách. Trí an Fhís a Chomhroinnt tugtar gnéithe de A Vision for Change atá fós ábhartha do sheirbhísí sláinte meabhrach in 2020, lena n-áirítear cur chuige iomlánaíoch atá dírithe ar an duine agus atá dírithe ar théarnamh. Is í Fhís an bheartais nua comhtháthú seirbhíse sa phobal, idirghabháil luath, cuimsiú agus aisghabháil.⁴³² Molann an beartas cur chuige maidir le cearta an duine, ag aithint gurb é comhlíonadh oibleagáidí idirnáisiúnta na hÉireann comhlíonadh sibhialta, polaitiúil, eacnamaíoch agus cearta sóisialta do gach duine.⁴³³ Ionchorpraíonn sé moltaí nua agus ailíníonn sé leis an tuarascáil Cúram Sláinte maidir le hathchóiriú agus claochlú ar sheirbhísí sláinte agus cúraim shóisialta na hÉireann.

Cuimsíonn an Straitéis Náisiúnta um Chuimsiú Míchumais (NDIS) 2017–2021 téama ar shláinte agus folláine lena chinntiú go dtacaítear le daoine faoi mhíchumas, lena n-áirítear leanaí, chun an fholláine choirp, mheabhrach agus mhothúcháin is fearr is féidir a bhaint amach.⁴³⁴ Leagtar amach sa téama príomhghníomhartha atá le glacadh lena n-áirítear infheistíocht i seirbhísí luath-idirghabhála a dhíríonn go sonrath ar riachtanais sláinte meabhrach leanaí, agus chun scrúdú a dhéanamh ar an ngá atá le seirbhísí abhcóideachta reachtúla do leanaí a bhfuil deacrachtaí sláinte meabhrach acu.⁴³⁵ Mar sin féin, níl aon spriocanna intomhaiste, insoláthartha ná frámaí ama socraithe amach chun na gníomhartha seo a bhaint amach.

In 2018, sheol an Rialtas straitéis tras-rialtais deich mbliana darb ainm First 5: Straitéis Uile-Rialtais do Leanaí, Leanaí Óga agus a dTeaghlaigh. Cuimsíonn an straitéis sainchuspóirí atá dírithe ar theiripe theiripeach agus leighis a chinntiú soláthar ar fáil do leanaí agus do leanaí óga ar bhonn comhsheasmhach, cothrom agus tráthúil, agus go mbaineann sláinte mheabhrach dearfach le leanaí, leanaí óga agus a dteaghlaigh.⁴³⁶

Seirbhísí sláinte agus cúraim shóisialta a sholáthar do leanaí faoi mhíchumas

Soláthraíonn FSS seirbhísí míchumais in Éirinn, agus soláthraithe seirbhíse deonacha arna maoiniú ag FSS. Tá FSS freagrach as roinnt seirbhísí a sholáthar, lena n-áirítear seirbhísí sláinte, measúnú ar sheirbhísí, cúram pobail, athshlánú, cúram cónaithe agus lae. D'fhorbair seirbhísí go neamhspleách le himeacht ama éagsúlacht mhór sna seirbhísí atá ar fáil agus sa chur chuige maidir le riachtanas a mheas i gcodanna éagsúla den tír agus do chatagóirí éagsúla míchumais.⁴³⁷ Faoi láthair, is iad na príomhriachtanais seirbhíse atá maoinithe ag FSS do leanaí faoi mhíchumas ná seirbhísí teiripe, lena

432 Feidhmeannach na Seirbhíse Sláinte, An Fhís a Chomhroinnt (Baile Átha Cliath, 2020) 17.

433 *ibid.*

434 An Roinn Dlí agus Cirt agus Comhionannais, Straitéis Náisiúnta um Chuimsiú Míchumais 2017-2021 (Baile Átha Cliath, 2017) 11

435 *ibid.*, 30.

436 Rialtas na hÉireann, An Chéad 5 - Straitéis Rialtais do Leanaí, Leanaí Óga agus a dTeaghlaigh 2019-2028 (Baile Átha Cliath, 2019).

437 Féach an tÚdarás Náisiúnta Míchumais, Tuarascáil ar an gCleachtas um Measúnú Riachtanais faoi Chuid 2 den Acht um Míchumas 2005 (Baile Átha Cliath, 2011).

n-áirítear idirghabháil luath agus faoisimh cúram. Ina theannta sin, tá éileamh ar sheirbhísí sláinte meabhrach agus go minic bíonn dé-dhiagnóis ag leanaí a dteastaíonn na seirbhísí seo uathu ar dheacrachtaí sláinte meabhrach agus uathachas.⁴³⁸

Tá roinnt dlíthe,⁴³⁹ beartas agus clár⁴⁴⁰ ábhartha chun a chinntiú go soláthraítear seirbhísí sláinte agus cúraim shóisialta do leanaí faoi mhíchumas. Bhí an tAcht um Míchumas 2005 ina ghné amháin den iar-Straitéis Náisiúnta Míchumais 2004, a bhí dírithe ar sholáthar cothromasach seirbhísí míchumais. Tá an tAcht um Míchumas 2005 mar chuid den creat reachtúil maidir le rochtain ar sheirbhísí míchumais. Sainmhíonann Acht 2005 ‘míchumas’ mar ‘srian substaintiúil ar chumas an duine gairm, gnó nó slí bheatha a dhéanamh sa Stát nó páirt a ghlacadh sa saol sóisialta nó cultúrtha sa Stát mar gheall ar fhisiciúil, chéadfach, mharthanach meabhairshláinte nó lagú intleachtúil’.⁴⁴¹

Foráiltear i gCuid 2 d’Acht 2005 do mheasúnú neamhspleách ar riachtanais (AON) daoine daoine faoi mhíchumas.⁴⁴² Is é cuspóir an AON an riachtanas sláinte nó oideachais le haghaidh seirbhísí, más ann dóibh, a éilíonn an míchumas a chinneadh.⁴⁴³ Tar éis an riachtanas a mheas, ullmhaítear Ráiteas Seirbhíse ina sonraítear na seirbhísí atá ag teastáil agus an scála ama chun na seirbhísí seo a sholáthar. Rud atá tábhachtach, níl aon cheart chun na seirbhísí a leagtar amach sa Ráiteas Seirbhíse. Soláthrófar na seirbhísí go léir laistigh de na hacmhainní reatha agus, mar gheall ar an teorannú seo, creideann eagraíochtaí míchumais gur píosa neamhleor reachtaíochta é Acht 2005 nach gcomhlíonann riachtanais daoine faoi mhíchumas.⁴⁴⁴ Mar mar thoradh air seo is beag rochtain atá ag roinnt leanaí agus a dteaghlaiigh ar sheirbhísí. Ina theannta sin, tá bearna idir riachtanais seirbhíse agus soláthar seirbhíse iarbhír.

Tá sé doiciméadaithe go maith go bhfuil sainaitheant agus idirghabháil luath ríthábhachtach do leanaí chun a n-acmhainneacht forbartha a bhaint amach.⁴⁴⁵ Tá an córas measúnaithe riachtanas reatha ann fuair an tOmbudsman d’Oifig na Leanaí go raibh sé neamhleor maidir le hidirghabháil luath a sholáthar, agus díríonn an córas go mór ar dhiagnóisiú míchumais.⁴⁴⁶ D’fhoilsigh HIQA caighdeáin chun riachtanas a mheas,⁴⁴⁷ agus mura gcomhlíontar na caighdeáin seo is féidir gearáin a thionscnamh próiseas chuig

438 Grúpa Oibre Transforming Lives 1, Tuarascáil ar Riachtanais Amach Anseo do Sheirbhísí Míchumais (Baile Átha Cliath, 2018) 45.

439 Ina measc seo tá an tAcht um Oideachas do Dhaoine le Riachtanais Oideachais Speisialta 2004; An tAcht um Míchumas 2005 agus an tAcht um Leanaí ar dtús 2015.

440 Feidhmeannach na Seirbhíse Sláinte, Beartas Náisiúnta ar Rochtain ar Sheirbhísí Sláinte do Leanaí faoi Míchumas nó Moill Fhorbartha (Baile Átha Cliath, 2019); Feidhmeannach na Seirbhíse Sláinte, An Clár um Sheirbhísí Míchumais do Leanaí agus Daoine Óga a Chur Chun Cinn (Baile Átha Cliath, 2011).

441 An tAcht um Míchumas 2005, a2.

442 Faoi láthair is féidir le leanaí a rugadh tar éis 1 Meitheamh 2002 iarratas a dhéanamh ar mheasúnú riachtanas faoin Acht um Míchumas 2005 mar thoradh ar chinneadh na hArd-Chúirte i bhFeidhmeannas na Seirbhíse Sláinte v Dykes [2009] IEHC 540 Amháil an 1 Meitheamh 2018, óg is féidir le daoine os cionn 16 bliana d’aois iarratas a dhéanamh freisin.

443 An tAcht um Míchumas 2005, a7.

444 Féach, Carl O’Brien, ‘Disability Bill lochtach go hiomlán, deir an grúpa tacaíochta’ The Irish Times (Baile Átha Cliath, 7 Bealtaine 2005)

445 Oifig an Ombudsman do Leanaí, Riachtanais gan chomhlíonadh: Tuarascáil ó Oifig an Ombudsman do Leanaí ar na dúshláin atá roimh leanaí in Éirinn a éilíonn measúnú ar a gcuid riachtanas (Baile Átha Cliath, 2020); J.F. v H.S.E.; K.K. v H.S.E. [2018] IEHC 294; Comhchoiste an Oireachtais ar Shláinte, Nós Imeachta Oibriúcháin Caighdeánach Nua chun Measúnú Riachtanais faoin Acht um Míchumas 2005: Plé (Meitheamh 2018); Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, Trácht ginearálta Uimh. 7 (2005): Cearta Leanaí a Chur i bhFeidhm sa Luath-Óige, (CRC / C / GC / 7 / Rev.1) mír 6.

446 An tAcht um Míchumas 2005, a14.

447 Bord an Údarais Eatramhaigh um Cháilíocht Faisnéise Sláinte, Caighdeáin chun Measúnú Riachtanais (Bealtaine 2007)

FSS. Mar sin féin, fuair an tÚdarás Náisiúnta Míchumais nach raibh na caighdeáin seo éifeachtach le húsáid go praiticiúil agus gur gá iad a nuashonrú.⁴⁴⁸

Le 10 mbliana anuas rinne FSS iarracht shuntasach beartais náisiúnta tiomnaithe a fhorbairt maidir le seirbhísí míchumais do leanaí. Obair FSS i is féidir an réimse seo a fháil laistigh de Sheirbhísí Míchumais a Chur Chun Cinn do Leanaí agus do Dhaoine Óga,⁴⁴⁹ príomhchuid den chlár Transforming Lives, a chuimsíonn beartas a bhaineann le seirbhísí míchumais d'aoisigh agus leanaí.

Is í fíis an chláir go dtacófar le gach leanbh nó duine óg faoi mhíchumas chun a lánacmhainneacht a bhaint amach trí mhúnla seirbhíse comhtháite a chur i bhfeidhm a ligfidh do leanaí, is cuma cén cineál míchumais iad, a fheiceáil agus tacú leo go háitiúil chuig a mbaile agus a scoil agus is féidir bunaithe ar a gcuid riachtanas, ag bogadh ar shiúl ó fhócas ar dhiagnóis mar spreagadh do thacaíochtaí. Meastar go mbeidh clúdach náisiúnta iomlán ann faoi dheireadh 2020.⁴⁵⁰ go mbeidh Foirne Líonra Míchumais Leanaí chun samhail chomhtháite a sholáthar a athchumróidh na seirbhísí míchumais neamhréire agus éagsúla atá ann cheana nuair a bheidh gach Foireann Líonra Míchumais Leanaí i bhfeidhm. ar fud na tíre le fócas ar sheirbhísí príomhúla agus pobail duine-lárnaithe. Níor baineadh é seo amach go dtí seo, áfach, toisc go bhfuil gach contae ag céim dhifriúil san athchumrú.

De réir na samhla seirbhíse comhtháite seo, forbraíodh córas tuairiscithe feidhmíochta d'fhreagracht clár foirne míchumais leanaí ildisciplíneacha (agus go minic, ilghníomhaireachta), atá dírithe ar thorthaí do leanaí faoi mhíchumas agus a dteaghlai. ⁴⁵¹ Bhí na Torthaí mar thoradh ar an gcóras seo. Creat Bainistíochta Feidhmíochta agus Cuntasachta Dírithe 2013.⁴⁵² Tá sé ráiteas torthaí sa chreat do leanaí agus do dhaoine óga faoi mhíchumas, lena n-áirítear go bhfuil an tsláinte is fearr is féidir acu, agus gur féidir leo páirt a ghlacadh i saol an bhaile, na scoile agus an phobail.⁴⁵³ Tá sraith de gach ráiteas torthaí spriocanna agus táscairí chun rath a thomhas maidir leis an toradh a bhaint amach don leanbh agus don duine óg. Cé go raibh an creat chun tús a chur le cur chun feidhme in 2018, níl aon tuarascálacha foilsithe ag déanamh monatóireachta ar chur i bhfeidhm an chreata seo go dtí seo.

D'fhoilsigh FSS an Beartas Náisiúnta ar Rochtain ar Sheirbhísí Sláinte do Leanaí faoi Míchumas nó Moill Fhorbartha in 2019. Dearadh an beartas seo chun comhsheasmhacht níos mó a chinntiú ar fud na tíre maidir le rochtain ar Fhoirne Líonra Cúraim Phríomhúil agus Míchumais Leanaí.⁴⁵⁴ Is é an beartas le hathbhreithniú agus le

448 An tÚdarás Náisiúnta Míchumais, Tuarascáil ar an gCleachtas um Measúnú Riachtanais faoi Chuid 2 den Acht um Míchumas 2005 (Baile Átha Cliath, 2011) 66.

449 Feidhmeannach na Seirbhíse Sláinte, Seirbhísí Míchumais a Chur Chun Cinn do Leanaí agus Daoine Óga (PDS) (Feabhra 2020).

450 Feidhmeannach na Seirbhíse Sláinte, Seirbhísí Míchumais a Chur Chun Cinn do Leanaí agus Daoine Óga (PDS) (Feabhra 2020) 19.

451 Feidhmeannach na Seirbhíse Sláinte agus Coláiste Mary Immaculate, Luimneach, 'Ag Obair le Chéile chun Tacú le Leanaí agus Daoine Óga faoi Míchumas agus a dTeaghlai, Tuarascáil Comhdhála' (2018). <<https://www.hse.ie/eng/>>

452 Feidhmeannach na Seirbhíse Sláinte, Torthaí do Leanaí agus a dTeaghlai - Tuarascáil ar Chreat Bainistíochta Feidhmíochta agus Cuntasachta atá Dírithe ar Thorthaí le haghaidh Foirne Líonra um Idirghabháil Luath agus Míchumas Aoise Scoile (2013) <https://www.hse.ie/eng/services/liosta/4/michumas/dulchun_cinn-michumas/tuairisciu_ar_thorthai-do-leanai-creat.pdf> a rochtain 4 Bealtaine 2020.

453 ibid, 5.

454 Feidhmeannach na Seirbhíse Sláinte, Beartas Náisiúnta ar Rochtain ar Sheirbhísí Sláinte do Leanaí faoi Míchumas nó Moill Fhorbartha (Baile Átha Cliath, 2019) 3.

hathbheithniú faoi Nollaig 2021, ach tráth scríofa na ceiste seo, níor fhoilsigh FSS aon tuarascálacha ar dhul chun cinn maidir lena chur i bhfeidhm.

De réir Dréacht-Tuarascáil Tosaigh Stáit an Rialtais ar an CRPD, tá Tionscadal Measúnaithe Uathachais agus Bealaí tras-rannacha bunaithe ag FSS a fhéachann le samhail oibríochta a fhorbairt le haghaidh cur chuige srathach i leith measúnú uathachais, bealaí soiléire feidhmiúla chuig seirbhísí a aithint agus ábhair oiliúna a fhorbairt chun tacú leis an gcur chuige measúnaithe caighdeánaithe comhaontaithe.⁴⁵⁵ Is é aidhm an tionscadail faisnéis a sholáthar do sholáthraithe seirbhíse agus don phobal faoi eispéireas daoine le huathachas. Tugann an Dréacht-Tuarascáil Tosaigh Stáit faoi deara go bhfuil duine uathaíoch agus tuismitheoir duine uathachais,⁴⁵⁶ ach gan a thuilleadh, ar bhord an tionscadail tá faisnéis ar fáil faoi bhallraíocht bhord obair an tionscadail ar shuíomh Gréasáin FSS tráth a scríofa. Cé gur cosúil go bhfuil an tionscnamh seo dírithe ar chomhsheasmhacht níos náisiúnta a fhorbairt i gcur chuige maidir le diagnóis agus measúnú uathachais, rud atá tábhachtach do leanaí faoi mhíchumas, is cosúil go bhfuil sé luath san obair seo agus ní léir a mhéid a bhain an tionscadal seo amach spriocanna.

Seirbhísí Meabhairshláinte Leanáí agus Déagóirí (CAMHS)

Cuirtear cúram agus cóireáil sláinte meabhrach do leanaí ar fáil trí CAMHS FSS. Tá sé de dhualgas ar FSS tuairisciú go bliantúil ar dhul chun cinn CAMHS. Ar an drochuair, níor fhoilsigh FSS tuarascáil bhliantúil ó 2013, atá ina bhac mór ar sholáthar agus ar dhul chun cinn seirbhísí sláinte meabhrach do leanaí a thuiscint. Thug na tuarascálacha bliantúla nuashonrú cuimsitheach ar fhorbairt seirbhísí do leanaí, thug siad breac-chuntas ar an dul chun cinn de réir A Vision for Change, agus thuairiscigh siad go raibh sé tábhachtach faisnéis faoi líon na gcásanna nua, amanna feithimh le haghaidh coinní, agus na cineálacha fadhbanna sláinte meabhrach a chuirtear i láthair seirbhísí, de réir aoise agus inscne. Mar gheall ar neamhfhoilsiú na tuarascála seo le seacht mbliana, tá bearna mhór san eolas agus sna sonraí faoi leanaí a bhfuil fadhbanna sláinte meabhrach acu in Éirinn.

Ina theannta sin, tá FSS freagrach as beartais agus nósanna imeachta a fhorbairt chun gairmithe sláinte a threorú ina bhfeidhmeanna agus as seirbhísí sláinte a sholáthar go héifeachtach. Is díol spéise ar leith Polasaí Toilithe Náisiúnta FSS, a thairgeann treoir do ghairmithe sláinte agus iad ag smaoineamh ar conas toiliú bailí a fháil chun leanaí agus daoine óga a chóireáil.⁴⁵⁷ Soláthraíonn an beartas toilithe, cé go bhfuil sé dírithe ar chúram sláinte ginearálta, rannán a chlúdaíonn saincheisteanna maidir le hacmhainn agus toiliú le haghaidh cóireála sláinte meabhrach.⁴⁵⁸ Ina theannta sin, d'fhorbair FSS Treoirlíne Oibriúcháin CAMHS, arb é is aidhm dó a chinntiú go léiríonn seachadadh CAMHS riachtanais chliniciúla leanaí agus go bhfuil sé comhsheasmhach ar fud na tíre.⁴⁵⁹

Feidhmíonn CAMHS faoi mhúnla srathach lena n-áirítear cúram príomhúil, cúram pobail, cúram othar cónaitheach agus fóiréinseach. Cuimsíonn cúram príomhúil rochtain ar

455 An Roinn Leanáí, Comhionannas, Míchumas, Comhtháthú agus an Óige, Dréacht-Tuarascáil Tosaigh faoin gCoinbhinsiún um Chearta Daoine faoi Míchumas: Éire (Baile Átha Cliath: Nollaig 2020), 43.

456 *ibid.*, 43.

457 Feidhmeannach na Seirbhíse Sláinte, Beartas Náisiúnta Toilithe (Baile Átha Cliath, 2019).

458 *ibid.*

459 Treoirlíne Oibriúcháin Sheirbhís Sláinte Meabhrach Leanáí agus Déagóirí An Dara hEagrán (Baile Átha Cliath, 2019).

sheirbhísí dochtúirí teaghlaigh, comhairleoireachta, nó Jigsaw ⁴⁶⁰ do leanaí a bhfuil anacair mheabhrach éadrom orthu. Seachadtar CAMHS Pobail i suíomhanna cúram othar seachtrach agus cúram lae chomh gar agus is féidir don áit a bhfuil an duine ina chónaí. Caithfidh leanbh a bheith ‘neamhord meabhrach’ measartha go trom chun idirghabhálacha a fháil ó CAMHS Pobail.

Is trua an cur chuige seo maidir le hidirghabháil toisc go gcruthaíonn sé bealach rochtana diagnóiseacha chun tacú agus idirghabháil sa phobal. Cuireann sé béim ar an gcaoi a bhfeidhmíonn an córas seofaoin tsamhail mhíochaine mhíchumais atá contrártha leis an UNCRPD. Faoin tsamhail srathach soláthraíonn an tseirbhís threasach cúram agus cóireáil fóirínseach agus othar cónaitheach do na leanaí sin a bhfuil ‘neamhord meabhrach’ casta agus trom orthu.

Úsáidtear na téarmaí fadhb sláinte meabhrach, deacrachtaí sláinte meabhrach, anacair mheabhrach nó mar mhalairt air sin míchumas síceashóisialta sa tuarascáil seo chun téarmaí atá sainithe go dlíthiúil mar thinneas meabhrach agus neamhord meabhrach a chuimsiú.⁴⁶¹ Cé go n-úsáideann FSS agus an Eagraíocht Dhomhanda Sláinte (WHO) an is fearr téarma téarma neamhord meabhrach, litríocht um chearta míchumais, lena n-áirítear guthanna daoine faoi mhíchumas síceashóisialta nó anacair mheabhrach. Is téarma míochaine é neamhord a luíonn le samhail mhíochaine an mhíchumais agus a mhainníonn gnéithe síc-shóisialta anacair mheabhrach nó samhail míchumais chearta sóisialta agus daonna a chuimsiú. Tá sé doiciméadaithe go maith go bhfuil CAMHS tearcfhorbartha.⁴⁶² Chun oibriú go héifeachtach meastar go bhfuil gá le 107 foireann speisialtóra le haghaidh CAMHS. Tugann na figiúirí is déanaí ó Chárta Tuirisce CRA 2020⁴⁶³ le fios go bhfuair CAMHS 13,719 atreorú ó Eanáir go Meán Fómhair 2019 áit a bhfaca 70 faoin gcéad de na hatreoruithe sin laistigh de 12 sheachtain agus 95 faoin gcéad le feiceáil laistigh de bhliain.⁴⁶⁴ Mar a thug Oifig an Ombudsman um Leanáí faoi deara,⁴⁶⁵ Tá liostaí feithimh do Sheirbhísí Meabhairshláinte Leanáí agus Déagóirí (CAMHS) fós ard, le 2,300 leanbh ag fanacht le coinne ag deireadh mhí na Nollag 2019.⁴⁶⁶

Cúram agus cóireáil othar cónaitheach

In Éirinn, soláthraíonn an tAcht Sláinte Meabhrach 2001 (MHA 2001) an creat reachtúil chun cúram othar cónaitheach a ligean isteach agus a chóireáil do leanaí a bhfuil deacrachtaí sláinte meabhrach acu. Sainmhínítear leanbh in MHA 2001 mar dhuine faoi

460 Féach Jigsaw, ‘Jigsaw - An Láirionad Náisiúnta um Shláinte Meabhrach don Aos Óg’ <<https://www.jigsaw.ie/>> a rochtain 20 Deireadh Fómhair 2020.

461 Sa chomhthéacs seo, úsáideann eagraíochtaí mar Ionad Abhcóideachta Míchumais Meabhrach, Gníomhaireacht an Aontais Eorpaigh um Chearta Bunúsacha agus Amnesty International Ireland an téarma ‘fadhb sláinte meabhrach’. Ba é an téarma an téarma ab fhearr le formhór na nGrúpa Comhairleach Saineolaithe de réir Taithí, a threoraigh obair Amnesty, féach ‘Mental Health Act 2001: A Review’ (Baile Átha Cliath: Amnesty International, 2011) 10.

462 Treoirline Oibriúcháin Sheirbhísí Sláinte Meabhrach Leanáí agus Déagóirí An Dara hEagrán (Baile Átha Cliath, 2019); Tá imní mhór i gcónaí ar Athchóiriú Meabhairshláinte, ‘Athchóiriú Sláinte Meabhrach maidir le fanacht le CAMHS’ (Athchóiriú Sláinte Meabhrach, 24 Lúnasa 2019) <<https://www.mentalhealthreform.ie/news/mental-health-reform-follow-to-be-dáiríre-buartha-faoi-an-fanacht-le-camhs/>> a rochtain 20 Deireadh Fómhair 2020.

463 Comhghuaillíocht um Chearta Leanáí, ‘Cárta Tuirisce 2020’ (Baile Átha Cliath 2020).

464 Cumarsáid a fuair an Chomhghuaillíocht um Chearta Leanáí ó Sheirbhísí Meabhairshláinte FSS, 30 Eanáir 2020.

465 Oifig an Ombudsman do Leanáí, Aighneacht chuig Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh ar an Liosta Saincheisteanna Roimh Thuairisciú don cheathrú scrúdú tréimhsiúil ar Éirinn (Baile Átha Cliath, 2020).

466 Oifig an Ombudsman do Leanáí, Aighneacht chuig Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh ar an Liosta Saincheisteanna Roimh Thuairisciú don cheathrú scrúdú tréimhsiúil ar Éirinn (Baile Átha Cliath, 2020).

18 mbliana d'aois.⁴⁶⁷ Cé gur ritheadh an tAcht um Leasú Sláinte Meabhrach 2018 agus go bhfuil roinnt treoirphrionsabal nua ann do leanaí maidir le sláinte mheabhrach othar cónaitheach, níor cuireadh tús leis seo ag an am scríofa, agus theastódh leasuithe breise ar Acht 2001 chun moltaí an Ghrúpa Saineolaithe ar an athbhreithniú ar an Acht Meabhair-Shláinte maidir le hothair chónaitheacha leanaí. De réir Chlár Reachtaíochta an Fhómhair 2020, tá Bille Leasaithe Sláinte Meabhrach eile á fhorbairt chun éifeacht a thabhairt do mholtaí an Ghrúpa Saineolaithe agus is é stádas an Bhille nua seo ná 'Cinn Dheiridh in Ullmhú'.⁴⁶⁸ Tá an Clár don Rialtas 2020 ann freisin seo a leanas roinnt tiomantas sonracha i dtéarmaí sláinte meabhrach leanaí:

- Obair chun deireadh a chur le leanaí a ligean isteach in aonaid síciatracha aosacha trí leapacha d'othair chónaithe a mhéadú, chomh maith le scrúdú a dhéanamh ar an tsamhail chun na leapacha seo a shannadh.
- Leanúint ar aghaidh ag tacú le leathnú seirbhísí Jigsaw agus a líonra seirbhísí agus tacaíochtaí luath-idirghabhála agus coiscthe.
- Aonad idir-rannach Pathfinder ar shláinte mheabhrach na n-óg a chur i bhfeidhm.
- Comhlánú an nuashonraithe ar an Acht Sláinte Meabhrach 2001, lena n-áirítear leasuithe chun an ceart a thabhairt do dhaoine óga, 16-17 mbliana d'aois, toiliú le cóireáil dá sláinte meabhrach.⁴⁶⁹

Déanann an chuid seo den tuarascáil breithniú ar chúram agus ar chóireáil leanaí in othair chónaitheacha CAMHS.⁴⁷⁰ Breithneoidh an chuid saoirse agus slándála den tuarascáil seo go sonracha ceist choinneála agus díothachta saoirse faoin dlí sláinte meabhrach.⁴⁷¹

Is léir ó airteagal 1 den UNCRPD agus an Brollach go n-áiríonn daoine faoi mhíchumas daoine le fadhbanna sláinte meabhrach.⁴⁷² Dá bhrí sin, is cearta míchumais iad cearta leanaí a bhfuil fadhbanna sláinte meabhrach nó anacair mheabhrach orthu agus tá siad cosanta faoin UNCRPD.⁴⁷³

Áitíonn iontráil leanaí chuig CAMHS othar cónaitheach roinnt imní faoi chearta an duine maidir le cur i bhfeidhm an chirt chun an chaighdeán sláinte is airde is féidir a bhaint amach. Tá na hábhair imní seo mar gheall ar nádúr an chúraim agus na cóireála sláinte meabhrach. Cuirtear dlíthe sláinte meabhrach ar bun chun rialáil a dhéanamh nuair is féidir leis an tsochaí srianta a chur ar chearta an duine nuair is gá sin ar mhaithe le leas an duine aonair nó chun leas an phobail a chosaint. Foráiltear leis an gcur chuige seo d'idirghabhálacha comhéigneacha, cosúil le cóireáil éigeantach, agus dá bhrí sin ní mór don dlí sláinte meabhrach cosaintí a sholáthar chun cothromaíocht a dhéanamh i

467 An tAcht Sláinte Meabhrach 2001, a2.

468 Príomh-Aire Oifig an Rialtais, Clár Reachtaíochta: Seisiún an Fhómhair (2020) 18.

469 Rialtas na hÉireann, Clár don Rialtas, 'Ár dTodhchaí Roinnte' (Baile Átha Cliath, 2020) 53- 54.

470 Le haghaidh sonraí ar líon na leanaí atá i CAMHS d'othair chónaitheacha faoi láthair, féach cuid 4 thuas.

471 Féach cuid 10.1.1.2 den tuarascáil seo ar Shaoirse agus Slándáil

472 Féach freisin an léirmhíniú a thugann Ionad Abhcóideachta Míchumais Meabhrach ar 'daoine faoi mhíchumas': Tá sé de cheart ag gach duine faoi mhíchumas, lena n-áirítear daoine faoi mhíchumas intleachta agus daoine le fadhbanna sláinte meabhrach, 'acmhainn dlí a bheith acu ar bhonn comhionann le daoine eile i ngach gné den saol' (Airteagal 12 (2) UNCRPD, féach <http://www.mdac.info/en/content/welcome-first-edition-mdac's-quarterly-e-newsletter>).

473 Phil Fennell, 'Cearta an Duine, Bitheitic agus Neamhord Meabhrach' (2008) 27 Leigheas agus Dlí 95; UNCRPD, na healaíona, 1, 3, agus 7;

gcoinne díothacht nó srianta ar chearta an duine.

Ardaíodh imní faoi chearta daonna leanaí i CAMHS d'othair chónaitheacha in 'Take My Hand', tuarascáil a d'fhoilsigh Oifig an Ombudsman do Leanaí in 2018. Chun torthaí na tuarascála a fhorbairt, d'oibrigh taighdeoirí le 25 duine óg 14–17 bliana d'aois ag fáil cóireála i 5 shuíomh CAMHS éagsúla.⁴⁷⁴ Chuir na daoine óga béim ar na hathruithe a bhí siad ag iarraidh a fheiceáil, agus chuir siad imní in iúl faoi chleachtais sriantacha, lena n-áirítear srianadh fisiceach a úsáid in aonaid CAMHS d'othair chónaithe.⁴⁷⁵ Áiríodh ar mholtaí le haghaidh athraithe níos mó neamhspleáchais a sholáthar do leanaí cúram d'othair chónaithe lena n-áirítear níos lú srianta ar shaoirse gluaiseachta laistigh de na haonaid, níos mó neamhspleáchais chun féinrialú agus níos lú srianta a bhaineann le míreanna a thugann solás do dhaoine óga nó a tharraingíonn aird orthu.⁴⁷⁶

Seirbhísí a sholáthar idir cúram príomhúil, míchumas agus sláinte mheabhrach

Tá roinnt prótacal comhoibríthe i bhfeidhm agus é mar aidhm seachadadh seirbhíse gan uaim a chinntiú agus ról agus freagrachtaí a shoiléiriú. Foráiltear leis an gComhphrotacal Oibre Seirbhísí Cúraim Phríomhúil, Míchumais agus Sláinte Meabhrach Leanaí agus Déagóirí 2017 go gcaithfear cultúr comhoibrítheach idir Cúram Príomhúil, Míchumas agus Seirbhísí Meabhairshláinte Leanaí agus Déagóirí a chur chun cinn, bunaithe ar shoiléire ról agus freagrachtaí agus cur chuige comhoibrítheach le seachadadh seirbhíse. Bhí sé seo mar fhreagra ar a admháil nach raibh seirbhísí i roinnt réimsí tagtha chun cinn go dtí céim inar féidir leis an mBeartas Náisiúnta um Rochtain ar Sheirbhísí do Leanaí agus Daoine Óga faoi Míchumas agus Moill Fhorbartha agus Nós Imeachta Oibriúcháin Caighdeánach CAMHS (2015)⁴⁷⁷ go hiomlán agus go héifeachtach a chur i bhfeidhm.⁴⁷⁸

8.2.2 Bacainní lárnaacha ar réadú ceart

Rochtain ar sheirbhísí do leanaí faoi mhíchumas

Níl aon chreat reachtúil cuimsitheach ann lena chinntiú go bhfuil sé de cheart ag leanaí faoi mhíchumas raon iomlán seirbhísí sláinte agus cúraim shóisialta a rochtain agus taitneamh a bhaint astu; tá sé seo contrártha d'ailt 3, 23 agus 24 den UNCRC agus airteagail 3, 7 agus 25 den UNCRPD.⁴⁷⁹ Cuireann Coinbhinsiúin na Náisiún Aontaithe iallach ar Pháirtithe Stáit beart a dhéanamh chun a chinntiú go bhfuil seirbhísí sláinte ar fáil, ar phraghas réasúnta agus inrochtana.⁴⁸⁰ Céatadán na ngearán tá laghdú ó 16% in 2018 go 14% in 2019.⁴⁸¹ idir 2017 agus 2019, fuair an Ombudsman d'Oifig Leanaí 95 gearán

474 Ombudsman for Children's Office, Tuarascáil ón Ombudsman for Children's Office 2018, Tóg mo Lámh: Eispéiris Daoine Óga ar Sheirbhísí Meabhairshláinte (Baile Átha Cliath, 2018) 7.

475 ibid 41.

476 ibid 48.

477 Nuashonraíodh é seo in 2019, féach Treoirínte Oibriúcháin Caighdeánacha Fheidhmeannach na Seirbhíse Sláinte, Seirbhísí Sláinte Meabhrach Leanaí agus Déagóirí (Baile Átha Cliath, 2019).

478 Feidhmeannach na Seirbhíse Sláinte, Comhphrotacal Oibre Seirbhísí Cúraim Phríomhúil, Míchumais agus Sláinte Meabhrach Leanaí agus Déagóirí (Baile Átha Cliath, 2017).

479 Comhghuaillíocht um Chearta Leanaí, 'From Rhetoric to Rights', (Baile Átha Cliath, 2006) 41.

480 airt UNCRC 24; Airt 25 UNCRPD; féach freisin Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, Trácht ginearálta Uimh. 15 (2013) ar cheart an linbh taitneamh a bhaint as an gcaighdeán sláinte is airde is féidir (airt. 24) (CRC / C / GC / 15) 8 .

481 Ombudsman for Children, Tuarascáil Bhliantúil 2019 (Baile Átha Cliath, 2020) 49.

ó thuismitheoirí maidir le rochtain ar Mheasúnú Riachtanais (AON).⁴⁸² San Ombudsman le haghaidh seirbhísí sláinte Chuir Tuarascáil Bhliantúil Oifig na Leanaí 2019,⁴⁸³ béim ar scéalta leanaí go gcaithfear dul chun cinn a dhéanamh fós chun comhionannas a chinntiú do leanaí faoi mhíchumas in Éirinn. Chuir Oifig an Ombudsman do Leanaí imní in iúl faoin tionchar a bhíonn ag moilleanna ar rochtain a fháil ar AON agus ar na seirbhísí ina dhiaidh sin ar leanaí faoi mhíchumas. Caithfear leanaí faoi mhíchumas a mheas chomh tapa agus is féidir lena chinntiú go bhfaigheann siad cúram agus seirbhísí cuí bunaithe ar riachtanas.

Níl an mheicníocht reatha san Acht um Míchumas 2005 éifeachtach chun sainaitheint agus idirghabháil luath a bhaint amach. Ní thagann Acht 2005 le hailíniú le coincheap an mhíchumais ná leis an gcur chuige um chearta an duine i leith míchumais agus é ag iarraidh rochtain ar sheirbhísí sláinte a sholáthar.⁴⁸⁴ Léiríonn éabhlóid na mbeartas agus na gclár náisiúnta atá dírithe ar chur i bhfeidhm rochtana ar sheirbhísí a threorú aistriú chuig riachtanais seachas ná diagnóis.

Tá an cur chuige beartais seo níos gaire d'fhealsúnacht bhunúsach an UNCRPD, go háirithe an t-aistriú ó mhúnla míochaine bhunaithe go dtí an tsamhail míchumais atá bunaithe ar chearta an duine. Mar sin féin, in ainneoin na mbeartas agus na gclár iomadúla a forbraíodh maidir le rochtain ar sheirbhísí do leanaí faoi mhíchumas, níl aidhmeanna na mbeart seo á mbaint amach go hiomlán.

Is iad na príomhchúiseanna leis seo ná creat reachtach neamhleor agus leithdháileadh acmhainní neamhleor chun freastal ar an éileamh ar sheirbhísí.⁴⁸⁵ Diúltaíonn na neamhdhóthanachtaí seo rochtain do leanaí faoi mhíchumas ar chúram sláinte ar ardchaighdeán agus ar phraghas réasúnta. Is ábhar mór imní iad na saincheisteanna deireanacha seo ós rud é go bhfuil idirghabháil luath, go háirithe do leanaí faoi mhíchumas, ríthábhachtach chun cabhrú le leanbh a lánacmhainneacht a bhaint amach.⁴⁸⁶ Mar atá mínithe thuas sa tuarascáil seo, tá forbairt le léirmhíniú sa chiall is leithne chun forbairt mheabhrach, mhothúchánach, chognaíoch, shóisialta, fhisiciúil agus chultúrtha a áireamh. Éilíonn cearta marthanais agus forbartha ar an rialtas acmhainní agus rochtain a sholáthar ar na modhanna is gá chun na cearta seo a chomhlíonadh.

Ina theannta sin, tá meicníochtaí comhordaithe agus monatóireachta leordhóthanacha ann chun beartais agus cláir atá dírithe ar rochtain ar sheirbhísí a chur i bhfeidhm. An t-iar-Aire D'admhaigh Míchumas faoi cé go bhfuil dul chun cinn déanta ag roinnt réimsí faoin gClár um Sheirbhísí Míchumais a Chur Chun Cinn 'bhí dúshlán shuntasacha ann freisin maidir leis an gclár seo a chur i bhfeidhm ó seoladh é'.⁴⁸⁷ Dúshlán tábhachtach amháin atá i gcroílár an chláir seo is ea athchumrú samhail chomhtháite de seirbhísí trí

482 Ombudsman for Children's Office, Unmet Needs: Tuarascáil ó Oifig an Ombudsman do Leanaí ar na dúshlán atá roimh leanaí in Éirinn a éilíonn measúnú ar a gcuid riachtanas (Baile Átha Cliath, 2020) 5.

483 Ombudsman do Leanaí, Tuarascáil Bhliantúil 2019 (Baile Átha Cliath, 2020) 8.

484 Féach cuid 8.2.1.2 thuas.

485 Ombudsman for Children's Office, Unmet Needs: Tuarascáil ó Oifig an Ombudsman do Leanaí ar na dúshlán atá roimh leanaí in Éirinn a éilíonn measúnú ar a gcuid riachtanas (Baile Átha Cliath, 2020) 9.

486 airt UNCRC 6; féach freisin Comhghuaillíocht um Chearta Leanaí, 'An bhfuil muid ann fós - Tuarascáil Chomhthreomhar le Triú agus Ceathrú Tuarascáil Chomhcheangailte na hÉireann faoi Choinbhinsiún na Náisiún Aontaithe ar Chearta an Linbh' (Baile Átha Cliath, 2015) 64.

487 Feidhmeannach na Seirbhíse Sláinte agus Coláiste Mhuire gan Smál, Luimneach, Réamhrá leis an Aire Finian McGrath TD, an tAire Stáit le Freagracht Speisialta as Míchumais agus iad ag Obair le Chéile chun Tacú le Leanaí agus Daoine Óga faoi Mhíchumas agus Tuarascáil Comhdhála Tionscnaimh a dTeaghlach (Baile Átha Cliath, 2018) 1.

CDNTanna. Níl cohórt iomlán de na foirne seo bainte amach go dtí seo toisc go bhfuil gach contae ag céim dhifriúil san athchumrú.

Ina bharúlacha deiridh mhol Coiste UNCRC don Stát, ‘a chinntiú go n-úsáidtear na hacmhainní a úsáidtear le haghaidh seirbhísí cúraim sláinte atá ann cheana do leanaí ar bhealach straitéiseach agus comhordaithe’.⁴⁸⁸ Le déanaí, léirigh an Coiste a imní leis an laghdú ar bhuiséid Sláinte ó shin cor chun donais eacnamaíoch 2009.⁴⁸⁹

Príomhghníomhaíocht straitéiseach den Straitéis um Chur i bhFeidhm Cúram Sláinte is ea bogadh i dtreo cúram sláinte uilíoch. Cé gur gníomh é seo a bhfuil fáilte roimhe, níl aon bhearta nua saineolaíoch do leanaí sa straitéis cur chun feidhme chun rochtain ar chúram príomhúil a mhéadú.⁴⁹⁰ Is céim dhearfach é síneadh na scéime cárta leighis chuig gach leanbh a fhaigheann Liúntas Cúraim Baile (DCA). chun cearta leanaí faoi mhíchumas rochtain a fháil ar chúram príomhúil. Mar sin féin, is ceist í an líon ard iarratas ar Liúntas Cúraim Baile a dhiúltaítear gach bliain agus a cheadaítear ar achomharc ina dhiaidh sin.⁴⁹¹ Go dtí seo níl aon fhianaise ann go bhfuil feabhas tagtha ar leithdháileadh acmhainní ar bhealach straitéiseach chun tacú le rochtain ar sheirbhísí do riachtanais chúram sláinte. leanaí faoi mhíchumas.

Rochtain ar CAMHS

Soláthraíonn rochtain ar luath-idirghabháil torthaí níos fearr do leanaí atá i mbaol anacair mheabhrach.⁴⁹² Leanann an t-éileamh ar sheirbhísí sláinte meabhrach ag sárú infhaighteacht ag gach leibhéal agus tá go leor bearnaí fós sa chúram príomhúil agus sa CAMHS speisialaithe. Tá ganntanas suntasach foirne laistigh de CAMHS chomh maith le moilleanna maidir le poist leithdháilte a líonadh agus easpa oiliúna agus forbartha imleor foirne.⁴⁹³ Ina theannta sin, chuir Athchóiriú Sláinte Meabhrach⁴⁹⁴ a n-imní in iúl faoi liostaí feithimh do CAMHS. Mar a luadh thuas, tá liostaí feithimh do Sheirbhísí Meabhairshláinte Leanaí agus Déagóirí (CAMHS) fós ard, agus 2,300 leanbh ag fanacht le coinne ag deireadh mhí na Nollag 2019.⁴⁹⁵ tugtha na céimeanna forbartha tábhachtacha a dtéann leanaí agus daoine óga tríd, áitíodh gur ‘am ríthábhachtach é seo ina gcuid pearsanta, mothúchánach agus síceolaíoch forbairt a dtéann an easpa seirbhísí atá ar fáil dóibh i bhfeidhm uirthi.⁴⁹⁶

488 Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, Breathnóireachtaí Deiridh ar an Dara Tuarascáil Thréimhsiúil Éire 2006 (CRC / C / IRL / CO / 2) para. 45.

489 Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, Barúlacha deiridh ar an tríú agus an ceathrú tuarascáil thréimhsiúil in Éirinn 2016 (CRC / C / IRL / CO / 3-4), mír 18.

490 Comhghuaillíocht um Chearta Leanaí, ‘Cárta Tuairisce 2019’ (Baile Átha Cliath, 2019) 53-54.

491 Comhghuaillíocht um Chearta Leanaí, ‘Cárta Tuairisce 2017’ (Baile Átha Cliath, 2017) 111-112; Children’s Rights Alliance, ‘Report Card 2019’ (Baile Átha Cliath, 2019) 57.

492 Feidhmeannach na Seirbhíse Sláinte, Fís don Athrú, Tuarascáil an Ghrúpa Saineolaíche ar Bheartas Sláinte Meabhrach (Baile Átha Cliath, 2006) 86.

493 Oifig an Ombudsman do Leanaí, Tuarascáil Bhliantúil 2018 (Baile Átha Cliath, 2019) 69; Comhghuaillíocht Sláinte Meabhrach Leanaí, ‘Freastal ar Riachtanais Tacaíochta Sláinte Meabhrach Leanaí agus Déagóirí’ (Baile Átha Cliath, 2015) 10-11.

494 Athchóiriú Meabhairshláinte ‘Tá imní mhór i gcónaí faoi Athchóiriú Sláinte Meabhrach maidir le fanacht le CAMHS’ (Athchóiriú Sláinte Meabhrach, 24 Lúnasa 2019) <<https://www.mentalhealthreform.ie/news/mental-health-athchóiriú-leanúint-ar-aghaidh-be-dáiríre-buartha-faoi-an-fanacht-le-camhs/>> a rochtain 27 Bealtaine 2020.

495 Díospóireacht Dáil 5 Márta 2020, imleabhar 992, col 882.

496 Athchóiriú Meabhairshláinte ‘Tá imní mhór i gcónaí faoi Athchóiriú Sláinte Meabhrach maidir le fanacht le CAMHS’ (Athchóiriú Sláinte Meabhrach, 24 Lúnasa 2019) <<https://www.mentalhealthreform.ie/news/mental-health-athchóiriú-leanúint-ar-aghaidh-be-dáiríre-buartha-faoi-an-fanacht-le-camhs/>> a rochtain 27 Bealtaine 2020.

In 2015, chuir FSS tionscnamh 'liosta feithimh an-dian' i bhfeidhm chun aghaidh a thabhairt ar liostaí feithimh do CAMHS. In 2019, ní raibh ach laghdú 3.9% ar líon na leanaí agus na ndaoine óga a bhí ag fanacht le sainseirbhísí meabhairshláinte a rochtain, in ainneoin chur i bhfeidhm thionscnamh an liosta feithimh'.⁴⁹⁷ Chomh maith le níos mó ná 7,000 leanbh agus daoine óga atá ann freisin ag fanacht le seirbhísí síceolaíochta cúraim phríomhúil'.⁴⁹⁸ Mhol Athchóiriú Sláinte Meabhrach go gcaithfidh an Rialtas beart a dhéanamh, go háirithe trí infheistíocht leordhóthanach i mBuiséad 2020, chun aghaidh a thabhairt ar an ngéarchéim i CAMHS ionas gur féidir le gach leanbh agus duine óg an cúram sláinte meabhrach a theastaíonn uathu a fháil, nuair a theastaíonn sé uathu.⁴⁹⁹

In 2016, chuir Coiste na Náisiún Aontaithe a imní in iúl freisin maidir le rochtain ar chóireáil sláinte meabhrach in Éirinn, ag cur béime ar infhaighteacht neamhleor aonad sláinte meabhrach atá oiriúnach d'aois, liostaí feithimh fada chun rochtain a fháil ar thacaíochtaí sláinte meabhrach agus an easpa seirbhísí lasmuigh d'uaireanta oibre.⁵⁰⁰ D'iarr an Coiste ar an Stát a sheirbhísí cúram sláinte meabhrach a fheabhsú do leanaí agus do dhéagóirí, go háirithe sna réimsí 'cóireáil othar cónaitheach, saoráidí lasmuigh d'uaireanta oibre agus saoráidí chun neamhoird itheacháin a chóireáil'.⁵⁰¹

Easpa reachtaíochta éifeachtacha sláinte meabhrach

Cé gur leasaíodh dlí sláinte meabhrach na hÉireann le déanaí in MHA 2001, tacaíonn an litríocht leis nach ndéantar cearta leanaí a chosaint go leordhóthanach faoi.⁵⁰² Bhí achtachán MHA 2001 roimh dhréachtú an UNCRPD. Tá an UNCRPD ag tiomáint leasuithe dlí i go leor tíortha AE⁵⁰³ agus ba cheart go mbeadh dlí agus beartas na hÉireann ag cur leis an bpróiseas athraithe, trí chabhrú leis an mbearna idir ráthaíochtaí an dlí idirnáisiúnta agus easpa chearta leanaí sa dlí náisiúnta sláinte meabhrach a chúngú. Cé go bhfuil an Rialtas ag forbairt Bille um Leasú Meabhairshláinte faoi láthair a d'fhéadfadh aghaidh a thabhairt ar chuid de na bearnaí seo, tar éis Tuarascáil an Ghrúpa Saineolaithe ar an Acht Meabhairshláinte 2001,⁵⁰⁴ níl sé soiléir an ndéanfaidh an Bille cearta daonna uile leanaí a bhaint amach go hiomlán. de chóireáil sláinte meabhrach mar nár foilsíodh Cinn an Bhille tráth a scríofa.

Ceart chun toiliú le cóireáil agus meas ar acmhainn atá ag teacht chun cinn

Clúdaítear toiliú le cóireáil sláinte meabhrach faoi Chuid 4 de MHA 2001. Ar dtús, tá sé tábhachtach a thabhairt faoi deara cé go gcinnfidh stádas iontrála linbh - deonach

497 *ibid.*

498 *ibid.*

499 *ibid.*

500 Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, Barúlacha deiridh ar an tríú agus an ceathrú tuarascáil thréimhsiúil in Éirinn 2016 (CRC / C / IRL / CO / 3-4) mír 53 (b).

501 *ibid.*

502 Ursula Kilkelly, Dlí, Beartas agus Cleachtas um Chearta Leanaí in Éirinn (Tottel Publishing Ltd 2008) 435; An Coimisiún Sláinte Meabhrach, Cód Cleachtais ar Iontráil Leanaí faoin Acht Meabhairshláinte 2001 (Baile Átha Cliath, 2006); An Coimisiún um Athchóiriú an Dlí, Tuarascáil ar Leanaí agus an Dlí: Cóireáil Leighis (LRC 103 - 2011); Geoffrey Shannon, Tuarascáil Bhliantúil an Rapóirtéir Speisialta ar Chosaint Leanaí (Baile Átha Cliath, 2010) 51; Comhghuaillíocht Sláinte Meabhrach Leanaí, 'Aighneacht chuig an Roinn Sláinte ar an Athbhreithniú ar an Acht Meabhairshláinte 2001' (Baile Átha Cliath, 2011).

503 Go háirithe i réimse na hacmhainne dlíthiúla féach Gníomhaireacht an Aontais Eorpaigh um Chearta Bunúsacha, 'Cumas Dlíthiúil Daoine faoi Mhíchumas Intleachtúil agus Daoine le Fadhbanna Sláinte Meabhrach' (Lucsamburg, 2013).

504 An Roinn Sláinte, Tuarascáil Athbhreithniú an Ghrúpa Saineolaithe ar an Acht Meabhairshláinte 2001 (Baile Átha Cliath, 2015).

nó ainneonach - na cearta atá siad i dteideal a fháil faoi MHA 2001, níl aon stádas ag an stádas seo éifeacht ar cheart an linbh toiliú le cóireáil, toisc nach bhfuil an ceart seo ann do chách iad siúd faoi 18 mbliana, beag beann ar a stádas.⁵⁰⁵ Is cúis imní é an easpa forála seo don cheart chun toiliú, rud a fhágann go bhfuil easpa meas ar chumas éabhlóideach an linbh agus ar a cheart chun páirt a ghlacadh sa chinnteoireacht.⁵⁰⁶ Is éifeachtach é tugann sé cead don rialtas a oibleagáidí idirnáisiúnta a shárú maidir le bealaí chun rannpháirtíochta do leanaí a fhorbairt chun toiliú feasach a thabhairt i gcúram sláinte meabhrach. Tá roinnt deacrachtaí mar thoradh ar an sainmhíniú in MHA 2001 ar leanbh mar dhuine faoi 18 mbliana d'aois, go háirithe i gcomhthéacs an idirdhealaithe idir cumas dlíthiúil duine óg toiliú a thabhairt i gcúram sláinte ginearálta i gcoinne cúram sláinte meabhrach.⁵⁰⁷

Baineann dlí agus beartas na hÉireann go difriúil le leanaí nuair a bhíonn siad tinn go leor chun cóireáil ospidéal a fháil i gcúram sláinte ginearálta nó i gcúram sláinte meabhrach. Glactar leis go bhfuil sé de chumas dlíthiúil ag duine óg 16 nó 17 mbliana toiliú le cóireáil i gcúram sláinte ginearálta; ní hamhlaidh atá nuair a éilíonn an duine óg céanna in-cúram sláinte meabhrach othar. Tugann an Beartas Náisiúnta Toilithe le fios, má theastaíonn CAMHS d'othair sheachtracha ó dhuine 16 nó 17 mbliana d'aois, go bhfuil an ceart céanna acu toiliú le cóireáil le daoine óga eile a n-aois de réir a.23 den Acht um Chionta Neamh-Mharfacha in aghaidh an Duine 1997.

Caithfear go difriúil le leanaí a dteastaíonn cúram agus cóireáil CAMHS d'othair chónaithe uathu seachas iad siúd a dteastaíonn CAMHS d'othair sheachtracha uathu. Is cur chuige idirdhealaitheach é seo sa dlí agus sa Bheartas Náisiúnta Toilithe atá bunaithe go hiomlán ar stádas míchumais shoch-shóisialta; mar a deirtear nuair a ligeadh isteach duine óg 16 nó 17 mbliana d'aois a. 25 de MHA 2001 agus a éilíonn cóireáil nach mbaineann lena sláinte meabhrach, beidh prionsabal ginearálta an toilithe i bhfeidhm. . Mar sin féin, tá tiomantas sa Chlár Rialtais chun “Nuashonrú an Achta Sláinte Meabhrach 2001 a chur i gcrích, lena n-áirítear leasuithe chun an ceart a thabhairt do dhaoine óga, 16-17 mbliana d'aois, toiliú le cóireáil dá sláinte meabhrach”.⁵⁰⁸ Go dtí go bhfoilseofar an Bille um Leasú Sláinte Meabhrach, beidh sé deacair a mheas an bhfuil an tiomantas seo comhlíonta go hiomlán.

Mar a luadh thuas ba cheart do ghairmithe sláinte ‘cúram den chaighdeán céanna a sholáthar do dhaoine faoi mhíchumas agus do dhaoine eile, lena n-áirítear ar bhonn toilithe eolasach saor in aisce trí, inter alia, feasacht a mhúscailt faoi chearta an duine, dínit, uathriail agus riachtanais daoine faoi mhíchumas trí oiliúint agus trí chaighdeáin eiticiúla do chúram sláinte poiblí agus príobháideach a fhógairt’.⁵⁰⁹

Is féidir a mhaíomh go bhfuil an bhac ar fhéinchinneadh i reachtaíocht na hÉireann contrártha leis na prionsabail in alt 4 den MHA 2001. Tá sé deacair a fheiceáil conas a dhéantar prionsabail an urraim do dhínit, ionracas coirp agus uathriail maidir le leanaí

505 Catriona Moloney, ‘Time For Change in the Mental Health Act 2001: Caithfidh an dlí aitheantas a thabhairt do chumais leanaí toiliú le cóireáil leighis agus é a dhiúltú’ (2017) 23 (1) Medico-Legal Journal of Ireland 8.

506 *ibid.*

507 Neamhréireacht a sainathnódh idir MHA 2001 agus an tAcht um Chionta Neamh-Mharfacha in aghaidh an Duine 1997. In Acht 1997, tugtar pearsantacht dhlíthiúil dóibh siúd atá os cionn 16 bliana chun toiliú le cóireálacha míochaine; i gcodarsnacht leis sin, socraíonn MHA 2001 aois an toilithe ag 18 mbliana.

508 Rialtas na hÉireann, Clár don Rialtas, ‘Ár dTodhchaí Roinnte’ (Baile Átha Cliath, 2020) 54.

509 UNCRPD, airt 25 (d).

nuair nach bhfuil a gceart chun toiliú le cóireáil leighis i láthair sa MHA 2001. Mar sin féin, mhol an rialtas athchóiriú a dhéanamh ar MHA 2001, a gheall go mbeidh an ceart chun uathriaíl agus féin- beidh cinneadh mar threoirphrionsabail don chuid nua leanaí den MHA 2001.⁵¹⁰ Sa Chlár Rialtais le déanaí, tugadh gealltanais ‘nuashonrú an Achta Sláinte Meabhrach 2001 a chur i gcrích, lena n-áirítear leasuithe chun ligean do dhaoine óga, 16-17 bliana d’aois, an ceart chun toiliú le cóireáil dá shláinte mheabhrach.’⁵¹¹ Ailíneoidh sé seo ceart duine óg chun inniúlachta dlí i gcúram sláinte ginearálta agus meabhrach. Ar an drochuair, níl aon tiomantas sainráite ann do cheart cóireáil a dhiúltú. Cé go bhfuil sé seo cosúil leis an dlí maidir leis an gceart chun toiliú a fháil i gcúram sláinte ginearálta, is trua nach dócha go dtabharfar neamhaird díreireach ar chinneadh chun cóireáil a dhiúltú mar gheall ar idirdhealú bunaithe ar stádas san earnáil sláinte meabhrach.

Mar thoradh ar na tuarascálacha a rinne athbhreithniú ar MHA 2001, tugadh isteach leasú ar alt 4 leis an Acht um Meabhairshláinte Leasaithe 2018 (MHA 2018). Foráiltear le MHA 2018 d’alt nua neamhspleách in Acht 2001 a bhaineann le leanaí, athchóiriú atá á lorg go forleathan le blianta fada. Mar sin féin, is iad na treoirphrionsabail nua a tugadh isteach le hAcht 2018 an t-aon eilimint sa chuid neamhspleách seo go dtí seo.⁵¹² Alt s4A (2) foráiltear le hAcht 2018 go gcaithfear aird chuí a thabhairt ar na treoirphrionsabail in iarratais ar ligean isteach, i gcinntí le haghaidh cúraim agus cóireála, agus i gcinneadh na Cúirte lena n-údaraithe an leanbh a choinneáil. Cuimsíonn na treoirphrionsabail:

- a. do gach leanbh rochtain a bheith aige ar sheirbhísí sláinte a bhfuil sé mar aidhm acu na seirbhísí sin, an caighdeán is airde is féidir a bhaint amach i sláinte mheabhrach leanaí,
- b. do gach leanbh rochtain a bheith aige ar sheirbhísí sláinte a bhfuil sé mar aidhm acu na seirbhísí sin, an caighdeán is airde is féidir a bhaint amach i sláinte mheabhrach leanaí,
 - i. i dtimpeallacht a oireann don aois, agus
 - ii. a uacht nó a roghanna,
 - iii. cóngarach do theach nó do theaghlach an linbh, de réir mar is cuí,
- c. a mhéid is indéanta, cúram agus cóireáil a sholáthar -,
- d. go bhfaighidh an leanbh an chóireáil is lú ionsáite is féidir sa timpeallacht is sriantaí is indéanta, agus
- e. to respect the right of the child to dignity, bodily integrity, privacy and autonomy.⁵¹³

Má chuirtear an t-athrú seo ar an dlí i bhfeidhm, tá an-acmhainn aige dearcaí a athrú agus na constaicí a chuireann bac ar rannpháirtíocht leanaí sa chinnteoireacht a bhaint. Ar an drochuair, níor cuireadh tús le hAcht 2018 go fóill agus dá bhrí sin tá alt 4 d’Acht 2001 fós i bhfeidhm. Is é fírinne an scéil faoi Acht 2001 go bhfuil leanaí a ligtear isteach go

510 An Roinn Sláinte, Tuarascáil Athbhreithniú an Ghrúpa Saineolaithe ar an Acht Meabhairshláinte 2001 (Baile Átha Cliath, 2015).

511 Rialtas na hÉireann, Clár don Rialtas, ‘Ár dTodhchaí Roinnte’ (Baile Átha Cliath, 2020) 54.

512 Tá an rialtas ag obair faoi láthair ar dhréacht-Bhille um Leasú Sláinte Meabhrach chun MHA 2001 a athchóiriú agus éifeacht a thabhairt do mholtaí Athbhreithnithe Grúpa Saineolaithe ar reachtaíocht sláinte meabhrach, féach Príomh-Aoire Oifig an Rialtais, Clár Reachtaíochta: Seisiún an Fhómhair (2020).

513 An tAcht Sláinte Meabhrach 2018, a4A (2)

deonach nó go neamhdheonach faoi réir údarú uathoibríoch ar chóireáil éigeantach má mheastar go bhfuil gá leis.

Tá leanaí i riocht an-leochaileach nuair a ligtear isteach iad le haghaidh cóireála chuig ionad atá ceadaithe d'othair chónaithe, níl an chumhacht acu a gcearta dlíthiúla féin a fheidhmiú agus foráiltear leis an dlí go ndéanann daoine fásta cinntí thar a gceann. Ina theannta sin, is cosúil go bhfuil léirmhíniú chúirteanna na hÉireann ar na prionsabail agus na forálacha i MHA 2001 ró-atharthachta. Téann sé seo i gcoinne an chur chuige bunaithe ar chearta atá beartaithe do MHA 2001 agus ní chinntíonn sé go gcomhlíonann sé caighdeáin chearta an duine sa dlí idirnáisiúnta agus réigiúnach. Chun torthaí níos fearr a chinntiú do leanaí agus do dhaoine óga a dteastaíonn cúram agus cóireáil sláinte meabhrach d'othair chónaithe uathu, tá sé ríthábhachtach go soláthraíonn an dlí agus an beartas cosaintí iomchuí a urramaíonn, a chosnaíonn agus a chomhlíonann a gcearta.

D'fhonn na bacainní sin a bhaint tá ceanglas práinneach ar an Stát córas bunaithe ar chearta leanaí a thabhairt isteach i ndlí agus i mbeartas sláinte meabhrach.

Soláthraíonn an Coiste um Chearta an Linbh tuilleadh tacaíochta don ghá le haitheantas reachtach a thabhairt don cheart chun toiliú a thabhairt do leanaí a bhfuil fadhbanna sláinte meabhrach acu ina bharúlacha deiridh le déanaí ar thuarascáil thréimhsiúil na hÉireann, a mholann go ndéanfadh Éire [e] nact reachtaíocht a dhéanann go sainráite agus go cuimsitheach déantar foráil ann maidir le toiliú leanaí le cóireáil leighis agus diúltú dó, agus a chinntiú gur cheart go mbeadh an reachtaíocht seo ar aon dul le cuspóirí an Choinbhinsiúin agus go gcuimseodh sí aitheantas soiléir ar chumais athraitheacha leanaí'.⁵¹⁴

Comhoibriú agus comhordú seirbhísí idir cúram príomhúil, míchumas agus sláinte mheabhrach

D'aithin Cónaidhm Míchumais na hÉireann nach dtacaíonn rannáin FSS idir sláinte mheabhrach, míchumas, cúram géarmhíochaine agus cúram príomhúil le cur i bhfeidhm comhordaithe ar leibhéal áitiúla.⁵¹⁵ Tugtar faoi deara é freisin in Oibríocht Chaighdeánach CAMHS

Nósanna Imeachta (2019) nach mór don fhoireann comhchúraim nó cúraim chomhroinnte roimh roinnt dlíthe, beartas agus prótacal náisiúnta a chomhlíonadh d'fhonn faisnéis a roinnt agus cumarsáid a dhéanamh le seirbhísí eile.⁵¹⁶ Cruthaíonn sé seo bac maorlathach ar sheachadadh seirbhíse gan uaim agus mar sin bac ar a chinntiú go ndéantar an ceart chun sláinte do leanaí a chinntiú.

Easpa rochtana ar leigheasanna éifeachtacha

Tugann Coiste UNCRC dá aire go bhfuil constaicí roimh leanaí leigheasanna a leanúint as sárúithe ar a gcearta, agus go ngabhann sé seo freagracht speisialta ar Stáit a chinntiú go bhfuil nósanna imeachta éifeachtacha atá oiriúnach do leanaí ar fáil do leanaí agus a

514 Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, Barúlacha deiridh ar an tríú agus an ceathrú tuarascáil thréimhsiúil in Éirinn 2016 (CRC / C / IRL / CO / 3-4) para.54 (a).

515 Cónaidhm Míchumais na hÉireann, 'Ráiteas don Chomhchoiste um Shláinte' (25 Bealtaine 2017) <https://data.oireachtas.ie/ie/oireachtas/committee/dail/32/joint_committee_on_health/submissions/2017/2017-05-25_oscailt-raiteas-michumas-conaidhm-i-ilandland_en.pdf> rochtain 20 Deireadh Fómhair 2020.

516 Health Service Executive, *Child and Adolescent Mental Health Services Operational Guidelines (2019) 24.*

ionadaithe.⁵¹⁷ I gcomhthéacs an chirt chun sláinte, tá rochtain ag leanaí faoi mhíchumas ar roinnt meicníochtaí gearán atá ann cheana - lena n-áirítear ‘Do Sheirbhís, Do Thuairim’ FSS agus ar ndóigh Oifig an Ombudsman do Leanaí, i gcás ina mbaineann an gearán le a comhlacht poiblí.

Mar sin féin, níl faisnéis maidir le conas rochtain a fháil ar nósanna imeachta gearán FSS ar fáil i bhformáidí a thacaíonn le leanaí nó i bhformáidí inrochtana do leanaí faoi mhíchumas (m.sh. Easy Read, Cló Mór, Braille nó Teanga Chomharthaíochta na hÉireann).⁵¹⁸ I gcás fhormhór na saincheisteanna a bhaineann lena gceart chun sláinte, beidh leanaí faoi mhíchumas ag brath ar a dtuismitheoirí chun leigheasanna a lorg thar a gceann, ach tá na roghanna seo teoranta freisin. Mar shampla, ní sholáthraíonn an tAcht um Míchumas 2005 leigheas ar na himthosca nach gcuirtear acmhainní leordhóthanacha ar fáil chun freastal ar riachtanais linbh mar a chinntear faoi fhorálacha an Achta. Ina theannta sin, níl an tSeirbhís Abhcóideachta Náisiúnta, a thacaíonn le daoine fásta faoi mhíchumas leigheasanna a lorg, lena n-áirítear an áit ar sáraíodh a gceart chun sláinte, ar fáil faoi láthair do leanaí faoi mhíchumas.⁵¹⁹

8.2.3 Bearta chun constaicí aitheanta a sháru

Bearta reachtacha

An tAcht um Míchumas 2005

Mhol Coiste UNCRC go n-achtódh an Stát reachtaíocht uilechuimsitheach a thugann aghaidh ar riachtanais sláinte leanaí.⁵²⁰ Go dtí seo níor tugadh isteach aon reachtaíocht den sórt sin in Éirinn.⁵²¹ Moltar athbhreithniú iomlán a dhéanamh ar an Acht um Míchumas 2005 toisc nach bhfuil sé ag teacht leis an reatha. beartas náisiúnta,⁵²² nó le cearta daonna idirnáisiúnta reatha, go háirithe faoin UNCRPD.

Ba cheart go ndéanfaidh leasuithe ar Acht 2005 foráil sainráite do rochtain chomhionann ar sheirbhísí sláinte inacmhainne, inrochtana agus ardchaighdeán, lena n-áirítear seirbhísí sláinte meabhrach.⁵²³ Seo theastódh leasuithe ar an sainmhíniú ar mhíchumas a chuimsíonn an coincheapú leathan míchumais atá le fáil faoi airteagal 1 UNCRPD agus a thógann ar mhúnla sóisialta an mhíchumais chun réiteach níos cuimsithí a sholáthar ar na bacainní atá le sáru ag leanaí faoi mhíchumas.⁵²⁴ Ina theannta sin, is idirdhealú bunaithe ar mhíchumas é aitheantas dlí go ndiúltaítear cóiríocht réasúnach chun rochtain a fháil ar

517 Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, Trácht ginearálta Uimh. 12 (2009): Ceart an linbh éisteacht a fháil (CRC / C / GC / 12).

518 Feidhmeannach na Seirbhíse Sláinte, Gearáin agus Aiseolas FSS (Feidhmeannas na Seirbhíse Sláinte, 2020) <<https://www2.hse.ie/services/hse-gearán-agus-aiseolas/your-service-your-say.html>> a rochtain 15 Deireadh Fómhair 2020.

519 an tSeirbhís Abhcóideachta Náisiúnta, ‘Eolas Fúinn’ (2020) <<https://advocacy.ie/about-us/>> a rochtain 15 Deireadh Fómhair 2020.

520 Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, Breathnóireachtaí Deiridh ar an Dara Tuarascáil Thréimhsiúil Éire 2006 (CRC / C / IRL / CO / 2) para. 45.

521 Oifig an Ombudsman do Leanaí, Tuarascáil an Ombudsman do Leanaí do Choiste na Náisiún Aontaithe um Chearta na Leanaí ar ócáid an Tríú agus an Ceathrú Tuarascáil comhdhlúite in Éirinn a scrúdú don Choiste (Baile Átha Cliath, 2015) 35.

522 Oifig an Ombudsman do Leanaí, Riachtanais gan chomhlíonadh: Tuarascáil ó Oifig an Ombudsman do Leanaí ar na dúshláin atá roimh leanaí in Éirinn a éilíonn measúnú ar a gcuid riachtanas (Baile Átha Cliath, 2020) 14-15.

523 Oifig an Ard-Choimisinéara um Chearta an Duine, ‘Bridging the Gap: Táscairí um Chearta an Duine - Airteagal 25’ (An Ghinéiv, 2019).

524 Féach coincheap an mhíchumais i Roinn 2 thuas.

sheirbhísí míchumais. Ní mór leasú a dhéanamh ar alt 7 den Acht, a chinntíonn go bhfuil measúnuithe ar riachtanas agus rochtain ar sheirbhísí bunaithe ar riachtanais sláinte an linbh seachas ar dhiagnóis. Teastaíonn bearta reachtacha freisin chun comhordú idir gníomhaireachtaí ar shaincheisteanna trasearnála a neartú do leanaí faoi mhíchumas, mar shampla CAMHS FSS agus seirbhísí míchumais. D'fhéadfadh leasú ar an Acht um Míchumas nó ar an Acht Sláinte Meabhrach foráil a dhéanamh freisin maidir le cumarsáid agus comhroinnt faisnéise chun freastal níos fearr ar riachtanais leanaí a dteastaíonn rochtain orthu ar an dá sheirbhís. Moladh é seo maidir le reachtaíocht eile mar chuid den athbhreithniú ar an Acht um Chúram Leanaí 1991.⁵²⁵

An tAcht Sláinte Meabhrach 2001

De réir an dlí sláinte meabhrach atá ann faoi láthair níl aon chosaint aitheanta ar chearta reachtaíochta ag leanaí maidir le toiliú nó diúltú iontrála agus cóireála. Caithfear MHA 2001 a leasú chun foráil a dhéanamh maidir le toiliú eolasach saor in aisce agus an ceart cóireáil a dhiúltú d'ainneoin stádas cumais dhlíthiúil.⁵²⁶ Ina theannta sin, caithfear faisnéis sláinte agus faisnéis faoin gceart chun toiliú a chur ar fáil agus a bheith inrochtana. Tá gá le leasú chun ceart chun faisnéise a áireamh chun é seo a bhaint amach.

Bearta riaracháin agus bearta eile

Seirbhísí míchumais

Tá go leor beartas agus clár ann a bhfuil gealladh fúthu córas cúraim sláinte cothrom agus inrochtana a chruthú do leanaí faoi mhíchumas, lena n-áirítear leanaí le deacrachtaí sláinte meabhrach. Mar sin féin, tá na beartais agus na cláir náisiúnta seo ilroinnte agus neamhéifeachtach ina gcur chuige maidir le prionsabail an chothromais agus na hinrochtaineachta a bhaint amach. Tá sé seo mar gheall ar chúiseanna éagsúla, mar shampla; easpa spriocanna intomhaiste, táirgí insoláthartha agus frámaí ama chun príomhghníomhartha a bhaint amach;⁵²⁷ easpa pleananna gníomhaíochta nó cur chun feidhme agus meicníochtaí monatóireachta. Teastóidh treoir riaracháin nua bunaithe ar na bearta reachtacha a mholtar thuas, má chuirtear i bhfeidhm iad.

Moltar athbhreithniú a dhéanamh ar bheartais agus ar chláir atá ann cheana agus é mar aidhm straitéis náisiúnta chuimsitheach sláinte leanaí a fhorbairt a bheidh dírithe ar rochtain chomhionann ar sheirbhísí sláinte inacmhainne, inrochtana agus ardchaighdeáin, lena n-áirítear seirbhísí sláinte meabhrach, a chur i bhfeidhm do gach leanbh, lena n-áirítear iad siúd faoi mhíchumas. Ba cheart go mbeadh sé mar aidhm ag an straitéis nua an Clár um Sheirbhísí Dul Chun Cinn Míchumais (2011) a chur i bhfeidhm go hiomlán. Caithfidh sé a bheith nasctha le pleananna gníomhaíochta agus cur chun feidhme chun a chinntiú go mbainfear amach an ceart chun sláinte do leanaí faoi mhíchumas. Is féidir cur leis an straitéis chuimsitheach trí phleananna gníomhaíochta dírithe i réimsí ábhartha. Caithfidh na pleananna seo spriocanna sonracha, bearta spriocdhírithé cur chun feidhme agus leithdháileadh acmhainní airgeadais agus daonna a

525 Féach Rannpháirtíocht i gCuid 5: Saincheisteanna uileghabhálacha agus trasghearrthacha.

526 Oifig an Ard-Choimisinéara um Chearta an Duine, 'Bridging the Gap: Táscairí um Chearta an Duine - Airteagal 25' (An Ghinéiv, 2019).

527 Is sampla de seo an Straitéis Náisiúnta um Chuimsiú Míchumais 2017 - 2021

leagan amach.⁵²⁸

Ba cheart don straitéis nua smaoineamh ar leagan athbhreithnithe de Chreat Bainistíochta Feidhmíochta agus Cuntasachta Dírithe ar Thorthaí 2013 a ionchorprú.⁵²⁹

leagtar amach sa chreat seo spriocanna agus táscairí atá dírithe ar rath a thomhas maidir leis na torthaí sláinte is fearr is féidir a bhaint amach don leanbh agus don duine óg faoi mhíchumas. Faoi láthair, níl próiseas inbhuanaithe ann chun an ceart seo a bhaint amach,⁵³⁰ cé go soláthraíonn sé rannán ar thomhas ginearálta torthaí a liostaíonn an chuma a bheadh ar phróiseas. Bhainfeadh an creat leas as miondealú mionsonraithe ar bhearta sonracha atá le glacadh chun an ráiteas ar thorthaí sláinte a bhaint amach.

Ba cheart comhlacht monatóireachta a bhunú freisin a mbeidh freagracht air tuarascálacha a fhoilsiú a thabharfaidh aird ar shonraí ar dhul chun cinn maidir le haon chreat táscaire agus torthaí a bhaint amach. Ba cheart go ndéanfaidh an creat foráil freisin do mheicníocht athbhreithnithe chun móiminteam a choinneáil maidir le cur chun feidhme agus bailiú sonraí. Tá sé riachtanach go dtacaíonn na bearta leis an aistriú i dtreo na sprice rochtana ar chlúdach sláinte uilíoch.⁵³¹

CAMHS

Ba cheart do FSS Prótacal a thabhairt isteach maidir le toiliú feasach saor in aisce, ag tairiscint faisnéise do leanaí agus do dhaoine óga agus treoir do ghairmithe cúram sláinte atá ag obair leo. Ba cheart go gcuirfeadh an treoir an fhoireann ar an eolas faoi shaincheistanna ar nós meas ar chumas athraitheach leanaí agus daoine óga i gcinnteoireacht.

Ba cheart machnamh a dhéanamh ar chóras cúram sláinte atá oiriúnach do leanaí a ionchorprú, le treoir riaracháin ar phróisis a fhorbraítear atá inrochtana, oiriúnach d'aois, oiriúnaithe do riachtanais agus cearta an linbh, agus a dhíríonn orthu, lena n-áirítear an ceart chun gearáin agus achomhairc, agus chun páirt a ghlacadh in aon imeachtaí a bhfuil baint acu leo agus iad a thuiscint. Ba cheart go mbeadh feidhm aige seo maidir le próisis Measúnaithe Riachtanais agus nósanna imeachta iontrála agus cóireála do CAMHS othar cónaitheach.

Leithdháileadh acmhainní

Ní léir go bhfuil buiséad ná leithdháileadh sonracha acmhainní ann do sheirbhísí sláinte do leanaí faoi mhíchumas. A chinntiú go mbaintear amach cearta leanaí le míchumais tá sé tábhachtach go n-ullmhóidh an Rialtas meastacháin ar chaiteachas i gcúram sláinte do leanaí faoi mhíchumas. Ba cheart cion na mbuiséad a leithdháiltear ar leanaí

528 Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, Trácht Ginearálta Uimh. 5 (2003): Bearta ginearálta chun an Coinbhinsiún um Chearta an Linbh a chur i bhfeidhm (CRC / GC / 2003/5).

529 Feidhmeannacht na Seirbhíse Sláinte, Torthaí do Leanaí agus a dTeaghlach - Tuarascáil ar Chreat Bainistíochta Feidhmíochta agus Cuntasachta Dírithe ar Thorthaí le haghaidh Fóirne Líonra um Idirghabháil Luath agus Aois Míchumais Scoile (Baile Átha Cliath, 2013). Bhí an creat seo bunaithe ar chomhairliúchán fairsing le leanaí, daoine óga, a dteaghlach agus príomhpháirtithe leasmhara eile.

530 Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, Trácht Ginearálta Uimh. 5 (2003): Bearta ginearálta chun an Coinbhinsiún um Chearta an Linbh a chur i bhfeidhm (CRC / GC / 2003/5) mír 32.

531 Oifig an Ard-Choimisinéara um Chearta an Duine, 'Bridging the Gap: Táscairí um Chearta an Duine - Airteagal 25' (An Ghinéiv, 2019).

faoi mhíchumas a shainithint go soiléir.⁵³² Caithfidh an Stát bearta a dhéanamh chun riachtanais bhuiséid leanaí faoi mhíchumas a mheas, lena n-áirítear línte buiséadacha ar leith a bhunú le húsáid san earnáil cúram sláinte. Ní mór leanaí a bheith infheicthe i mbuiséid.⁵³³ Mhol Coiste UNCRC córas rianaithe chun acmhainní a leithdháileadh agus a úsáid do leanaí faoi mhíchumas.⁵³⁴

Teastaíonn acmhainní breise freisin chun a chinntiú gur féidir le foireann leordhóthanach freastal ar leanaí faoi mhíchumas bunaithe ar riachtanas agus liostaí feithimh a laghdú. Céatadán na is gá buiséad sláinte atá ainmnithe do shláinte mheabhrach a leithdháiltear ar sheirbhísí agus tacaíocht pobalbhunaithe (seachas an buiséad a leithdháiltear ar ospidéal agus leapacha síciatracha) a mhéadú go suntasach chun aghaidh a thabhairt ar an mbearna seo sa tacaíocht do leanaí agus do dhaoine óga faoi mhíchumas síceasóisialta.

Leigheasanna

Teastaíonn tacaíocht ó leanaí chun rochtain a fháil ar chórais ghearáin agus achomhairc chun a gcearta ar shláinte a fheidhmiú, lena n-áirítear ceart chun abhcóideachta agus ionadaíochta dlíthiúla. Ba cheart go mbeadh aon chórais ghearáin agus achomhairc a thabharfaí isteach inrochtana go hiomlán do leanaí faoi mhíchumas, agus faisnéis agus tacaíocht a sholáthar i bhformáidí inrochtana lena n-áirítear Teanga Chomharthaíochta na hÉireann, Braille, Éasca le Léamh agus Priontáil Mhór. Éilíonn leanaí atá faoi réir an Achta Sláinte Meabhrach 2001 rochtain ar thacaíochtaí agus ceart chun abhcóideachta chun tacú le cinnteoireacht maidir le cóireáil agus ligean isteach.

Comhairliúchán agus monatóireacht

Ní mór próisis chomhairliúcháin a dhéanamh chun rannpháirtíocht ghníomhach leanaí faoi mhíchumas a chinntiú, lena n-áirítear trína n-eagraíochtaí ionadaíocha, i ndearadh, i gcur i bhfeidhm agus i monatóireacht dlíthe, rialachán, beartas agus clár, a bhaineann le sláinte.⁵³⁵ Is beart tábhachtach é seo chun a chinntiú cearta leanaí faoi mhíchumas a réadú agus a chinntiú go mbíonn siad infheicthe in ábhair a mbíonn tionchar acu orthu. Is sampla é NDIS ina bhfuil an grúpa feidhmithe monatóireachta gan aon duine nó eagraíocht arb é a sainchúram ionadaíocht a dhéanamh ar leanaí faoi mhíchumas.

Oiliúint agus Feasacht a Mhéadú

Is gá feachtais ardú feasachta ar chearta daonna leanaí faoi mhíchumas mar a chuirtear in iúl iad sa CRC agus CRPD a fhorbairt in éineacht le gníomhaíochtaí atá dírithe ar leanaí faoi mhíchumas agus a dteaghlaihd maidir le faisnéis, clár agus seirbhísí sláinte do leanaí faoi mhíchumas.⁵³⁶ Ina theannta sin, ba cheart go mbeadh oiliúint éigeantach ann a

532 Féach an Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige, Torthaí Níos Fearr, Todhchaíochtaí Níos Gile: An Creat Beartais Náisiúnta do Leanaí agus Daoine Óga 2014-2020 (Baile Átha Cliath, 2014) 31. 43; Oifig an Ard-Choimisinéara um Chearta an Duine, 'I dtreo infheistíochta níos fearr i gcearta an linbh' (A / HRC / 28/33) mír 35.

533 Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, Tráchta Ginearálta Uimh. 5 (2003): Bearta ginearálta chun an Coinbhinsiún um Chearta an Linbh a chur i bhfeidhm (CRC / GC / 2003/5) mír 51.

534 Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, Barúlacha deiridh ar an tríú agus an ceathrú tuarascáil thréimhsiúil in Éirinn 2016 (CRC / C / IRL / CO / 3-4), mír 16.

535 Oifig an Ard-Choimisinéara um Chearta an Duine, 'Bridging the Gap: Táscairí um Chearta an Duine - Airteagal 25' (An Ghinéiv, 2019).

536 *ibid.*

chur ar fáil do gach gairmí cúram sláinte ar phríomhphrionsabail an chirt chun sláinte do leanaí faoi mhíchumas. Ba cheart go n-áireofaí leis seo deiseanna d'fhorbairt ghairmiúil leanúnach chomh maith le hathruithe ar na curaclaim in ollscoileanna do ghairmithe cúram sláinte mac léinn.⁵³⁷ Ag teacht le prionsabail an CRC agus CRPD, ba cheart go mbeadh baint ag leanaí faoi mhíchumas agus a n-eagraíochtaí ionadaíocha leis an oiliúint seo a dhearadh agus a sheachadadh. agus cláir ardú feasachta.

Bailiú agus anailísiú sonraí

Tá sé riachtanach ní amháin córais éifeachtacha a bhunú chun sonraí a bhailiú ar stádas sláinte agus torthaí leanaí faoi mhíchumas, ach a chinntiú go ndéantar na sonraí a bhailítear a mheas agus a úsáid chun dul chun cinn i gcur chun feidhme a mheas, chun fadhbanna a aithint⁵³⁸ Mar shampla, ní mór do FSS tús áite a thabhairt d'fhoilsiú a tuarascálacha bliantúla do CAMHS (nár foilsíodh ó 2013).⁵³⁹ Cé go bhfuil roinnt faisnéise faoi shláinte leanaí (lena n-áirítear leanaí faoi mhíchumas) ar fáil in Growing Up in Ireland, níor foilsíodh tuarascálacha ón staidéar seo go fóill chun a dhoiciméadú conas a fuarthas rochtain ar sheirbhísí sláinte ginearálta nó speisialaithe (lena n-áirítear sláinte mheabhrach) do na cohóirt atá faoi staidéar.⁵⁴⁰

8.3 Caighdeán maireachtála leordhóthanach

Éilíonn an ceart chun caighdeán maireachtála leordhóthanach, ar a laghad, go mbeidh na cearta cothaithe riachtanacha ag gach duine: bia agus cothú leordhóthanach, éadaí, tithíocht agus na coinníollacha cúraim is gá nuair is gá. I dtéarmaí ábhartha amháin, tugann caighdeán maireachtála leordhóthanach le tuiscint go bhfuil tú ag maireachtáil os cionn líne bochtaineachta na sochaí lena mbaineann.

Tá an ceart chun caighdeán maireachtála leordhóthanach san áireamh i roinnt conarthaí um chearta an duine.

Foráiltear le hAirteagal 27 UNCRC go n-aithníonn Stáit is Páirtithe ceart gach linbh ar chaighdeán maireachtála atá leordhóthanach d'fhorbairt choirp, mheabhrach, spioradálta, mhorálta agus shóisialta an linbh'. In 2016, léirigh Coiste UNCRC a imní mhór ag an 'méadú suntasach ar líon na leanaí atá ina gcónaí i mbochtaineacht chomhsheasmhach' agus go háirithe tagairt do theaghlach aontuismitheora.⁵⁴¹ Cé nár thagair an admháil seo go sonracha do leanaí faoi mhíchumas, léiríonn taighde domhanda go bhfuil daoine faoi mhíchumas, lena n-áirítear leanaí, ag a riosca bochtaineachta níos airde i gcónaí ná a gcomhghleacaithe nach bhfuil faoi mhíchumas.⁵⁴²

Foráiltear le hAirteagal 28 den UNCRPD go n-aithníonn Stáit is Páirtithe ceart daoine faoi mhíchumas ar chaighdeán maireachtála leordhóthanach dóibh féin agus dá dteaghlach, lena n-áirítear bia, éadaí agus tithíocht leordhóthanach, agus chun feabhas leanúnach

537 *ibid.*

538 Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, Trácht Ginearálta Uimh. 5 (2003): Bearta ginearálta chun an Coinbhinsiún um Chearta an Linbh (CRC / GC / 2003/5) a chur i bhfeidhm para 48.

539 Ag Fás Aníos in Éirinn, 'Key Findings, Infant Cohort at 7/8 years: Health and Development (No 2)' (Baile Átha Cliath, 2017) 8.

540 Ag Fás Aníos in Éirinn, 'Key Finding, Cohort '08 ag 9 mbliana d'aois: Sláinte agus Forbairt Fhisiciúil (Uimh. 3)' (Baile Átha Cliath, 2018).

541 Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, Barúlacha deiridh ar an tríú agus an ceathrú tuarascáil thréimhsiúil in Éirinn 2016 (CRC / C / IRL / CO / 3-4) mír 59.

542 An Eagraíocht Dhomhanda Sláinte, 'Tuarascáil Domhanda ar Mhíchumas' (Málta, 2011) 39.

a chur ar dhálaí maireachtála, agus go nglacfaidh siad iomchuí céimeanna chun an ceart seo a réadú gan idirdhealú ar bhonn míchumais. 'Ina theannta sin, aithníonn Stáit is Páirtithe ceart daoine faoi mhíchumas cosaint shóisialta agus taitneamh a bhaint as an gceart sin gan idirdhealú ar bhonn míchumais agus glacfaidh siad céimeanna iomchuí chun iad a chosaint agus réadú an chirt seo a chur chun cinn'.⁵⁴³

Cé go measann an litríocht go ginearálta costais eacnamaíocha an mhíchumais do dhaoine fásta agus dá dteaghlach, rinne taighde níos déanaí machnamh ar chuid de na saincheisteanna seo do leanaí faoi mhíchumas.⁵⁴⁴ Go háirithe, chuir taighde a rinne Cullinan agus Roddy i láthair próifil shocheacnamaíoch de mhíchumas óige i gcomhthéacs Éireannach. Ag baint úsáide as sonraí ón suirbhé Growing Up in Ireland, rinne sé breithniú ar an gceangal idir raon beart socheacnamaíoch agus stádas míchumais leanaí naoi mbliana d'aois in Éirinn. Tugann na torthaí le tuiscint gur lú an seans go bhfostófar príomhchúramóir linbh faoi mhíchumas agus gur dóichí go ndiúltóidh sé deiseanna oibre, i gcomparáid le príomhchúramóir linbh gan mhíchumas. Má tá míchumas linbh níos casta faightear amach go bhfuil na difríochtaí idir tuismitheoirí níos suntasaí. Fuarthas patrúin den chineál céanna freisin maidir le hoideachas tuismitheoirí agus aicme shóisialta. Tuismitheoirí is lú an seans go bhfaighidh leanbh faoi mhíchumas oideachas ar an tréimh leibhéal agus is dóichí go mbeidh sé san aicme shóisialta is ísle. Mar thoradh air sin, is gnách go mbíonn ioncaim níos ísle agus deacracht i bhfad níos mó ag na teaghlach seo na caighdeáin chothaithe riachtanacha a chomhlíonadh, mar shampla bia, cothú agus éadaí leordhóthanach.

Tugann na bearta socheacnamaíocha a scrúdaíodh sa taighde le fios go raibh comhghaol láidir idir láithreachas linbh faoi mhíchumas i dteaghlach agus torthaí níos measa. Tá sé seo cosúil le torthaí sa Ríocht Aontaithe a thaispeánann go bhfuil teaghlach le leanbh faoi mhíchumas san áireamh i measc na ngrúpaí atá níos dóchúla go mbeidh siad i mbochtaineacht agus a mbeidh míbhuntáiste socheacnamaíoch ag cur isteach orthu.⁵⁴⁵ Agus an taighde seo á mheas, tá sé tábhachtach aitheantas a thabhairt don doláimhsithe. costais mhíchumais óige don leanbh, dá theaghlach agus don tsochaí.⁵⁴⁶

8.3.1 Comhthéacs Reatha na hÉireann: Forbhreathnú ar an dlí agus ar an mbeartas

Ní dhéantar an ceart chun caighdeán maireachtála leordhóthanach a chosaint go sainráite i mBunreacht na hÉireann. De réir O'Gorman, is gá an ceart chun sláinte agus caighdeán maireachtála leordhóthanach a chur i mBunreacht na hÉireann.⁵⁴⁷

Ó 1997 d'fhorbair Éire straitéisí náisiúnta frithbhochtaineachta chun creat straitéiseach a sholáthar chun dul i ngleic le bochtaineacht agus eisiámh sóisialta. Forbraíodh raon straitéisí earnála náisiúnta ar fud an rialtais thar na blianta lena n-áirítear cuimsiú sóisialta

543 UNCRPD, airt 28.

544 John Cullinan agus Aine Roddy 'Próifil shocheacnamaíoch de mhíchumas óige' in John Cullinan, Seán Lyons agus Brian Nolan (eds), *The Economics of Disability* (Manchester University Press 2015).

545 An Coimisiún Comhionannais agus Cearta an Duine, 'Cearta míchumais sa RA: Meicníocht Neamhspleách na RA aighneacht nuashonraithe chuig an gCoiste CRPD' (London, 2017) 46.

546 John Cullinan, 'Costais Eacnamaíocha an Mhíchumais do Theaghlach' (Tosaigh, 16 Feabhra 2015) <<https://frontline-ireland.com/economic-costs-disability-families/>> a rochtain 7 Bealtaine 2020.

547 Colm O'Gorman 'Poll Nua RED C do Amnesty International tacaíocht láidir do chosaint Bhunreachtúil ar chearta breise daonna' (16 Feabhra 2014) <<https://www.amnesty.ie/constitutional-protection-economic-social-cultural-cearta/>> a rochtain 5 Bealtaine 2020.

mar chroíchuspóir. Tá freagracht fhoriomlán ar an Roinn Gnóthaí Fostaíochta agus Cosanta Sóisialta (DEASP) as beartas rialtais uile a fhorbairt a dhíríonn ar bhochtaineacht a laghdú agus ar chuimsiú sóisialta a fheabhsú.⁵⁴⁸

I mí Eanáir 2020, d'fhoilsigh an DEASP an Treochlár um Chuimsiú Sóisialta 2020–2025 Uaillmhian, Spriocanna agus Tiomantais. Tógfaidh an straitéis rialtais uile seo ar obair a réamhtheachtaithe agus é mar aidhm líon na ndaoine atá i mbochtaineacht chomhsheasmhach in Éirinn a laghdú agus cuimsiú sóisialta a mhéadú dóibh siúd is mó atá faoi mhíbhuntáiste.⁵⁴⁹ Mar sin féin, tá tiomantas Rialtais sa Treochlár an ráta i mbaol bochtaineachta do dhaoine faoi mhíchumas a laghdú ó 36.9% ar dtús go 28.7% (faoi 2025) agus ansin go 22.7% (faoi 2030). Tugann an Treochlár tiomantas freisin thar ceann na Roinne Gnóthaí Fostaíochta agus Cosanta Sóisialta agus na Roinne Caiteachais Phoiblí agus Athchóirithe staidéar a choimisiúnú ar chostas an mhíchumais agus tuarascáil deiridh a fhoilsiú le moltaí faoi R2 2020. I mí an Mheithimh 2019, rinne sé Fógraíodh gur bhuaigh Indecon International comórtas tairisceana go rathúil chun an taighde seo a fhorbairt,⁵⁵⁰ ach níor cuireadh aon tuarascáil ar fáil go poiblí tráth na scríbhneoireachta. Chuir Indecon staidéar roimhe seo i gcrích ar chostas míchumais an Údaráis Náisiúnta Míchumais in 2011.⁵⁵¹ Ní thugann gníomhartha an Treochlár ar bhochtaineacht leanaí aghaidh go sonrach ar leanaí faoi mhíchumas ach cuimsíonn siad tiomantas chun an ráta bochtaineachta do leanaí a laghdú ó 23.9% go 16% faoi 2030.

Tá an ceart chun caighdeán maireachtála leordhóthanach le feiceáil freisin sa Chreat Beartais Náisiúnta do Leanáí agus do Dhaoine Óga ina bhfuil an rialtas tiomanta slándáil agus deis eacnamaíoch a chinntiú faoi Thoradh Náisiúnta 4.⁵⁵²

D'aithin an Rialtas gur chóir go bhfásfadh gach leanbh suas i dteaghlach le rochtain ar acmhainní, tacaíochtaí agus seirbhísí leordhóthanacha chun an leanbh a chothú agus aire a thabhairt dó, agus chun forbairt an linbh agus rannpháirtíocht iomlán agus chomhionann sa tsochaí a chothú.⁵⁵³

De réir sonraí Eurostat tá ceann de na héifeachtaí laghdaithe bochtaineachta is fearr ag Éirinn ó aistriú sóisialta ó Bhallstáit uile an AE.⁵⁵⁴ Mar sin féin, in ainneoin éifeacht dhearfach na n-aistriú sóisialta ar bhearna bochtaineachta leanaí a laghdú, tá torthaí bochtaineachta leanaí na hÉireann níl siad chomh maith i gcomparáid le tíortha

548 An Roinn Gnóthaí Fostaíochta agus Cosanta Sóisialta, 'An Rannán um Chuimsiú Sóisialta' (14 Eanáir 2020) <<https://www.gov.ie/en/organisation-information/be955a-social-inclusion-division/>> a rochtain 6 Bealtaine 2020.

549 An Roinn Gnóthaí Fostaíochta agus Cosanta Sóisialta, Treochlár um Chuimsiú Sóisialta 2020 - 2025 Uaillmhian, Spriocanna agus Tiomantais (Baile Átha Cliath, 2020) 2.

550 An Roinn Gnóthaí Fostaíochta agus Cosanta Sóisialta, 'Preas Ráiteas: Indecon International Consultants coimisiúnaithe chun Taighde ar Chostas Míchumais a dhéanamh' (9 Meitheamh 2019) <[https://www.gov.ie/en/press-release/fd13cd-indecon-international-sainchomhairleoirí-coimisiúnaithe-le-déanamh-costas-de- /](https://www.gov.ie/en/press-release/fd13cd-indecon-international-sainchomhairleoirí-coimisiúnaithe-le-déanamh-costas-de-/)> a rochtain 16 Deireadh Fómhair 2020.

551 Sainchomhairleoirí Eacnamaíochta Idirnáisiúnta Indecon, 'Tionscadal Taighde Costas Míchumais' (2004) NDA <<http://nda.ie/File-upload/Indecon-Report-on-the-Cost-of-Disability.pdf>> a rochtain 16 Deireadh Fómhair 2020.

552 An Roinn Leanáí agus Gnóthaí Óige, Torthaí Níos Fearr Todhchaíochtaí Níos Gile - an Creat Beartais Náisiúnta do Leanáí agus Daoine Óga 2014-2020 (Baile Átha Cliath, 2014) 89-94.

553 ibid 89.

554 Eurostat, 'Daoine i mBaol na Bochtaineachta de réir leibhéal teorannú gníomhaíochta, gnéis agus aoise' (hlth_dpe020 - 15 Deireadh Fómhair 2020) <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=hlth_dpe020> rochtain 16 Deireadh Fómhair 2020.

Eorpacha eile.⁵⁵⁵ Dar leis an gCoimisiún Eorpach, is iad⁵⁵⁶ na straitéisí is éifeachtaí chun aghaidh a thabhairt ar bhochtaineacht leanaí iad siúd atá tacaíthe ag beartais a dhíríonn ar fholláine gach linbh agus duine óg a chosc agus a fheabhsú, agus tacaíocht spriocdhírithé a thabhairt. do leanaí agus do dhaoine óga a bhfuil riachtanais bhreise acu.

Aithníodh i dtaighde gurb é an straitéis is éifeachtaí chun deireadh a chur le bochtaineacht leanaí, lena n-áirítear bochtaineacht leanaí faoi mhíchumas, tacaíocht ioncaim leordhóthanach a sholáthar do thuismitheoirí.⁵⁵⁷ Is é an t-aon íocaíocht leasa shóisialaigh in Éirinn atá ar fáil chun tacú go sonrach le thuismitheoirí leanaí faoi mhíchumas an Cúram Baile. Liúntas. Tugtar an liúntas seo nach ndéantar tástáil acmhainne air do thuismitheoirí leanaí faoi mhíchumas trom a dteastaíonn cúram agus aire leanúnach uathu, go mór sa bhreis ar an gcúram agus an aire a theastaíonn de ghnáth ag leanbh den aois chéanna. Mar a dúradh thuas,⁵⁵⁸ an líon ard iarratas ar Liúntas Cúraim Baile a dhiúltaítear gach bliain agus a cheadaítear ina dhiaidh sin is cúis imní é achomharc chun caighdeán maireachtála leordhóthanach a chinntiú do leanaí faoi mhíchumas.

8.3.2 Príomhbhacainní ar chearta a réadú

Níl aon fhorálacha dlí ann chun tacú leis an gceart chun caighdeán maireachtála leordhóthanach

Mar a luadh thuas, tá forálacha follasacha Bunreachtúla nó reachtacha inchosanta maidir leis an gceart chun caighdeán maireachtála leordhóthanach a chuimsíonn leanaí faoi mhíchumas. Ní chuimsíonn an reachtaíocht leasa shóisialaigh aitheantas a thabhairt do cheart chun caighdeán maireachtála leordhóthanach agus do phrionsabail neamhthreoracha an bheartais shóisialta i níl an Bunreacht inchosanta. Fágann sé sin nach bhfuil cosaint dhlíthiúil ag leanaí faoi mhíchumas don cheart daonna seo.

Dofheictheacht leanaí faoi mhíchumas laistigh de straitéisí frithbhochtaineachta

Ní chuimsíonn an Treochlár um Chuimsiú Sóisialta 2020–2025 Uaillmhian, Spriocanna agus Tiomantais, tagairt amháin do leanaí faoi mhíchumas sna gníomhartha atá leagtha amach ag an Rialtas. Mar a dúradh thuas, níl aon spriocanna sonracha do leanaí faoi mhíchumas le feiceáil sna rannáin ar leanaí nó ar dhaoine faoi mhíchumas. Tá go leor beart frithbhochtaineachta dírithe ar níos mó daoine a chur i bhfostaíocht chun neamhionannas ioncaim a laghdú agus caighdeán mhaireachtála a fheabhsú. Cé go bhfuil sé seo tábhachtach, níl go leor thuismitheoirí leanaí faoi mhíchumas in ann dul i mbun fostaíochta lánaimseartha mar gheall ar fhreagrachtaí cúraim. Ina theannta sin, cé go bhfuil rochtain ar fhostaíocht mar phríomhspríoc do dhaoine fásta faoi mhíchumas, níl sé oiriúnach do leanaí faoi mhíchumas, agus mar sin, tá leanaí faoi mhíchumas ag titim

555 An Eagraíocht um Chomhar agus Fhorbairt Eacnamaíochta (OECD), 'Doing Better for Families' (Paris, 2011), ag 90.

556 An Coimisiún Eorpach, Moladh ón gCoimisiún. Infheistiú i Leanaí: Timthriall an Mhíbhuntáiste a bhriseadh (An Bhruiséil, 2013).

557 John Cullinan agus Aine Roddy 'Próifíl shocheacnamaíoch de mhíchumas óige' in John Cullinan, Seán Lyons agus Brian Nolan (eds), The Economics of Disability (Manchester University Press 2015).

558 Children's Rights Alliance, 'Report Card 2017' (Baile Átha Cliath, 2017) 111-112; Children's Rights Alliance, 'Report Card 2019' (Baile Átha Cliath, 2019) 57.

trí bhearnaí na straitéisí frithbhochtaineachta atá ann.

Easpa tacaíochtaí ioncaim ar leith dírithe ar leanaí faoi mhíchumas

Cé is moite den Liúntas Cúraim Baile, níl aon íocaíochtaí leasa shóisialaigh ann a dhíríonn go sainráite ar leanaí faoi mhíchumas. Cé go méadaíonn an méid a íoctar.

Tá Sochar Leanaí ar fáil do chúpla, triplets agus ilbhreitheanna eile, níl aon mhéaduithe ar fáil do leanaí faoi mhíchumas. Faoi láthair níl aon chostas ar íocaíocht míchumais a d'fhéadfaí a dhíriú chun na costais bhreise a thabhaíonn teaghlaigh lena n-áirítear leanaí faoi mhíchumas a íoc.

8.3.3 Bearta chun na constaicí a sainaithníodh a shárú

Bearta Reachtaíochta

Ba cheart ceart chun caighdeán maireachtála leordhóthanach (a chuimsíonn leanaí faoi mhíchumas) a chódú sa dlí. D'fhéadfaí é seo a dhéanamh ar roinnt bealaí, lena n-áirítear trí leasú Bunreachta, nó trí reachtaíocht nua neamhspleách a thabhairt isteach. In aon fhoráil dlí chun aghaidh a thabhairt ar an gceart seo, beidh sé tábhachtach tagairt shonrach a áireamh do leanaí faoi mhíchumas, agus bearta gaolmhara chun tacú leo (mar shampla, trí íocaíochtaí leasa shóisialaigh atá ann cheana a mhéadú agus / nó íocaíochtaí nua a thabhairt isteach do theaghlaigh lena n-áirítear leanaí le míchumais mar a phléitear faoi na Bearta Riaracháin thíos). D'fhéadfaí tiomantais chun deireadh a chur le bochtaineacht leanaí a chódú sa reachtaíocht, seachas tiomantais den sórt sin a atreorú chuig réimse an bheartais shóisialta, i gcás nach féidir iad a chosaint.⁵⁵⁹

Bearta Riaracháin agus Bearta Eile

Tacaíochtaí breise leasa shóisialaigh a sholáthar atá dírithe ar leanaí faoi mhíchumas

D'fhonn aghaidh a thabhairt ar éagothroime ioncaim i dteaghlaigh lena n-áirítear leanaí faoi mhíchumas, teastaíonn tacaíochtaí breise leasa shóisialaigh. D'fhéadfaí é seo a bhaint amach ar roinnt bealaí, lena n-áirítear trí ráta na n-íocaíochtaí atá ann cheana a mhéadú mar an Liúntas Cúraim Baile, agus íocaíochtaí nua a chur leis, amhail costas an liúntais míchumais. Ós rud é nach mbaineann an Liúntas Cúraim Baile ach le leanaí faoi mhíchumas trom, thabharfadh réamhrá ar shochar leanaí i leith gach linbh faoi mhíchumas aghaidh ar éagothroime ioncaim i dteaghlaigh lena n-áirítear leanaí faoi mhíchumas.

Cuir spriocanna sonracha do leanaí faoi mhíchumas san áireamh i straitéisí frithbhochtaineachta

D'fhonn aghaidh a thabhairt ar dhofheictheacht leanaí faoi mhíchumas i straitéisí frithbhochtaineachta, is gá spriocanna sonracha don ghrúpa seo a chur leis na tionscnaimh seo, lena n-áirítear an Treochlár um Chuimsiú Sóisialta 2020 - 2025. Bearta sonracha chun an ceart chun caighdeán leordhóthanach a chinntiú ba chóir go gcuimseodh maireachtáil do leanaí tagairt shonrach agus bearta do leanaí faoi

559 D'achtaigh an RA an tAcht um Bochtaineacht Leanaí 2010, a chuireann i bhfeidhm sa reachtaíocht tiomantas chun bochtaineacht leanaí a dhíothú.

mhíchumas, agus caithfidh spriocanna scoite do dhaoine fásta agus do leanaí faoi mhíchumas a bheith san áireamh i straitéisí atá dírithe ar dhaoine faoi mhíchumas.

Bailiú agus anailísiú sonraí

Teastaíonn tuiscint ar na cúiseanna go léir le bochtaineacht, díothacht agus eisiámh sóisialta i measc tuismitheoirí leanaí faoi mhíchumas, agus leanaí faoi mhíchumas iad féin. Ba cheart do DEASP sonraí a bhailiú ar na saincheisteanna deireanacha sin leis an mbaint ghníomhach leanaí faoi mhíchumas agus a dteaghlaigh, agus é seo a úsáid chun plean gníomhaíochta a chur le chéile a bheidh sainiúil dá riachtanais chun caighdeán mhaireachtála níos fearr a chinntiú ar fud an saolré.

Ba cheart go mbeadh aistrithe ón óige go dtí an aosacht mar phríomhcheist sa bhailiúchán sonraí. Ina theannta sin, ba cheart machnamh a dhéanamh ar chur chuige ina mbíonn ioncam ag méadú agus costais do theaghlaigh a laghdú.⁵⁶⁰

560 An Roinn Gnóthaí Fostaíochta agus Cosanta Sóisialta, Bochtaineacht agus Míchumas; Treoir atá neamhdhiobhálach don phobal ar éagothroime eacnamaíoch agus costas míchumais (Baile Átha Cliath, Samhain 2017) 6

9. Braisle 4 - Ceartas / Sásamh & Cosaintí

9.1 Saoirse agus Slándáil

Tá daoine faoi mhíchumas i mbaol níos airde ó chineálacha uathúla díothachta saoirse - lena n-áirítear coinneáil in ospidéal síciatracha, i dtithe altranais agus i suíomhanna institiúideacha eile chomh maith le cóireáil éigeantach.⁵⁶¹ Cé go n-aithníonn páirtithe leasmhara éagsúla go bhfuil aird phráinneach ag teastáil uathu, tá sonraí teoranta ar fáil maidir leis an raon leathan cineálacha díothachta saoirse atá sainiúil do mhíchumas, lena n-áirítear iad siúd a dhéanann difear leanaí faoi mhíchumas.⁵⁶²

Deirtear in Airteagal 14 den UNCRPD, cinnteoidh Stáit is Páirtithe nach mbainfear a saoirse do dhaoine faoi mhíchumas go neamhdhleathach nó go treallach, agus go bhfuil aon díothacht saoirse i gcomhréir leis an dlí, agus nach mbeidh aon mhíchumas ann más údar a thabhairt le díothacht saoirse. Tá feidhm aige seo go cothrom maidir le daoine faoi mhíchumas meabhrach nó míchumais síceasóisialta.⁵⁶³ Ina theannta sin, áiritheoidh Stáit is Páirtithe 'má bhaintear a saoirse do dhaoine faoi mhíchumas trí aon phróiseas, tá siad, ar bhonn comhionann le daoine eile, i dteideal ráthaíochtaí de réir dlí idirnáisiúnta um chearta an duine agus déileálfar leis i gcomhlíonadh chuspóirí agus phrionsabail an Choinbhinsiúin seo, lena n-áirítear trí chóiríocht réasúnach a sholáthar'.⁵⁶⁴

Ráthaíonn Airteagal 37 den UNCRC ceart an linbh chun saoirse agus foláinn sé forálacha comhchosúla lena dtoirmisctear coinneáil neamhdhleathach nó treallach. Éilíonn sé freisin ar Stáit is Páirtithe a chinntiú go gcaitear le leanbh leis an gcine daonna, le dínit bunúsach, agus ar bhealach a chuireann riachtanais daoine dá aois nó dá aois'.⁵⁶⁵ Níor cheart aon ghabháil, coinneáil nó príosúnacht linbh a úsáid (ach mar thomhas mar an rogha dheiridh agus ar feadh na tréimhse iomchuí is giorra) agus beidh sé ar leithligh do dhaoine fásta mura bhfuil sé sin in a leas an linbh.

9.1.1 Comhthéacs Reatha na hÉireann

9.1.1.1 Próifíl leanaí faoi mhíchumas

De réir Tusla, bhí 6,029 leanbh faoi chúram Stáit ag deireadh 2018.⁵⁶⁶ bhí 365 (6%)

561 Eilíonóir Flynn, Mónica Pinilla-Rocancio agus María Gómez-Carrillo, 'Tuarascáil ar chineálacha díothachta saoirse a bhaineann go sonrath le míchumas' (Aibreán 2019) 10 <<https://www.nuigalway.ie/media/centrefordisabilitylawandpolicy/files/DoL-Tuarascáil-Deiridh.pdf>> a rochtain 11 Bealtaine 2020.

562 *ibid.*

563 Oifig an Ard-Choimisinéara um Chearta an Duine de chuid na Náisiún Aontaithe, Ráiteas ar airteagal 14 den Choinbhinsiún um Chearta Daoine faoi Míchumas (An Ghinéiv, 2014) <<https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=15183>> rochtain ar 10 Bealtaine 2020.

564 UNCRPD, airt 14.

565 UNCRC, airt 37.

566 An tÚdarás um Fhaisnéis agus Cáilíocht Sláinte, Tuarascáil fhorbhreathnaithe bhliantúil ar iniúchadh agus rialáil seirbhísí leanaí - 2018 (Meitheamh 2019) 15 <<https://www.hiqa.ie/sites/default/files/2019-06/HIQA-Childrens-Forbhreathnú-Tuarascáil-2018.pdf>> rochtain 09 Meitheamh 2020.

leanbh faoi chúram cónaithe príomhshrutha, a raibh 126 (34.5%) díobh i socrúcháin Tusla agus 239 (65.5%) in ionaid chónaithe a bhí á reáchtáil. ag soláthraithe comhlachtaí príobháideacha agus deonacha.⁵⁶⁷ Bhí 14 leanbh in aonaid chúraim speisialta.⁵⁶⁸ Bhí 94 leanbh eile in áiseanna cúraim eile lena n-áirítear lóistín tacaíthe, sa bhaile faoi ordú cúraim, i scoil / ionad coinneála, ionad cónaithe eile (m.sh., aonad míchumais nó ionad athshlánaithe drugaí agus alcóil).⁵⁶⁹ Ní sholáthraíonn tuarascáil HIQA 2019 sonraí comhchosúla ag miondealú ar chion na leanaí faoi mhíchumas i seirbhísí cónaithe faoina sainchúram.⁵⁷⁰

Fuair an 10ú daonáireamh síciatrach náisiúnta go raibh 83 leanbh ina gcónaí i gceachtar aonad síciatrach aosach nó in aonaid speisialaithe leanaí agus déagóirí an 31 Márta 2019.⁵⁷¹ Díobh sin bhí 78 leanbh in aonaid leanaí agus déagóirí agus cuireadh 5 leanbh in aonaid do dhaoine fásta.⁵⁷² As na daoine faoi 18 a bhfuil cónaí orthu in aonaid síciatracha nó ospidéil, doiciméadaíonn an tuarascáil gur mná iad níos mó ná dhá thrían (69%) díobh sin. Deir sé freisin go raibh 42% faoin gcéad 17 mbliana d'aois, 17% 16 bliana d'aois, go raibh díreach os cionn 20% 15 bliana d'aois agus go raibh cion den chineál céanna 14 bliana d'aois nó níos óige.⁵⁷³ Thug an tuarascáil faoi deara méadú ar líon na ndaoine faoi 18 in ospidéil agus aonaid, ó 43 in 2010 go 83 in 2019.⁵⁷⁴ Cuirtear é seo i bpáirt, leis an gcumas méadaithe d'othair chónaithe thar na blianta agus leis an bhfás ar an éileamh ar áiteanna.⁵⁷⁵

Ina thuarascáil bhliantúil, thuiriscigh Campas Coinneála Leanáí Oberstown, as na 75 leanbh a coinníodh ar an gcampas sa chéad ráithe de 2019, go raibh riachtanais sláinte meabhrach aitheanta ag 41%, go raibh imní sláinte corpartha ag 8% agus go raibh diagnóis míchumais foghlama ag 23%.⁵⁷⁶

9.1.1.2 Forbhreathnú ar an dlí agus ar bheartas

Ráthaítear an ceart chun saoirse agus slándála in Éirinn i mBunreacht na hÉireann, a fhorálann nach mbainfear aon saoirse pearsanta d'aon saoránach ach amháin de réir an dlí.⁵⁷⁷ Déantar an ceart a chosaint a thuilleadh faoi airteagal 5, Sceideal 1 de Dhaonna na hÉireann An tAcht um an gCoimisiún um Chearta agus Comhionannas 2014.

Dlí Coiriúil

Sa chás go gcoinníonn an Garda Síochána leanaí in imscrúdú ar chion coiriúil, ní mór do na Gardaí a gcearta pearsanta, a ndínit agus aon leochaileacht a eascraíonn as

567 *ibid.*

568 *ibid* 16.

569 *ibid.*

570 An tÚdarás um Fhaisnéis agus Cáilíocht Sláinte, Tuarascáil fhorbhreathnaithe bhliantúil ar iniúchadh agus rialáil seirbhísí leanaí - 2019 (Meitheamh 2020) <https://www.hiqa.ie/sites/default/files/2020-06/2019-Childrens-Forbhreathnú-report_0.pdf> rochtain 09 Meitheamh 2020.

571 Antoinette Daly agus Sarah Craig, 'Daonáireamh Aonaid Shíciatracha agus Ospidéil na hÉireann 2019 Príomhthorthaí' (Baile Átha Cliath: An Bord Taighde Sláinte, 2020) 17.

572 *ibid* 18.

573 *ibid* 17.

574 *ibid* 17.

575 *ibid.*

576 Campas Coinneála Leanáí Oberstown, 'Tuarascáil Bhliantúil 2019' (Meitheamh 2020) 9 <https://www.oberstown.com/wp-content/uploads/_pda/2020/07/Oberstown-Annual-Report-2019.pdf?T=5f1959a00a7f0> rochtain 27 Lúnasa 2020

577 Bunreacht na hÉireann, airt 40.4

riachtanais speisialta nó míchumas a urramú.⁵⁷⁸ Níl mórán treorach ar fáil go poiblí maidir leis an gcaoi ar chóir freastal ar leanaí faoi mhíchumas nuair faoi choinneáil ag Gardaí nó cén próiseas atá i bhfeidhm lena chinntiú go gcomhlíonann sé seo caighdeáin idirnáisiúnta um chearta an duine. Nuair a chiontaítear leanaí i gcion coiriúil, féadfar iad a choinneáil ar an gcampas náisiúnta coinneála leanaí i mBaile Oberstown. Déantar riachtanais shonracha gach linbh a mheas, agus déantar plean cúraim aonair a fhorbairt nuair a choinnítear i dtosach é.⁵⁷⁹ Níl aon tagairt shonrach i bplean straitéiseach an champais do 2017–2020 chun freastal ar riachtanais leanaí faoi mhíchumas nó diagnóisí sláinte meabhrach.⁵⁸⁰

Dlí Sibhialta

Féadfar a saoirse a bhaint de leanaí faoi MHA 2001 chun cóireáil a dhéanamh ar ‘neamhoird mheabhrach’ nó ‘tinnas meabhrach’.⁵⁸¹ Féadfar leanaí a ligean isteach mar othair dheonacha nó ainneonacha. Faoin Acht leanbh, duine ar bith faoi 18 nach raibh pósta, is othar deonach é⁵⁸² má thoilíonn a thuismitheoirí nó a gcaomhnóirí lena gcóireáil agus lena gcoinneáil i saoráid ábhartha.⁵⁸³ Mar othair dheonacha níl aon chosaintí nós imeachta ann chun a gcoinneáil nó a gcóireáil a athbhreithniú cé nár thoiligh an leanbh é féin. Déanann an Chúirt Dúiche ordúithe coinneála neamhdheonach a chinneadh agus éillítear iad do leanaí atá faoi chúram an Stáit faoin Acht um Chúram Leanaí 1991 agus do leanaí nach dócha go bhfaighidh siad an chóireáil riachtanach ar shlí eile.⁵⁸⁴

Féadfar an choinneáil tosaigh seo ar feadh 21 lá a fhadú ar feadh 3 mhí agus ina dhiaidh sin ar feadh tréimhse eile 6 mhí ar a mhéad.⁵⁸⁵ Chuir tuarascáil ón gCoimisiún um Athchóiriú an Dlí in 2011 béim ar a gcreideamh go n-úsáidtear toiliú tuismitheoirí i go leor cásanna chun teacht timpeall ar an ngá atá le hiarratas a dhéanamh an chúirt le haghaidh ordú coinneála ainneonach.⁵⁸⁶ Thug sí faoi deara, cé go gcoinníonn an MHA an t-idirdhealú idir cóireáil dheonach agus ainneonach agus coinneáil do leanaí go teoiriciúil, nach bhfuil sé beagnach ann i gcleachtas.⁵⁸⁷ Léirítear é seo leis na staitisticí a sholáthraíonn an Meabhrach An Coimisiún Sláinte. Ina dTuarascáil Bhliantúil is déanaí do 2019,⁵⁸⁸ thuiriscigh an MHC gurbh é líon iomlán na n-iontrálacha leanaí chuig ionaid cheadaithe ná 497. Is méadú é seo ón 408 iontráil in 2018 agus 439 in 2017.⁵⁸⁹ In 2019, ligeadh isteach 32 leanbh chuig ionaid cheadaithe faoi ordúithe iontrála ainneonach. Áiríodh leis seo 2 leanbh a glacadh isteach in aonaid aosach.⁵⁹⁰ Ina theannta sin, ligeadh isteach leanbh amháin in aonad aosach tar éis Ordú Ard-Chúirte. Fágann sé sin go nglactar le 464 leanbh san iomlán “go deonach” le toiliú tuismitheoirí.

578 Acht na Leanaí 2001, a55.

579 Campas Coinneála Leanaí Oberstown, ‘Model of Care’ <<https://www.oberstown.com/what-we-do/model-of-care/?Cn-reloaded=1>> rochtain 02 Feabhra 2021.

580 Campas Coinneála Leanaí Oberstown, ‘Straitéis 2017 - 2020’ (Meitheamh 2016) <<https://www.oberstown.com/wp-content/uploads/2017/12/Oberstown-Strategy-2017-2020-1.pdf>> rochtain 27 Lúnasa 2020.

581 An tAcht Sláinte Meabhrach 2001, a2 (1)

582 *ibid.*

583 Catriona Moloney, ‘An tAcht Sláinte Meabhrach 2001: Measúnú ar Chearta Leanaí ar an gCreat Dlí Reatha agus ar an Athchóiriú Beartaithe - Cuid I’ (2016) 19 *Irish Journal of Family Law* 28.

584 An tAcht Sláinte Meabhrach 2001, a25.

585 *ibid.*, a25 (9) agus (10).

586 An Coimisiún um Athchóiriú an Dlí, Cóireáil Leighis Leanaí agus an Dlí (LRC 103-2011), 120.

587 *ibid.*

588 An Coimisiún Sláinte Meabhrach, Tuarascáil Bhliantúil 2019 (Baile Átha Cliath, 2019) 27.

589 *ibid.*

590 *ibid.*, 28.

I leasú ar an gCód Cleachtais a Bhaineann le hIontráil Leanaí faoin Acht Sláinte Meabhrach 2001 gheall an MHC a chinntiú nach nglacfaí aon leanbh, faoi 18 mbliana d'aois, chuig aonad aosach tar éis an 1 Nollaig 2011.⁵⁹¹ Má tharlaíonn sé seo tá sé de dhualgas ar an ionad ceadaithe tuarascáil a chur isteach ag imlíniú cén fáth don MHC⁵⁹² Mar sin féin, in 2019 ligeadh isteach 54 leanbh chuig 15 aonad aosach ar fud na hÉireann. Leanann clúdach na meán ar an gceist seo ag cur béime ar an líon do-ghlactha leanaí a ligtear isteach in aonaid aosach, agus déileálfar le leanbh amháin as gach cúigear in áiseanna nár cruthaíodh chun freastal ar a riachtanais.⁵⁹³ Tugann an litríocht le fios gurb iad leanaí a fhreagraíonn is fearr nuair a bhíonn seirbhísí sainiúil dá riachtanais, agus go dteastaíonn timpeallachtaí sábháilte ó leanaí a bhfuil fadhbanna sláinte meabhrach acu chun athléimneacht a fhorbairt chun déileáil le saincheisteanna sláinte meabhrach.⁵⁹⁴ Chuir Coiste UNCRC a n-ímní in iúl faoi leanaí a ligean isteach in aonaid aosach agus mhol sé tosaíocht a thabhairt do neartú CAMHS.⁵⁹⁵ d'othair chónaithe.

Féadfar leanbh idir 11 agus 18 mbliana d'aois a choinneáil le haghaidh cóireála chun aghaidh a thabhairt ar iompar atá 'ina riosca dáiríre agus substaintiúil dochair dá shaol, dá shláinte, dá shábháilteacht, dá fhorbairt nó dá leas' agus nach dtagann laistigh de an sainmhíniú ar 'neamhord meabhrach' faoin MHA 2001.⁵⁹⁶ Tá sé léirithe ag an Tionscadal Tuairiscithe Dlí um Chúram Leanaí gur minic a chuirtear na horduithe seo i bhfeidhm ar leanaí faoi mhíchumas síceasóisialta.⁵⁹⁷ Chuir an tionscadal béim freisin ar úsáid na hArd-Chúirte as a dlínse bunúsach agus as a gCardaíocht chun áit a dhéanamh. leanaí faoi mhíchumas in áiseanna cóireála i ndlínsí eile, an Ríocht Aontaithe go príomha.⁵⁹⁸ Cuirtear é seo i leith an tsainmhíneithe theoranta ar 'neamhord meabhrach' faoin MHA agus easpa saoráidí cóireála iomchuí in Éirinn.⁵⁹⁹ Nuair a chuirtear é in áiseanna cóireála i ndlínse eile an fanann cás faoi dhlínse Ard-Chúirt na hÉireann, áfach, bíonn an leanbh faoi réir reachtaíocht na RA maidir le toiliú le cóireáil, urscaoileadh a díothacht saoirse.

Chun a oibleagáidí faoin UNCRPD a chomhlíonadh, foilsíodh dréacht-Cheann Bille chun foráil a dhéanamh maidir le cosaintí i gcoinne díothacht saoirse agus nósanna imeachta maidir le ligean isteach, coinneáil, athbhreithniú cóireála ar aon duine a choinnítear i 'saoráid ábhartha'.

591 An Coimisiún Sláinte Meabhrach, Cód Cleachtais a Bhaineann le Leanaí a Iontráil faoin Aguisín faoin Acht Meabhair-Shláinte 2001 (Baile Átha Cliath, 2009) 3.

592 *ibid.*

593 Nochtann Sheila Wayman, 'Cúram síciatrach d'othair chónaithe faoi 18 mbliana d'aois lochtanna an chórais sláinte' *The Irish Times* (Baile Átha Cliath, 13 Lúnasa 2020); Catherine Shanahan, 'Leanaí a ligean isteach in Aonaid Síciatracha Aosaigh Scrúdaitheoir Éireannach' *Coiteann* (Baile Átha Cliath, 15 Deireadh Fómhair 2019); Sarah Bardon, 'Caoga Leanaí a nGlactar le hAonaid Síciatracha Aosaigh i mbliana' *The Irish Times* (Baile Átha Cliath, 10 Lúnasa 2015).

594 Feidhmeannach na Seirbhíse Sláinte, Tuarascáil Fís don Athrú ón nGrúpa Saineolaithe ar Bheartas Sláinte Meabhrach (2006) 85; Bates et al, Duine éigin le Casadh le Duine éigin le Labhairt leis (Headstrong 2009) 23; An Coimisiún um Athchóiriú an Dlí, Páipéar Comhairliúcháin Leanaí agus an Dlí: Cóireáil Leighis (Oifig an tSoláthair 2009) 177.

595 Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, Breathnóireachtaí Deiridh ar an tríú agus an ceathrú Tuarascáil Thréimhsiúil in Éirinn 2016 (CRC / C / IRL / CO / 3-4) mír 54 (b).

596 An tAcht um Chúram Leanaí (Leasú) 2011, a23H.

597 Tionscadal Tuairiscithe Dlí Cúraim Leanaí, Cásanna <<https://www.childlawproject.ie/publications/>> a rochtain 6 Aibreán 2020.

598 Lisa Colfer agus Carol Coulter, 'Maoirseacht Ard-Chúirte ar Riachtanais Cúraim Choimpléasc Leanaí - Tionscadal Tuairiscithe Dlí Cúraim Leanaí' <<https://www.childlawproject.ie/publications/high-court-oversight-of-childrens-complex-care-riachtanais/>> a rochtain 9 Meitheamh 2020.

599 *ibid.*

Foilsíodh torthaí comhairliúcháin phoiblí ar na Cinn Bille seo i mí Iúil 2019.⁶⁰⁰ Mar sin féin, ní thugann na cosaintí seo aghaidh ar leanaí a bhfuil a saoirse bainte acu agus ní dhearnadh aon nuashonruithe ná dul chun cinn breise ina leith seo.

9.1.2 Príomhbhacainní ar chearta a réadú

Easpa mór faisnéise, treorach nó cosaintí

Tá easpa mór faisnéise, treorach nó cosaintí ann maidir le leanaí a mbaintear a saoirse dóibh in Éirinn. Is ábhar imní ar leith é seo maidir le leanaí faoi mhíchumas atá, cosúil le daoine fásta faoi mhíchumas, níos dóchúla go mbainfear a saoirse díobh, mar a d'radh thuas. Ní chuirtear leanaí san áireamh faoin dréachtchosaint reatha um Díothacht na Saoirse⁶⁰¹ atá beartaithe ná níl treoirlínte soiléire ann cathain a fhéadfar a mheas go bhfuil leanbh faoi shaoirse agus conas is féidir agóid a dhéanamh ina thaobh. Léirítear é seo a thuilleadh leis an bhfíric nach n-aithnítear faoi láthair leanaí a ligtear isteach in áiseanna cúraim chónaithe do dhaoine faoi mhíchumas le toiliú a dtuismitheoirí nó faoin Acht um Chúram Leanaí. Maidir le leanaí a choinnítear faoin dlí coiriúil níl aon treoir náisiúnta ann freisin don Gharda Síochána maidir le saoirse leanaí faoi mhíchumas a bhaint ná ní shainaithnítear caingne sonracha do leanaí faoi mhíchumas nó do riachtanais sláinte meabhrach a choinnítear ar Champas Coinneála Leanaí Oberstown.

Cosaintí agus tacaíochtaí neamhleor do leanaí faoin Acht Meabhair-Shláinte 2001

Níl leanaí 16 nó 17 mbliana d'aois a ndéileáiltear leo mar othair dheonacha, bunaithe ar thoiliú a dtuismitheoirí, faoin Acht Meabhair-Shláinte 2001 - i dteideal athbhreithnithe ar a lígean isteach.⁶⁰² Easpa nós imeachta athbhreithnithe agus easpa abhcóideachta náisiúnta. d'fhéadfadh sé go mbainfí leanaí a bhfuil míchumas orthu i suíomh cúram sláinte meabhrach de bharr seirbhíse do dhaoine faoi 18 a bhfuil rochtain acu ar sheirbhísí sláinte meabhrach gan deis dúshlán a thabhairt don chinneadh seo nó a dtuairimí a chur in iúl, contrártha leis an dlí idirnáisiúnta maidir le cearta an duine agus an cleachtas is fearr.

Easpa áiseanna oiriúnacha do leanaí faoi mhíchumas síceasóisialta

Mar gheall ar easpa bearta reachtacha nó saoráidí cóireála iomchuí do leanaí faoi mhíchumas síceasóisialta, déileáladh leo in áiseanna míchuí do dhaoine fásta. Caitear le dlíthe eile i ndlínsí eile le cosaintí reachtaíochta éagsúla agus rochtain laghdaithe ar thacaíochtaí teaghlach agus eile. D'ainneoin caighdeáin idirnáisiúnta agus dea-chleachtas, ní mhainníonn Éire ceart cóireála a sholáthar a oireann don aois saoráidí do leanaí atá faoi réir CAMHS othar cónaitheach nó rochtain ar roghanna malartacha iomchuí seachas cúram othar cónaitheach (seirbhísí pobalbhunaithe).

600 An Roinn Sláinte, Togra Cosanta Díothachta na Saoirse: Tuarascáil ar an gComhairliúchán Poiblí (Iúil 2019) <<https://assets.gov.ie/43856/286eb5d2ebca4b088d65cfef7b5c23a2.pdf>> a rochtain 9 Meitheamh 2020.

601 Moltaí ón Roinn Sláinte, Díothacht Saoirse um Chosaint Saoirse: Tuarascáil ar an gComhairliúchán Poiblí (Iúil 2019) <<https://assets.gov.ie/43856/286eb5d2ebca4b088d65cfef7b5c23a2.pdf>> a rochtain 9 Meitheamh 2020.

602 Athchóiriú Sláinte Meabhrach, 'Nóta mionteagaisc ar athchóiriú an Achta Sláinte Meabhrach, 2001' (13 Meitheamh 2019) <<https://www.mentalhealthreform.ie/news/briefing-note-on-reform-of-the-mental-health-act-2001/>> a rochtain 2 Meitheamh 2020.

9.1.3 Bearta chun constaicí aitheanta a shárú

Bearta reachtacha

Éilítear go práinneach le reachtaíocht maidir le leanaí a ligean isteach i saoráidí sláinte meabhrach agus eile chun cosaintí a dhaingniú maidir leis an gceart chun saoirse do gach leanbh a bhfuil míchumais, go háirithe iad siúd atá faoi mhíchumas síceasóisialta. Ba cheart go n-aithneodh sé seo cumais athraitheacha an linbh, de réir an UNCRPD agus UNCRC, agus prionsabail an toilithe eolasach saor in aisce.⁶⁰³ D'fhéadfadh sé seo a bheith i bhfoirm leasuithe ar an reachtaíocht atá ann cheana, mar an tAcht Sláinte Meabhrach, píosa nua de reachtaíocht mar a bhí beartaithe ag an gCoimisiún um Athchóiriú an Dlí ina dtuarascáil i 2011,⁶⁰⁴ nó féadfar aghaidh a thabhairt uirthi faoin mBille atá á iniúchadh ag an Roinn Sláinte faoi láthair i gcomhairle leis an gCoimisiún Sláinte Meabhrach agus le FSS.⁶⁰⁵

D'fhéadfadh píosa nua reachtaíochta meicníocht níos soiléire agus níos cuimsithí a sholáthar agus ligfeadh sé cosaintí díothachta ar leith do leanaí. Moltar na cosaintí atá leagtha amach faoi láthair mar leasuithe ar an Acht um Chinnteoireacht Chuidithe (Cumas) 2015, nach mbaineann ach leo siúd atá os cionn ocht mbliana déag d'aois.

Incheartachtacht chearta

Ní mór do leanaí a ligtear isteach in ionaid cheadaithe agus a d'fhéadfadh a saoirse a bhaint díobh mar othair 'deonacha' bunaithe ar thoiliú a dtuismitheoirí rochtain a bheith acu ar mheicníocht chun a ligean isteach a athbhreithniú. Caithfidh an nós imeachta seo tacú le leanaí a dtuairimí a chur in iúl, lena n-áirítear trí abhcóide neamhspleách agus tacaíochtaí cumarsáide a sholáthar.

Bearta riaracháin agus bearta eile

Maoiniú

Ní mór maoiniú a sholáthar chun a chinntiú go bhfuil go leor acmhainní ag CAMHS chun tacú le leanaí faoi mhíchumas síceasóisialta i suíomhanna iomchuí. Caithfidh maoiniú den sórt sin acmhainní eile a sholáthar ar chúram othar cónaitheach (seirbhísí pobalbhunaithe) as a dtiocfaidh laghdú ar iontrálacha ospidéal.

Oiliúint agus treoir

Caithfear treoir a chomhlíonann cearta an duine maidir le tacaíochtaí míchumais, cóiríocht réasúnach agus cosaintí a sholáthar do bhaill an Gharda Síochána agus do ghairmithe eile atá ag idirghníomhú le leanaí faoi mhíchumas a d'fhéadfadh a saoirse a bhaint. Ba cheart oiliúint a sholáthar freisin, mar CPD nó le linn na hoiliúna tosaigh.

Ní mór treoirlínte agus cóid chleachtais bhreise, bunaithe ar chur chuige maidir le cearta an duine, a sholáthar maidir le bheith ag obair le leanaí a d'fhéadfadh a saoirse a bhaint díobh nó nuair a bhíonn toiliú le haghaidh cóireála nó coinneála á fháil acu lena chinntiú

603 Oifig an Ard-Choimisinéara um Chearta an Duine, 'Bridging the Gap: Táscairí um Chearta an Duine, Airteagal 25: Táscairí Léiritheacha ar an gceart chun sláinte' (An Ghinéiv, 2019).

604 An Coimisiún um Athchóiriú an Dlí, Cóireáil Leighis Leanaí agus an Dlí (LRC 103-2011).

605 Díospóireachtaí Dáil 8 Meán Fómhair 2020, Iml. 996 Uimhir 6, col 1405.

go dtuigeann gairmithe atá ag obair sa réimse a bhfreagrachtaí agus go dtacaítear go leordhóthanach leo a ról a ghlacadh.

Oiliúint a sholáthar nó treoir a fhorbairt - caithfear é seo a chinneadh i gcomhpháirtíocht le leanaí faoi mhíchumas nó lena n-ionadaithe de réir Thrácht Ginearálta 7 den UNCRPD.

Bailiú Sonraí

Ba cheart clár bailithe sonraí a thionscnamh a bhailíonn faisnéis mhionsonraithe maidir le líon na leanaí a mbaintear a sairse nó a ligtear isteach chuig saoráidí cóireála, aonaid chónaithe nó seirbhísí eile chun méid na saincheistanna a bhíonn rompu a thuiscint agus gníomhú mar bhunlíne chun monatóireacht a dhéanamh ar athchóiriú sa todhchaí. Caithfidh faisnéis a bheith san áireamh anseo maidir le díothacht sairse atá sainiúil do mhíchumas agus sonraí a dhí-chomhbhailiú ar iontrálacha / coinneálacha bunaithe ar mhíchumas nó lagú agus aois a bheith i láthair.

Pleananna cuimsitheacha

Ba cheart go gceanglófaí ar gach suíomh inar féidir leanaí a choinneáil, mar Champas Coinneála Oberstown nó saoráidí cóireála sláinte meabhrach, cur síos mionsonraithe a dhéanamh ar an gcaoi a dtacóidh siad le leanaí faoi mhíchumas, a gcearta daonna a chosaint (lena n-áirítear a gceart a dtuairimí a chur in iúl) agus a gcuid a chomhlíonadh ceanglais maidir le hinrochtaineacht agus cóiríocht réasúnach. Cé go bhfuil cigireachtaí agus athbhreithnithe ann, is iad HIQA nó an. An Coimisiún Sláinte Meabhrach, breithnigh ar chomhlíonadh chearta leanaí níl mórán béime ar mhíchumas go sonrach agus ar chóiríocht réasúnach maidir le háiseanna do leanaí. Dá bhrí sin, ba cheart go mbeadh aon phleananna cuimsitheacha a dhréachtófar faoi réir athbhreithnithe agus nuashonruithe rialta agus ba cheart go mbeadh ceistanna a bhaineann go sonrach le míchumas mar chuid d'aon iniúchadh ar an tsaoirí.

9.2 Rochtain ar Cheartas

Cheal rochtana ar cheartas, ní féidir le daoine a nguth a chloisteáil, a gcearta a fheidhmiú, dúshlán a thabhairt in aghaidh idirdhealú nó cinnteoirí a dhéanamh cuntasach. Cuireann rochtain éifeachtach ar cheartas ar chumas agus cumhacht a thabhairt do dhaoine a gcearta a chosaint agus déanamh mar sin feictear go n-athraíonn sé cearta bunúsacha ó theoiric go réaltacht.⁶⁰⁶ Ráthaítear an ceart seo do leanaí faoi mhíchumas ar bhonn comhionann le leanaí eile faoi airteagal 13 den UNCRPD agus airteagail 12, 39 agus 40 den UNCRC.

Clúdaíonn rochtain ar cheartas, faoi airteagal 13 den UNCRPD, rannpháirtithe díreacha (na páirtithe i gcás) agus rannpháirtithe indíreacha (fíneithe srl.). Tá raon feidhme leathan aige agus éilíonn sé ar Stáit is Páirtithe rannpháirtíocht chomhionann agus éifeachtach a chinntiú do dhaoine faoi mhíchumas ag gach céim den phróiseas lena n-áirítear 'céimeanna imscrúdaitheacha agus réamhchéimeanna eile'. Baineann an t-alt go cothrom le leanaí faoi mhíchumas, le hairteagal 13 (1) ag aibhsiú 'socruithe nós imeachta agus aois-oiriúnach' mar riachtanas chun rochtain éifeachtach a chinntiú.

606 Gníomhaireacht an AE um Chearta Bunúsacha, Rochtain ar Cheartas: Forbhreathnú ar Dhúshlán agus Deiseanna (Gníomhaireacht an AE um Chearta Bunúsacha, 2011).

Ní mór do Pháirtithe Stáit a chinntiú nach gcuireann gníomhaithe neamh-Stáit (e.g. teaghlaigh agus dlíodóirí príobháideacha) isteach ar na cearta a chosnaítear le hairteagal 13 agus go gcaithfidh siad oiliúint a sholáthar laistigh den earnáil.⁶⁰⁷

Foráiltear le hAirteagal 12 den UNCRC go bhfuil sé de cheart ag leanbh éisteacht a fháil in aon imeachtaí breithiúnacha agus riaracháin a dhéanann difear dóibh, go díreach nó go hindíreach, de réir dlí náisiúnta. Tá feidhm ag an bhforáil seo maidir le gach imeacht a théann i bhfeidhm ar an leanbh, lena n-áirítear iad siúd a thionscain an leanbh agus iad siúd a thionscain daoine eile.⁶⁰⁸ Cuireann ceart linbh chun leigheas a fháil faoin UNCRC oibleagáid ar Stáit is páirtithe gach beart iomchuí a dhéanamh chun téarnamh fisiceach agus síceolaíoch agus athimeascadh sóisialta a chur chun cinn leanbh atá thíos le faillí, dúshaothrú nó mí-úsáid de chineál ar bith; céasadh nó aon chineál eile cóireála nó pionóis éadrócaireach, mídhonna nó táireach; nó coinbhleachtaí armtha.⁶⁰⁹ D'fhéadfadh go n-áireofaí air seo an ceart chun cúnamh chun iarmhairtí éagóir nó díobhála a dheisiú, agus / nó cúiteamh airgeadais agus / nó morálta.⁶¹⁰ Ráthaíonn Airteagal 40 den UNCRC cearta linbh a líomhnaítear mar chúisí de, nó a aithnítear go ndearna sé cion, agus sonraítear an eochair prionsabail agus cosaintí Ní mór do Stáit is Páirtithe a chur i bhfeidhm chun rochtain éifeachtach ar cheartas agus an ceart chun trialach córa a ráthú.⁶¹¹

9.2.1 Comhthéacs Reatha na hÉireann: Forbhreathnú ar an dlí agus ar an mbeartas

Dlí Sibhialta

Cosnaítear rochtain ar na cúirteanna mar cheart pearsanta intuigthe faoi airteagal 40.3.1 de Bhunreacht na hÉireann.⁶¹² Cuimsíonn Airteagal 42A den Bhunreacht ceart an linbh a thuairimí a chur in iúl agus a gcuid tuairimí a thabhairt an meáchan cuí bunaithe ar a aois agus aibíocht in imeachtaí maidir lena gcúram.

Tá an ceart seo teoranta d'imeachtaí maidir le caomhnóireacht, coimeád agus uchtáil agus imeachtaí a thionscnaítear mar thoradh ar eagla roimh leas an linbh. Níl sé seo ag teacht le hairteagal 12 den UNCRC, a deirtear go soiléir go leathnaíonn ceart leanaí a dtuairimí a chur in iúl 'gach ábhar a théann i bhfeidhm ar an leanbh' agus a bhfuil Trácht Ginearálta Uimh. 12 Choiste an CRC le tuiscint go ginearálta le tuiscint go leathan.⁶¹³ Ba chóir a thabhairt faoi deara faoin mBunreacht go bhfuil an deis éisteacht teoranta do 'aon leanbh atá in ann a dhearcadh féin a fhoirmiú.' Ní léir conas a d'fhéadfadh feidhm a bheith ag an bhforáil seo maidir le leanaí faoi mhíchumas cognaíocha a bhféadtar a mheas nach bhfuil ar a gcumas dearcadh a dhéanamh nó tuairim uathrialach a chur in

607 Richard Whittle 'Rochtain ar Cheartas & airteagal 13 den UNCRPD' (16 Bealtaine 2012) <http://www.era-comm.eu/UNCRPD/kiosk/speaker_contributions/111DV68/Whittle_Access.pdf> a rochtain 12 Bealtaine 2020.

608 Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, Trácht Ginearálta Uimh. 12 (2009): Cearta an Linbh le héisteacht (CRC / C / GC / 12), mír 33.

609 UNCRC, airt 39.

610 Ciste Leanáí na Náisiún Aontaithe, Rochtain Chothromasach Leanáí ar Cheartas: Lár agus Oirthear na hEorpa agus Lár na hÁise (Bealtaine 2015) 26.

611 UNCRC, airt 40.

612 FLAC (Ionaid Comhairle Dlí In Aisce) 'Rochtain ar Cheartas: Ceart nó Pribhléid?' (Iúil 2005) 9 <https://www.flac.ie/socmhainní/comhaid/pdf/access_to_justice_final.pdf> a rochtain 12 Bealtaine 2020.

613 Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, Trácht Ginearálta Uimh. 12 (2009): Cearta an Linbh le héisteacht (CRC / C / GC / 12).

iúl.⁶¹⁴ níl sé comhsheasmhach leis an UNCRPD, ar bhain a théacs an cháilíocht cumais seo as agus a deir gur cheart tacaíocht a sholáthar do leanaí faoi mhíchumas chun a dtuairimí a chur in iúl.⁶¹⁵

In Éirinn, ní féidir le leanaí imeachtaí dlí a thionscnamh go neamhspleách. Nuair is mian le leanbh cás a thógáil chun a gcearta a fhorfheidhmiú ní mór dóibh é sin a dhéanamh trína ‘chéad chara eile’.⁶¹⁶ Is minic gur tuismitheoir, caomhnóir nó tríú páirtí fásta é cara eile a cheaptar chun gníomhú thar ceann an linbh. Sna himthosca sin feictear aturnae ag gníomhú don chéad cheann eile cara in ionad don leanbh.⁶¹⁷

Tugtar treoir do na breithiúna ar an dlí maidir le míchumas agus freastal ar dhaoine faoi mhíchumas agus leanaí i leabhar binse dar teideal ‘Cóireáil Chomhionann Daoine sa Chúirt’ ar cheapachán. Níl an leabhar binse ar fáil dóibh siúd lasmuigh de na breithiúna. Tá rannáin ann ar “daoine faoi mhíchumas, leanaí / míchumas meabhrach, míchumas coirp agus ateangairí.”⁶¹⁸

In imeachtaí dlí teaghlai gh féadfar leanbh a chur leis mar pháirtí sa chás ina bhfuil an Chúirt sásta ag féachaint d’aois, tuiscint agus mianta an linbh agus imthosca an cháis, go bhfuil sé riachtanach ar mhaithe le leas an linbh agus ar mhaithe le ceartas é sin a dhéanamh.⁶¹⁹ I gcás ina ndéantar leanbh ina pháirtí in imeachtaí, féadfaidh an Chúirt ionadaíocht dlí a cheapadh don leanbh.⁶²⁰ Nó, féadfaidh an Chúirt Caomhnóir ad litem (GAL) a cheapadh don leanbh más rud é tá sé ‘riachtanach ar mhaithe le leas an linbh agus an cheartais’.⁶²¹

Taobh amuigh de na forálacha maidir le GAL a cheapadh is beag rialáil a dhéantar ar a ról, soiléireacht maidir leis na cáilíochtaí a theastaíonn nó treoir atá ar fáil dóibh maidir le tacú le leanaí faoi mhíchumas. Faoi láthair tá 74 GAL ag feidhmiú sa Stát leis na seirbhísí a sholáthraíonn raon comhlachtaí deonacha agus grúpaí daoine aonair.⁶²² Reachtaíocht chun cur i bhfeidhm GALanna a leathnú chuig éisteachtaí maidir leis an Acht Sláinte Meabhrach agus réimsí eile, an Cúram Leanaí (Leasú) Bille 2019, in éag le díscáoileadh na Dála.⁶²³ Tá an Bille liostaithe i gClár Reachtaíochta an Rialtais don Fhómhar 2020.⁶²⁴ Mar sin féin, níl sé soiléir cathain is féidir é a thabhairt isteach arís toisc nach bhfuil sé liostaithe faoin reachtaíocht tosaíochta nó faoin reachtaíocht a bhfuil súil leis dul faoi Ghrinnscrúdú Réamh-Reachtach (PLS) i gclár an Fhómhair 2020.⁶²⁵

614 Jennifer Kline agus Eilíonóir Flynn, ‘Rochtain ar Cheartas do Leanaí faoi Míchumas Cognaíoch - Tuarascáil Tíre na hÉireann’ (Ionad Dlí agus Beartais Míchumais, Ollscoil Náisiúnta na hÉireann, Gaillimh, 2013)

615 UNCRPD, airt 7.

616 Rialacha na gCúirteanna Uachtaracha, Ordú 15.

617 Children’s Rights Alliance, ‘Caibidil 2: Rochtain ar Cheartas agus Cinnteoireacht’ in ‘Making Rights Real- A Children’s Rights Audit of Irish Law’ (Baile Átha Cliath, 2015) 28.

618 An Roinn Leanaí, Comhionannas, Míchumas, Comhtháthú agus an Óige, Dréacht-Tuarascáil Tosaigh faoin gCoinbhinsiún um Chearta Daoine faoi Míchumas: Éire (Baile Átha Cliath: Nollaig 2020).

619 An tAcht um Chúram Leanaí 1991, a25.

620 *ibid.*

621 *ibid.*, a26.

622 Comhghuaillíocht um Chearta Leanaí, ‘Cárta Tuairisce 2020’ (Baile Átha Cliath 2020) 84.

623 An Bille um Thithe an Oireachtas, Cúram Leanaí (Leasú) 2019 (Bille 66 de 2019). <<https://www.oireachtas.ie/en/bill/bill/2019/66/>> a rochtain 10 Meitheamh 2020.

624 rochtain ar Phríomh-Aoire Oifig an Rialtais, Clár Reachtaíochta Seisiún an Fhómhair 2020 (15 Meán Fómhair 2020) ar 8 Deireadh Fómhair 2020.

625 *ibid.*

De réir Acht na Leanaí 1997, in aon imeacht sibhialta, féadfar fianaise linbh ‘nach bhfuil 14 bliana d’aois slánaithe aige a fháil seachas faoi mhionn nó dearbhasc má tá an chúirt sásta go bhfuil an leanbh in ann intuigthe a thabhairt cuntas ar imeachtaí atá ábhartha do na himeachtaí.’⁶²⁶ Baineann an fhoráil seo freisin le ‘duine faoi mhíchumas meabhrach a bhfuil 14 bliana d’aois slánaithe aige mar atá feidhm aici do leanbh nach bhfuil an aois sin bainte amach aige.’⁶²⁷ Cé nach sainmhínítear an téarma ‘míchumas meabhrach’ a thuilleadh san Acht, is dóigh go dtagraíonn sé do mhíchumas intleachtúil, gortú inchinne faighte, uathachas agus d’fhéadfadh sé leathnú chuig saincheisteanna sláinte meabhrach. Dá bhrí sin, ní fhéadfaidh leanaí faoi mhíchumas seo fianaise a thabhairt in imeachtaí cúirte ach amháin má chinneann an chúirt go bhfuil siad ‘in ann cuntas sothuigthe ar imeachtaí a thabhairt.’ Cé go leagann an tAcht roinnt roghanna amach do leanaí a thugann fianaise, lena n-áirítear úsáid idirghabhálaithe⁶²⁸ agus trí nasc físe beo,⁶²⁹ ní dhéantar foráil ann d’aon tacaíochtaí sonracha nó breise a d’fhéadfadh a bheith ag teastáil ó leanaí faoi mhíchumas, chun a gcuntas ar imeachtaí a chur in iúl don chúirt.

Dlí Coiriúil

Foráiltear le hAirteagal 38 de Bhunreacht na hÉireann don cheart chun trialach córa, lena n-áirítear an ceart chun trialach ag giúiré. I gcodarsnacht le himeachtaí dlí sibhialta, bíonn leanbh atá cúisithe i gcoir ina pháirtí sna himeachtaí i gcónaí agus i dteideal ionadaíochta dlíthiúla. Éistear cásanna coiriúla leanaí i gCúirt na Leanaí.⁶³⁰ D’ainneoin riachtanas sa dlí do bhreithiúna dul faoi oiliúint sula n-éistean siad cásanna i gCúirt na Leanaí,⁶³¹ níl aon oiliúint fhoirmiúil ar cheartas óige ar fáil do na breithiúna ná mionsonraí maidir le cineál nó ábhar an oiliúint a theastaíonn.⁶³² Mar thoradh air seo tá cinnteoireacht neamhréireach ar fud na cúirte agus úsáid téarmaíochta nó struchtúir a fhágann nach bhfuil sé inrochtana do leanaí.⁶³³ Ina theannta sin, ciallaíonn an easpa oiliúna nach bhféadfadh breithiúna a bheith feistithe chun déileáil leis an raon saincheisteanna a mbíonn tionchar acu ar a saol an linbh - lena n-áirítear imní faoi mhíchumas agus sláinte mheabhrach.⁶³⁴

Múnlaíonn roinnt comhthéacsanna beartais agus reachtaíochta éagsúla rochtain ar an gcóras ceartais choiriúil do leanaí faoi mhíchumas in Éirinn.⁶³⁵ Cuireann an tAcht um Míchumas 2005 oibleagáid ar sholáthraithe seirbhíse poiblí (lena n-áirítear na Gardaí, Stiúrthóir na nIonchúiseamh Poiblí agus na Seirbhíse Cúirteanna) faisnéis agus áitribh a dhéanamh inrochtana.⁶³⁶

626 Acht na Leanaí 1997, a28 (1).

627 *ibid.*, a28 (3).

628 *ibid.*, a22.

629 *ibid.*, a21.

630 Acht na Leanaí 2001, a71.

631 *ibid.*, a72.

632 John O’Connor, ‘Reflections on the Justice and Welfare Debate for Children in the Irish Criminal System System’ (2019) 3 *Irish Judicial Studies Journal* 19 - 39.

633 *ibid.*

634 *ibid.*

635 Claire Edwards, Gillian Harold, agus Shane Kilcommins, ‘Rochtain ar Cheartas do Dhaoine faoi Míchumas mar Íospartaigh na Coireachta in Éirinn’ (Corcaigh: Scoil an Léinn Shóisialta Fheidhmeach agus an Lárionad um Cheartas Coiriúil agus Cearta an Duine, Dámh an Dí, Coláiste na hOllscoile, Corcaigh, Feabhra 2012).

636 An tAcht um Míchumas 2005, a25 agus a26.

Tá oifigeach idirchaidrimh míchumais ag an tSeirbhís Cúirte in Éirinn freisin atá freagrach as cúnaimh agus treoir a sholáthar do dhaoine faoi mhíchumas chun rochtain a fháil ar an gcúirt - a bhaineann leis na córais ceartais choiriúil agus cheartais shibhialta araon.⁶³⁷ Tá bearta speisialta ar fáil d'fhinnéithe leochaileacha, lena n-áirítear leanaí agus iad siúd a meastar go bhfuil 'bac meabhrach' orthu agus fianaise á tabhairt sa chúirt.⁶³⁸ Áirítear leis na bearta seo idirghabhálaithe a úsáid sa chúirt, iad a chur as oifig de wigs agus fallaingeacha, agus úsáid nasc físe le tabhairt fianaise.⁶³⁹ Ceanglaítear ar Ghardaí cóireáil a thabhairt do leanaí le meas agus le dínit agus aon riachtanais speisialta a bhaineann le míchumas a chur san áireamh cibé acu is duine faoi amhras⁶⁴⁰ nó íospartach iad.⁶⁴¹ Aithníonn Straitéis Éagsúlachta agus Comhtháthaithe an Gharda Síochána 2019 - 2021 uimhir de phríomhchuspóirí a bhaineann le hidirghníomhaíocht le grúpaí mionlaigh.⁶⁴² Áirítear leis seo clár oiliúna a fhorbairt chun scileanna cumarsáide an Gharda Síochána a mhéadú agus iad ag idirghníomhú le grúpaí mionlaigh.⁶⁴³

Níl aon chearta íospartach ar leith ná eagraíochtaí tacaíochta d'íospartaigh a dhéanann speisialtóireacht ar sheirbhísí a sholáthar d'aoisigh nó do leanaí faoi mhíchumas nó a thugann faoi deara go bhfuil siad oilte ar sheirbhísí a sholáthar d'aoisigh nó do leanaí faoi mhíchumas.⁶⁴⁴ Bunaíonn an tAcht um Cheartas Coiriúil (Íospartaigh na Coireachta) 2017 íoschaighdeáin maidir leis na cearta, tacaíochtaí agus íospartaigh na coireachta a chosaint. Tugann an tAcht roinnt cearta reachtúla isteach d'íospartaigh lena n-áirítear an ceart chun faisnéis chuimsitheach ar an gcóras ceartais choiriúil agus seirbhísí tacaíochta d'íospartaigh,⁶⁴⁵ agus an ceart faisnéis a fháil i dteanga shoiléir bheacht agus chun ateangaireacht agus aistriúchán a dhéanamh nuair is gá.⁶⁴⁶

De réir Kline agus Flynn, níl aon tuairiscí ann a dhéanann measúnú sonrath ar an gcaoi a gcaitear le finnéithe leanaí agus íospartaigh faoi mhíchumas cognaíoch sa chóras ceartais choiriúil in Éirinn.⁶⁴⁷ Léiríonn roinnt cásanna a tuairiscíodh sna meáin faoi chóireáil daoine fásta óga faoi mhíchumas an dóchúlacht gur annamh a ionchúisítear coireanna in aghaidh leanaí faoi mhíchumas.⁶⁴⁸

637 Seirbhís Chúirteanna na hÉireann, Inrochtaineacht <<https://beta.courts.ie/accessibility>> a rochtain 10 Meitheamh 2020.

638 An tAcht um Fhianaise Choiriúil 1992 arna leasú leis an Acht um Cheartas Coiriúil (Íospartaigh na Coireachta) 2017.

639 *ibid.*

640 Acht na Leanaí 2001, a55.

641 An Roinn Dlí agus Cirt agus Athchóirithe Dlí, Cairt Íospartach agus treoir don chóras ceartais choiriúil (2010) <<http://www.victimsofcrimeoffice.ie/en/vco/Entire%20Charter.pdf/Files/Entire%20Charter.pdf>> rochtain 10 Meitheamh 2020

642 An Garda Síochána, 'Straitéis Éagsúlachta agus Comhtháthaithe 2019 - 2021' (2019) <<https://www.garda.ie/en/crime-coiscthe/rannpháirtíochta-pobail/pobail-rannpháirtíochta-oifigi/garda-naisiúnta-éagsúlacht-comhtháthú-aonad/éagsúlacht-agus-comhtháthú-straitéis-2019-2021-english-v1-1.pdf>> a rochtain 02 Feabhra 2021.

643 *ibid.*, 9.

644 Jennifer Kline agus Eilíonóir Flynn, 'Rochtain ar Cheartas do Leanaí faoi Mhíchumas Cognaíoch - Tuarascáil Tíre na hÉireann (Ionad Dlí agus Beartais Míchumais, Ollscoil na hÉireann, Gaillimh, 2013) 36-37.

645 den Acht um Cheartas Coiriúil (Íospartaigh na Coireachta) 2017, a7.

646 *ibid.*, a22.

647 Jennifer Kline agus Eilíonóir Flynn, 'Rochtain ar Cheartas do Leanaí faoi Mhíchumas Cognaíoch - Tuarascáil Tíre na hÉireann (Ionad Dlí agus Beartais Míchumais, Ollscoil na hÉireann, Gaillimh, 2013) 37.

648 Bhain an cás le mná óga le Siondróm Down ar cuireadh cosc uirthi fianaise a thabhairt sa chúirt faoina hionsaí gnéasach. Juno McEnroe, 'Family want' archaic 'law overhauled' Scrúdaitheoir Éireannach (30 Márta 2010).

9.2.2 Príomhchonstaicí ar chearta a réadú

Ní féidir imeachtaí dlí a thionscnamh chun cearta a chosaint

Aithníodh an easpa forálacha chun ligean do leanbh imeachtaí dlí a thionscnamh, gan ‘chéad chara eile’ faoi dhlí na hÉireann mar bhac suntasach ar rochtain ar cheartas.⁶⁴⁹ Féachtar air seo mar fhadhb ar leith nuair a bhíonn coimhlínt ann idir tuismitheoir agus leasanna an linbh nó i gcás ina bhfuil leanbh scartha óna dtuismitheoirí, mar shampla faoin gcóras tearmainn.⁶⁵⁰ D’fhéadfadh leanaí faoi mhíchumas a bheith an-leochaileach mar ghrúpa mionlaigh a mbíonn orthu tagairt go minic do na cúirteanna d’fhonn a gcearta bunúsacha a fhorfheidhmiú agus a fhéadfaidh cónaí in institiúidí nó lasmuigh de thimpeallacht teaghlaigh.

Easpa ionadaíochta i ndlí an teaghlaigh agus in imeachtaí eile

In ainneoin dlíthe lena gceadaítear leanbh a dhéanamh ina pháirtí in imeachtaí dlí teaghlaigh, áitíonn tráchtairí go bhfuil easpa faisnéise ann maidir lena húsáid go praiticiúil nó a tionchar ar leanaí.⁶⁵¹ De réir an Chomhghuaillíocht um Chearta Leanaí, tá na forálacha baintear an-úsáid astu.⁶⁵² Mar thoradh ar an leibhéal lánrogha a thugtar don Chúirt maidir le GAL a cheapadh tá cleachtas an-éagsúil ar fud an chórais chúirte.⁶⁵³ I ndlínsí eile ceaptar Caomhnóir de réir réamshocraithe, mura mbeadh aon aidhm úsáideach leis.⁶⁵⁴ Tá a easpa treorach nach beag maidir le ról, stádas nó cáilíochtaí riachtanacha an GAL ar an iomlán.⁶⁵⁵ Mar a dúradh thuas, faoi láthair ní fhéadfaidh GAL ach a cheapadh i gcás nach bhfuil leanbh ina pháirtí in imeachtaí cheana féin. Dá bhrí sin, ní ráthaítear rochtain ar abhcóide do leanbh atá in ann nósanna imeachta a mhíniú ar bhealach a oireann do leanaí nuair atá siad ina bpáirtí. D’fhéadfadh fadhbanna ar leith a bheith leis seo do leanaí faoi mhíchumas a bhféadfadh bearta nó tacaíochtaí breise a bheith ag teastáil uathu chun a chinntiú go mbeidh próiseas na cúirte inrochtana.

Easpa oiliúna go forleathan

Cé is moite de roinnt faisnéise do na breithiúna i bhfoirm leabhair bhinse, tá easpa treorach agus oiliúna go forleathan ar fud na hearnála ceartais maidir le conas an próiseas a dhéanamh níos inrochtana do leanaí i gcoitinne agus go háirithe do leanaí faoi mhíchumas a bacainn bhunúsach nach mór aghaidh a thabhairt uirthi. Áitíonn O’Connor gur cheart riachtanais linbh a chinneadh ar bhonn cás ar chás, lena n-áirítear ‘measúnú aonair i bhfianaise imthosca sonracha gach linbh’.⁶⁵⁶

649 Alliance’s Rights Alliance, ‘Caibidil 2: Rochtain ar Cheartas agus Cinnteoireacht’ in ‘Making Rights Real- A Children’s Rights Audit of Irish Law’ (Baile Átha Cliath, 2015) 28.

650 *ibid.*

651 Comhghuaillíocht um Chearta Leanaí, ‘Cárta Tuairisce 2020’ (Baile Átha Cliath, 2020) 86

652 *ibid.*

653 Carol Coulter, ‘Tuarascáil Eatramhach an Tionscadail Tuairiscithe Dlí Cúraim Leanaí’ (Baile Átha Cliath, 2013) 14.

654 Children’s Rights Alliance, ‘Caibidil 2: Rochtain ar Cheartas agus Cinnteoireacht’ in ‘Making Rights Real- A Children’s Rights Audit of Irish Law’ (Baile Átha Cliath, 2015) 29.

655 Comhghuaillíocht um Chearta Leanaí, ‘Cárta Tuairisce 2020’ (Baile Átha Cliath 2020) 84.

656 John O’Connor, ‘Reflections on the Justice and Welfare Debate for Children in the Irish Criminal System’ (2019) 3 Irish Judicial Studies Journal 19 - 39.

Tacaíochtaí neamhleor d'íospartaigh agus d'fhinnéithe

Mar a dúradh thuas tá easpa faisnéise ann maidir le cóireáil finnéithe leanaí agus íospartaigh faoi mhíchumas cognaíocha i gcóras ceartais choiriúil na hÉireann.⁶⁵⁷ In ainneoin na reachtaíochta a leagann amach cearta íospartach agus a éilíonn go gcuirfí tacaíochtaí ar fáil, níl aon eagraíochtaí ann freisin a dhéanann go sonrach tacú le daoine fásta nó leanaí faoi mhíchumas atá ina n-íospartaigh nó ina bhfinnéithe ar choir.⁶⁵⁸ Ní léir an bhfuil oiliúint nó treoir ag eagraíochtaí atá ann cheana maidir le conas tacú le leanaí faoi mhíchumas.

9.2.3 Bearta chun constaicí aitheanta a shárú

Bearta reachtacha

Ba cheart forálacha reachtacha a shonraíonn gur féidir le leanaí os cionn aois fhorordaithe imeachtaí dlí a thionscnamh gan tacaíocht ó thuismitheoir nó ó chéad chara eile. Tá sé seo le fáil i ndlínsí eile agus tugann sé deis do leanaí atá in aois agus aibíocht leordhóthanach imeachtaí a thionscnamh agus a dtuairimí a chur in iúl sa chúirt.⁶⁵⁹ In Éirinn, féadfar aghaidh a thabhairt air seo trí leasú ar an reachtaíocht atá ann cheana a dhéanann foráil do leanaí agus don cúirteanna, mar shampla Acht na Leanaí 1997 nó Acht na Leanaí 2001, nó féadfar déileáil leis freisin faoi phíosa cuimsitheach nua neamhspleách ar chearta leanaí. Caithfidh cosaintí agus tacaíochtaí leordhóthanacha a áireamh i bhforálacha den sórt sin do leanaí faoi mhíchumas agus níor cheart go mbeadh aon mheasúnuithe ar acmhainn atá idirdhealaitheach ar bhonn míchumais san áireamh iontu. Caithfidh siad na riachtanais inrochtaineachta a aithint freisin leanaí faoi mhíchumas mar pháirtithe nó mar fhinnéithe ar chás agus éilíonn siad go soláthraítear príomhcháipéisíocht i bhformáidí inrochtana. Sa Spáinn, chuir tionscadal píolótach leaganacha Easy Read den toghairm agus fíoras ina dhiaidh sin ar fáil do dhaoine faoi mhíchumas intleachta chun ligean dóibh tuiscint níos fearr a fháil ar na himeachtaí agus ar an toradh.⁶⁶⁰

Caithfear an reachtaíocht GAL a chuaigh i léig roimhe seo a thabhairt isteach arís le hathchóirithe á cheangal ar gach GAL a bheith oile chun tacú le leanaí faoi mhíchumas agus iad a éascú a dtuairimí a chur in iúl agus páirt a ghlacadh sa phróiseas ar bhealach inrochtana.

Bearta riaracháin agus bearta eile

Oiliúint agus treoir

Caithfear oiliúint a sholáthar do bhaill na mbreithiúna agus d'fhoireann na cúirte, go háirithe iad siúd atá ag obair i réimse an cheartais i measc an aosa óig, lena chinntiú go dtuigeann siad na constaicí breise atá roimh leanaí faoi mhíchumas maidir le rochtain a

657 Jennifer Kline agus Eilíonóir Flynn, 'Rochtain ar Cheartas do Leanaí faoi Mhíchumas Cognaíoch - Tuarascáil Tíre na hÉireann (Ionad um Dhlí agus Bheartas Míchumais, Ollscoil na hÉireann, Gaillimh, 2013) 37.

658 *ibid*, 36-37.

659 Mar shampla, folaíonn an tAcht Leanaí (Albain) 1995, Alt 11 (10) toimhde go bhfuil aois agus aibíocht leordhóthanach ag leanbh 12 bliana d'aois nó níos mó chun tuairim a thabhairt maidir le treoir a thabhairt d'aturnae agus a thuairimí a chur in iúl sa chúirt.

660 Zero Project, 'Innovative Policy 2018 on Accessibility- Court fíoras agus toghairmeacha i dteanga éasca' <<https://zeroproject.org/policy/pol183054esp-factsheet/>> a rochtain 1 Meán Fómhair 2020.

fháil ar cheartas agus go bhfuil siad oilte chun aghaidh a thabhairt orthu agus na bearta inrochtaineachta riachtanacha a sholáthar. . Caithfear tacaíocht agus oiliúint a sholáthar do Gharda Síochána agus do ghairmithe eile a thacaíonn le híospartaigh nó finnétithe i gcoir, i gcomhar le heagraíochtaí daoine faoi mhíchumas, maidir le conas tacú le leanaí faoi mhíchumas. Ba cheart é seo a dhearadh agus a sheachadadh i gcomhar le leanaí faoi mhíchumas nó lena n-ionadaithe de réir Tráchta Ginearálta Uimh.

7 den UNCRPD. Mar shampla, sa Ríocht Aontaithe tá trealamh uirlisí ar fáil do ghairmithe dlí maidir le cóireáil chóir agus chomhionann a thabhairt do dhaoine leochaileacha, lena n-áirítear leanaí faoi mhíchumas, sa chúirt.⁶⁶¹

Bailiú sonraí

Ní mór sonraí a bhailiú ar eispéiris leanaí faoi mhíchumas maidir le rochtain a fháil ar cheartas in Éirinn mar cheachtar páirtí i gcás, íospartaigh, finnétithe, nó tríú páirtithe in imeachtaí dlí teaglaigh. Ba cheart é seo a úsáid chun bonn eolais a chur faoi aon oiliúint nó treoir a chuirtear ar fáil do pháirtithe ábhartha. lena n-áirítear na breithiúna, foireann na cúirte, gairmithe dlí agus GALna agus ba cheart go gcuirfeadh na torthaí bonn eolais faoi leasuithe sa todhchaí.

9.3 Meas ar phríobháideacht

Is ceart bunúsach daonna í an príobháideacht a chuirtear in iúl i ngach mórionstraim idirnáisiúnta agus réigiúnach um chearta an duine agus a mheastar a bheith riachtanach don uathriail agus do dhínt an duine a chosaint.⁶⁶²

Ráthaíonn Airteagal 22 den UNCRPD nach gcuirfeadh daoine faoi mhíchumas, beag beann ar an áit chónaithe nó na socrúithe maireachtála, faoi chur isteach treallach nó neamhdhleathach ar a phríobháideacht, a theaghlach, a theach nó a chomhfhreagras nó cineálacha eile cumarsáide nó go neamhdhleathach ionsaithe ar a onóir agus a cháil nó a cáil '. Sonraítear ann gur cheart don dlí daoine faoi mhíchumas a chosaint ar chur isteach nó ionsaithe den sórt sin.⁶⁶³ Ina theannta sin, éilíonn airteagal 31 den UNCRPD go mbaileoidh Páirtithe Stáit faisnéis, sonraí agus staitisticí chun tacú le beartais a chur i bhfeidhm - agus é sin á dhéanamh caithfidh siad cloí le cosaintí chun a chinntiú rúndacht agus meas ar phríobháideacht daoine faoi mhíchumas.⁶⁶⁴

Déanann Airteagal 16 den UNCRC soiléir go bhfuil sé de cheart ag leanaí agus daoine óga príobháideacht a fháil. Cosúil leis an UNCRPD, cosnaíonn airteagal 16 an leanbh ó chur isteach neamhdhleathach nó treallach ar a phríobháideacht, a theaghlach, a theach agus a chomhfhreagras agus foráiltear go bhfuil sé de cheart ag leanbh cosaint ó chur isteach den sórt sin faoin dlí. Foráiltear le Coiste UNCRC gur cheart do Stáit cosaint chearta príobháideachta leanaí a ráthú i ndáil le teicneolaíocht faisnéise agus cumarsáide (TFC) 'agus cosaintí éifeachtacha a fhorbairt i gcoinne mí-úsáide gan srian míchuí a bhaint as

661 Geata na nAbhcóidí, Pacaistí Uirlisí <<https://www.theadvocatesgateway.org/toolkits>> a rochtain 1 Meán Fómhair 2020.

662 Mark C. Weber, 'Cosaint ar Phríobháideacht faoi Choinbhinsiún na Náisiún Aontaithe ar Chearta Daoine faoi Mhíchumas' (Ollscoil DePaul, Chicago, IL: Coláiste an Dlí, 2017) 1-2.

663 UNCRPD, airt 22.

664 Mark C. Weber, 'Cosaint ar Phríobháideacht faoi Choinbhinsiún na Náisiún Aontaithe ar Chearta Daoine faoi Mhíchumas' (Ollscoil DePaul, Chicago, IL: Dámh an Dlí, 2017) 1-2.

taitneamh iomlán a gcearta'.⁶⁶⁵

9.3.1 Comhthéacs Reatha na hÉireann: Forbhreathnú ar an dlí agus ar an mbeartas

Deirtear in Airteagal 40.3 de Bhunreacht na hÉireann go ráthaíonn an Stát ina dhlíthe go n-urramóidh sé, agus a mhéid is indéanta, trína dhlíthe cearta pearsanta an tsaoránaigh a chosaint agus a chosaint. Cuimsíonn an tAcht um Choinbhinsiún Eorpach um Chearta an Duine 2003 an ceanglas go gcaithfear na hAchtanna um Chosaint Sonraí a léirmhíniú ar bhealach atá comhoiriúnach leis an ECHR.⁶⁶⁶

Faoin Acht um Chosaint Sonraí 2018, chun críocha cosanta sonraí, is leanbh aon duine faoi bhun ocht mbliana déag d'aois.⁶⁶⁷ Tá sé de cheart ag leanaí eolas a bheith acu ar an gcaoi a n-úsáidtear agus a stóráiltear a gcuid sonraí agus an fhaisnéis seo a bheith acu ar bhealach soiléir agus inrochtana. Maidir leis seo níl sé soiléir an dtagraíonn inrochtana do inrochtaineacht atá oiriúnach dá n-aois nó inrochtaineacht míchumais. Sé bliana déag d'aois an toilithe dhigitigh in Éirinn.⁶⁶⁸ Is é aois tagraíonn toiliú digiteach nuair is féidir le leanbh toiliú le próiseáil a phearsanta féin sonraí ag seirbhísí áirithe ar líne.⁶⁶⁹ Dá bhrí sin teastaíonn toiliú tuismitheora nó caomhnóra dlí chun sonraí pearsanta leanaí faoi bhun sé bliana déag a phróiseáil ag seirbhísí cumann faisnéise mura seirbhísí seirbhísí coiscitheacha nó comhairleoireachta iad na seirbhísí.⁶⁷⁰

Faoin Acht freisin tá sé de cheart ag leanaí dearmad a dhéanamh orthu nó a gcuid sonraí a scriosadh ar iarratas.⁶⁷¹ Ceadáíonn an tAcht sonraí pearsanta a phróiseáil le haghaidh leigheas coiscitheach nó ceirde, diagnóis leighis, cúram leighis, cóireáil nó cúram sóisialta a sholáthar, nó bainistíocht na gcóras agus na seirbhísí sláinte nó cúraim shóisialta.⁶⁷²

Éilíonn na Caighdeáin Náisiúnta um Sheirbhísí Cónaithe do Leanaí agus do Dhaoine Fásta faoi Mhíchumas go n-urramófar príobháideacht trí theorainneacha soiléire a chothabháil, cúram a sholáthar (lena n-áirítear cúram pearsanta) ar bhealach íogair, ag éascú deiseanna a oireann don aois a bheith ina n-aonar agus meas ar phearsanta an linbh sealúchais.⁶⁷³ Éilíonn siad freisin nach gcuireann sé isteach ar phríobháideacht sa chás go n-úsáidtear CCTV agus go n-úsáidtear é bunaithe ar bheartas arna threorú ag an reachtaíocht ábhartha.⁶⁷⁴ Ní thagraíonn na caighdeáin do phríobháideacht dhigiteach nó ar líne.

665 UNCRC, Tuarascáil ar Lá Ginearálta Plé 2014, na Meáin Dhigiteacha agus Cearta Leanaí (OHCHR, 2014).

666 Lawlor Partners, 'An Ceart chun Príobháideachta' (2016) <<https://lawlorpartners.ie/case-for-compensation/the-right-to-privacy/>> a rochtain 11 Bealtaine 2020.

667 An tAcht um Chosaint Sonraí 2018, a29.

668 An tAcht um Chosaint Sonraí 2018, a31

669 An Coimisiún um Chosaint Sonraí, Comhairliúchán poiblí ar phróiseáil sonraí pearsanta leanaí agus ar chearta leanaí mar ábhair sonraí faoin Rialachán Ginearálta maidir le Cosaint Sonraí (Baile Átha Cliath 2019) <https://www.dataprotection.ie/sites/default/files/uploads/2018-12/DPC_ChildrensRights_2019_English.pdf> rochtain 26 Bealtaine 2020.

670 An tAcht um Chosaint Sonraí 2018, a31 (2).

671 ibid s33.

672 ibid s52.

673 An tÚdarás um Fhaisnéis agus Cálíocht Sláinte, Caighdeáin Náisiúnta do Sheirbhísí Cónaithe do Leanaí agus do Dhaoine Fásta faoi Mhíchumas (Eanáir 2013) 19 <[https://www.hiqa.ie/sites/default/files/2017-02/Standards-Disabilities-Children-Daoine Fasta.pdf](https://www.hiqa.ie/sites/default/files/2017-02/Standards-Disabilities-Children-Daoine%20Fasta.pdf)> rochtain 26 Bealtaine 2020.

674 ibid 28.

I gCaighdeáin Náisiúnta HIQA d'Ionaid Chónaithe Leanaí, aithnítear meas ar dhínit agus ar phríobháideacht faoi chaighdeán an chúraim agus na tacaíochta leanbh-lárnaithe.⁶⁷⁵ Éilíonn na caighdeáin meas ar phríobháideacht agus ar dhínit an linbh maidir lena spás pearsanta, cumarsáid phearsanta, comhairliúcháin ghairmiúla, faisnéis phearsanta agus i soláthar cúraim phearsanta, más gá.⁶⁷⁶ Tá nithe phearsanta le meas a bheith orthu agus ba cheart deiseanna a thabhairt do gach leanbh am a chaitheamh leo féin de réir a bhforbairt agus a n-aoise.⁶⁷⁷ Ba cheart go mbeadh teorainneacha príobháideachta ag teacht le riachtanais mheasúnaithe leanaí, agus ba cheart go mbeadh an chúis chomh maith le faisnéis phearsanta leanaí a roinnt leis le míniú go soiléir.⁶⁷⁸

Aithnítear meas ar phríobháideacht leanaí i BOBF.⁶⁷⁹ Geallann an straitéis 'leanúint de dhea-chleachtas a chur chun cinn ag soláthraithe meán sóisialta maidir le rialuithe príobháideachta agus meicníochtaí tuairiscithe maidir le mí-úsáid / bulaíocht d'fhonn leanaí a chosaint níos fearr ar líne'.⁶⁸⁰ Mar sin féin, tá níl aon tagairt dó seo sa tuarascáil ar dhul chun cinn chomh beag sin ar eolas faoina stádas.⁶⁸¹ Níl aon tagairtí sainiúla ann freisin do thacaíocht a thabhairt le príobháideacht leanaí faoi mhíchumas, go háirithe nuair a fhéadfaidh siad tacaíocht a úsáid nó a cheangal orthu chun rochtain a fháil ar sheirbhísí ar líne.

675 An tÚdarás um Fhaisnéis agus Cáilíocht Sláinte, Caighdeáin Náisiúnta d'Ionaid Chónaithe Leanaí (7 Samhain 2018) 14 <<https://www.hiqa.ie/reports-and-publications/standard/national-standards-childrens-residential-ionaid>> a rochtain 28 Bealtaine 2020.

676 *ibid* 22.

677 *ibid*.

678 *ibid*.

679 An Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige, Torthaí Níos Fearr Todhchaíochtaí Níos Gile - an Creat Beartais Náisiúnta do Leanaí agus Daoine Óga 2014-2020 (Baile Átha Cliath, 2014).

680 *ibid* 138.

681 Le haghaidh tuilleadh faisnéise féach an Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige, Torthaí Níos Fearr, Todhchaíochtaí Níos Gile: Tuarascálacha Bliantúla <<https://www.gov.ie/en/collection/847593-better-outcomes-brighter-futures-annual-reports>> /> rochtain 09 Meitheamh 2020.

9.3.2 Príomhbhacainní ar chearta a réadú

Easpa treorach maidir le príobháideacht ar líne

In ainneoin tiomantais faoin BOBF níl mórán faisnéise ar bith ann maidir leis na rialuithe príobháideachta agus na meicníochtaí gearán inrochtana do leanaí faoi mhíchumas a úsáideann na meáin shóisialta. Tá easpa treorach nó caighdeán ar leith ann freisin chun príobháideacht leanaí faoi mhíchumas a dteastaíonn tacaíocht uathu chun seirbhísí ar líne a rochtain a chinntiú. Tá an easpa treorach le feiceáil go háirithe maidir le suíomhanna cónaithe, mar a dúradh thuas agus is ábhar mór imní é i bhfianaise na srianta sláinte poiblí chun COVID-19 a chomhrac agus an spleáchas méadaithe ar sheirbhísí ar líne chun rochtain a fháil ar oideachas, tacaíochtaí, agus cumarsáid a dhéanamh leis an teaghlach agus cairde. D'fhéadfadh sé a bheith ina bhac freisin do leanaí faoi mhíchumas ar mian leo rochtain a fháil ar shásraí faisnéise nó gearán ar líne.

Easpa faisnéise inrochtana

Nocht tuarascáil ón gCoimisiún um Chosaint Sonraí go gcaithfidh faisnéis trédhearcachta a bheith níos cairdiúla do leanaí agus níos ábhartha d'úsáideoirí leanaí ardáin nó seirbhíse.⁶⁸² Cé go gcaithfear faisnéis a sholáthar do leanaí faoi na rudaí a n-úsáidfead a gcuid sonraí go soiléir agus go inrochtana ar an mbealach, mar atá leagtha amach thuas, níl aon cheanglais ná treoirínte soiléire ann maidir le conas a chinntiú go mbeidh sé inrochtana do leanaí faoi mhíchumas. Tá sé seo thar a bheith tábhachtach chun a chinntiú go gcuirtear leanaí ar an eolas faoi conas déantar a gcuid sonraí a phróiseáil agus freisin chun príobháideacht a chinntiú do leanaí faoi mhíchumas ar mian leo idirghníomhú le seirbhísí den sórt sin gan tacaíocht tríú páirtí.

Príobháideacht i suíomhanna ospidéal

Cé go bhfuil treoirínte ann maidir le príobháideacht i seirbhísí cónaithe tá níos lú faisnéise nó treorach ar fáil maidir leis an gceart chun príobháideachta a urramú i suíomh ospidéal, go háirithe maidir le leanaí faoi mhíchumas a bhféadfadh tacaíochtaí breise a bheith ag teastáil uathu chun freastal ar chlinicí nó cumarsáid a dhéanamh le gairmithe cúram sláinte. Chuir tuairiscí roimhe⁶⁸³ seo béim ar an ngá lena chinntiú go n-urramaítear príobháideacht linbh nó duine ó chomhairliúchán go cóireáil agus cé go bhfuil roinnt dul chun cinn déanta ina leith seo níl faisnéis ann do leanaí faoi mhíchumas.

9.3.3 Bearta chun constaicí aitheanta a shárú

Bearta reachtacha

Caithear bearta beartais nua a chur i bhfeidhm chun an ceart chun príobháideachta do leanaí, go háirithe leanaí faoi mhíchumas, a aithint in ospidéal nó i suíomhanna cliniciúla ó chomhairliúchán trí chóireáil agus tar éis cúraim. Ba cheart go n-áireofaí leis

682 An Coimisiún um Chosaint Sonraí, Cé leis na Cearta atá acu ar aon nós? Treochtaí agus Buaicphointí ó Shruith 1 de Chomhairliúchán Poiblí an DPC ar Chearta um Chosaint Sonraí Leanáí (Baile Átha Cliath, Meán Fómhair 2019) 10.

683 Comhghuaillíocht um Chearta Leanáí, 'Cárta Tuairisce 2015' (Baile Átha Cliath, 2015) 58. Ursula Kilkelly agus Eileen Savage, 'Cúram sláinte atá oiriúnach do leanaí' (Baile Átha Cliath: Ombudsman d'Oifig na Leanáí, 2013) 22 <<https://www.lenus.ie/bitstream/handle/10147/316410/ChildFriendlyHealthcareOCO.pdf?seicheamh=1&isAllowed=y>> rochtain 9 Meitheamh 2020.

seo nuashonrú ar an gCairt Náisiúnta Cúraim Sláinte do Leanaí⁶⁸⁴, agus aird ar leith ar na bacainní a bhíonn ar leanaí faoi mhíchumas.

Incheartachtacht chearta

Meicníochtaí gearán atá ann cheana a bhunú, nó a neartú maidir le sárúithe príobháideachta, amhail iad siúd a sholáthraíonn an Coimisiún um Chosaint Sonraí, agus inrochtaineacht mhéadaithe meicníochtaí den sórt sin do leanaí, go háirithe leanaí faoi mhíchumas. Caithfidh sé seo a bheith i gcomhar le feachtais faisnéise inrochtana chun a chinntiú go bhfuil leanaí faoi mhíchumas ar an eolas faoina gcearta, conas iad a fhorfheidhmiú agus aon tacaíochtaí atá ar fáil chun meicníochtaí den sórt sin a rochtain.

Bearta riaracháin agus bearta eile

Caithfear an gá atá le príobháideacht ar líne do leanaí faoi mhíchumas a urramú, go háirithe iad siúd a dteastaíonn tacaíocht tríú páirtí uathu, a aithint faoi threoir agus chaighdeáin do sheirbhísí cónaithe agus seirbhísí tacaíochta.

Ní mór don Choimisiún um Chosaint Sonraí treoir shoiléir a sholáthar, maidir leis na ceanglais maidir le próiseáil inrochtana sonraí agus faisnéis trédhearcachta agus an bealach is fearr chun é seo a bhaint amach do gach leanbh faoi mhíchumas beag beann ar an gcineál lagaithe. Caithfear é seo a dhréachtú i gcomhairle le leanaí faoi mhíchumas nó lena n-ionadaithe de réir Thrácht Ginearálta 7 den UNCRPD.

9.4 Saoirse ó shaothrú

Níl aon sainmhínte caighdeánacha ag na téarmaí saothrú, foréigean agus mí-úsáid. Tá siad éagsúil le cóid iompair nó cóid choiriúla.⁶⁸⁵ Saoirse ó déantar dúshaothrú a chosaint laistigh den UNCRC agus den UNCRPD. Foráiltear le hAirteagal 16 den UNCRPD do shaoirse ó shaothrú, foréigean agus mí-úsáid agus tá sé curtha i measc earraí gaolmhara eile a bhaineann le cearta sibhialta agus polaitiúla. Ráthaíonn Airteagal 15 saoirse ó chéasadh nó ó chóireáil nó phionós cruálach, mídhonna nó táireach. Cuireann Trácht Ginearálta Uimh. 3 Choiste UNCRPD ar mhná agus ar chailíní faoi mhíchumas béim ar a riosca níos airde go bhfulaingíonn siad idirdhealú, dúshaothrú, foréigean agus mí-úsáid, go háirithe de chineál gnéasach, i gcomparáid le mná agus cailíní gan mhíchumas agus fir agus buachaillí faoi mhíchumas.⁶⁸⁶

Foráiltear le go leor cearta do shaoirse leanaí ó shaothrú faoin UNCRC. Cuireann Airteagal 19 oibleagáid ar Stáit gach beart iomchuí a dhéanamh chun a chinntiú go gcosnaítear leanaí ó dhúshaothrú, mhí-úsáid, fhaillí nó drochíde.⁶⁸⁷ Cinntíonn forálacha ina dhiaidh sin ceart leanaí chun iad a chosaint ar raon cineálacha eile de dúshaothrú agus mí-úsáid lena n-áirítear dúshaothrú sa mhargadh saothair,⁶⁸⁸ dúshaothrú agus

684 Feidhmeannach na Seirbhíse Sláinte, an Chairt Náisiúnta Cúram Sláinte do Leanaí (Baile Átha Cliath, 2018) <<https://www.cuh.ie/wp-content/uploads/2019/11/FSS-National-Healthcare-Charter-for-Children-2018.pdf>> rochtain 27 Lúnasa 2020.

685 Marianne Schulze, 'Saoirse ó shaothrú, foréigean agus mí-úsáid daoine faoi mhíchumas Ranníocaíocht le Straitéis Chomhairle na hEorpa um Chearta Daoine faoi Mhíchumas' (Strasbourg: Comhairle na hEorpa, 2017) 7.

686 Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta Daoine faoi Mhíchumas, Trácht ginearálta Uimh. 3 (2016): maidir le mná agus cailíní faoi mhíchumas (CRPD / C / GC / 3) mír 31 agus 35.

687 UNCRC, airteagal 19

688 ibid, airt 32.

mí-úsáid ghnéasach,⁶⁸⁹ agus ‘cineálacha eile saothraithe atá dochrach d’aon ghnéithe de leas an linbh’.⁶⁹⁰ Tá Prótacal Roghnach ag an UNCRC freisin maidir le díol leanaí, striapachas leanaí agus pornagrafaíocht leanaí.⁶⁹¹

9.4.1 Comhthéacs Reatha na hÉireann: Forbhreathnú ar an dlí agus ar an mbeartas

Tá roinnt forálacha reachtacha ann atá dírithe ar leanaí a chosaint ar fhoréigean nó ar mhí-úsáid. Foráiltear le hAcht na Leanaí 2001 do chion leathan mí-úsáide leanaí.⁶⁹² Ina theannta sin, is cion é faisnéis a bhaineann le raon cionta a choinneáil siar lena n-áirítear mí-úsáid, ionsaí, fuadach nó príosúnacht bhréagach⁶⁹³ ar leanbh⁶⁹⁴ nó duine leochaileach.⁶⁹⁵ An Dlí Coiriúil Leagtar amach san Acht (Cionta Gnéasacha) 2017 roinnt cionta a bhaineann le dúshaothrú gnéasach leanaí,⁶⁹⁶ agus tugtar isteach ann freisin cionta gnéis i gcoinne daoine faoi mhíchumas áirithe a bhaineann le daoine fásta agus le leanaí ar aon.⁶⁹⁷ Tá freagracht ar eagraíochtaí a mbíonn teagmháil rialta acu le teaghlaigh nó le leanaí, go díreach nó go hindíreach, leanaí a chosaint.⁶⁹⁸ Mar sin féin, is é moill le freagra a thabhairt ar líomhaintí agus iad a imscrúdú imní leanúnach. As na 25,341 cás cosanta leanaí a bhí ‘oscailte’ d’fhoirne oibre sóisialta sa tríú ráithe de 2019, níor leithdháileadh oibrí sóisialta ar thart ar 20% de na cásanna.⁶⁹⁹ Ní sholáthraíonn na sonraí miondealú ar líon na leanaí faoi mhíchumas atá buailte.

Rinne an Fiosrúchán ar Nochtadh Cosanta imscrúdú ar líomhaintí faoi mhí-úsáid fhísiciúil agus ghnéasach ó 1989-2009 a bhain le bean faoi mhíchumas intleachta, ar a dtugtar ‘Grace’, agus í curtha i dteach altrama.⁷⁰⁰ Sa dara tuarascáil, rinneadh iniúchadh ar líomhaintí mí-úsáide ó dhaoine eile a raibh cúram orthu don teaghlach altrama céanna le Grace.⁷⁰¹ An tuarascáil fuarthas amach gur cheart do FSS agus Tusla athbhreithniú a dhéanamh ar a nósanna imeachta maidir le daoine faoi mhíchumas a chuirtear i gcúram altrama agus tuairisciú ar mhí-úsáid nó faillí.⁷⁰² In ainneoin na moltaí seo fuarthas amach i dtuarascálacha ina dhiaidh sin go raibh easpa comhoibrithe ann FSS agus Tusla maidir

689 *ibid*, airt 34.

690 *ibid*, airt 39.

691 Tionól Ginearálta na Náisiún Aontaithe, Prótacal Roghnach leis an gCoinbhinsiún um Chearta an Linbh ar Dhíol Leanaí, Priacal Leanaí agus Pornagrafaíocht Leanaí, 16 Márta 2001, A / RES / 54/263.

692 Acht na Leanaí 2001, a246.

693 An tAcht um Cheartas Coiriúil (Faisnéis faoi Chionta in aghaidh Leanaí agus Daoine Soghonta a Choinneáil siar) 2012, Sceideal 1 agus 2.

694 *ibid*, s2.

695 *ibid*, s3.

696 An tAcht um an Dlí Coiriúil (Cionta Gnéasacha) 2017, Cuid 2.

697 *ibid*, Cuid 3.

698 An tAcht um Leanaí ar dtús 2015, a10; Tusla, Children First: Treoir Náisiúnta um Chosaint agus Leas Leanaí 2017 <<https://www.tusla.ie/children-first/children-first-guidance-and-legislation/>> a rochtain 3 Meitheamh 2020.

699 Tusla, Tuarascáil Ráithiúil Feidhmíochta agus Gníomhaíochta Seirbhíse: Ráithe 3 2019 (Baile Átha Cliath, 2019) <https://www.tusla.ie/uaslódálacha/ábhar/Q3_2019_Service_Performance_and_Activity_Report_V1.0.pdf> a rochtain 10 Meitheamh 2020.

700 Paul Cullen, ‘Cé hé Grace agus cad a tharla di?’ The Irish Times (28 Feabhra 2017) <<https://www.irishtimes.com/news/social-affairs/who-is-grace-and-what-happened-to-her-1.2992650>> a rochtain 3 Meitheamh 2020.

701 Feidhmeannach na Seirbhíse Sláinte, Tuarascáil ar Chúram Altramais Míchumais (Baile Átha Cliath, 2015) <<https://www.hse.ie/eng/services/news/media/pressrel/disabled-Foster-care-report.pdf>> a rochtain 3 Meitheamh 2020.

702 *ibid*, 67.

le leanaí faoi mhíchumas i gcúram Stáit.⁷⁰³ Cé gur tuarascálacha dírithe ar sholáthar seirbhíse neamhleor agus tá dul chun cinn suntasach déanta,⁷⁰⁴ tá imní ar an easpa comhoibríthe idir dhá chomhlacht Stáit maidir le leanaí faoi mhíchumas a chosaint agus a chinntiú go gcomhlíontar a gcuid riachtanas.

9.4.2 Príomhchonstaicí ar chearta a réadú

Tá dul chun cinn suntasach déanta le blianta beaga anuas maidir le líon na leanaí atá ag fanacht le hoibrí sóisialta faoi Tusla. Thug an OCO faoi deara freisin comhoibríú méadaithe idir FSS agus Tusla maidir le leanaí faoi mhíchumas.⁷⁰⁵ Mar sin féin, tá imní ann fós maidir le líon na gcásanna atá ag feitheamh le himscrúdú agus tacaíochtaí ar fáil do leanaí faoi mhíchumas. Tá easpa treorach soiléir ann freisin maidir le tacú le leanaí faoi mhíchumas a nochtann mí-úsáid.

9.4.3 Bearta chun constaicí aitheanta a shárú

Bearta reachtacha

Mar a mholtar i gcuid 9.2.3 thuas, d'fhéadfadh sé a bheith tábhachtach leasuithe reachtacha a thabhairt isteach chun tacaíocht shonrach a sholáthar do leanaí faoi mhíchumas chun a gcuid guthanna a éisteacht sa chúirt agus a bheith in ann iad a aithint mar pháirtithe in imeachtaí a bhfuil teidlíocht acu ar ionadaíocht dlí. Beart chun freagairt do líomhaintí dúshaothraithe agus mí-úsáide.

Bearta riaracháin agus bearta eile

Caithfear maoiniú a chur ar fáil chun líon na n-oibríthe sóisialta atá ar fáil chun oibriú le leanaí faoi mhíchumas atá i mbaol mí-úsáide nó faillí nó a nocht mí-úsáid a mhéadú. Caithfear treoir a dhréachtú maidir le conas tacú le leanaí faoi mhíchumas a nochtann mí-úsáid, lena n-áirítear conas cumarsáid agus tacaíocht mhalartach a éascú tuairimí a chur in iúl. D'fhéadfadh an treoir seo a bheith dírithe go príomha ar oibríthe sóisialta, oifigigh ainmnithe nó gairmithe atá ag obair sa réimse, ach d'fhéadfadh roinnt eilimintí a bheith ábhartha freisin do ghnéithe eile i ról cosanta leanaí.

9.5 Saoirse faisnéise, léiriú, comhlachas

Aithnítear saoirse faisnéise, léirithe, smaoinimh, coinsiasa agus reiligiúin ar fud ionstraimí idirnáisiúnta um chearta an duine, lena n-áirítear an UNCRC agus UNCRPD. Foráiltear le hAirteagal 13 den UNCRC do cheart leanaí chun saoirse cainte. Seasann sé le cearta leanaí 'faisnéis agus smaointe de gach cineál a lorg, a fháil agus a thabhairt', i raon formáidí chomh maith le trasna teorainneacha.⁷⁰⁶ Cuireann an t-alt teorainn freisin leis na srianta is féidir a chur ar an gceart seo. Tá alt 14 ceangailte go dlúth leis an gceart chun saoirse cainte, a fhorálann do shaoirse smaoinimh, do choinsiasa agus do reiligiún;

703 Ombudsman d'Oifig na Leanaí, cás Molly: Mar a chuir Tusla agus FSS tacaíochtaí ar fáil agus a chomhordú do leanbh faoi mhíchumas atá faoi chúram an Stáit (Baile Átha Cliath, 2018) <<https://www.oco.ie/app/uploads/2018/01/OCO-Imscrúdú-Mollys-Case-Jan-2018.pdf>> a rochtain 10 Meitheamh 2020.

704 Ombudsman d'Oifig na Leanaí, Molly Dhá bhliain ar aghaidh: Ar thug Tusla agus FSS gealltanais do leanaí faoi mhíchumas atá faoi chúram an Stáit? (Baile Átha Cliath, 2020) <<https://www.oco.ie/app/uploads/2020/01/Molly-Two-Year-On.pdf>> a rochtain 10 Meitheamh 2020.

705 ibid.

706 UNCRC, airt 13.

airteagal 15, a thacaíonn le ceart leanaí chun saoirse comhlachais; agus airteagal 17, lena ndéantar foráil maidir le ceart rochtana leanaí ar fhaisnéis chúí.

Deirtear in Airteagal 21 den UNCRPD go gcaithfidh páirtithe sa Choinbhinsiún a chinntiú gur féidir le daoine faoi mhíchumas, lena n-áirítear leanaí faoi mhíchumas, a 'gceart chun saoirse cainte agus tuairime a fheidhmiú, lena n-áirítear an tsaoirse faisnéis agus smaointe a lorg, a fháil agus a thabhairt ar chomhchéim. bunús le daoine eile agus trí gach cineál cumarsáide dá rogha féin.⁷⁰⁷ Cuireann an UNCRPD in iúl go soiléir an chaoi a gcaithfidh Stáit is Páirtithe formáidí agus teicneolaíochtaí inrochtana a úsáid chun faisnéis a sholáthar don phobal i gcoitinne lena chinntiú go bhfuil sí inrochtana do dhaoine faoi mhíchumas gan aon chostas breise.⁷⁰⁸ É deirtear ann freisin gur cheart daoine faoi mhíchumas a éascú chun an modh cumarsáide dá rogha féin a úsáid ina n-idirghníomhú oifigiúil leis an Stát agus go moltar d'eintitis phríobháideacha agus na mórmheáin chumarsáide, agus iad ag soláthar faisnéise don phobal, lena n-áirítear faisnéis ar líne, a gcuid seirbhísí a dhéanamh inrochtana agus inúsáidte ag daoine faoi mhíchumas.⁷⁰⁹ Tá sé de dhualgas ar Pháirtithe Stáit freisin úsáid na teanga comharthaíochta a aithint agus a chur chun cinn.⁷¹⁰

9.5.1 Comhthéacs Reatha na hÉireann: Forbhreathnú ar an dlí agus ar an mbeartas

Aithnítear saoirsí cainte agus comhlachais i mBunreacht na hÉireann mar bhunchearta pearsanta faoi airteagal 40.6. Mar sin féin, cuireann an Bunreacht roinnt teorainneacha ar na cearta seo a fhéadfaidh an Stát a fhorordú le dlí. Dá bhrí sin, cé go bhfuil sé de cheart ag gach saoránach a gciontuithe agus a dtuairimí a chur in iúl go saor, is cion é foilsíú nó trácht ar ábhar suaimhneach nó míghéanach.⁷¹¹ Tá saoirse comhlachais teoranta ag reachtaíocht chun ord poiblí agus moráltacht a chosaint.⁷¹²

Faisnéis agus Slonn

Cuirfidh Acht Teanga Chomharthaíochta na hÉireann, nuair a chuirfear tús leis, dualgas ar chomhlachtaí poiblí 'gach rud atá réasúnach' a dhéanamh chun léirmhíniú teanga chomharthaíochta a sholáthar do dhaoine chun rochtain a fháil ar theidlíochtaí nó ar sheirbhísí reachtúla.⁷¹³ Níor cheart go gcosnódh sé seo aon rud don duine aonair agus d'fhéadfadh sé a bheith seirbhís ateangaireachta iargúlta nó ar líne.⁷¹⁴ Ligfeadh an tAcht do dhuine Teanga Chomharthaíochta na hÉireann a úsáid sa chúirt agus don chúirt ateangairí a fhostú chun a chinntiú nach gcuirtear an duine faoi mhíbhuntáiste.⁷¹⁵

707 UNCRPD, airt 22.

708 ibid (a).

709 ibid (b), (c) agus (d).

710 ibid (e).

711 Bunreacht na hÉireann, airt 40.6.1.

712 Bunreacht na hÉireann, airt 40.6.1.iii

713 Acht Teanga Chomharthaíochta na hÉireann 2017, a6.

714 ibid.

715 ibid s4.

Faoin Acht um Míchumas 2005 éilítear ar chomhlachtaí poiblí cumarsáid a dhéanamh, a mhéid is indéanta, i bhfoirmeacha atá inrochtana do dhaoine faoi mhíchumas.⁷¹⁶ Áirítear leis seo teanga atá soiléir agus furasta a thuiscint do dhaoine faoi mhíchumas intleachta agus a chinntiú go bhfuil cáipéisí agus cumarsáidí inrochtana dóibh léitheoirí scáileáin agus teicneolaíocht chúnta do dhaoine le lagú amhairc. Tá ag an Rialtas tiomanta d'inrochtaineacht agus dearadh uilíoch faisnéise seirbhíse poiblí agus TFC a chur chun cinn faoin NDIS, 2017–2021.⁷¹⁷

Éilíonn Caighdeán 1.5 de na Caighdeáin Náisiúnta um Sheirbhísí Cónaithe do Leanaí agus Daoine Fásta faoi Mhíchumas go mbeadh 'rochtain ar fhaisnéis i bhformáid inrochtana ag leanaí a chónaíonn i seirbhísí cónaithe a chuireann a gcuid riachtanas cumarsáide san áireamh'.⁷¹⁸ Áirítear leis seo gur chóir go mbeadh rochtain ag leanbh ar chóip de na caighdeáin, ar thacaíocht chun cumarsáid a dhéanamh le daoine eile agus ar abhcóide chun cumarsáid agus comhroinnt faisnéise a éascú.⁷¹⁹ Cearta saoirse cainte agus tuairime, agus rochtana faisnéis a bheith mar bhunús leis an bpríomhphrionsabal 'Cothroime' laistigh den Treoir ar Chur Chuige bunaithe ar Chearta an Duine i Seirbhísí Sláinte agus Cúraim Shóisialaigh,⁷²⁰ a foilsíodh in 2019.

Aithníonn BOBF go bhféadfadh go mbeadh tacaíochtaí breise ag teastáil ó leanaí faoi mhíchumas lena chinntiú go bhféadann siad a gcuid tuairimí a chur in iúl.⁷²¹ Foráiltear sa Straitéis Náisiúnta ar Rannpháirtíocht Leanaí agus Daoine Óga i gCinnteoireacht go gcaithfidh rochtain a bheith ag leanaí ar an bhfaisnéis agus an tacaíocht ábhartha uile chun ligean dóibh a chur in iúl a gcuid tuairimí.⁷²²

Tá baint mhór ag leanaí agus daoine óga in Éirinn leis na meáin dhigiteacha agus leis an teicneolaíocht mar bhealach rochtana ar fhaisnéis agus ar léiriú. De réir staidéir in 2012, is gné 'beagnach uilíoch' é líonrú sóisialta i saol déagóirí na hÉireann agus mar chuid mhéadaitheach de shaol leanaí níos óige'.⁷²³ Mar sin féin, níor dhí-chomhbhailigh an staidéar seo a chuid sonraí ar bhonn míchumais. Tá faisnéis theoranta, más ann dó, ar fáil faoi leanaí faoi mhíchumas, úsáid na teicneolaíochta ar líne in Éirinn. Mar sin féin, fuair tuarascáil de chuid Chomhairle na hEorpa 2019 ar leanaí faoi mhíchumas sa timpeallacht dhigiteach cé go bhfuil saolta digiteacha agus ar líne leanaí faoi mhíchumas cosúil maidir lena gcomhghleacaithe gan mhíchumas, tá roinnt difríochtaí suntasacha agus tábhachtacha ann.⁷²⁴

716 An tAcht um Míchumas 2005, a28.

717 An Roinn Dlí agus Cirt agus Comhionannais, An Straitéis Náisiúnta um Chuimsiú Míchumais, 2017-2021 (Baile Átha Cliath, 2017) 14.

718 An tÚdarás um Fhaisnéis agus Cáilíocht Sláinte, Caighdeáin Náisiúnta do Sheirbhísí Cónaithe do Leanaí agus do Dhaoine Fásta faoi Mhíchumas (Baile Átha Cliath, 2013) 22.

719 *ibid.*

720 An tÚdarás um Fhaisnéis agus Cáilíocht Sláinte, Treoir maidir le Cur Chuige bunaithe ar Chearta an Duine i Seirbhísí Sláinte agus Cúraim Shóisialaigh (Baile Átha Cliath, 2019).

721 An Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige, Torthaí Níos Fearr Todhchaíochtaí Níos Gile - An Creat Beartais Náisiúnta do Leanaí agus Daoine Óga 2014 -2020 (Baile Átha Cliath, 2014) 31.

722 An Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige, an Straitéis Náisiúnta ar Rannpháirtíocht Leanaí agus Daoine Óga i gCinnteoireacht 2015 - 2020 (Baile Átha Cliath, 2015) 23.

723 Brian O'Neill agus Thuy Dinh, 'Líonrú Sóisialta i measc Daoine Éireannacha 9-16 Bliana' (Baile Átha Cliath: Arrow @ DIT, 2012).

724 Comhairle na hEorpa, Two Clicks Forward agus One Click Back- Tuarascáil ar leanaí faoi mhíchumas sa timpeallacht dhigiteach (Strasbourg, 2019) 5 <<https://www.coe.int/en/web/children/-/two-cad-a-tharlaíonn-nuair-agus-aon-cliceáil-ar-ais-rochtain-3-Meitheamh-2020>>

Tá difríochtaí móra idir na dúshláin agus na baic a bhíonn rompu agus nádúr an lagaithe á mheas agus fuarthas go raibh leanaí faoi mhíchumas faoi mhíbhuntáiste díreireach i dtéarmaí a gcumas rochtain a fháil ar na buntáistí a bhaineann le digiteach agus iad a úsáid. teicneolaíocht.⁷²⁵ Is minic a bhíonn neamhleanúnachas agus cur isteach ina rochtain dhigiteach ar leanaí faoi mhíchumas.⁷²⁶ Cé nár scrúdaigh an tuarascáil an dlí agus an beartas in Éirinn go háirithe, leagann na torthaí béim air gur gá do rialtais, an digiteach, aird níos mó a thabhairt. tionscal, scoileanna agus seirbhísí cúram sláinte chun soláthar a dhéanamh do chearta leanaí faoi mhíchumas sa réimse seo. Tugadh le fios sa tuarascáil freisin go bhfuil teagmháil le leanaí faoi éagsúlacht míchumais ríthábhachtach chun a chinntiú go léirítear a dtáithí i 'ndlíthe agus beartais spriocdhírthe, chomh maith le seirbhísí inrochtana agus dearadh digiteach'.⁷²⁷

Smaointeoireacht, coinsiasa agus reiligiún

Cosnaítear ceart leanaí chun saoirse smaoinimh, coinsiasa agus reiligiúin faoi airteagal 42.2.1 de Bhunreacht na hÉireann. Faoin mBunreacht, is féidir le tuismitheoirí nó caomhnóirí treoir a thabhairt maidir leis an gcaoi a bhfeidhmítear an ceart seo. Go traidisiúnta bhí comhlachtaí reiligiúnacha nó eagraíochtaí carthanúla a bhfuil éiteas reiligiúnach acu ag rith go traidisiúnta le go leor 'scoileanna speisialta' nó scoileanna a sholáthraíonn tacaíochtaí do scoileanna faoi mhíchumas. Déantar foráil maidir le toirmeasc ar idirdhealú ar fhorais reiligiúnacha sna hAchtanna um Stádas Comhionann 2000–2012. Ligeann an reachtaíocht, áfach, do scoileanna a bhfuil éiteas reiligiúnach acu iontráil do mhic léinn a dhiúltú nó tosaíocht a thabhairt do mhic léinn ar an bhforas sin má tá sé seo chun éiteas na scoile a chaomhnú.⁷²⁸ Leasaíodh é seo leis an Acht um Oideachas (Iontrálacha ar Scoileanna) 2018 a éilíonn ar scoileanna go soiléir a gcuid beartas iontrála,⁷²⁹ agus teorainneacha a leagan amach líon na mbunscoileanna ar féidir leo éiteas reiligiúnach a úsáid mar fhorais chun cead isteach a dhiúltú.⁷³⁰ Ach coinníonn an tAcht cead d'iar-bhunscoileanna cead isteach a dhiúltú ar fhorais reiligiúnacha i go leor cásanna.⁷³¹

9.5.2 Príomhchonstaicí ar chearta a réadú

Bacainní ar rochtain a fháil ar fhaisnéis

Tá constaicí roimh leanaí faoi mhíchumas rochtain a fháil ar fhaisnéis de bharr na ndualgas teoranta a chuirtear ar chomhlachtaí poiblí agus na bpríomhphiosaí reachtaíochta sa réimse seo, amhail Acht Teanga Chomharthaíochta na hÉireann nó an tAcht um Míchumas 2005, nár cuireadh tús leo fós nó atá teoranta ina gcuid infheidhmeacht.

Is cúis inní é easpa faisnéise faoi eispéiris leanaí faoi mhíchumas in Éirinn ar rochtain a fháil ar fhaisnéis ar líne, go háirithe maidir le húsáid mhéadaithe teicneolaíochtaí digiteacha agus acmhainní ar líne i bhfianaise na srianta chun COVID-19 a chomhrac. Tá go leor seirbhísí agus faisnéise a sholáthraíonn an earnáil phoiblí agus phríobháideach

725 ibid 5.

726 ibid 5.

727 ibid 6.

728 An tAcht um Stádas Comhionann 2000, a7 (c).

729 An tAcht um Oideachas (Cead isteach i Scoileanna) 2018, a61 (1).

730 An tAcht um Oideachas (Cead isteach i Scoileanna) 2018, a61 (2) (c).

731 ibid.

agus faisnéis aron ar fáil ar líne amháin agus dá bhrí sin d'fhéadfadh nach mbeadh siad inrochtana do leanaí faoi mhíchumas.

Tacaíocht chun a gcuid tuairimí a chur in iúl

In ainneoin go n-aithnítear ar fud straitéisí iomadúla náisiúnta go bhféadfadh tacaíocht a bheith ag teastáil ó leanaí faoi mhíchumas chun a dtuairimí a chur in iúl, níl aon treoir ná acmhainní ar fáil maidir le conas é seo a bhaint amach de réir an chleachtais idirnáisiúnta is fearr.

Creideamh

Chuir an GRC chun suntais nach gcuireann na forálacha maidir le saoirse smaoinimh agus reiligiúin dá bhforáiltear faoi Bhunreacht na hÉireann san áireamh cumais athraitheacha an linbh agus dá bhrí sin tá siad ar neamhréir leis an UNCRC.⁷³² Sáraíonn struchtúr sainchreidmheach an chórais oideachais den chuid is mó ar leanaí. ceart chun saoirse reiligiúin.⁷³³ D'fhéadfadh éifeacht dhíobhálach ar leith a bheith aige seo ar leanaí faoi mhíchumas a mbíonn líon teoranta roghanna scoile os a gcomhair go minic ón tús agus a raibh scoileanna go traidisiúnta, agus a leanann go minic, á reáchtáil ag comhlachtaí reiligiúnacha nó eagraíochtaí carthanúla a éiteas reiligiúnach.⁷³⁴

9.5.3 Bearta chun constaicí aitheanta a sháru

Bearta reachtacha

Caithfear tús iomlán a chur le hAcht Teanga Chomharthaíochta na hÉireann 2017 lena chinntiú go bhfuil sé de dhualgas ar chomhlachtaí poiblí ateangaire a sholáthar chun rochtain ar sheirbhísí agus ar fhaisnéis do leanaí Bodhra a éascú. Ba cheart go ndéanfaí forálacha maidir le faisnéis inrochtana faoin Acht um Míchumas 2005 a athchóiriú chun teorainneacha ar nós 'a mhéid is indéanta' a bhaint chun a chinntiú go mbeidh faisnéis a chuirtear ar fáil don phobal inrochtana do leanaí faoi mhíchumas.

Ba cheart na teorainneacha a chuirtear ar dhiúltú iontrálacha ar bhonn éiteas reiligiúnaigh a leathnú chuig bunscoileanna iar-bhunscoile agus ba cheart an fhoráil chomhfhreagrach faoin Acht um Stádas Comhionann a athchóiriú.⁷³⁵

Bearta riaracháin agus bearta eile

Caithfear líon méadaithe scoileanna neamh-shainchreidmheacha, lena n-áirítear leanaí faoi mhíchumas, a mhaoiniú agus a bhunú chun saoirse reiligiúin a chinntiú. Caithfear acmhainní chun tacú le leanaí faoi mhíchumas a dtuairimí agus a dtuairimí a chur in iúl.

ar fáil. Ba cheart go n-áireofaí air seo treoir agus oiliúint do na daoine a thacaíonn le leanaí faoi mhíchumas i gcáil ghairmiúil nó a d'fhéadfadh idirghníomhú leo trína gcuid oibre, agus seirbhís abhcóideachta neamhspleách a bhunú chun tacú le leanaí nach féidir leo nó nach mian leo tacaíocht a fháil ó thuismitheoirí, teaghlach nó cairde.

732 Comhghuaillíocht um Chearta Leanai, 'Cárta Tuairisce 2016' (Baile Átha Cliath, 2016) 43-44.

733 Alliance's Rights Alliance, 'Report Card 2016' (Baile Átha Cliath, 2016) 44.

734 Le haghaidh forbheathnú ar stair sholáthar seirbhíse míchumais agus scoileanna speisialta in Éirinn féach Eilís Flood, Cuidiú le Leanai le Riachtanais Speisialta: Dearcadh Éireannach (Gill Education, 2013).

735 An tAcht um Stádas Comhionann 2000, a7 (c).

10. Conclúid: Achoimre ar na Príomhchonstaicí agus na Bearta

Tríd an tuarascáil seo, tá na príomhbhacainní agus na bearta is gá i gcoitinne i dtrí phríomhchatagóir. Is é an chéad cheann ná daoine faoi mhíchumas, agus leanaí, a scaradh ó dhlíthe, pholasaithe agus chlár éagsúla, agus dofheictheacht choibhneasta leanaí faoi mhíchumas laistigh de gach ceann de na bearta seo. Is é an dara ceann ná mainneachtain leanaí faoi mhíchumas a bheith páirteach go gníomhach i gcomhairliúcháin ar go leor dlíthe, beartas agus clár atá ann, agus an teip iad a bheith páirteach go gníomhach i gcuid mhaith den taighde atá ann cheana ar oibriú na mbearta seo. Is í an tsaincheist dheiridh a leagann an tuarascáil seo béim ná dofheictheacht choibhneasta leanaí faoi mhíchumas i sonraí - mar is minic nach ndéantar sonraí faoi eispéiris leanaí a dhí-chomhbhailiú de réir míchumais. Tá na bacainní seo, agus na bearta is gá chun aghaidh a thabhairt orthu, fite fuaite ina chéile, cé go dtabharfar aghaidh ar gach ceann acu ar a seal.

Rinneadh dearmad ar leanaí faoi mhíchumas i go leor dlíthe, beartas agus clár atá dírithe ar leanaí agus ar mhíchumas

Tá eisiámh intuigthe nó follasach leanaí faoi mhíchumas i ndlíthe, beartais agus clár atá dírithe ar leanaí agus ar mhíchumas ina bhac forleatach ar fud beagnach gach réimse a chuimsítear sa tuarascáil seo. Is minic a bhíonn dlíthe, beartais agus clár atá deartha chun tacú le daoine faoi mhíchumas dírithe go heisiach ar dhaoine fásta, agus fiú nuair nach luann siad é seo go sainráite, is minic a léiríonn an fócas ar shaincheisteanna nach ndéanann difear do leanaí, mar fhostaíocht, go bhfuil leanaí ar a fearr breithniú tánaisteach sna bearta a ordaíodh ag daoine faoi mhíchumas.⁷³⁶ Thairis sin, i mbeartais agus i gclár do dhaoine faoi mhíchumas a leagann béim ar uathriail agus ar neamhspleáchas e.g. agus cinntí á ndéanamh agat faoi do shaol féin, lena n-áirítear an cinneadh faoi cá háit agus le maireachtáil, neamhaird a dhéanamh ar na dúshláin shonracha atá roimh leanaí faoi mhíchumas. Sampla ábhartha amháin de seo is ea go mbaineann na tacaíochtaí a thairgtear faoin Acht um Chinnteoireacht Chuidithe (Cumas) le daoine fásta amháin,⁷³⁷ cé go bhféadfadh leanaí agus daoine óga faoi mhíchumas leas a bhaint as tacaíochtaí cinnteoireachta sainoiriúnaithe agus sainoiriúnaithe, go háirithe le linn an t-aistriú ó óige go fásta.

Ar an gcaoi chéanna, maidir le cearta leanaí, tá bearnaí a bhaineann le leanaí faoi mhíchumas le feiceáil fiú i gcreataí náisiúnta mar Torthaí Níos Gile Torthaí Níos Fearr. Cé go luann an creat arís agus arís eile Coinbhinsiún na Náisiún Aontaithe ar Chearta an

736 An Roinn Dlí agus Cirt agus Comhionannais, Straitéis Náisiúnta um Chuimsiú Míchumais 2017-2021 (Baile Átha Cliath, 2017); An Roinn Gnóthaí Fostaíochta agus Cosanta Sóisialta, Treochlár um Chuimsiú Sóisialta 2020 - 2025 Uaillmhian, Spriocanna agus Tiomantais (Baile Átha Cliath, 2020).

737 Alt 2, an tAcht um Chinnteoireacht Chuidithe (Cumas) 2015.

Linbh,⁷³⁸ níl aon tagairt ann do Choinbhinsiún na Náisiún Aontaithe um Chearta Daoine faoi Mhíchumas, a sholáthraíonn treoir níos ábhartha agus níos sainiúla maidir le cearta leanaí faoi mhíchumas. Féadfar an neamhghníomh seo a mhíniú i bpáirt leis an bhfíric nár dhaingnigh Éire Coinbhinsiún na Náisiún Aontaithe um Chearta Daoine faoi Mhíchumas nuair a glacadh leis an gCreat, ach mar sin féin is ábhar imní é nár admháíodh go raibh an Coinbhinsiún ann agus a ábharthacht don ghrúpa leanaí seo.

D'fhonn aghaidh a thabhairt ar na cineálacha eisiaimh seo, tá gá le bearta sonracha chun leanaí faoi mhíchumas a áireamh go gníomhach sna dlíthe, sna beartais agus sna cláir atá dírithe ar leanaí agus ar mhíchumas. Ní gá go n-éileodh sé seo dlíthe, beartais agus cláir neamhspleácha a chruthú atá dírithe ar leanaí faoi mhíchumas amháin, agus i ndáiríre a leithéid d'fhéadfadh go mbeadh cur chuige frith-tháirgiúil toisc go bhféadfadh sé go ndéanfaí imeallú breise ar an ngrúpa seo. Ina áit sin, i bhformhór na gcásanna, is é an beart is éifeachtaí a theastaíonn chun aghaidh a thabhairt ar an mbacainn seo ná tagairtí, spriocanna agus gníomhartha sonracha a chur le dlíthe, beartais agus cláir atá dírithe ar leanaí agus ar mhíchumas atá dírithe ar leanaí faoi mhíchumas.

Mainneachtain Leanaí faoi Mhíchumas a Chuimsiú go hÉifeachtach i gComhairliúcháin agus i dTaighde

Cosúil leis an mbacainn roimhe seo, léirítear an fhadhb seo i roinnt réimsí ar fud na mbraislí cearta agus cearta trasghearrtha a pléadh sa tuarascáil seo. Ní grúpa aonchineálach iad leanaí faoi mhíchumas. Tá éagsúlacht shuntasach sa phobal leanaí faoi mhíchumas agus ciallaíonn sé sin go mbeidh riachtanais inrochtaineachta éagsúla ag leanaí difriúla agus go mbeidh tacaíochtaí difriúla ag teastáil uathu chun páirt éifeachtach a ghlacadh i gcomhairliúcháin ar dhlíthe, pholasaithe agus chláir atá ann cheana, agus chun dul i mbun taighde ar oibriú na tionscnaimh seo. Cé gur chuir an Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige⁷³⁹ agus an tÚdarás Náisiúnta Míchumais treoir faoi leith ar fáil maidir le taighde a dhéanamh le leanaí agus le daoine faoi mhíchumas⁷⁴⁰ faoi seach, ní sholáthraíonn ceachtar doiciméad treorach comhairle mhionsonraithe ar bhearta praiticiúla chun leanaí faoi mhíchumas éagsúla a thabhairt isteach i dtaighde.

Éilíonn bearta chun dul i ngleic leis an mbacainn seo go gcaithfidh aon taighde nó comhairliúchán atá ag iarraidh leanaí faoi mhíchumas éagsúla a bheith páirteach go gníomhach machnamh a dhéanamh ar an gcaoi a gcomhlíonfar riachtanais shonracha rochtana, mar shampla, do leanaí le laga gluaiseachta nó míchumais choirp, leanaí faoi mhíchumas céadfach, leanaí atá dall / tá lagamharc acu, leanaí d / Bodhar, leanaí uathacha nó neurodiverse, leanaí a bhfuil taithí acu ar sheirbhísí sláinte meabhrach agus leanaí faoi mhíchumas intleachta. Tá go leor tionscadal taighde a thacaíonn le leanaí ag brath go mór ar ábhair agus ar mhodhanna amhairc (e.g. fótavoice, pictiúir shaibhre), agus cé go bhféadfadh an cur chuige seo a bheith an-éifeachtach do go leor leanaí, beidh gá le cur chuige malartach do leanaí atá dall nó lagamhairc. Beidh úsáid ateangairí teanga chomharthaíochta ina thacaíocht rithábhachtach do leanaí Bodhra, ach d'fhéadfadh go mbeadh tacaíocht dhifriúil ag teastáil ó leanaí eile atá lagéisteachta, mar shampla fotheidealú fíor-ama. Tógann sé am agus acmhainní chun comhairliúcháin

738 An Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige, Torthaí Níos Fearr, Todhchaíochtaí Níos Gile: An Creat Beartais Náisiúnta do Leanaí agus Daoine Óga, 2014-2020 (Baile Átha Cliath, 2014)

739 An Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige, Treoir chun Tionscadail Taighde Eiticiúla a Fhorbairt a Bhaineann le Leanaí (Baile Átha Cliath, 2012).

740 An tÚdarás Náisiúnta Míchumais, Treoir Eiticiúil do Thaighde le Daoine faoi Mhíchumas (Baile Átha Cliath, 2010).

agus taighde uilechuimsitheacha a dhearadh, agus beidh ionchur leanaí faoi mhíchumas féin ríthábhachtach chun tuiscint a fháil ar an gcaoi ar féidir freastal ar riachtanais inrochtaineachta.

Cé go mbeidh cineálacha éagsúla rochtana ag teastáil ó ghrúpaí éagsúla, níor cheart é seo a úsáid mar údar le haghaidh deighilte breise bunaithe ar lagú, agus ba cheart tosaíocht a thabhairt do mhodhanna atá uilechuimsitheach do gach leanbh faoi mhíchumas a dtuairim a thabhairt.

Easpa Sonraí Easaontaithe cothrom le dáta maidir le Leanaí faoi Mhíchumas

I gcás go leor de na réimsí ar thug an tuarascáil seo aghaidh orthu, tháinig an easpa sonraí dí-chomhiomlánaithe cothrom le dáta chun cinn mar phríomhbhac ar chearta do leanaí faoi mhíchumas a réadú. I go leor comhthéacsanna, gan sonraí cothrom le dáta, tá sé deacair argóint bunaithe ar fhianaise a dhéanamh ar son athchóirithe, nó tionchar cruinn dlíthe, beartas agus clár sonracha ar leanaí faoi mhíchumas a thuiscint. Fiú nuair a bhíonn sonraí ann, bíonn siad ilroinnte go minic, agus bíonn sainmhínithe ar mhíchumas éagsúil ar fud foinsí éagsúla sonraí, rud a fhágann go bhfuil sé deacair cuntas cuimsitheach agus iomlánaíoch a ghiniúint ar eispéiris na leanaí faoi mhíchumas.

Cé gur foinsí tábhachtacha sonraí faoi leanaí faoi mhíchumas iad Growing Up in Ireland agus an CSO ar féidir iad a chur i gcomparáid le himeacht ama, an easpa sonraí ar leanaí faoi mhíchumas ag gach leibhéal den chóras oideachais,⁷⁴¹ an easpa sonraí ar liostaí feithimh do CAMHS,⁷⁴² agus an easpa sonraí faoi leanaí faoi mhíchumas atá ag feitheamh le measúnuithe riachtanas faoin Acht um Míchumas,⁷⁴³ níl iontu ach cuid de na saincheisteanna nach mór aghaidh a thabhairt orthu.

Ba cheart go ndéanfadh bearta chun aghaidh a thabhairt ar an mbacainn seo smaoineamh ar údarás an Phríomh-Oifig Staidrimh a chomhdhlúthú chun sonraí a bhailiú agus a dhí-chomhbhailiú, ag cinntiú go n-úsáidtear sainmhínithe comhsheasmhacha ar mhíchumas ar fud uirlisí bailithe sonraí, agus / nó ceanglais reachtacha a thabhairt isteach maidir leis an údarás fhreagracha lena n-áirítear Ranna Rialtais chun tuairisciú don Oireachtas gach bliain ar na sonraí a bhailítear. D'fhonn oibleagáidí maidir le cearta an duine a chomhlíonadh, ba cheart do gach beart bailithe sonraí dul i gcomhairle le leanaí faoi mhíchumas agus a dteaghligh agus páirt ghníomhach a ghlacadh iontu, chun tuiscint níos fearr a fháil ar an gcaoi ar féidir an fhaisnéis seo a bhailiú ar bhealach a urramaíonn cearta daonna leanaí faoi mhíchumas.

Mar fhocal scoir, tá sé tábhachtach a aibhsiú nach léiríonn an tuarascáil seo ach pointe tosaigh inár n-eolas faoi na constaicí atá roimh leanaí faoi mhíchumas in Éirinn agus na bearta a d'fhéadfaí a úsáid chun aghaidh a thabhairt orthu. Ba cheart, dá bhrí sin, torthaí na tuarascála a spreagadh chun tuilleadh plé a dhéanamh ar an tionchar a bhíonn ag na bacainní seo ar leanaí faoi mhíchumas agus ar an gcaoi ar féidir aghaidh níos iomláine a thabhairt orthu. Beidh rannpháirtíocht dhíreach leanaí faoi mhíchumas, agus teaghligh a thacaíonn leo, ríthábhachtach d'aon ghníomh breise sa réimse seo chun léargas breise a thabhairt ar a dtáithí saoil agus ar na bearta ar féidir leo dul i ngleic go héifeachtach leis na dúshláin atá rompu.

741 Roinn 6.1.1.1 thuas.

742 Roinn 8.2.1.2 thuas.

743 Oifig an Ombudsman do Leanaí, Riachtanais gan Chomhlíonadh: Tuarascáil ó Oifig an Ombudsman do Leanaí ar na dúshláin atá roimh leanaí in Éirinn a éilíonn measúnú ar a gcuid riachtanas (Baile Átha Cliath, 2020).

Iarscríbhinn 1 - Braislí Cearta

Cearta trasghearrtha

- Comhionannas agus Neamh-idirdhealú (Airteagal 2 CRC & Airteagail 2, 5 CRPD)
- Rannpháirtíocht (Ailt 3, 5, 12 CRC & Ailt 3,7,12 CRPD)
- Inrochtaineacht (Airteagal 23 CRC; Airteagal 3, 9, 20 CRPD)

Braisle 1 - Forbairt

- Oideachas (Ailt 28, 29 CRC & Airteagal 24 CRPD) Lena n-áirítear - luathbhlianta, bunscoil, meánscoil, rochtain ar thríú leibhéal / oiliúint bhreise agus oiliúint, lucht fágála luath scoile
- Súgradh - (Airteagal 31 CRC & Airteagal 30 CRPD)

Braisle 2 - Cuimsiú & Muintearas

- Cúram Teaghlaigh & Malartach (Airteagal 5, 9, 10, 20,21, 25 CRC & Airteagal 23 CRPD)
- Tithíocht / Maireachtáil Pobail (Airteagal 27 CRC & Airteagal 19 CRPD)
- Mionlaigh / Cultúr / Teanga (Airteagal 30 CRC & Airteagal 30 CRPD)

Braisle 3 - Sláinte & Leas

- Ceart chun Beatha (Airteagal 10 CRPD & Airteagal 6 CRC)
- Sláinte (Airteagal 25 CRPD & Airteagal 24 CRC) Lena n-áirítear - cúram príomhúil / pobail, sláinte mheabhrach, sláinte choirp, athshlánú / cothú
- Caihdeán Maireachtála Dóthain (CRC 26, 27; CRPD 28)

Braisle 4 - Ceartas / Sásamh & Cosaintí

- Saoirse & Slándáil (Airteagal 14 CRPD)
- Rochtain ar Cheartas (Airteagail 37, 39, 40 CRC & Airteagal 13 CRPD)
- Meas ar Phríobháideacht (Airteagal 16 CRC & Airteagal 22 CRPD)
- Saoirse ó Saothrú (Ailt 19, 37 (a), 32, 33, 34, 35 CRC & Ailt 15, 16 CRPD)
- Saoirsí maidir le Léiriú Faisnéise, Comhlachas (Airteagail 13, 14, 15, 17 CRC & Airteagal 21 CRPD)

Inrochtaineacht

Forbairt

- Oideachas
- Seinn

Cuimsiú & Muintearas

- Cúram Teaghlaigh & Malartach
- Tithíocht / Maireachtáil Pobail
- Timpeallacht Thógtha & Iompar
- Mionlaigh / Cultúr / Teanga

Ailt 6 & 7 CRPD Ailt 3 & 23 CRC

Sláinte & Leas

- Ceart chun Beatha
- Sláinte

Dlí agus Cirt, Sásamh & Cosaintí

- Rochtain ar Cheartas
- Saoirse & Slándáil
- Meas ar Phríobháideacht
- Saoirse ó shaothrú
- Saoirsí maidir le léiriú faisnéise, comhlachas
- Caighdeán Maireachtála Dóthain

Comhionannas agus
Neamh-idirdhealú

Rannpháirtíocht

Oifig an Ombudsman do Leanáí
Teach na Milaoise
52–56 Sráid na Trá Mhór
Baile Átha Cliath 1
D01 F5P8

T: 01 865 6800
F: 01 874 7333
E: oco@oco.ie
www.oco.ie
[@OCO_Ireland](https://twitter.com/OCO_Ireland)